E MŰVET FORDÍTOTTA FENYŐ LÁSZLÓ.
EGYEDÜL JOGOSÍTOTT MAGYAR KIADÁS,

BRUNO BREHM

EZ LETT A VÉGE

BREST-LITOWSKTÓL A BÉKEKÖTÉSIG

BUDAPEST, 1939.
GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

Hazám élj boldogul
S ne számláld a halottakat!
Érted, kedves! mind kevés az áldozat.

HÖLDERLIN.

I. A keleti béke.

A központi hatalmak és az orosz forradalom

(Brest-Litowsk, 1917. december 20)

— Az ott, Hohenlohe jobbján, az tehát a híres madame Bizenko? — kérdezte Czernin gróf asztali szomszédját, Mérey követet; a gróf épp most, 1917 december 20-án, érkezett Wienből Brest-Litowskba és először vett részt közös dineren az oroszokkal a citadella törzstiszti barakkjában.

— Madame Bizenko — felelte Mérey, — a jelenkori világpolitika primadonnája, asztalunk egyetlen női ékessége.

Czernin végigfuttatta pillantását a különös asztaltársaságon, ahol a kissé Ferencz József császárhoz hasonlatos Lipót bajor herceg elnökölt; napsütötte, zárkózottarcú német, osztrák, magyar, török, bolgár és orosz tisztek ültek itt s közöttük a sápadt, szemüveges munkások, mint nagy falba vert apró, pillogó ablakok, melyeken át egy idegen világ tekint be. Ott ültek továbbá a diplomaták, udvariasan előrehajló testtartással, arcuk nem annyira személyüket, mint inkább családjukat képviselte, Oly hanyagul csevegtek, mintha csak kártyát osztanának. Igen — és mind e sok ember között ott ült, bánat-fátylazta csúnya arccal, madame Bizenko, az egyetlen asszony.

— Primadonnánk kissé egyszerű és mintha nem volna tudatában sajátosan egyedülálló helyzetének ebben a társaságban, — jegyezte meg halkan Czernin.

— Maga a társaság is részben igen egyszerű — mondta Mérey és pillantása az orosz munkás felé suhant, aki Hoffmann tábornokkal szemközt ült és villájával a fogát piszkálta.

— Asszony, asszony marad — jegyezte meg Czernin.
— Nemrégiben egy úr csinos kis stockholmi történetet mesélt el. Volt fönn egy afféle propaganda-kiállításunk, utána férfiestélyt adtunk a követségen a művészek tiszteletére. A dán követ felületesen olvasta el a meghívót és ő volt az egyetlen, aki a feleségével érkezett. Tableau! Az asszony — magas, szép, szőke — az egyetlen hölgy, merre a szem ellát, — először kissé zavarban volt, nem értette a helyzetet, de mikor aztán az estély királynőjévé választották, úgy sugárzott az arca a boldogságtól, hogy egyik szobrászunk felkérte, üljön neki — meg akarja mintázni róla az aranyarcú asszonyt. Majd békekötés után be is fejezi a szobrot, ha majd megint lesz egy kevés aranyunk és az emberek újra csináltathatnak aranyfogakat.

— A mi madame Bizenkonkat csak egyszer láttam mosolyogni — mondta Mérey — és pedig mikor a forradalom szót hallotta. Akkor azonban egy szláv gorgófővé változott és a hideg futott végig a hátamon.

— És ki ül ott Hohenlohe balján, az az őserdőből iderugaszkodott, molyhosszakállú Feketepéter? — kérdezte Czernin.

— A statisztériához tartozik — felelte Mérey, — Pétervárról ideutaztukban valahol a mezőn szedték fel — mint a földszag és a parasztverejték képviselőjét. Végtére is nem küldhetnek csupa zsidót.

A vörösinges, bozontos paraszt, a berlini osztrák követ mellett, nehézkesen forgolódott balra-jobbra és valamit kérdezett az egyik ordonánctól. Ez a jólnevelt úr, akinek egyenruhája a hotel Adlon egyik pincérét takarta, nem értette, mi a muzsik kívánsága.

— A küldött úr tudni szeretné, — tolmácsolta Csicserics osztrák altábornagy, — melyik bor erősebb, a fehér vagy a vörös.

Az egyenruhás pincér elnézően mosolyogva töltötte színig vörösborral a paraszt poharát. Az asztal végén egy fiatal repülőtiszt egyetlen rándítással a harmadik gomblyukig emelte poharát, a muzsik felé nevetett, egyszerre emelték mind a ketten ajkukhoz és fenékig ürítették. A muzsik megtörölte szakállát és nem éppen halkan böfögött.

Joffe, a küldöttség vezetője, kissé zavartan, szinte szomorúan mosolygott. Lipót bajor herceg beszédbe elegyedett vele, hogy a jelenetről elterelje a figyelmét.

A munkás, Hoffmannal szemközt nevetett, és madame Bizenkonak pír futotta el az arcát, mikor látta, hogy az ordonánc újratölti a paraszt poharát.

— Madame Bizenko — jegyezte meg Czernin, — szemmelláthatólag nincs túlságosan elragadtatva honfitársa vidámságától.

— Á, dehogy — tizenkét évi börtön — felelte Mérey — és az ember kissé elfásul az efféle modortalanságokkal szemben.
— Tizenkét évi börtön?

— És ráadásul egy kis szibériai száműzetés. Börtönbüntetés az alapfeltétele annak, hogy valakit ebbe a küldöttségbe beválasszanak. A büntetlen előéletűek ott ülnek az asztal végén.

Czernin szemügyre vette az orosz tiszteket, akiket szakértőkként osztottak be a küldöttségbe. Egyenruhájukon rajta volt még a vállbojt és a zsinór, de mégse voltak már tisztek.

— És miért kapta a tizenkét évi börtönt? — kérdezte Czernin, még egyre a hallgatag orosz tiszteken felejtve pillantását.

— Volt egy nem túlságos közkedveltségnek örvendő kormányzójuk, ha jól emlékszem, bizonyos Sacharow tábornok. Ahhoz látogatott el egyszer madame Bizenko. Bal kezében egy kérvényt, jobbjában. a köténye alatt, revolvert szorongatva. Mialatt a tábornok a kérvényt olvasta, madame előrántotta a revolverét — négy lövés dördült el — és a tábornok halott volt.

— Igazán sajnálom azokat a szegény tiszteket ott az asztal végén — mondta Czernin.

— Különös asszony — folytatta Mérey — Szibériában megtanult németül és franciául olvasni, de beszélni egy szót sem tud. Hja — valóban sok minden megváltozott. Most ő ül az asztalfőn és az orosz admirálisnak ott lenne a helye.

— A bajor herceg meg két börtönből szabadult zsidó között ül — mondta Czernin, aggodalmas pillantást vetve az asztal végére, ahol Lipót Joffevel és Kamenew-vel, Trockij sógorával, próbált eszmecserébe bocsátkozni.

Az ordonánc kiment az üres üvegekkel az elő. szobába. — Micsoda népség — mondta künnálló bajtársának — egy ilyen tetves paraszt, őserdőből iderugaszkodott majom, nálunk még a pöcegödörbe se ütheti az orrát — itt pedig a poharát kell töltögetnem. Jól jegyezd meg. amit mondok: Aki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók.

— Aki zöldre festi magát — felelte a kis szász, — azt viszont a kecskék falják fel.

— Hátrább az agarakkal — mondta egy hosszú, sovány. sötétpillantású alak —, nem tudhatjátok. hogy ezek a bent ülő fickók nem fogják-e tényleg átfesteni a kerítéseket — és akkor majd mi is leülünk velük az asztalhoz.

— No, de akkor aztán keress magadnak mást, aki
kiszolgál — mondta a pincér, — akkor talán majd az
ágyába is beereszt az a szép eszemadta odabenn.
A hosszú ordonánc vállat vont, bevitte a sajtos tálat
és Czerninnél kezdte a kínálást. Közben maga elé bámult
és mosoly suhant át az arcán, amikor hallotta, amit
a gróf mond: — Én is szívesebben tárgyalnék egy Metternichhel,
de az embernek azzal kell beérnie, ami van,
tehát tárgyalni fogunk ezekkel a fura emberekkel is.

Mikor a bajor herceg asztalt bontott és az orosz
matróz meg egy altiszt elvezették a kissé tántorgó muzsikot,
Czernin barátságos mosollyal lépett Joffehoz:
— Ön tehát, Joffe úr, valamennyi nép önrendelkezési
jogáért küzd
— Igen, miniszter úr, ezért küzdünk, — mondta
Joffe lágyan és halkan — mert a népeknek nem lesz
többé okuk a gyűlöletre, ha nem fogják elnyomni egymást.
Egycsapásra szeretni fogja egymást a világ valamennyi
népe.

Czernin összeráncolta a szemöldökét: — Önök
tehát alapjában akarják megváltoztatni a világ rendjét?
Az alacsony. kissé nehézkes zsidó nem nézett beszéd
közben az ideges arisztokratára. — Valóban, alapjában
akarjuk megváltoztatni a világot.

Czernin kiverte kurta pipáját.
— És tisztában van-e azzal is, hogy a világ rendjének
ilyetén megváltoztatása általános polgárháborút
vonna maga után?

— Igen, ezzel tökéletesen tisztában vagyunk, sőt
reméljük is, hogy így lesz.

Czernin alig tudott már uralkodni magán. — Egy
béketárgyalás előestéjén, amelyhez, mint mindnyájan
reméljük, az egész világ leül majd az asztalhoz. hogy
végre befejezzük ezt az értelmetlen háborút. Ön, Joffe
úr, polgárháborúról beszél, mely az üszkösödő romokat

újra lángra gyújtja! Nem érzi ezt az ingerlő ellentmondást? Képzelje csak el, hogy ez az ön által hőn remélt háború — mindenki mindenki ellen — a világháború borzalmait is ezerszeresen felülmúlja majd!

— A háború, amelyet itt most be akarunk fejezni — felelte Joffe lágyan, mintha egy gyereknek beszélne —, gyarmatokért, szénbányákért, érctelepekért. tengerentúli kereskedelemért és kizsákmányolható területekért folyik — tehát értelem híján van. Az a háború azonban, amelyre én gondolok, az emberiség álmait fogja megvalósítani. Az ilyen háború igazságos, igaz célja igazolja. Ha nem hinnék egy ilyen háborúban, nem jöttünk volna ide, hogy ebben a leégett városban, főhadiszállásunk mesterséges elkülönítettségében fogvatarthassanak bennünket. Igenis, reméljük, hogy forradalmunk csak jeladás a további forradalmakra.

— Az emberiség ideálja! — mondta Czernin. — Ez meglehetősen exkluzív fogalom — ha azt a vékony munkásréteget nézzük, amelyre önök támaszkodnak. És a polgárságuk? A tisztjeik? Hát azok miképpen vannak az önök világmegváltó eszméivel?

— A Központi hatalmak képviselőinek — felelte Joffe, — igazán semmi okuk sincs, hogy a mi polgárságunk és tisztjeink felől érdeklődjenek, mert ha őszerintük történt volna, Kerenski még ma is folytatná a háborút a Központi hatalmak ellen.
— Önnek tehát az a véleménye, Joffe úr. hogy egyesegyedül az ön pártja érez jószívvel a Központi hatalmak iránt.

— Szív — ez túlzás volna, — felelte Joffe. — de ezidőszerint a Központi hatalmakban látjuk a kisebbik rosszat. Ezért bocsájtottuk nyilvánosságra a titkos szerződéseket, ezért lőttek munkásaink a francia hadügyminiszterre, aki még egyszer háborúba akarta uszítani őket, mert soha többé nem akarunk részt venni

imperialista háborúban. És ugyancsak ezért volna igen kellemes a számunkra, ha itt, Brestben, német és osztrák elvtársainkat, Kautskyt. Haaset, Liebknechtet. Rosa Luxemburgot, Ledebourt, Bauert és Adlert is üdvözölhetnénk. Velük bizonyosan könnyebben értenénk meg egymást, mint hivatásos diplomatákkal.

— Az entente még a stockholmi szocialista-konferenciára se küldte ki munkásait — mondta Czernin, — mi pedig hozzuk ide a munkásvezéreinket. hogy önök minél könnyebben propagálhassák eszméiket? Dehát — a legjobb propagandát a példával fejthetnék ki. Bizonyítsák be, hogy a bolsevizmus által jobb kor virrad fel az emberiség számára és a világ minden további propaganda nélkül, önként fog megtérni az önök eszméihez. Amíg azonban nem szolgálnak bizonyítékokkal, Lenin úrnak aligha sikerül majd, hogy a világot az ő eszmekörébe kényszerítse. Miránk, a Központi hatalmakra, mindenekelőtt egy feladat vár: hogy békét kössünk. Hajlandók vagyunk általános békét kötni, annexiók és hadisarc nélkül. Az orosz belügyekbe a továbbiakban nem kívánunk beleavatkozni. Önök közben annyit kísérletezhetnek odahaza, amennyi jól esik. Ha megvalósítják eszméiket, Európa se marad ihletetlen az önök eszméitől,

— Az egész világ követni fogja példánkat — mondta Joffe.

— Megengedi, hogy addig is, némi szkepszissel viseltessem a dolog iránt — tért ki Czernin, — aztán meg — csöndes példaadást szeretnék. Remélem, hogy önök épp oly kevéssé fognak beleavatkozni ügyeinkbe, mint mi az önökéibe.

Joffe melankólikusan mosolygott.
— De ha önök utópisztikus eszméiket tovább terjesztik és a jövőben is röpcédulákat fognak ledobni a mi csapataink közé és megkísérlik, hogy katonáinkat fellázítsák tisztjeik ellen, akkor, Joffe úr, jobb, ha a

legközelebbi vonattal hazautazik, — inkább nem kötünk békét.

Joffe teljesen nyugodt maradt, fejét kissé oldalt billentette és csodálkozva mondta: — De hiszen önök is fölöttébb tendenciózus röpiratokat osztogatnak a foglyaink között, amelyek csakúgy nyüzsögnek a kapitalisztikus valótlanságoktól. Hasonlóképpen mi is fenntartjuk a jogot a forradalmi propagandára. Annak a ténye, hogy önök idejöttek és egy asztalhoz ültek le velünk, arra vall, hogy önöknek a békére sürgős szükségük van. Az entente is megfenyegetett bennünket, hogy a különbékére irányuló lépésünknek a legsúlyosabb következményei lesznek. Azt feleltük, nem azért tiportuk le a saját burzsoáziánkat, hogy a katonáink idegen burzsoázia husángja alatt ontsák vérüket. Annak a félelmének, miniszter úr, hogy Ausztria belügyeibe beavatkozás történhetnék, sokkal inkább az önök államalkata, mint a mi propagandánk az alapja. Ne higgyék, hogy a békét egyedül mi kívánjuk.

— Most újra a békéről beszél — mondta Czernin — Talán mégis lemondanak majd a Központi hatalmak forradalmasításának eszméjéről.

Joffe a fejét rázta, sötét mandulavágású szemelnek pillantása elsuhant Czernin mellett és olyan nyugodt hangon, ahogy az egy Wienben pszichoanalitikusan gyógykezelt és mindenféle minderwert érzéstől megszabadított férfiúhoz illik, udvariasan és barátságosan így szólt: — Ó, mégis remélem, hogy majd önöknél is kitör a forradalom.

Czerninnek most már elég volt ebből a beszélgetésből és bosszúsan ment át Hohenlohe herceghez, aki ott állt Hoffmann tábornok közelében.

Ez a nagydarab, szélesvállú tábornok éppen a kis filigrán Altvater orosz admirálissal beszélgetett.
— Igaz, mi lett az önök pompás, hatalmas orosz

hadseregéből, kegyelmes uram? — kérdezte Hoffmann.
— Nem tudunk örülni a győzelmünknek, ha a császári orosz hadsereg sorsára gondolunk, amely olyan közel állt hozzánk, poroszokhoz.

Az admirális gyors pillantásokat vetett maga köré, nincs-e bolseviki a közelben: — Bizony, ez a szép hadsereg nincs többé,

— Kegyelmes uram — kérdezte Hoffmann, hogy másra terelje a beszélgetést, — úgy-e, a német tengerészetnél is szolgálnak Altvaterek?

— Igen, — az én ezidőszerint még szerencsés unokafivéreim.

— Ezidőszerint? Még?

— Hát — önöknél se tart már soká a dolog.

Hoffmann nevetett: — Kegyelmes uram, önből még ez egykori ellenfél beszél, gondolatának apja a vágy.

Az admirális vállat vont: — Az ilyesmi gyorsan megy. Március 14-én matrózaink agyonverték Wirent, Kronstadt kormányzóját és Butekow kikötőparancsnokot, március 17-én agyonlőtték Nepenint, a keletitengeri flotta parancsnokát — és az én kezem alatt is szétmorzsolódtak csapataim. amikor két hónappal ezelőtt meg kellett volna védenem Őselt. Ha ön is átélt egyszer ilyesmit, ön is tisztábban látja majd a helyzetet.

— És mégse értem, hogy ez a régi, dicsőséges hadsereg miképpen adhatta meg magát ennek a pár kávéházi irodalmárnak és ügynöknek. Hogy lehet az, hogy az orosz nép nem lázad fel ellenük?

— Ugyanezt kérdeztem én is az egyik matrózomtól — felelte Altvater — és tudja mit válaszolt ez az ember? Mennél nagyobb elnyomás alatt sínylődött valamely nép a cárizmus alatt, annál készségesebben fogadják a forradalmárokat. A zsidók szenvedték el nálunk a legnagyobb elnyomatást. Ezért a forradalmárok még jóval a háború előtt jobban féltek attól, hogy antiszemita

hírébe, mint akár attól, hogy rendőrkém hírébe keveredjenek. Akire antiszemita érzelmeket bizonyítottak, azonnal kizárták a pártból.

— De kegyelmes uramnak is el kell ismernie — mondta Hoffmann tábornok —, hogy ezek a szemüveges forradalmár tisztek vattával a fülükben, sárcipőjükben és legalább is kétes tisztaságú gallérjukkal, nem valami félelmes benyomást keltenek.

— Mindég azon múlik, ki áll az ember mögött — mondta az admirális. — Tulajdon szememmel láttam egyszer, amikor a mi embereink foglyul ejtettek egy német tartalékos hadnagyot; ez az ember úgy nézett ki, mint egy szabó, igazán valószínűtlenül hatott, hogy foglalkozására nézve tornatanár volt. A hadnagyra ügyet sem vetettek embereink, de sisakjáról leszedték a burkot és a sisakot úgy bámulták, mintha egyedül abban rejlene a német hadsereg ereje és legyőzhetetlensége. Látja kérem — és e nyápic kis zsidók mögött ott áll a forradalom. A cárizmusnak azt az egyet vethetjük a szemére, hogy túl gyengének, túl engedékenynek mutatkozott. Másképp kellett volna védekeznünk mindnyájunknak, úgy a tiszteknek, mint a polgárságnak. Látja kérem, ezek a bolseviki vezérek, Lenintől lefelé, a rendőrség foglyai voltak. És ezeket az ellenségeket, ahelyett, hogy egyszerűen főbelőtték volna — mint ahogy most a bolsevikiek teszik, — száműzték Szibériába. amely minden összeesküvőnek valóságos főiskolája. Ez volt a mi bűnünk és ezért kell most bűnhődnünk. Azt hiszi, én itt volnék, ha a családomat nem tartanák a markukban? Azt hiszi, nem tudom, milyen sors vár még rám? De ha a cárizmus csak egyetlen egyszer rendezett volna akkora vérfürdőt, mint ezek az emberek. Európa és Amerika felüvöltött volna a zsarnokság ellen. — Szégyen, gyalázat! — búgta volna valamennyi demokrácia, mert katonáinkra igényt tartottak ugyan, minket magunkat azonban megvetettek.

De a bolsevikiek ellen nincs kifogása
Európának. Az entente-küldöttségek
hadseregparancsnokunknak, Krylenkonak, minden katonáért
több száz dollárt ígértek — no látja — és Németország,
maga a büszke Németország, leül velük egy asztalhoz!

— Nekünk fontosabb a mi békénk, mint az önök
államformája — felelte Hoffmann.

— Tartsa fontosabbnak, amit akar. Tiszta elmebaj
ez és aki ezekkel az emberekkel tárgyalásba bocsátkozik,
azt menthetetlenül megfertőzik. Higgyen nekem,
kezdetben én se sajnáltam a fáradságot, hogy ezekkel
az eszmékkel foglalkozzam — átkozom is érte magamat.
Sose szabad engedni, az mindig a vég kezdete. És jegyezze
meg, amit mondok! A maguk hadserege, amelyben
olyan sziklaszilárdan bíznak, szintén elkapja majd
a ragályt, amely szétroncsolja. Csak azt ne higgye, hogy
ez a mozgalom megáll majd a drótakadályok előtt, átrepül
az bizony a levegőn, feltartóztathatatlanul — egyszerre
csak a matrózok fosztogatni kezdenek majd
Wilhelmshavenben — és hogy a gyerek nevet kapjon,
hát a rossz menázsi volt az oka!

— Kegyelmes uram. ön túlbecsüli ezt a mozgalmat!
— felelte Hoffmann. — Németország nem ismeri a forradalom
fogalmát, nálunk a forradalmat meg kéne üzenni,

A beszélgetést Kühlmann és Czernin szakították
félbe. Az admirális elbúcsúzott és Hoffmann a két diplomatához
csatlakozott.

Szép, napos idő volt, jégcsapok csillogtak az
ablakokon, hó csikorgott a léptek alatt.

— Az idő akárcsak St. Moritzban — jegyezte meg
Czernin.

— A társaság összetétele is hasonló — nevetett
Kühlmann — csak kissé egyszerűbb.

— Én még a vonatban lakom — mondta Crernin
—, szívesen járnék még egy darabot. Szörnyű

emberek ezek — veszélyes emberek. És ezek vetnek hazugságot a szemünkre, nekünk. céhbeli diplomatáknak! Ők, akik itt szelíd galambpillantással a népek kiengesztelődéséről beszélnek, mialatt otthon minden ellenszegülést vérbefojtanak.

— Kissé orcátlanul hazudoznak — jegyezte meg Kühlmann.

— De hisznek a világforradalomban és ez a hitük olyan erős, hogy már a szegény Altvater admirálist is megfertőzte és ez a szerencsétlen ember azt hiszi, hogy nálunk is nemsokára forradalom lesz.

- Én is azt hiszem — mondta Czernin —. Ha nem kötünk minden vonalon békét, kitör a világforradalom!

Egy pár katonai írnok haladt arra, Hoffmann tábornok bíráló pillantással nézte, hogyan tisztelegnek. Ostobaság, ostobaság! Őt is elkapta már ez az együgyű bizalmatlanság.

— Amíg a német hadsereg fennáll — mondta Hoffmann, — nincs világforradalom. Csak nem hagyjuk. hogy egy pár ostoba frázissal ránkijesszenek! Ha sikerül általános békét kötnünk, a keleti fronton felszabadulnak csapataink, mindent nyugatra dobunk és Párizsban diktáljuk majd a békét.

— Minden bizonnyal jobb volna, mint hogy itt tárgyalgassunk ezekkel az emberekkel. Én is jobban szerettem volna, ha bevonulunk Pétervárra egy kis rendet csinálni — felelte Czernin.

— Erre már nem telik az erőnkből — mondta Hoffmann. — Örüljünk, hogy egyelőre legalább az oroszokat kikapcsolhatjuk. Igyekezzünk minél előbb békét kötni itt, hogy csapataink felszabaduljanak.

— Be kell várnunk, mit felel az entente általános békeajánlatunkra — mondta Kühlmann.

— Veszélyes mondat: a népek önrendelkezési Joga, — sóhajtott fel Czernin, — a csehek, a

délszlávok, a lengyelek, a románok — mind, valamennyien jelentkezni fognak nálunk!

— Nem kevésbé veszélyes: annexiók és hadisarc nélkül! — felelte rá Hoffmann. — Ha nem jön létre az általános .béke, sohse üríthetjük ki a megszállt területeket, hiszen minden műhelyünk ott van, szükségünk van ezekre az országokra, innen élelmezzük a hadseregünket.

— Majd egyszerűen közbeiktatunk egy feltételes mondatot. Amennyiben az entente az általános békekötésre késznek mutatkozik, Oroszországgal annexiók és hadisarc nélkül kötünk békét, — mondta Czernin.

— Ez a dilemma megoldása volna — mondta Kühlmann.

— De nem valami szép megoldás — felelte Hoffmann —, mert az oroszok azt fogják mondani, hogy becsaptuk őket. És hogy akarja ezt megértetni a bolgárokkal? Popow égre-földre esküdözik, hogy a román és szerb területekre való igényük nem tekinthető annexiónak. És feltéve a valószínűtlen esetet, hogy az entente hajlandó tárgyalni — a keleti szerződésben foglalt alapelvek kell, hogy nyugatra is érvényesek legyenek.

— Egyáltalában nem tudom megérteni — mondta Kühlmann —, miért kell annexiónak nevezni a határszéli államok problémájának megoldását. Hiszen Kurland, Litvánia, Lengyelország és Finnország már régebben elhatározták, hogy Oroszországtól elszakadnak.

— Csak a polgári és nemesi körök — felelte Hoffmann — azokat viszont nem ismerik el a bolsevikiek.

— De csak nem szolgáltathatjuk ki a bolsevikiek vérengzéseinek ez országok német nemességét és régi német városait! — kiáltotta Kühlmann.

— Ezen a kérdésen a béke nem szenvedhet hajótörést — mondta Czernin izgatottan. — Békekötés

nélkül nem térhetek vissza Wienbe, Ausztria helyzete ezt egyszerűen nem engedi meg.

– Márciusban – a nagy offenzívánál, – felelte Hoffmann – minden nyomorunkat elfelejtjük majd.

– Hindenburg ugyan mindent betart, amit megígér – mondta Czernin –, de emlékezzék csak, mennyi reményt fűztünk mindannyian a tengeralattjáró-háborúhoz és milyen kevés sikert – úgy értem, döntő sikert – értünk el vele. Én mégis inkább a békekötésben reménykednék, mint a fegyverek döntő küzdelmében.

1918 újévének napján Hoffmann tábornok jelentkezett Vilmos császárnál a Bellevue kastélyban, hogy beszámoljon a Brest-Litowski béketárgyalásokról. A tábornoknak részletesen el kellett mondania mindent az orosz küldöttség tagjairól, a tárgyalás módjáról és menetéről, továbbá az osztrákok, magyarok, törökök és bolgárok viselkedéséről, majd a reggeli után arról is beszámolt, miért szakadtak meg ilyen kurtán-furcsán a tárgyalások.

— Brinkmann őrnagy jelentette, hogy az oroszok katonai szakértője, Fokke alezredes —

— Megint egy német név — jegyezte meg a császár. — Hát oroszok egyáltalában nem voltak a küldöttségben ?

— Nem túl sokan, felség — mondta a tábornok —, nem tudom, miért nem jönnek maguk az oroszok. Ez a Fokke alezredes azt a véleményét hangoztatta, hogy mi, nyomban a szerződések aláírása után, az 1914-es határok mögé fogunk visszavonulni. Amikor hírt hallottam a vad örömujjongásról, amely Pétervárott kitört, hogy az orosz feltételeket — annexiók és hadisarc nélkül — elfogadták, féltem, hogy ez a korai öröm őrjítő felháborodásba fog átcsapni, ha ismeretessé válik, miképpen értelmezzük mi ezt az ominózus formulát.

A németek döntő támadásra szánják el magukat a nyugati-fronton (Berlin, 1918. jan. 1 és 2.)

— Csakugyan nem értem — mondta Vilmos császár —, miért húzták-halasztották ilyen soká, hogy az oroszoknak tiszta bort öntsenek a poharába.

— Gróf Czernin kívánta, hadd üljenek le előbb a tárgyalóasztalhoz és melegedjenek meg ott egy kissé. Az ő kezdeményezésére kirándultunk a küldöttséggel a varsói citadellába, Joffe úrnak minden este majd hogy a nyakába nem ugrottunk a búcsúzásnál — nekem nem tetszett ez a dolog, figyelmeztettem Kühlmannt is, Czernint ís, túlzásba ne vigyék ezt a csalóka játékot — a végén mindkét úr csatlakozott a véleményemhez.

— Mindég újra ez az ostoba bujócska — mondta a császár. — Kühlmann nem bízik Kreuznachban és Ludendorff bizalmatlan a Wilhelmstrasseval szemben.

— Reggelinél aztán így szóltam a mellettem ülő Joffenak: — Olybá tűnik előttem, mintha önök az annexió nélküli béke fogalmát másképpen értelmeznék, mint a Központi hatalmak képviselői. A mi képviselőink nem tekintik annexiónak, ha az orosz birodalom egyes részei önként válnak ki az orosz államszövetségből és kimondják a német birodalomhoz vagy valamely más államhoz való csatlakozásukat. — Mikor Joffe válaszolni akart, hivatkoztam rá, hogy maguk az orosz küldöttek is jogosnak ismerték el az egyes államok önrendelkezési jogát. Hisz nemrég mondta ki Lengyelország, Litvánia és Kurland az orosz államszövetségből való kilépését és a Központi hatalmak ezért érzik magukat feljogosítva, hogy az orosz delegáció mellőzésével döntsenek ezeknek az államoknak a sorsa felett.

— És az oroszok?

— Az oroszok dermedten ültek helyükön, megakadt torkukon a falat. Reggeli után többórás megbeszélésre ültünk össze — és ott robbant a bomba.

— Becsületesen vagy alattomban? — kérdezte a
császár.

— Joffet nem lepte meg túlságosan a dolog, neki
fontosabb volt a világforradalom, mint a békekötés —
de Pokrowski professzor sírt és tombolt - csak nem
lehet annexiómentes békének nevezni azt, ami Oroszországnak
tizennyolc tartományába kerül. Joffe a tárgyalások
azonnali félbeszakítása és a sürgős hazautazás
mellett volt. Nem valami jól érezhette magát,
hogy a pétervári örömujjongások után Ilyen eredményekkel
térjen haza.

— Az ostoba diplomatafortélyoknak ilyenek az
elkerülhetetlen következményei.

— Czernin volt a másik, aki teljesen elvesztette a
fejét — folytatta a tábornok. — Engem is meg Kühlmannt
is különbékével fenyegetett.

— A régi nóta — mondta a császár — ezt fütyülik
minduntalan Wienben Ferenc József halála óta.

— De se Kühlmann, se én nem ijedtünk be, akkor
sem, amikor Czernin katonai tanácsadóját,
Csicsericset küldte a dolgozószobámba. hogy ilymódon
gyakoroljon nyomást a legmagasabb hadvezetőségre.

— Egyenesen ragyogó az ön eszméje, hogy különbékét
kössenek — mondtam a kissé meghökkent tábornoknak
—, mert ilymódon mintegy 25 hadosztályom szabadulna
fel, melyeknek ma még az osztrák frontot kell
támogatniok.

A császár nevetett tábornokának talpraesettségén
és megkérdezte, mit gondol, visszajönnek-e az oroszok.

— Vissza fognak jönni, mert vissza kell jönniük,
felség. Hadseregük szétzüllött. Ha a bolsevikiek hatalmon
akarnak maradni, szükségük van a békére. Bármily
szigorú feltételeket szabunk is, el kell fogadniuk.

— Addig legalább megállapodhatnánk a határállamok
kérdésében. Hogy csak egyet említsek, ez a
lengyel kérdés sehogy se akar nyugvópontra jutni. Mi
a véleménye a Kreuznach-tanácsolta megoldásról?

— Felség. kérem, tekintsen el ettől a kérdéstől — mondta Hoffmann tábornok — az én véleményem olyannyira különbözik a legfelsőbb hadvezetőségétől, hogy ellentétbe kerülnék vele.

— Ha az ön legmagasabb hadura tudni kívánja a véleményét valamely kérdésben — mondta a császár élesen —, ön köteles nyilatkozni, tekintet nélkül arra. hogy nézete egyezik-e a legfelsőbb hadvezetőség álláspontjával.

Hoffmann tábornoknak tehát beszélnie kellett és beszélt is, nyíltan, mint ahogy katonához illik. A lengyel kérdésben minden olyan megoldást ellenzett, amely Németország lengyel állampolgárainak számát szaporítaná, hiszen Poroszországban az évek hosszú során át se tudtak zöldágra vergődni a lengyelekkel. Ezért hát úgy kell kijelölnie az új határokat, hogy a hadászati természetű korrigálások figyelembevételével se kerül. jön százezernél több lengyel a birodalomba.

A császár kezdetben ellenvetéseket tett, aztán igazat kellett adnia tábornokának, aki a megszállott területeken mégis csak jobban tudta áttekinteni a helyzetet. A császár másnap Hindenburgot és Ludendorffot hívatta, hogy az ő véleményüket is megkérdezze.

Január 2-án Vilmos császár elnöklete alatt összehívták a Bellevue-kastélyba a koronatanácsot. Ott ült a három megtermett, szélesvállú tábornok: Hindenburg, Ludendorff és Hoffmann, mint három óriás a finomlábú rokokóasztalnál, az ősz gróf Hertlinggel és a zömök Kühlmannal szemközt, három ciklop a háború műhelyéből. Ludendorff tömbös arca vörös volt a visszafojtott izgalomtól. a kis birodalmi kancellár bizalmatlanul pillantgatott vastag szemüvege alól a tábornokra,

még Kühlmann is nyugtalannak látszott. Hindenburg súlyosan és egykedvűen ült székén ész a nagy térkép felé nézett, melyet a császár kerített maga elé.

— Felség, az a mód, ahogy most a bresti béke. tárgyalásokat vezetik — kezdte Ludendorff dörgő hangon — olyan eredményre vezet majd, amely semmiképp se lesz arányban a nép és a hadsereg-hozta áldozatokkal. A nép és a hadsereg sohse fogja megérteni, hogy mostani kedvező hadihelyzetünkben miért csak ilyen gyenge eredményeket értünk el. Ez a bresti engedékenység károsan befolyásolja a hadsereg hangulatát. Pedig a hadsereg most áll legsúlyosabb próbája előtt. Hogy világhegemóniánkat biztosíthassuk, meg kell vernünk a nyugati hatalmakat. Felséged rendelte el a nyugati nagy offenzívát. Ez lesz az egész háború legeslegnagyobb erőfeszítése, amelyért a legnagyobb áldozatokat kell hoznunk. Az entente nem jelentkezett az általános békekonferenciára. A bresti tíznapos határidő letelt. Keleti csapataink elszállítását nem kezdhetjük meg elég korán. Az a benyomásom, hogy az oroszok a tárgyalásokat el akarják nyújtani. Dehát elég erősek vagyunk ahhoz, hogy az ilyen kísérleteket megakadályozzuk. Ha keleti győzelmünket meg hagyjuk csorbítani, akkor az általános békekötésnél is majd a rövidebbet húzzuk. Ezeket az országokat katonáinkkal hódítottuk meg, tehát nem csak jogunk, de kötelességünk is, hogy sorsukkal törődjünk. Ha ezt elmulasztjuk, a világ azt fogja hinni, hogy rossz a lelkiismeretünk. Ne felejtsük el, hogy ezekben az országokban katonáinkat felszabadítóként üdvözölték. Megszavaztatni a népet egyértelmű azzal, hogy a bennünk bízókat és reménykedőket kiszolgáltassuk a bolsevikieknek. Nem alkudozhatunk a német Rigáról és a német Dorpatról, amikor Franciaország a mi birtokunkban lévő Elszász-Lotharingiára tart igényt. Egyetlen német tiszt, egyetlen német katona sem értené meg ezt.

Gróf Hertling minderre tulajdonképpen azt felelhette volna, hogy a tábornok foglalkozzék csak a maga mesterségével és ne avatkozzék a politikába, de az öregúr félt a hevestermészetű Ludendorffal összekoccanni és Kühlmannak engedte át a szót. Kühlmann nem minden önelégültség nélkül számolt be a bresti tárgyalásokról, tiltakozott Ludendorff szemrehányásai ellen és végül is annak a véleményének adott kifejezést, hogy a határállamok kérdésében az okosan alkalmazott népszavazás pontosan ugyanarra az eredményre vezethet, mint a brutális annexiók és miért ne lehetne közben udvarias főhajtással az önrendelkezési jog eszméjét is üdvözölni. Nemsokára megjelennek majd Brestben az ukránok is, akiket ki lehet játszani a lengyelek ellen, miáltal Ausztria is némiképpen zavarba jön, hiszen a Monarchiában robbanóanyag az önrendelkezési kérdés. De Czernin kifejezetten kérte, hogy azt a határsávot, amelyről Lengyelország Németország javára lemond majd, olyan keskenyre szabják, hogy a lengyeleknek ne essék nehezükre további területekről lemondani az ukránok javára.

— Én magam is erre a véleményre jutottam — mondta a császár —, és Hoffmann tábornok felvilágosítása után megrajzoltattam ezen a térképen az új lengyel határokat. Ennélfogva vissza kell vonnom a legfelsőbb hadvezetőség régebbi előterjesztéséhez adott beleegyezésemet.

Ludendorff felcsíptette monokliját és gyors pillantást vetett az ilymódon nyugat felé hátratolt német-lengyel határvonalra. Elsápadt és ajka megremegett.

— Felségednek bizonyára nem ez a végleges döntése! — mondta élesen. — Kérem, sürgősen hallgassa meg mégegyszer a legfelsőbb hadvezetőséget. Hiszen csak nem adhatom most beleegyezésemet ahhoz, amit néhány héttel ezelőtt az osztrákoktól megtagadtam azzal, hogy nem egyeztethető össze Németország méltóságával.

Ez az előterjesztés azonos az osztrák-lengyel
megoldással s annak minden veszélyét magában rejti,
Hoffmann tábornok ebben a kérdésben nem mondhat
véleményt, mert nem ő felel érte. Hoffmann tábornok
a legfelsőbb hadvezetőség alárendeltje. Felségedé a
döntés joga. De felséged csak nem parancsolhatja meg
nekünk, hogy egyenes férfi létünkre olyan tárgyalásban
vegyünk részt, melyet legbensőbb meggyőződésünk
szerint károsnak tartunk.

Ez a tábornok rettegett kitöréseinek egyike volt.
Sem a császár sem a kancellár nem mert felelni Ludendorffnak.
Csak Hoffmann tábornok nézett mereven
Ludendorff szeme közé.

. Hindenburg nyugodt hangja csendült közbe csillapítólag:
— Igen, kérjük felségedet, hallgassa meg
mégegyszer a legfelsőbb hadvezetőséget.

— Jó — mondta a császár és felállt —, tehát
kérem újra a legfelsőbb hadvezetőség előterjesztését.

1918 január 5-én, szombat este, House ezredes, egy középtermetű, fehérszakállas férfiú, akinek apró szemeit sötét szemöldök koszorúzta, Wilson elnökhöz sietett a Fehér Házba. Ez a Fehér Ház, amely Roosevelt idején boxolók, feltalálók, újságírók és vadászok küzdőtere volt, Wilson alatt egy csendes vidéki egyetemhez hasonlított, ahol egy magányos, rövid özvegység után újranősült, kissé emberkerülő rektor csöndes dolgozószobájában könyveibe mélyedt tanácsért, miképpen lehetne rendbehozni a sarkaiból kifordult világot és csak olykor-olykor fogadta barátját, aki e dolgozószobán kívül történt eseményekről számolt be neki. Ez a barát, akit gyenge egészsége akadályozott, hogy katonai vagy politikai pályát fusson be, csak azért viselt ezredesi címet, mert az elnök senkinek se felelős tanácsadójának, Wilson csendestársának, aki egyként távoltartotta tőle az újságírókat, politikusokat, álláshajhászókat és az idegen udvarok követeit, mégis csak kellett, hogy valami címe legyen, miután mégse szólíthatta mindenki Bankháznak, texasi Talleyrandnak, pére Józsefnek — hogy csak néhányat említsünk a csúfnevei közül.

— Önnek tehát az volt a benyomása — kezdte Wilson —, hogy szövetségeseinket semmiképp se lehet arra bírni, hogy hadicéljaikat illetőleg színt valljanak.

Amerika jelentkezik tizennégy pontjával

(Washington, január 5 és 6)

— Valóban, a párisi legfelsőbb haditanácsban csak.

ugyan ez a hangulat. Briand-t talán meg lehetett volna nyerni rá, de Lloyd George sokkal jobban lekötötte magát a konzervatívokhoz, semhogy út nyílhatott volna a hadicélok liberális értelmű megváltoztatására. Az olaszok megrögzötten ragaszkodnak az 1915-ös londoni szerződéshez; Clemenceau pedig csak ennyit mondott: Háborút viselek. — November 30-án a következő határozati javaslatot terjesztettem a konferencia elé. A szövetséges államok és az U.S. A. nyilatkozatot tesznek, hogy a háborút nem támadó célzattal és kárpótlásért viselik. A hadviseléssel járó áldozatokat azért vállalták, hogy a jövőben a militarizmus ne vethesse árnyékát a földre és hogy ilyképpen a nemzetek úgy rendezhessék be életüket, ahogy jónak és célirányosnak látják.

— És milyen ellenérveket próbáltak e nyilatkozatunkkal szembeszegezni? — kérdezte Wilson?

— Semmit! — felelte House. — Egyszerűen elvetették!

Wilson sovány arca megrándult, keze ökölbe szorult: — Olyan nagy a gazdasági túlsúlyunk, hogy rájuk tudjuk kényszeríteni akaratunkat! Hogy is kiálthatnám a németek felé: ti, a nép, nem akartátok és nem okoztátok a háborút, azt se kívántátok, hogy Amerika belebonyolódjék; az a homályos érzésünk, hogy nemcsak a saját ügyünkért harcolunk, de a ti érdekeitekért is, hiszen ti is egy sötét hatalom karmai közt vergődtök, — hogy is kiálthatnám ezt a németek felé, ha ugyanaz a sötét hatalom markolja meg az angolok, franciák és olaszok szívét is!

— Ugyanezt hangsúlyoztam én is a párisi legfelsőbb haditanácsban — felelte House.

— Hiszen ezt a háborút azért viselem — folytatta Wilson izgatottan —, hogy a világnak a szabadságot adjam, nem azért, hogy az európai államok rablóösztöneinek kielégítéséhez segédkezet nyújtsak.

— A szövetségesek annyira egymáshoz vannak láncolva a különféle titkos-szerződésekkel, hogy nincs szabad kezük — kelt House ezredes európai barátai védelmére.

— Akkor a középkor eme sötét kísértetével szemben más, napnál világosabb üzenetet kell szembeállítanunk — mondta Wilson — olyan üzenetet, amely a háború erkölcsi fordulópontja kell legyen. A bolsevikiek tudni kívánták hadicéljainkat, a kongresszuson fogok válaszolni nekik. Világosan ki akarom mondani, miért viseljük az igazság keresztesháborúját.

House ezredes irattáskájából néhány mappát vett elő és szétterítette az elnök elé: — Ma elhoztam a második főszakaszt; vizsgálóbizottságunk beszámolói a területi kérdésekről.

— Beszéljünk először is arról, amit időközben áttanulmányoztam — felelte Wilson, egy iratcsomó után nyúlva. — Osztom bizottságunk nézetét, hogy Ausztriát és Bulgáriát kímélni kell.

House ezredes semmiképp se helyeselhette ezt; éppen a sok apró népet számláló Ausztriában a nyugtalanságnak ugyanazt a tűzfészkét látta, mint Törökországban.

— Majd még alaposan megfontoljuk, — tért ki Wilson. — Látom, milyen előnyük származnának a szövetségesek számára, ha az ausztriai szlávok fellázadnának, de látom Európa ilyetén balkanizálásának hátrányait is. Éppen Ausztriával szemben sok mindent elérhetnénk békés úton is, mert ez az állam abban a kényszerítő helyzetben van, hogy szép csöndesen viselkedjék.

— És a többi pont? — kérdezte House ezredes.

— A vizsgálóbizottság azt tanácsolja, hogy Németországot a háború után is gazdasági háború nyomása alatt tartsuk. Azt ajánlja továbbá, hogy az angol és francia liberálisokat bátorítsam, vegyék fel otthon a harcot a konzervatívokkal szemben; egy ilyen hatalmas

liberális offenzíva az egész amerikai népet magával ragadná
és Angliában, Franciaországban, talán Olaszországban
is hadicéljaimra kedvező hangulatot teremtene.

House ezredes, aki, csakúgy, mint hatalmas barátja,
az Egyesült Államok liberális pártjának régi előharcosa
és bajvívója volt, pompásnak találta ezt a gondolatot,
hogy így törjék meg Lloyd George és Clemenceau ellenállását.
Aztán átnyújtotta az elnöknek mappáját: —
Ez a második rész kevésbé elvont, de annál kényesebb,
mert az alábbi nyolc területi kérdést tárgyazza: Belgium,
Északfranciaország, Elszász-Lotharingia, az
olasz határok, Balkán, Lengyelország, Ausztria-Magyarország
és Törökország.

— Más szóval — felelte Wilson, — döntenünk kell,
miképpen fessen Európa új térképe. Bizonyos rendszer
szerint kel! eljárnunk. Üzenetemet ezekről a kérdésekről
eredetileg 13 pontba akartam összefoglalni, de nem fért
bele, így lett 14 pont. Nem nézné át egyszer az egészet?

House ezredes átolvasta a felé nyújtott lapokat.
Wilson csöndesen ült asztalánál és maga elé bámult.

— Nos? Mi a véleménye? — kérdezte, mikor az
ezredes befejezte az olvasást.

— A sorrenden változtatnék. Az általános pontokat
helyezném az elejére és a területszabályozásokat,
amelyek azok következményei, a végére tenném.

— A végére — vetette közbe Wilson, — a népek
békeszövetségének kell jönnie, ez fogja lekerekíteni az
üzenetet,

— Akkor azonban első helyre kell kerülnie a titkos
diplomácia megszüntetéséről szóló pontnak. És második
pont: a gazdasági korlátozások lehető mellőzése.

Wilson félt, hogy a szenátus e ponttal szembehelyezkedik
majd, mert a jövő, Németország ellen viselendő
gazdasági háborútól nagy előnyöket várnak.

— Tisztelt barátom — felelte Home megindult hangon, — az, amin ön most dolgozik, a világ újra építésének alapja kivan lenni, nem ijedhetünk meg tehát a szenátustól. Hiszen mindig minden háború két főoka a területi és a gazdasági mohóság, Ezeket a háborúokozókat egyszer és mindenkorra ki kell irtanunk. De talán ez elé egy másik pontot iktathatnánk, amely számunkra a legfontosabb — a tengerek szabadságáról.

Wilnson csodálkozva pillantott fel: — A tengerek szabadságra? — Ez aztán nagy szó volt, távlatokat nyitó, tetszett az elnöknek.

— A tengerek szabadsága. — mondta House ezredes és minden ragyogás és lobogás, dagadó szél és frissesség lehullt a szóról — szárazon megfogalmazva annyit jelent: a kereskedelmi hajók zavartalanul közlekedhessenek a tengereken háborúban és békében egyaránt.

Íme a szűkszavú kereskedelmi formula, kopáran és szürkén a két szürkülő férfiú között.

— Ez tehát a második pont, — mondta Wilson, — de félek, hogy e pont ellen Anglia tiltakozni fog.

— Anglia számára van egy mézesmadzagom: Nemzetközi zár a tengereken a nemzetközi szerződések keresztülvitelére — felelte House.

Ez Wilsonnak igen tetszett, megfelelt az ő Népszövetség-gondolatának, épp úgy mint a következő pont, amelyet hosszas tanácskozás után igen enyhén fogalmaztak meg: a fegyverkezések korlátozása. Aztán a gyarmatok kerültek sorra.

— Vigyázz! — figyelmeztetett Wilson. — Itt darázsfészekbe nyúlunk. Talán mégis csak jobb, ha ezt a pontot kihagyjuk, akkor újra az eredeti 14 pontunk lesz.

— Ha nem térünk ki a részletekre, — felelte House, — Angliának se lehet ellenvetése.

Újra meg újra papírra vetették, át meg átfogalmazták, igen óvatos dolog tett belőle.

— Belgium, — említette meg House ezredes,

— Belgium esete napnál világosabb, — mondta Wilson. — Itt minden úgy maradhat, ahogy eredetileg felvázoltuk.

— Egy pár melegebb szót, — tanácsolta House — ez a derék ország igazán kiérdemelne.

— Jó, ezt önre bízom. Elszász-Lotharingia. Megemlítsük?

— Nem szeretném — felelte House.

— Akkor maradjunk hát az első megfogalmazásnál: az egész francia területet ki kell üríteni és a megszállt részeket helyre kell állítani.

A többi, Ausztriával, Romániával, Lengyelországgal, Szerbiával és Törökországgal foglalkozó pont, bár igen nehéznek látszott, a legkevesebb gondot okozta a két államférfiúnak; ott nem volt az az érzésük, hogy ennek vagy annak a népnek ártalmára lehetne a túlságos beavatkozás.

Wilson leült az írógéphez és mint egy tanár, aki a kollégájának ír, nekifogott és pontról pontra lekopogtatta az üzenetet. Elszász-Lotharingiánál elakadt. — A többi országnál részletekbe bocsátkoztunk — nem volna jó mégis valamit Elszász-Lotharingiáról is mondani?

— Ez egyszer újra igaza van, tisztelt barátom, — felelte House ezredes. — Talán írjuk ezt: Ha Elszász-Lotharingiát újra visszacsatolják Franciaországhoz, Németország hasonló értékű gazdasági kárpótlást kapjon érte.

— Ez elfogadhatatlan — utasította el Wilson. Amikor végre készen lettek a 14 ponttal, az elnök megkérte az ezredest, hétfőn jöjjön újra, hogy véglegesen tető alá hozzák a dolgot

— Mindig csak politika, — duzzogott Wilsonné asszony hétfőn a reggelinél, — Woodrowot úgyszólván sohase láthatom. Ha van valaki, akire féltékeny lehetnék, az ön, ezredes!

— Majd visszakapja a kormányzót — felelte House ezredes, — ha újjáalakította a világot. Munkája az egész emberiségnek szól és az emberiség mellett hát térbe kell szorulnunk, nekünk, a közelállóinak.

— Megyünk este az operába? — kérdezte Wilsonné asszony.

— Aligha leszek szabad — felelte Wilson; komolyan, mint egy tiszteletes, elköszönt a feleségétől és az ezredessel együtt távozott.

Wilson az ezredessel hallgatagon sétált át a hosszú folyosón s csak mikor dolgozószobája küszöbét átlépte, a meghitt környezet adta vissza újra a szavát: — Ami még egyre ott motoszkál a fejemben, az az Elszász-Lotharingiai kérdés. Nem tudom dűlőre vinni magamban, miképpen vegyük fel ezt az üzenetbe.

— Nekem is gondot okoz, hát lássuk csak, mit tehetnénk.

Wilson nagy léptekkel mérte végig a szobát.

— Valami erkölcsi elvet kell belevennünk a szövegbe, a franciák azt ne higgyék, hogy valamelyik hadicéljukat keresztezzük. Nem szabad a németeknek kárpótlást felajánlanunk, különben az egész úgy hat, mint egy csereüzlet.

— Jó, hát akkor hagyjuk el a gazdasági kárpótlást — úgyis csak tapasznak szántuk Németország számára.

— Másrészt — mondta Wilson, — ha visszapillantunk a dolog történelmi múltjára: Strassburg csak XIV. Lajos alatt került Franciaországhoz. Németország régi jogos birtokának tekintette, amikor visszahódította!

— Poroszország talán igen — felelte House, — de nem az elszásziak, mégkevésbé a lotbaringiaiak. Nem mehetünk vissza Ádámig és Eváig.

— A német nép igazságtalannak fogja érezni ítéletünket.

— Úgy kell hát megfogalmaznunk ezt a pontot hogy Németország is kénytelen legyen elismerni — mondta House ezredes.

— Én is ugyanezt gondoltam. Talán így lehetne megformulázni. Az igazságtalanságot, amelyet Francia ország 1871-ben Németország által...

— Jobb volna: Poroszország által, — mondta House ezredes.

— Jó — Poroszország által Elszász-Lotharingiát illetőleg elszenvedett és amely a világbékét közel ötven esztendőn keresztül fenyegette, újra jóvá kell tenni, hogy a béke valamennyi állam érdekében helyreállíttassék és biztosíttassék.

House ezredes gondolkozva ingatta a fejét. — Nem volna jobb ehelyett hogy: újra jóvá kell tenni — az, hogy: tegyük újra jóvá?

— Nem — kell! — döntött Wilson. — Csak ott mellőzzük a "kell"-t, ahol a vitás kérdésben véleménykülönbség mutatkozhat.

— Ebben az esetben mindazonáltal mellőzném a "kell"-t — mondta House ezredes. Kell — írjuk Belgiummal kapcsolatban, de Elszász-Lotharingiánál jó "kell" nélkül is. Túl nehéz pont a németek számára ebben a szigorú fogalmazásban.

— Wilson csodálkozva húzta fel szemöldökét: — Dehát miért? Hiszen nem beszélünk visszaadásról. Az igazságtalanságot más módon is jóvá lehet tenni, például, ha Németország gyarmatokról mond le Franciaország javára.

House ezredes nevetett: — Kedves kormányzóm,
ön aztán alaposan félreismeri a franciákat. Elszász-
Lotharingiából tapodtat sem engednek. És nem hagyhatjuk,
hogy az amerikai nép európai területi kérdésekért
harcoljon.

— Hát akkor maradjunk a "kell"-nél — döntött
Wilson.

— Igen — és a másik kérdés, ami nyugtalanít,
Oroszország. Gondolja, hogy Trockíj és Lenin elfogadják
a német feltételeket?

— Senki se tudja miféle emberek ezek.

— De kell hogy álláspontot foglaljunk el velük
szemben — folytatta Wilson. — Ha nem mutatjuk meg
a világnak a magasabb erkölcsi és hadicéljaink önzetlenségét,
akkor a bolsevikiek nyerik meg a játszmát
akkor ők lesznek az emberiség boldogítói.

— Kedves barátom, — figyelmeztette House
ezredes, — az emberek politikai programja iránti
idegenkedése ne ragadtassa önt indokolatlan szigorra.
Üzenetünk gyakorlati alapgondolata mégis csak az,
hogy az oroszokat elvágjuk a németektől és a magunk
számára nyerjük meg. Olyan szavakat kell találnunk az
oroszok iránti barátságunk kifejezésére, hogy megnyerjük
magunknak a bolsevikieket.

— Tehát néhány fokkal melegebben. Kérem,
ezredes, találja meg ön a megfelelő szívélyes szavakat.

Egy ideig tanácskoztak, aztán a következő fogalmazvány
jött létre:

— Az egész orosz terület kiürítése és egyetértés
minden Oroszországot illető kérdésben, ami a legjobb
és legszabadabb együttműködést biztosítja a többi népnek
és Oroszországnak gátolatlan alkalmat nyújt politikai
kibontakozásának és nemzeti politikájának
érvényesítésére. Az a mód, ahogyan a következő hónapokban
testvérnemzetei Oroszország iránt viseltetni fognak,
tiszta próbája lesz a jóakaratnak és megmutatja majd,
hogy megértéssel viseltetnek-e Oroszország kívánságai
iránt, ha az saját érdekükkel ellenkezik is és hogy
rokonszenvük csakugyan önzetlen-e.

Wilson elégedetten dörzsölte a kezeit; ez különösen sikerült pont volt, amely egyszerre szerelte le Németország hódító törekvéseit és az angolok idegenkedését Oroszországgal szemben. De hamarosan újabb aggályok merültek fel: — Az egész orosz területet ki kell üríteni? De mi értendő az egész orosz terület alatt? Lengyelország is? Finnország is?

— Ugyanez a probléma foglalkoztatta a szövetséges konferenciát is Párizsban. — mondta House ezredes. Párizsból magával hozta a lengyel nemzeti tanács emlékiratát és átnyújtotta Wilsonnak.

— Ameddig az orosz birodalom fennáll, Francia: ország nem mer az önálló lengyel birodalomra gondolni, nehogy ezt az esetleg Németországgal függő viszonyban álló országot elszakítsa leghatalmasabb szövetségesétől

Wilson hosszú ideig lapozgatott a lengyel emlékiratban, aztán fejcsóválva félretolta: — Mekkora étvágy! Amire ezek jogot formálnak, abból három Elszász-Lotharingia is kitellenék, az egyik a Visztulánál és Sziléziában, a másik Litvániában és a harmadik Ukrajnában! Ezt legalább is mérsékelnünk kell. Vegyük bele:... helyre kell állítani a független lengyel államot, amely mindazon területeket magába fogja foglalni, ahol vitathatatlanul lengyel a lakosság.

Aztán a két barát a Balkán-kérdéssel foglalkozó pontra tért rá. — Tudja, kedves ezredes — törte meg Wilson a töprengő hallgatást, — itt nem jutunk tovább. Nem kérhetne információt ennek a kérdésnek vala. melyik szakértőjétől? Tegnapelőtt még olyan világosnak tűnt előttem az egész, de ha közelebbről nézi meg, az ember, homályossá válik és összekuszálódik.

Az ezredes mindjárt késznek mutatkozott erre:

Talán Vesnic: az itteni szerb követség feje és párisi szerb követ. Idekéressem?

— Nem, ne a Fehér Házba, kérem! — Wilson nem akarta magát lekötni. House ezredes találkozzék másutt ezzel az úrral és aztán számoljon majd be az elnöknek.

House ezredes másnap a Gordon-házban fogadta Vesnicet. A szerb követ alig tudott uralkodni izgalmán, mikor House a kérdéses pontot felolvasta:

— Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni, a megszállt területeket vissza kell adni. Szerbiának szabad bejárást kell biztosítani a tengerhez és a különféle Balkán-államoknak egymáshoz való viszonylatát barátságos egyetértésben kell szabályozni. A hovatartozóság és a nemzetiség kérdésében a fennálló történelmi irányvonalak döntsenek. A különféle Balkán-államok politikai és gazdasági függetlenségéért, valamint területi sértetlenségükért nemzetközi bizottság kezeskedik.

— Teljesen érthetetlen a számomra, amit ön felolvasott — felelte Vesnic rákvörös arccal. — Ezek szavak — szavak csupán! Túlságosan nagy áldozatokat hoztunk ehhez képest! Most, amikor olyan rossz a hadihelyzet, nem szabad békét kötnünk!

House ezredes hűvös pillantást vetett az izgatott emberre: — Nem szabad? Oroszország, Németország, Ausztria és Nagybritannia ezidőszerint éppen a békéről tárgyalnak.

— De addig nem lehet béke, — pattant fel a szerb, — amíg Ausztria Magyarország teljesen szét nincs darabolva. A népeknek ebben a börtönében fogvatartott szerbek, horvátok, szlovének, csehek, szlovákok, románok és olaszok utolsó lélegzetükig küzdeni fognak, hogy a német-magyar uralmat megdöntsék! Nem, addig nem szabad békét kötni!

House ezredes megijedt ekkora vad elszántság láttára, meg akarta nyugtatni a szerbet, de az teljesen kijött a sodrából: — Aztán meg mit jelentsen ez: a különféle Balkán-államok egymáshoz való viszonylatát barátságos egyetértéssel kell szabályozni? Talán Bulgáriát még meg is jutalmazzuk aljas árulásáért és egyenjogúnak, ismerjük el? Arra esküszöm, hogy a legkedvezőbb, amit Bulgária kaphat, az 1913-as bukaresti szerződés szerinti határok.

— Semmi lehetőségét se látja, hogy Bulgáriával barátságos módon egyezzenek meg? — kérdezte House.

— Szerbia csak egy legyőzött Bulgáriával egyezhet meg! — felelte a követ. — Kezemet a szívemre téve kérem, tekintsenek el most a béketárgyalásoktól! Most, amikor a győzelmet még nem vívtuk ki, iszonyú következményei lennének! Az egész emberi civilizáció összeomlását jelentené!

— Arról, hogy tanácsos-e most a béketárgyalás vagy sem — felelte House ezredes hűvösen — nem kívánok tárgyalni. Írja fel kérem, milyen ellenvetése van azzal szemben, amit itt hallott!

Vesnic zavarba jött: — Azt nem rázhatom ki csakúgy a könyökömből. Engedje meg, hogy először is történelmi visszapillantást nyújtsak önnek a Balkánról ...

— Erre most nincs időm, — vágott közbe House bosszúsan, — Wilson elnökhöz kell sietnem. Talán mégis csak jegyezze fel az ellenvetéseit.

— Dehát mégis csak tudnia kell, — erősködött Vesnic, — hogy a bolgárok nem is szlávok, hanem a törökökkel rokon ázsiai nép, amely csak eltanulta a szláv nyelvet. Az igazi kultúra hordozója a Balkánon ősidők óta...

House ezredes felállt: — Félóra múlva visszajövök és akkor majd lesz szíves átadni kiegészítő észrevételeit a XI. ponthoz. Igen lekötelezne, ha lehetőleg röviden fogalmazná meg azokat

— Nos mit tudott meg a balkánszakértőjétől? — kérdezte Wilson, amikor az ezredes belépett a dolgozószobájába

House ezredes felsóhajtott: — A tapasztalat most is az, mint mindig, ha az ember kérdez: zavar, makacsság, megátalkodottság — a legkisebb ország a világ közepe, a legkisebb nép egyesegyedül a civilizáció fáklyahordozója, a közvetlen szomszéd iránti gyűlölet örök és engesztelhetetlen — ugyanaz az eset, mint a lengyelekkel Párizsban — a lengyelek bolgárai az ukránok — a lengyelek osztrákjai a poroszok!

— Mitévők legyünk hát? — kérdezte az elnök elbúsulva és elkedvetlenedve, hogy már az elején ilyen ellenállásra talál.

— Semmit. A pont marad ahogy volt, — felelte House, — nem törődünk az ellenvetésekkel. E 14 pontra Amerika hatalma adja meg a fedezetet és ez elég.

— De ha már Szerbia is így beszél, amelynek egész területét megszállva tartja az ellenség?

— A lengyelek, a szerbek, a románok, az olaszok — mindnyájan a győzelemben reménykednek, amely a mi beavatkozásunk folytán bizonyosnak látszik előttük, — mondta House. — A lengyelek messiási népnek tartják magukat, azt hiszik, hogy most felvirrad a szláv aranykor — természetesen lengyel uralom alatt ...

— Igaza van. kedves barátom — mondta Wilson hosszas gondolkodás után, — nem szabad törődnünk a különféle országok soviniszstáinak ellenvetéseivel. Mi az abszolút igazságot képviseljük, a népek ezidő szerint még rövidlátók ahhoz, hogy felismerjék azt. Később, egyszer, majd hálásak lesznek. Egyet azonban kölcsönösen meg kell ígérnünk egymásnak — hogy nem engedünk — és nem térünk el álláspontunktól, mert azt hiszem, a felszabadult rablóösztönök minden kielégítetlen dühe és mohósága ránkszabadul majd, hogy eltérítsen szándékainktól.

Február 19-én Trockij átsietett a hosszú, keskeny folyosón, amely a Smolny-intézetben, szobájából Lenin szobájába vezetett, sürgő-forgó emberek és napraforgómagot rágcsáló katonák között. Ajtócsapkodás, az egész ház visszhangzott a lármától. Mint ennek a hatalmas barokkpalotának majd valamennyi helyiségét, mely a forradalom előtt nemeskisasszonyok nevelőotthona volt, Lenin magán szobáját is durván ácsolt faburkolattal és a kihűlt kandalló elé helyezett rozsdás kályhácskával szegényházi szobává alakították át. A füst befeketítette a gipszdíszítéseket, a szétzúzott üvegcsillárról egy újságpapírba fojtott villanykörte csüngött alá, a padlót emberemlékezet óta nem söpörték, papírhulladék, cigarettacsutkák és ételmaradékok hevertek szanaszét, as ablakpárkányon szamovár állt, amelynek csillogó ezüstje már megfakult. A piszkos ablaktáblákon mogorva, rosszkedvű nappali fény szűrődött be.

Amikor Trockij belépett, Lenin lassan feléje fordult és ferdeállású szemével gonoszul hunyorgatva, kezet nyújtott neki: — Vissza Brestből! No jó, kitűnő csattanót talált a gyönge történet végére, ennyi az egész. Se háború — se béke! Bizonyára csodálkoztak az ön újításán — de ez nem sok. Az ötlet egész ügyes — no de — mondja el ön.

Trockij, akit az eredménytelenül tárgyalt Joffe helyett már egy hónappal ezelőtt küldtek ki Brest-Litovskba, korántsem volt elbűvölve ettől a fogadtatástól. — Egyszerűen kijelentettem: ezt nem írjuk alá, — bökte ki mogorván.

Lenin békét köt, hogy a forradalmat megmentse

(Pétervár, 1918. február 19 és 23)

Lenin a tenyerét dörzsölte és kissé gúnyosan

vihogott maga elé: — No jó, hát nem írjuk alá! A németek támadásba fognak — és aztán?

Trockij vizsga pillantást vetett Leninre: — Akkor a szuronyok kényszerének engedve írjuk alá. A kép világos lesz az egész világ számára. Ausztria és Németország szocialistái látni fogják majd és megértik.

— Szuronyok kényszerének engedve — gúnyolódott Lenin — se béke, se háború — Ironikusan pillantott Trockijra, —ezek szép képek és játékok, de semmi megfogható. A német szocialisták? Vagy úgy, mondják, ön kapott Hilferdingtől egy levelet. Mit ír?

— Egyik barátjának, bizonyos nálunk fogva tartott wieni doktornak szabadonbocsátását kéri — egy "doktor úr elvtársnak", ahogy azt Wienben olyan szépen mondják.

— És mit szól a forradalomhoz?

— A forradalomról semmit sem ír.

Lenin magas tatárhomloka ezer apró ráncba futott:
— Semmit?

— Semmit!

— Lehetetlen, — pattant fel Lenin, — ezek a becstelen, koszos, alávaló disznók! Ilyen kutyák! Ez nevezi magát szocialistának!

Trockij vállat vont: — Liebknecht és Rosa Luxemburg börtönben vannak és a többiek? Pontosan úgy történt, ahogy azt több mint tíz évvel ezelőtt megírtam: a német szociáldemokrácia hatalmas gépezete abban a pillanatban, mikor a polgári társadalom veszélyben van, a konzervatív rend főtámaszává válik.

— Igaza van, — mondta Lenin. — Hogy reménykedtem januárban, amikor Berlinben, Wienben és Budapesten kitörtek a nagy sztrájkok, most, most fog fellángolni a forradalom. De a szájukat tartották, kussoltak. Úgy látszik arra várnak, hogy Ludendorfftól engedélyt kapjanak a forradalomra.

— A wieniek, — mondta Trockij, — sem a régi,
sem az új rendben nem hisznek. Mindent ésszel akarnak
felfogni és elemezni.

— És mégis, Friedrich Adler Stürgkh grófra irányzott
revolvergolyója olyan jeladás volt, melyet az egész
világon meghallottak.

Trockij lekicsinylően legyintett: — higgye el kérem,
azt a revolverlövést a rossz lelkiismeret diktálta,
hogy utána a párt tovább aludhassék. Wienben —
csupa Lunatscharskij él, sírnak ha a Basilius-székesegyházból
egy kis oltárt elvisznek. Mindent tudnak,
mindent definiálnak, de semmit se tesznek.

— Szociálhazafiak? — kérdezte Lenin.

— A legbutábbak közülük, — felelte Trockij. —
De a többiek okos megfigyelők. A párt olyan, amilyen
a megalapítója. Adler nem Bebel. Így van ez már ezekkel
az átkozott akadémikusokkal. Kötelezőnek érzik,
hogy a forradalom törvényeiről elmélkedjenek és éppen
olyan messze vannak tőlük, mint az egyiptomi fáraók.
Az osztrák flotta zendülése Cattaróban, a hónap elején,
nyilván még jobban zavarba hozta őket, mint Czernint,
aki egész kótyagosan érkezett a bresti tárgyalásokra.

— És a németek? A németek miért nem mozognak?

— Azok halálra szervezték magukat, — mondta
Trockij. — Talán felkelti őket álmukból Hoffmann
előnyomulása Pétervár felé.

Lenin felugrott: — Nem fognak Ludendorff útjába
állni. Talán egy pár ezred fellázad majd, de akkor ezek
a bestiák más ezredeket küldenek, válogatott bajor
parasztfiúkból álló csapatokat. Velünk hamar elbánnak.
A lövészárkok üresek — a németek nyugodtan új
háborút indíthatnak ellenünk. De mi lesz aztán?

— Aztán? A világ legalább nem fog hinni többé a
balga legendában, hogy a Hohenzollerek fizetnek meg
bennünket, amiért a cárizmus ellen harcolunk.

— Bizonyára — de ez csak a vég utáni szép búcsúztatót biztosítja számunkra. Ön tudja, hogy kezdettől fogva ellene voltam, hogy a tárgyalásokat ennyire elnyújtsák. Két hónapi időt adtam nektek és pontosan annyit értetek el, amitől kezdettől fogva féltem, tudniillik kevesebbet, mint amit az első nap elérhettetek volna. Lew Davidowitsch, értem mit akart — ön és Joffe — ti a bresti tribünről akartátok kikiáltani a világforradalmat. Gyönge óráimban magam is arról álmodoztam, hogy ezek a tervek ilyen rövid idő alatt valóra válhatnak. Igen, ha a német forradalom győzelméért kéne elbuknunk, kötelességünk volna, hogy megtegyük. Mert a német forradalom hasonlíthatatlanul fontosabb, mint a miénk! Minket el lehet vágni, mi a világ végén vagyunk. De ha Németország a levegőbe röpül, Európa vele ég! És azonkívül, milyen szervezettséggel ajándékozhatnák meg a németek a forradalmat! Milyen pontossággal! Nekünk, a tanulóknak, kell nekifognunk, mert mestereink álomszuszékok! A németeknél a forradalom jó kezekben volna, csodákat művelnének vele! Milyen rendet teremthetnének a fogalmak között! Hiszen a szocializmus minden apostola Németországból származik.

— Azok zsidók voltak, — mondta Trockij, — nem németek.

— De a német filozófiához jártak iskolába, — felelte Lenin. — Igen, a német forradalomért egész Oroszországot fel kéne áldozni. De mikor jön el ez a német forradalom? Németország ellen vezetett forradalmi háború útján nem érhetjük el; ezek amolyan Radek és Steinberg-féle ostobaságok. Az ilyesmi visz minket a pusztulásba. Pillanatnyilag nincs a világon fontosabb, mint a mi forradalmunk. És azt meg kell védenünk a német tábornokbestiák támadása ellen.

— Ha a németek csak fel tudnák fogni, mi ennek a háborúnak az értelme! — mondta Trockij. — Hogy

ez a háború a kapitalizmus által fogvatartott termelőerők egyetlen nagy lázadása a magántulajdon és a szűk államhatárok ellen. Szét akarják tépni láncaikat!

Lenin maga elé mosolygott: — Egyszer talán majd ők is belátják! De olyan sokáig nem várhatunk. Most az egyszer magunkra kell gondolnunk. Jó, először is el fogjuk veszíteni a határállamokat és talán Ukrajnát is — de hiszen ön is megtáviratozta Brestből, miképpen dőlt be ez a Czernin az ukránoknak. Annak a kedvéért, hogy zöldágra vergődjön ezekkel az éretlen gimnazistákkal, akkora szakadékot ver Lengyelország és a Központi hatalmak közé, hogy soha többé nem lehet majd áthidalni. Tartományainkat egyelőre nem védelmezhetjük meg szavakkal, de ha mi elég erősek és ők odaát elég gyöngék lesznek, akkor megszerezzük magunknak Lengyelországot és Finnországot, Litvániát és Lettországot és Németországot ráadásul!

Trockij lehajtotta a fejét, érezte, hogy Brestben elvesztette a játszmát.

— Alá kell írnunk a békeszerződést, — mondta Lenin, — bármilyen áron is. A szociálforradalmárok mindég csak az elvesztett háborút látják, álmokat szőnek a vörösgárdáról és a forradalmi lendületről és azt remélik, hogy a németek visszariadnak majd a puszta szótól. Gyerekségek! Amilyen gyorsan csak lehetséges, le kell szavaztatni a dolgot. — Lenin felállt és Trockij vállára tette a kezét: — Lew Davidowitsch, a jövőben is a forradalmi háború jelszavát fogja támogatni?

— Én? Nem. Szeretnék a külügyi biztosságról lemondani.

— Lenin szíve most ellágyult: — Köszönöm. Helyes. Akkor hát Swerdlow hívja össze az ülést. —

Ez fontos szó volt, amit most kimondott. Lenin jókedvűen nevetett: — És egyébként? Mi volt a benyomása?

— Kühlmannak van bizonyos formátuma, —
mondta Trockij, — Hoffmann brutális volt, a maga
módján goromba, de ügyes — Czernin szörnyen viselkedett.
Már gyerekkorom óta idegenkedtem ettől a típustól
— mint mindentől, ami valamiféle összefüggésben
van a vallással és a vallásossággal. Az olyan emberektől,
mint Czernin, végigborsódzik a hátam. Nem, akkor
már rokonszenvesebb számomra a hatalomnak
ennél a megszemélyesítőjénél, ennél a katolikusan iskolázott
grófnál a gyerekkoromból felejthetetlen odesszai
városkapitány, aki átkozódva, emelt ökéllel, fenyegetőzve
állt kocsijában és számomra így fog állni örökké,
ahogy széles háta a fél várost elfedi!

Lenin nevetett. — Igen, ezek azok a minden hájjal
megkenlek, akiket sehogy se lehet megfogni.

Trockij felállt és kezet nyújtott Leninnek. Aztán
újra nekivágott a végeláthatatlan hosszú folyosónak, a
lépcsőlejárat felé. A bolsevikiek, akik e palotában úgy
tanyáztak, mint katonák valami meghódított kastélyban,
éppen távozóban vóltak a magas, gipszdíszítésű
helyiségekből.

Az egyik szobából, melyet a biztosok feleségei
konyhává alakították át, civódás és veszekedés zaja
hallatszott ki.

Ez csak nem akar megváltozni, gondolta magában
Trockij, ezek az asszonyok régi nomád veszekedő természetüket
magukkal cipelik Londonból, Zürichből,
Wienből és Szibériából és ahol éppen állomásoznak, ott
újra fellángol a civakodás. Ezt hallották volna a nemes
kisasszonyok! És mindig csak ostobaságokért! Talán
most éppen az ő személyén torzsalkodnak, vajon bukott
ember-e már vagy fenn van-e még a hatalom közelében.

Február 23-án, késő esete, Swerdlownak, a szovjet központi végrehajtóbizottsága elnökének csengője a tauri palota nagytermébe szólított mindenkit. Ebben a nehéz dór-oszlopos, ünnepélyes helyiségben, melyet már felszentelt a forradalom, ebben a teremben, amelynek karzata végetérni nem akaró tetszésnyilvánításokkal köszöntötte a forradalom győzelmét, ezen az éjszakán a kapituláció kérdéséről kellett dönteni. Ott ültek, arcukon az éhség, szemükben a láng, szívükben az aggódás, mit tehetnének a rohamléptekkel közeledő veszély ellen, hogy ne maradjanak egyedül, a szörnyűség ellen, amely feltartóztathatatlanul közeledett.

Sokáig kellett várniuk, mert a szociálforradalmárok még hiányoztak. Swerdlow gyengélkedett, halottsápadtan és nyugtalanul pödörgette bajuszkáját, a baja zilált, arckifejezése dúlt. Láncon lógott le a csiptetője. Egyszerre csak végeszakadt a türelmének, szemére lobbantotta a jelenlevő szociálforradalmároknak párthíveik késését. Kamkow egy fontos frakcióüléssel mentegette társait.

Swerdlow órájára nézett, aztán megrázta a csengőt:
— Mindjárt tizenegy óra. Reggelre felelnünk kell a németeknek. Krylenko főparancsnoknak adom meg a szót. Ő számoljon be nekünk a hadsereg helyzetéről.
A kifejezéstelen, gyermekarcú zászlós felállt és habozva pillantott át Lenin felé, mint gyermek a tanítójára.
Lenin félig csukott szemmel ült és nem nézett vissza.
Az elülső padokban a szociálforradalmárok egymásnak súgták: — Azt fogja mondani, amit Lenin kíván.
Lenin az államhatalom kiépítését akarja, háború nélkül. Tehát azt fogjuk hallani, hogy nincsen hadsereg.
— Hadseregünk már nincsen — kezdte Krylenko
— pánik lesz úrrá katonáinkon. Ha csak egy csúcsos sisakot látnak, mindent ott hagynak és elszaladnak.
Ha a háborút tovább folytatjuk, egész tüzérségi anyagunkat, trénünket és muníciókészletünket elveszítjük.

— Szégyenletes, koszos demagógia! — rikkantak
föl a szociálforradalmárok padjaiban —, hogy merészel
ilyet mondani? Hol vannak a vörös hadsereg csapatai?
A hajdani császári hadsereg elmenekülhet, de mi van
a vörös hadsereggel, amelyet ön, a parancsnoka, ilyen
súlyosan szidalmaz?

— A vörös hadsereg zászlóaljait — felelte Krylenko
— úgy fogják szétkergetni, mint a legyeket, egész
Oroszország nyitva áll a németek diadalmenetének,

— Szép kis főparancsnok! — kiabáltak a szociálforradalmárok
— tudja az ördög, hogy egy ilyen
mosogatórongy, hogy vitte a zászlósi rangig!

— Nincs olyan hatalom — próbálta Krylenko túlordítani
a vihart — amely a németeket feltartóztathatná!

— Lekenyerezett áruló! — kiáltott Rjasanow —,
ne beszéljen ilyen becstelenül! Ön nemcsak a vörös gárdát,
de az egész orosz népet szidalmazza! Eltűnni! Le
vele! Nem hallgatjuk tovább ezt az ostoba demagógiát!

— Halljuk Krylenkot! — kiáltották a bolsevikiek
- halljuk!

— Nincs értelme, hogy önöket itt félrevezessem
— folytatta Krylenko — a forradalom első napjai óta
helyzetünk még sokkal kedvezőtlenebb lett. Csak a békeszerződés
azonnali aláírása menthet még meg minket.

A szociálforradalmárok felemelték a karjukat: —
Árulók! Ha a hadsereg széthull a keze között, mi van
a tengerészettel?

— Itt van Raskolnikow elvtárs — felelte Krylenko
—, kérdezzék meg őt!

Raskolnikow, a balti-tengeri flotta egy fiatal matróza
fel sem állt, fáradtan legyintett a kezével:

— Flottánk nincsen már, a flotta roncsokban hever,
a matrózok hazaszaladnak és átengedik hajóikat
az ellenségnek.

— Elvtársak — vette át újra a szót Krylenko —,
íme, a tengerészetről ugyanazt hallották, amit én a
hadseregről mondtam. Ehhez nincs mit hozzáfűznöm -
csak ismételhetem, a békeszerződés azonnali aláírása
menthet meg csak minket,
- Áruló! tomboltak szociálforradalmárok
azt mondja, amit Lenin parancsol neki.
- Krylenko az igazat mondja.- kiáltották vissza
a bolsevikek — de ti nem bírjátok el az igazságot.
Ti az öncsalás és ámítás világában éltek! Ti magatokat
csapjátok be! Magatokat szédítitek meg!

A terem tombolt, füttyök sivítottak, Swerdlow
csak nehezen tudott csengőjével csöndet teremteni.

— Elvtársak, nincsen időnk végnélküli vitatkozásokra!
Pár órán belül el kell készülnünk a válaszunkkal.
Az elnökség ezért úgy döntött, hogy mindkét frakcióból
a békekötés egy-egy ellenzőjének és egy-egy
hívének adja meg a szót. Kérem a hozzájárulásukat.

Elsőnek Radek kapta meg a szót, mint a bolsevista
frakció békeellenes tagja

Letette kurta pipáját és zsidósan-éneklő lengyeles
orosz kiejtésével rákezdte: Lenin azt hiszi — és egész
politikája ezen épül — hogy időt kell nyerni Szovjet
Oroszország felépítésére azalatt, míg a két rabló kapitalista
csoport egymás ellen harcol, hogy ezen a résen átbújjunk
és így jussunk ki a szabadba. Ő, Radek, azonban
az ellenkező meggyőződést vallja. — Amíg azok
ketten egymás lábikrájába marnak, nincs idejük, hogy
velünk törődjenek. De ha ma békét kötünk Németországgal,
ezzel megszűnt a semlegességünk, ezzel állást
foglaltunk, ezzel a német koalíciót támogatjuk és
ez a német csapatok győzelmére vezethet ebben a világháborúban
— akkor pedig elvesztünk, nem marad rés,
amelyen átbújhatnánk. Mert ha a németek legyőzték az
entente-ot, akkor mi kerülünk sorra, legközelebbi
szomszédjuk, és szörnyű lesz a végünk. Lenin elvtárs, ön le

akar mondani a németek javára bizonyos területekről, .-
hogy időt nyerjen. Kifejezetten tiltakozom az ellen, -
hogy afféle kispolgári lelkiséget tulajdonítsanak nekem, -
hogy én azért vagyok a Németországgal kötendő béke
ellen, amely olyan sokba kerül nekünk, mert szégyenletesnek
tartom. Sokkal rosszabbat látok ebben a békében.
amely csaláson és hamis számításon alapszik. Alig
hinném, hogy a most oly alaposan foglalkoztatott Hindenburg
időt hagy majd nekünk, ellenben tudom, hogy
a győző Hindenburg azon nyomban elkapja a nyakunkat.
Mert mit akar Németország? Miért gyűlöli az egész
világ Németországot? Mert mindenütt rendet akar teremteni
— és hol találhatna hálásabb területet őrmesteri
rendcsináló mániájának, mint a mi országunkat!

Radek lelépett és kurta pipáját visszadugta a
szájába. Egyetlen kéz se mozdult, minden túlságosan
fel volt kavarva.

A béke második ellenfeleként a baloldali szociálforradalmár
Steinberg, igazságügyi népbiztos lépett az
emelvényre,

Lenin lehajtotta a fejét, egy cédulát írt és elküldte;
legkevésbé sem érdekelte, mit fog beszélni ez az
önnön szavaitól mámoros szépszóhajhász.

- Jól értsétek meg, amit mondok - kezdte Steinberg
— mi nem azért harcolunk a béke ellen, mert a
nemzet szégyenétől félünk vagy — mint ahogy Lenin
szeretné elhitetni velünk a — nemzeti önrendelkezési jogot
mindenek fölé helyezzük, Mi mosolygunk az efféle
kisporgári ábrándokon, Mi azért harcolunk a béke ellen,
mert a szociális összeomlást készíti elő, mert ez a béke
szociális árulás minden dolgozó néppel szemben,
melynek sorsa a miénkkel kapcsolódik. Az ilyen erkölcsi
kötelezettséget nem szabad kevesebbre becsülni, mint
magát a szociális forradalmat, hiszen része a forradalomnak.
Ti, bolsevikiek, megvetitek az erkölcsöt, de én

mondom, hogy határtalan erő rejtőzik abban. Miért beszéltek olyan megvetéssel a német munkásmozgalomról? Arra hivatkoztok, hogy a német proletariátus nem ment mindjárt támadásba át és nem kiáltotta ki a forradalmat, amikor vezérel megfújták a riadót! Lenin is, Trockij is, ugyanezzel a szemrehányással illetik a német munkásságot. De a forradalmak nem robbannak ki azon a napon és abban az órában, amikor éppen szükségünk van rá. A forradalmaknak belülről kell megérniük, alapjuk a tömegeket felkavart mély lelki megrázkódtatás. Hiszen az első jelekre már mi is felfigyeltünk. Nem hallották ki a berlini, wieni, budapesti és prágai sztrájkokból az eljövendő nagy forradalmak hangját? Nem elég vészterhes felhők ezek, hogy jelezzék a közeledő vihart? És ha mi kitartunk a forradalmi politika mellett, ezzel erősítjük a német munkásosztályt. Nem a béke önt beléjük bizalmat, amelyet elnyomóikkal kötünk, hanem ha elutasítjuk az ilyen békét! Ma még cenzúra és drótakadályok választják el őket tőlünk. De forradalmi izgalmuk tetőpontra forr majd, ha meghallják: megtagadtuk, hogy békét kössünk vérrel mocskolt tábornokaikkal. Kétségtelen, hogy az első idők sok keserűséget hoznak ránk, majd ha Pétervárt fenyegetik, de van Moszkvánk is, Volgánk, továbbá Uralunk, sztyeppéink, vizeink épp úgy megállásra fogják kényszeríteni ezeket a szociális Napóleonokat, mint ahogy a nemzeti Napóleont megállásra kényszerítették. Mert ennek a békének nem is a feltételei a legrosszabbak, hanem a szelleme, mert nem pusztán Oroszországot, magát a forradalmat is térdre akarja kényszeríteni. Veletek szemben, bolsevikiek, vannak bizonyos nézeteltéréseink, jól tudjátok ti is. De a nemzetközi politikában a világbékéért folytatott harcban mindeddig mély szolidaritás kötött össze bennünket. Ha ezt az áldatlan békét most megkötik, ez a kötelék szakad szét köztünk, Ez pedig a forradalmat veszélyezteti!

Ne hagyjátok, hogy elveszítsük az egymás
iránt érzett tiszteletet!

Steinberg beszéde után mély hallgatás nehezedett
valamennyi jelenlevőre.

Swerdlow csengetett: — Lenin elvtársnak adom
meg a szót, aki a bolsevista frakció nevében fogja
kifejteni az azonnali békekötés szükségességét.

Lenin felállt és gyors, kopogó léptekkel sietett az
emelvényre. Egyik keze a nadrágzsebében, úgy kezdett
el beszélni. Mindenki lélegzetvisszafojtva hallgatta,
mert mindaz, ami mostanáig elhangzott, puszta csatározás
volt, a döntés most következett. Kezdetben csak
félhangosan beszélt, felvont szemöldökkel, időnként szabad
kezének kurta mozdulataival meglepetésének adva
kifejezést, mint aki nem győz eléggé csodálkozni azon,
hogy hallgatói még mindig nem értették meg, miről van
szó. Minden pátosz nélkül beszélt, mintha mondanivalója
a legeslegegyszerűbb volna. Úgy beszélt, mint ahogy
sót hintenek a kenyérre és valamennyiüknek az az érzése
volt, mintha gondolkozásuknak elérhetetlen mélyén
hasonló fogalmakért küszködtek volna, éppen csak hogy
fogyatékos eszközeikkel nem tudták felszínre hozni
azokat.

— Nem tudom, hogyan gondoljátok, nem tudom,
mit forgattok a fejetekben. Elfelejtitek az összefüggést,
csak a közeli bajt látjátok nagynak és fenyegetőnek,
viszont kicsinek és jelentéktelennek gondoljátok azt,
amit még a messzeség takar. Mi azonban nem a tervrajzot
akarjuk megnézni előterével és hátterével, mi úgy
akarjuk nézni a dolgokat, mint ahogy térképet néz az
ember — tehát felülről. Hiszen Szovjetoroszország harca
nem önmagában zajlik le időben és térben, hanem
egy olyan korszakban. amikor Európát két nagyhatalmi
csoportnak minden elképzelhető méretet felülmúló
háborúja két részre szakítja. Fontos volna tudnunk, hogy

ez a két rablócsoport megállapodott-e már egymás között:
milyen sorsot szán Oroszországnak. Ha már megállapodtak
volna és a német imperializmust közös
végrehajtószervül nevezték volna ki az orosz forradalom ellen,
ebben az eseten nem segítene már rajtunk a béke
kötés. Akkor össze kellene szednünk végső erünket
hogy győzzünk vagy elpusztuljunk. De nem becsüljük-e
túl a kapitalista rablóbandák szervezettségét, amikor
feltételezzük, hogy közös nevezőre jutottak? Nem sokkal
valószínűbb-e hogy még nem egyeztek meg Oroszországot
illetőleg? No jó, hát nem jutottak még egy
véleményre sorsunk felől. Egyedül Németország köt
most velünk békét. Csak nem gondoljátok, hogy Szerelemből
vagy a szép szemünk kedvéért! Mi célja hát
Németországnak ezzel a békével? Hogy a keleti
hadszíntéren felszabadult csapatait a nyugati frontra dobhassa.
Ez — a mi szempontunkból — annyit jelent,
hogy tovább fognak verekedni, további sebeket tépnek
egymáson, kölcsönösen halálra fogják marni egymást.
Nem értitek, milyen előny származik a javunkra abból,
hogy Amerika pénzének hatalmát lőszer formájában ennek
a küzdelemnek rendelkezésére bocsátja? Ez a mi
óránk, ez az a pillanat, amikor ki kell szabadítani magunkat
mindkét ellenséges csoportból, hogy nekilássunk
országunk felépítéséhez, hogy amikor náluk majd
minden a feje tetején áll, mi készen legyünk építőmunkánkkal.

A német forradalom! — hallom az ellenvetésteket.
Értsétek meg hát végre, hogy a német forradalom még
nem érett meg. Február 10 én bíztunk a német forradalom
erejében. Én mi történt? Megakadályozta a
német előnyomulást? Nem, a német proletariátus nem
mert beavatkozni. A minket fenyegető német ellenség
állig fel van fegyverkezve, minden technikai eszköz
birtokában van. Mi viszont most tehetetlenek vagyunk.

A német imperializmus torkonragadott, földrenyomott bennünket és most halántékunkra szegezi pisztolyát. Sehol nyugaton nem látok egy proletáröklöt, amely meg tudná lazítani a német imperializmus csavarfogó-szerű támadását; Bocsássatok rendelkezésemre egy erős, kitartó, jól felszerelt százezer főnyi hadsereget — nem olyat, amely minden csúcsos sisaktól reszket — akkor nem írom alá ezt a békét, Két hónapon át nem zavartalak benneteket és a háttérben maradtam némán, mert tudtam, hogy minden erőtökkel tiltakozni fogtok ez ellen a béke ellen. De higgyétek el, már akkor tudtam, hogy nincsen más kiút. Felállítottatok időközben egy erőteljes hadsereget? Milyen tényleges erőkre hivatkozhattok? Semmire! De érzelmes fecsegéssel és papírkatonákkal nem lehet háborút viselni.

Ha pedig az Uralig húzódnánk vissza, ahogy Steinberg elvtárs tanácsolta, talán két héttel tovább húzhatnók, hogy kitérjünk a németek útjából. De ki kezeskedik közületek azért, hogy ezalatt a két hét alatt kitör a világforradalom? Elismerem, megalázó, szégyenletes béke ez. De ha nem fogadjátok e- ezeket a feltételeket, egy hónap múlva még százszorta rosszabbakat kaptok, ha a németek egyáltalában hajlandók lesznek még a békére.

Senki se mozdult a tágas teremben — és ha valaki az ajkát mozgatta, hogy szóljon. Lenin gúnyos pillantása és megvető mosolya torkára forrasztotta a szót. Mert ez a férfiú ott fenn az emelvényen, kopasz feje alatt nyugtalan agyvelejét takaró domború homlokával a puszta pillantásával minden ellentmondást csírájában elfojtott. Ezek a könyörtelen szemek értették a módját, hogy kell mindent egybefoglalni, embereket és dolgokat közös nevezőre hozni és mindenben az állványt vagy a vázat látni. E ferdevágású szemek az utcák házaiban is csak az idő lerakodó helyeit látták, melyeknek

sok, egymás fölé rétegezett helyiségében úgy éltek az emberek, mint céltalanul ide-oda bolyongó állatocskák, Az egyenruhát hordó emberek meztelen testéig hatolt a pillantása, a papokon a hosszú szakáll és a piszkos hajat látta, a templomok tarkasága sértette ezeket a szemeket és a pompázó ikonok egész egyszerű ezüst vagy aranypléhből való falak voltak a számára: a paloták pénzbe és munkába kerültek és semmi közük se volt hozzá, mert mindaz, amit ez az embertömeg eddig épített, kicsi, haszontalan és fárasztó volt a szemében. Az új még csak most születik meg, mindaz, ami van, csak szolgálja, mint embriót a burok, amelyet aztán véres méhlepényként eldobnak. Minden, ami a múzeumokban alszik, aludjék csak tovább, nem érdemes a képeket felébreszteni és a szobrokat átlelkesíteni azzal, amit az ember beléjük gondol. Ő érzi, mit jelent a szó, amit a többiek csak utánamajmolnak: kispolgári ideológia, ő tudja, mi értendő ez alatt — ő látja a holtat, az álruhásat, azt, ami kiélte magát, amit semmivel se lehet felébreszteni többé. Ez nem az emigráns riadt pillantása, amely sehol se tud megpihenni, mert a régit elfelejtette és az újba még nem élte bele magát, ő az eljövendő világ hatalmas mérőpálcájával mér mindent.

Az új idők legfontosabb jelét a nyugat gépeiben látta, ezekben az olajat izzadó, vasból való napszámosokban, amelyek pénzt és erőt teremtenek, mert éppen ezek a vasból való rabszolgák emelik ki majd a világot sarkaiból. Haza? Ebben a világban, melyet maga körül lát, nincsen haza, mert mindezek az emberek, akik e vasrabszolgákat ellátják, maguk se különböznek egymástól. Ez nem a bolseviki zsidók egységgondolata, ők mindenütt ugyanazt látják, mert mindenütt találnak magukfajtákra, ők mindenütt lehetségesnek tartják a

megértést, mert maguk között mindig meg tudják
érteni egymást. — Lenin átható pillantása mindenütt
ugyanazt az irányvonalat kereste és találta meg, akár
megérlelte azt már az idő, akár ott szunnyadt még a
méhében. És most azok szegüljenek ellene, akik még
a szűk, a levitézlett tegnapban élnek? Mindenkit, aki a
tömegből kiemelkedik, majd megrövidít egy fejjel.
Igaz, hogy az is a múltban gyökerezik, amivel ezt az
eljárást igazolni tudja. Írásban fejti ki majd az ellenpártnak
véleményét, szárazon és dísztelenül, ama bizonyos
fény és melegség nélkül való pártnyelven. Sose
jutott eszébe az a gondolat, hogy talán nincsen igaza,
mert hát ki előtt kellett volna magát igazolnia? Csak
a felépítendő műnek tartozhatna igazolással, tehát valami
jövőbelinek, valami másik örökéletűnek, hisz éppen
az odavezető kapukat döngeti.

És ezek itt lenn, valamennyien, akik az egyenlőség
elvét hirdetik, áhítattal engedelmeskednek a vezérnek,
aki ennek az elvnek élő ellenpéldája. Vedd akaratunkat,
vedd gondolatainkat, mi egymásközt civakodunk
az igaz élet felől, de te nem bocsátkozol perlekedéseinkbe,
te tudod, amit mi csak sejtünk. A világ Antikrisztusnak
nevez, jer hát közénk és maradj velünk,
mert vezér nélkül csak tévedező nyáj vagyunk.

— A világforradalom érdekében alá kell írnotok a
békét — folytatta Lenin —, hogy ezzel fennmaradhasson
a világforradalom ezidőszerinti egyetlen támasza és
menedékhelye, a Szovjetköztársaság!

A bolseviki Kolontay asszony, egy ezredes leánya,
nem tudta tovább visszatartani könnyeit, zokogva
takarta el az arcát.

— Krylenkotól hallottátok, hogy hadseregünk
szétomlott. Hát mit szégyelljünk ezen a békekötésen?
Mik vagyunk mi? Felfuvalkodott lengyel földesurak?

Mi más mértékkel mérjük magunkban azt, amit becsületnek neveznek, Poroszországnak valamikor sokkal rosszabb békét kellett kötnie Tilsitben. És az a szerződés mégis pár év múlva semmisnek és érvénytelennek bizonyult. De majd, ha egyszer rendbehoztuk a mi Szovjetköztársaságunkat, akkor ennek a messzevilágító erődítménynek a világproletariátus is majd a segítségére siet. Azt hiszitek, hogy a proletárforradalomhoz vezető út rózsákkal van behintve? Azt képzeltétek, hogy az internacionálé hangjai mellett fogtok győzelemről győzelemre masírozni? Hja, úgy könnyű volna követni a vörös zászlót, könnyű volna forradalmárnak lenni. A forradalom nem nyári kirándulás, töviseken és árkokon át vezet az útja, térdig kell gázolnunk a sárban és a vérben, hason kell becsúsznunk, ha kell, ennek a békének mocskos disznóóljába. De a végén mégis miénk lesz a győzelem.

Lenin kurtán bólintott és távozott az emelvényről Swerdlow felugrott:

— Ajánlom, hogy most a szociálforradalmárok egy békepárti embere beszéljen!

— Nálunk nincsenek békepártiak! — kiáltott vissza Steinberg.

— De hiszen ez nem igaz! — kiáltott Swerdlow — miért komédiáztok? — A csíptető jócskán előrecsúszott az orrán. — Tudom, hogy közöttetek is vannak békepártiak. Hiszen abban állapodtunk meg az elnökségtekkel, hogy a ti békepárti embereitek itt nyíltan fellépnek majd.

— Fütyülünk arra, hogy ti miben állapodtatok meg — felelte Kamkow. — A mi frakciónk minden tagja egyetért ebben a kérdésben.

— Halljuk Spiridownát, Kamkow! — kiáltották a bolsevikiek.

Spiridowna asszony fel akart állni, nagy szemével

kérdő pillantást vetett maga körül, de szomszédai visszanyomták a helyére.

— Több szót nem vesztegetünk erre a békére! Spiridowna nem beszél!

Lárma és kiabálás a bolsevikiek soraiban. Swerdlow csengettyűje csak nagynehezen teremt rendet a zavarban.

— Elvtársak, az ellenség már Pskow felé masíroz. Nincs veszteni való időnk! Pár órán belül el kell készülnünk a feleléttel! Döntenünk kell!

Senki se mozdult. Swerdlow kihirdette:

— Az ülést bezárom. Fel bolsevikiek frakció. megbeszélésre.

A bolsevikiek a frakciószoba kályhája köré gyűltek. Lenin oldalt állt, összefont karral és gúnyos mosollyal nézte a gyülekezetet.

— Tisztán látunk mindent — kezdte el Swerdlow — talán mindjárt a szavazással kezdhetjük.

— Várjunk! Még kérdéseink vannak — kiáltották Swerdlow felé.

— Kérem — felelte Swerdlov — de gyorsan.

— Mondja csak, Lenin elvtárs — kezdte Steklow — hogy képzeli a szerződés ama pontjának teljesítését, hogy katonaságunk vonuljon ki Ukrajnából? Szolgáltassuk ki egyszerűen ezt az országot a rabló németeknek? Úgy lerágják majd, mint kutya a csontot.

Lenin vállat vont: — Ott az ördög se ismeri ki magát. Senki se tudja, melyik az orosz és melyik az ukrán katonaság, Mi felszólítjuk majd az elvonulásra katonáinkat, ahogy a szerződés megköveteli. Ha aztán senkise fog engedelmeskedni, nem a mi hibánk. Az is lehet, hogy ott lenn már csak ukrán katonaság van. Ha mi se tudunk különbséget tenni köztük, hogy tudnának a németek?

Lenin barátai nevettek, a kérdező ajkába harapott, de nem tágított. — Jó, Ukrajnában hát ez a helyzet, de mi van Finnországgal? Hagyjuk hogy finn testvéreink elbukjanak ebben az egyenlőtlen küzdelemben a német militarizmus ellen?

Lenin nevetve mondta ki ezeket a jelentős szavakat. — Igen, kötelezni fogjuk magunkat, hogy a finn elvtársaktól minden segítséget megtagadunk.

Általános dühkitörés vágott a szavába. Megvárta, amíg újra csend lett, aztán nyugodtan folytatta. — Képzeljétek csak, tegnap a finn vasutakon milyen szomorú esetünk volt. Néhány vagon hadianyagot eléggé nem sajnálható tévedés folytán dél helyett észak felé irányítottak. A határon mindig előfordulhatnak effajta tévedések. Ily módon többet segíthetünk a finneknek, mintha ott hagyjuk náluk a matrózainkat, mert nincs még egy hete, hogy a finnországiak azt írták nekünk: kérlek, szabadítsatok meg demoralizált matrózaitoktól, akik fegyvereiket eladják a fehéreknek, inkább ti magatok juttassátok hozzánk ezeket a fegyvereket.

— Ha így gondolkozunk — kiáltotta közbe Steklow — lemondunk a további küzdelemről az ímperializmus ellen! Így nem lehet előkészíteni a világforradalmat.

— Éretlen gyerkőcökkel vagy vén illegális pártemberekkel van dolgom? — kérdezte Lenin csodálkozva. — Elfelejtettétek már, hogyan agitálhattunk a cárizmus szemeláttára? Vilmos hajszállal sem okosabb, mint Miklós. Ti viszont ellustultatok. Már csak az ülések és a nagy szónoklatok járnak a fejetekben! Még sokáig nem leszünk ilyen nagy urak.

— De lapjainknak nem szabad majd Vilmost megtámadniok — hangzott a válasz. — Minden támadás a béke ellen elkövetett vétségnek számít!

— Ki írta alá a békét? — kérdezte Lenin. még mindég gúnyos modorban. — A központi végrehajtóbizottság,

a népbiztosok tanácsa, vagy — azok számára,
akik még a régi ideológiában gondolkoznak — a
minisztertanács. Ki intézi viszont a propaganda
ügyeket? A párt központi bizottsága. De hát a központi
bizottság tetteiért a szovjet kormány nem felelős. — Hogy
ez olyan nehezen fér a fejetekbe! A politikai gondolkozásnak
ezúttal újra dupla feneke van. Itt van Wilson
az ő megható 14 pontjával. Szeretett volna minket is
behálózni ezekkel a mézes-mázos ígéretekkel, és azt hiszem
a németeket sikerül is majd lépre csalnia, legalább
a német kispolgárokat. Hát ez a nagyszájú hazudozó
említette-e egyetlen szóval is, hogy csak azért ment bele
a háborúba, mert a bankok nem hagyták békén? Mert a
bankok féltek, hogy egy vörös garast se látnak a hadiszállításokért,
ha Németország megveri az entente-ot!
Beszél Wilson erről? Nem! Hát mi beszélünk-e arról,
amit gondolunk? És mi aztán igazán más célokért küzdünk,
nem vérrel bemocskolt osztalékainkat mentjük.
Ha távol tartjuk magunkat, ha kiállunk a harcolók sorából,
akkor valamennyien a szövetségeseink lesznek: a
franciák, ha megtámadják a németeket, a németek, ha
az angolok ellen védekeznek, az angolok, ha a
törököket regulázzák és az amerikaiak, ha mindezt megfizetik.

Lenin barátai fellégzettek. — Szavazni! Szavazni!
- sürgetett Swerdlow.

— Elvtársak —— ellenkezett Steklow —, a béke
kérdése olyan fontos, hogy arra kérem a frakciót,
adjon engedélyt, ki-ki a saját lelkiismerete szerint szavazzon,
mert itt a világforradalom sorsa dől el. Mindenki
aszerint szavazzon, ahogy a nemzetközi proletariátus
érdekében jobbnak látja.

Swerdlow ellentmondott: — Éppen, mert a világforradalom
létéről van szó, a teljes ülésen feltétlenül
keresztül kell vinnünk többségi akaratunkat. Minden
szavazatra szükségünk van, mert a szociálforradalmárok
zárt sorokban fognak felvonulni ellenünk. Ki van a
pártfegyelem mellett?

— Névszerinti szavazást kérünk — tartott ki Steklow oppozíciós álláspontja mellett,

— Mi pedig pártfegyelmet — felelte Swerdlow.

— Szót kérek! — A háttérből egy bőrkabátos fiatal elvtárs furakodott elő. — Elvtársak, mi, lettek, nem tudtunk utasításokat kapni szervezeteinktől. Minket a front választ el tőlük. Nem tudjuk hát, hogy otthon miképpen gondolkoznak a békekötésről. Ez a béke Szovjetoroszország pusztulására vezethet. Ha a békeszerződést aláírtuk, a lett munkásosztály halálos ítéletét írtuk alá, legszűkebb barátaink és elvtársaink halálos ítéletét. Mindazonáltal alávetjük magunkat a párt fegyelemnek, de értsétek meg, milyen gyötrelmes ez a számunkra.

Mindenki a fiatalemberre nézett, aki lihegve fejezte be mondókáját.

Swerdlow megértőnek mutatkozott: — Elvtársak, nem követelünk tőletek embertelenséget. A ti helyzetetek igazán nehéz. Megengedjük, hogy a lett elvtársak a szavazástól tartózkodjanak.

Ezt az indítványt egyhangúan elfogadták.

— Lett elvtársak, szavazás előtt viszont el kell hagynotok a termet, hogy a frakció zárt és egységes maradjon. Aki rajtatok kívül a termet elhagyja, a pártfegyelem ellen vét.

Reggeli három órakor a bolsevíkiek újra betódultak a nagyterembe. A karzat időközben megtelt kíváncsiakkal, akik idesiettek, hogy szem- és fültanúi legyenek a nagy szócsatának. Ez a karzat szép napokat és magasztos éjszakákat látott már, melyeken az új játéknak: a végnélküli vitatkozásoknak hódoltak. Most is

minden arcon ott ragyogott a fékezhetetlen kedv, hogy az éj hátralevő részét még átbeszéljék.

E fenyegető szóáradat közepette, egyetlen biztos az ügyrend volt. Swerdlow mindjárt az elején korlátozta a szónokok beszédidejét. Trockij élesen koppanó hangja hallgatott, mert Trockij elvesztette már játszmáját, Sztálinnak és Dzserzsinszkijnek, a vezetők közt a két nem zsidónak, nem volt kedve beszélni, mindketten hallgatagok voltak és inkább a többiek szónoklatát figyelték.

Lenin egy rövid negyedórát adott magának. Ismét röviden, tárgyilagosan, gúnyosan beszélt, de mindig úgy, hogy senki se menekülhetett mondatainak egyre szorosabbra fonódó hurkából. Újra kifejtette, hogy a nemzeti önrendelkezési jog, ha lelkiismeretesen alkalmazzák, nagy dolog, de ennél a tegnapi kérdésnél sokkalta fontosabb a holnap kérdése — a szocialista forradalom. Ennek kell előbb az országban gyökeret vernie, csak aztán gondolhatunk arra, hogy a kis népek fájdalmain enyhítsünk. — Megvan-e már ez a szilárd talaj a lábunk alatt? Ha még helyünk sincs, ahol megálljunk, hogyan emelhetnők ki a világkapitalizmust sarkaiból? Ne vesszünk bele parttalan álmokba, mellőzzük az egyszer minden oroszoknak ezt a főhibáját, korlátozzuk magunkat egyetlen célra, biztosítsuk előbb itthon a szociális forradalmat, minden további majd magától jön. Aki két nyúlra lő, egyet se talál el.

Aztán Kamkow és Steinberg beszéltek. Senki se figyelt a szavukra.

Mindenki a szavazásra várt.

— Névszerinti szavazás!

Swerdlow szétterítette maga előtt a névjegyzéket és sorra szólította fel a kommunistákat.

A lettek és a lengyelek nagy zajongva vonultak ki a teremből.

— Igen!

— Nem!

Így ment ez végig a padsorokon. Mindenki megpróbálta, hogy a kurta szóba annyit vigyen bele, hogy érzései is belerezegjenek. Az "igenek" nem hangzottak boldogan, nem voltak örömteljes vallomások, a férfiak elkeseredetten lökték ki a szót, aztán mogorván a helyükre ültek.

A "nem" szavazatok kétségbeesett felkiáltásokként hangzottak, mintha a terem falain túl, egész Oroszországban, az egész világon, visszhangot reméltek volna.

Swerdlow ide-oda sürgölődött, mint egy pincér a kávéházban, a szavazatokat számlálta és a népvezér bűvészmutatványát gyakorolta, miképpen lehet ilyen kis szavakat a nagy hatalommá összerakni, ama hatalommá, melyet aztán fenn az emelvényen az a kopasz mongolkoponya véglegesen magához ragadott és úgy fogta mint a gyeplőt, hogy erőteljes rántásai nyomán nyakukba húzták a fejüket.

Valamennyi kommunista "igennel" szavazott, sokan meggyőződésük ellenére, alávetve magukat Lenin diktátori akaratának.

Swerdlow számolt: — 116 igen, 85 nem. 26-an távol maradtak a szavazástól. 2 anarchista megtagadta a szavazatát.

Most felzengett a hatalmas terem, az el nem nyomható nemzeti érzés teljes, irdatlan erejével, még egyszer fellángolt a háború hallatlan áldozataira való emlékezés, a büszkeség és a felháborodás: — Német kémek! Árulók! Gazemberek! Mennyit kaptatok! Kitől kapjátok a pénzt? Eladjátok Oroszországot!

Lenin keresztbefont karral állt és felpillantott a karzatra, akárha esőbe nézne, a szeme hunyorgott, ajka körül visszafojtott mosoly játszott. Egy asszony zokogása reszketett át a lármán. Lenin párthívei öklüket rázták a karzat felé és mindaz, ami szavak útján nem tudott felszabadulni, most eszeveszett szitkozódásban tört ki.

Hat óra volt már, amikor a kormány egy kis szobába vonult vissza és ott aláírta a szerződést.

Aztán egyik a másik után hagyta el a tauri palotát — még sötét volt, de a havazás a reggel sápadt világosságát vetette már előre.

Czernin és Károly román király

(Románia, 1918. febr. 27)

Február 27-én déltájt érkezett Czernin Focsaniba.
Ez a kis város hadtápállomás volt, az ilyen helyek jellegzetes,
egyenruhába öltözött civil-sürgés-forgásával,
németnyelvű utca és tilost jelző feliratokkal, hadtáp-
könyvkereskedésekkel, melyek a lipcsei pincék legócskább
selejtjét próbálták rásózni a vevőre, mozikkal,
fürdőkkel és fertőtlenítő-intézetekkel, s mindez, mint
valami nem túlságosan sűrű mészhabarcs nyomta rá
bélyegét a soktornyos városra. A románok elmenekülése
után nemcsak az idevalósi zsidók tértek vissza újra, de
szép számmal jöttek új zsidók is: egyszerre csak innen
is, onnan is előszivárogtak, mint földből a talajvíz.
Így hát hamar híre terjedt, gesztikulálva és torokhangon
adták tovább, hogy Czernin átutazik itt. Csakhamar
mindenki tudta a tarkán zsibongó széles utcákon:
a szemüveges írnokok, a front peckes bevásárlói,
a rikítóra festett hölgyek és a napsütötte szép parasztasszonyok.
Czernin itt is látta, hogy a németek rendet
teremtettek, mint Brest-Litowskban s általában mindenütt,
ahová betették a lábukat, de kételkedett benne,
hogy a nép különösképp megszerette volna ezeket a rendcsináló
német őrmestereket, akik mint valami kisistenek
uralkodtak mindenfelé. Mintha csak azt mondta
volna ezeknek a kis zsarnokoknak az arca: látjátok,
úgy éltetek itt eddig, mint a disznók, de aztán jöttünk

mi, fürgén, egy-kettő, tüstént el kellett takarítanotok
az orrotokig érő szemetet és most végre félig-meddig
emberi formátok van. Lengyelországban ugyanezt csinálták,
roppant buzgalmukban legszívesebben minden
gyereknek segítettek volna orrot fújni és felszárogatták
volna a pocsolyákat is. Aztán sehogy se tudták megérteni,
hogy a lengyelek mindezt csöppet se fogadják hálásan.
Czerninre itt, Romániában is, kissé kényelmetlenül
hatott ez a félig katonai, félig kereskedő-környezet.

A német parancsnokság a grófnak néhány autót
bocsátott rendelkezésére és egy-kettőre nekivágtak a
Seret mentén felfelé, a hadállásokhoz. A folyó felől jeges
szél fújt, a hegyoldal szőlőit véges-végig hó borította.
A hóban már kirajzolódtak az állások sokfelé
ágazó vonalai, a téli szél a vizelet átható szagát egész
az országútig sodorta. A kocsiknak szabad útjuk volt,
az állig beburkolózott őrszemek tisztelegtek és a szürke
autók után bámultak, melyek kürtjelek közt, fehér zászlót
lengetve, haladtak útjukon. Hála Istennek — nemsokára
itt lesz már a béke, az ember újra hazakerül és
nem kell majd őrt állnia itt az Isten háta mögött.

Czerninnek, a politikusnak és államférfiúnak,
büszke mosoly játszott a szájaszélén, mikor kocsija
elhaladt a katonák-húzta drótakadályok között.

Odaát, a túlnani sötét vonalaknál, a szakadék másik
oldalán, mely ma az egész világot két részre osztja,
a lassan döcögő autókat kissé kirívó eleganciával öltözött
román tisztek fogadták. Az urak folyékonyan beszéltek
franciául, a román ezredes fiatal, feketeszemű,
jóképű szárnysegédjének festve volt az ajka s messziről
szaglottak róla a legkülönfélébb illatszerek. Hát,
ami azt illeti, gondolta Czernin, a románok mindig
kissé hangulatemberek voltak. Ugyanazok, akik, mint
követet szidalmazták és fenyegették, mikor megszakadt
a diplomáciai összeköttetés, most, Bukarestben-jártában,
a színházban zúgó tapssal fogadták és viharosan
ünnepelték.

A román autó bekanyarodott, lassan haladtak el a szétlőtt Marasesci mentén, a románok nem nagyon siettek, mert itt volt az ő Marnejük, Piavejük, Monte-grappájuk, itt volt az a vonal, ahol múlt év augusztusában vitézül kitartottak és minden támadást visszavertek. És akkor — ez a Kerenski-offenzíva idején volt — a románok egyedül küzdöttek, mert az oroszoknak más dolguk volt: naphosszat politizáltak. És odaát az a magas hegy, az az Odobesci, amely sok vérbe került a németeknek és a magyaroknak és kevés dicsőséget hozott rájuk. Látjátok — és most a románok ott vetették meg a lábukat a Moldvának ama kis csücskén, melyet majd minden Balkán-térképen elkülönítve jeleznek a sarokban, mert túlságosan északra nyúlik — ennyi maradt meg az országukból.

A Czerninhez beosztott vezérkari őrnagy röviden vázolta a grófnak a hadjárat lefolyását, de Czernin nem igen figyelt oda, érdeklődésétől kissé távol álltak a hadiesemények; mert, mint amiképp a katonák a diplomaták szemére lobbantják, hogy rosszul készítették elő a háborút, a diplomaták viszont a katonák fogyatékos teljesítményeivel elégedetlenek. Bárhogy is vesszük, ma mégis csak kellemesebb lesz egy királlyal tárgyalnia, mint szőrszálhasogató zsidókkal és mialatt a vezérkari őrnagy azt hitte, hogy napnál világosabban mondta el az ütközet lefolyását, Czernin gondolatban már valami hatásos bevezetővel foglalkozott, amely méltó lesz ehhez a találkozáshoz.

— Ez a király nincs valami irigylésreméltó helyzetben — jegyezte meg az őrnagy, amikor észrevette Czernin szórakozottságát. — Nem is értem, miért nem mond le inkább a trónról. Hiszen valamikor a potsdami testőrségnél szolgált.

— Mit akar kérem — felelte Czernin — az ilyen szegény alkotmányos király alapjában véve parlamentjének a foglya. A mostani király nagybátyja addig védekezett a politikai ügynökök ellen, míg a halál megváltotta attól, hogy hadat kelljen üzennie nekünk. Az unokaöccsének pedig nem volt hozzá ereje.

— Az angol asszony — vélte az őrnagy.

— Kissé merész dolog volna itt az uralkodó-családok körében nemzetiségekről beszélni — mondta Czernin. — A régi európai uralkodócsaládok — akárcsak a zsidók — valamennyien olyan korból származnak, amikor még nem voltak nemzetiségek. Ha sorra vesszük az európai uralkodócsaládokat, könnyen megérthetjük, amit mondok: Dánia — félnémet, Hollandia — Orani ház, a Nassau-Dietzek oldalági rokonai, Belgium — Szász-Koburg, Görögország — Wittelsbach, Bulgária — Koburg, Románia — Hohenzollern, — marad még Olaszország, Svédország, Szerbia, Spanyolország és Montenegró.

A férfiágon kihalt Romanowok Holstein-Gotorpsok és 1725 óta kizárólag német hercegnőket vettek feleségül

— Bismarck is nyilván erre célzott ezzel a mondásával. — Az orosz hordónak a mi számunkra nincs, csak dinasztikus feneke — felelte az őrnagy.

— Ha az utolsó orosz cárnő — folytatta Czernin —. fiát csak kelletlenül taníttatta németül, ezt csak a német kisállamok Poroszország iránti hagyományos ellenszenvének tulajdoníthatjuk, amely sohse balt ki sem a Hesseni, sem az angol Hannoveri házból. Talán mind e hercegnők között az egyetlen kivétel Carmen Sylva volt, akit könnyekkel a szemében kellett vigasztalnom és biztosítanom, hogy unokaöccse soha, soha nem teszi meg azt, amit férje, Károly, olyan állhatatosan megtagadott.

No látja — és ha Wien nem intette volna le, ma
a görög királyné lánya volna a szerb királyné —
Vilmos császár egyik unokahúga. A montenegrói
trónörökösné Mecklenburg-Strelitz lány volt és Albánia
tiszavirágéletű királya, a román királynő unokaöccse,
Wied herceg. Amint feltűnik a láthatáron egy kis
királyság nyoma, jelentkeznek rá a német hercegek, ma
is mint hajdan, Finnországban, Kurlandban, Litvániában
és tudjisten hol, merre még. A népek nem járnak
rosszul e német hercegekkel, mert azoknak a vérében
van a különválásra való hajlam és hamar elfelejtik
származásuk helyét, bolgárokká, románokká, oroszokká,
angolokká válnak és példás uralkodók. Ennek híre
van a népek közt. Amióta a Monarchia hanyatlóban
van, a Habsburg főhercegnők nem olyan kapósak. Wien
nem valami jó tapasztalatokat szerzett utolsó két államházasságával,
mert Mária-Antoinettot férjével együtt
lefejezték és Mária-Lujza férjét, Napóleont, az angolok
száműzték. Ameddig Olaszország — Metternich után —
csak földrajzi fogalom volt, a legkülönfélébb olasz kisállamokba
házasodtak bele a Habsburg főhercegnők, továbbá
Spanyolországba és Portugáliába — szóval a katolikus
udvarokba — és ezek közül is csak a nem nemzeti
államok fogadták be a Habsburg főhercegnőket,
mert ahová egy ilyen Habsburg-főhercegnő betette a
lábát, ott a Habsburgok katolikus, szigorúan nemzeti
uralkodó-gondolatát képviselte — azt kellett képviselnie,
mert bármilyen gyenge volt olykor ez a nemzetség
egyes lányaiban és fiaiban, éppannyira nagy, emberfölöttien
nagy volt mint törzs, megbonthatatlan egység
mindazon dolgaiban, melyekre, mint család vállalkozott.
A kor nem kedvez az effajta szemlélődéseknek, a
demokráciák idejét éljük, minden az egyén, a maiak
nem tudják, mi az a nemzetség, mert kevesen vannak
olyanok is, akik valamely ősüket nagyapjukon túl
számontartanák,

— Kegyelmes uramnak igaza van — felelte az
őrnagy — ha a kérdést a maga egészében nézzük,
igazán érdekes kép alakul ki.

— Ami pedig a többi katolikus uralkodó-családot
illeti — a Bourbonokat. a Braganzákat és ezeknek a
nemzetségeknek különféle oldalágait — nem sok szerencsét
hoz a velük való összeköttetés, láthatjuk mai
nap, mert anyaországukhoz való valamennyi összeköttetésük
látszatvilágba vezet és már csak néhány,
teljesen befolyástalan koponyában kísért tovább.

Czernin gróf örömét lelte, hogy ezekkel a célzásokkal
azokra a nehézségekre és melléfogásokra utaljon,
melyeket a Párma-Bourbonok idéztek elő, amikor
összeköttetéseik segítségével a különbéke létrehozásán
fáradoztak.

— Ezért nem vagyok a híve annak sem, hogy ezzel
a román királlyal túl szigorúan bánjunk el — folytatta
Czernin. — Bánom is én az angol asszonyt! De hiszen
az Oroszországba származott német asszonyok is tehettek
volna valamit Németországért, mint ahogy mind a
két montenegrói hercegnő síkra szállt Szerbiáért, s még
hozzá az egyik montenegrói asszony férje, Nikolaj Nikolajevics,
Friederike von Oldenburg fia és IV. Vilmos
unokaöccse volt. A német hercegi rokonságnak ez a
messzeágazó hálózata talán hasznos is lett volna, sőt
Németországnak. mint monarchisztikus államnak, egyenesen
konveniál, ha mindezeknek az udvaroknak nem
lett volna vérében a birodalom elleni lázadás, melyet
még csak szított a mostani német császárnak az az átkozott
tulajdonsága, hogy a többi uralkodó-hercegeket
elnyomja. Ön az imént a testőrezredet említette, ahol a
jelenlegi román király szolgált. Hoffmann tábornok mesélte
nekem Brest-Litowskban, hogy Hindenburg 1866-ban

Rosberitznél egy halálra sebesült Hohenzollern herceg
óráját magához vette, nehogy az osztrákok ellopják.
Látja kérem — és ez a herceg a román király nagy.
bácsija volt. És akinek az a véleményre, hogy 1870-71
nem szerencsét, hanem szerencsétlenséget hozott a birodalomra,
arra is emlékezni fog. hogy ugyancsak egy.
ugyanebből az oldalágból származó Hohenzollern szolgáltatott
okot erre a háborúra azzal hogy igényt tartott
a spanyol trónra. Így van ez már — végre nagy nehezen
trónra jutottak, példásan akarnak uralkodni Romániában,
az első nemzedék hű marad német neveléséhez,
a második már ingadozik. elfelejti a testőrezredet,
amelyben nagybácsija elesett és ahol ő is szolgált.

Padureniben az autókból egy szalonkocsiba szálltak
át, azon utaztak a felső Seret völgyében fekvő kíes
hegyiállomásig, Racaciuniig.

Czernín kinézett az ablakon és megjegyezte: — Ilyen
gyors iramra csak a román mozdonyvezetők kapcsolnak
rá. Ezt a népet nyughatatlansága, idegessége és vadsága
különbözteti meg leginkább az oroszoktól - bukaresti
tartózkodásom alatt is ez tetszett rajtuk a legjobban.

Racaciuniban pár percig várniuk kellett román
udvari vonatra. Aztán Czernin egymaga ment át a király
szalonkocsijába. A király némán nyújtott kezet a
grófnak és hallgatagon, konok arccal ült le vele szemben.
Czernin elnézte ezt a jelentéktelen külsejű embert,
akinek arcvonásai oly erősen emlékeztették nagybácsijára,
Károlyra, és eszébe jutott, milyen keserű órákat szerzett
az öreg úrnak.

Amikor Czernin annakidején azt mondta az öregúrnak:
— az adott szó, adott szó, a szerződés szerződés.
A becsület azt parancsolja felségednek, hogy szövetségesei
mellé álljon — akkor a szegény király sírva
vetette magát íróasztalára és reszkető kézzel próbálta
nyakáról letépni a Pour le Méritet, az érdemrendet,

amire annyira büszke volt. Igen, az öreg király ebbe a fájdalmába halt bele és Carmen Sylva kevéssel rá, megtört szívvel követte. De ez az unokaöccs, akit egy angol asszony vezetett pórázon, ez mit se tudott az efféle kétségek-szaggatta lelki gyötrelmekről. Hiába szolgált a testőrezredben, csak a győzelem lehetősége izgatta. Most hát itt ült — és elvesztette a játszmát.

Czernin tudta, hogy Ferdinándnak nehezére esik a beszéd, az audienciák alatt is némán ül a trónszéken. Jól vagy rosszul — a grófnak kellett tehát elkezdenie. Hozzá is fogott — kissé hanyagul és fölényesen.

— Nem azért jöttem, hogy kérjem a békét. Őfelsége a császár és király megbízásából vagyok itt, aki Romániának a Monarchiával és a Központi hatalmakkal szemben elkövetett árulása ellenére kíméletes, enyhe feltételeket kíván szabni, ha felséged azonnal békét köt, a négyes szövetség feltételeinek értelmében. Császári uramnak egy kéziratára hivatkozhatom, melyet Randa ezredes útján, két héttel ezelőtt juttatott el felségednek. Ez a kézirat azokról az általános veszélyekről beszél, melyeknek a monarchisztikus gondolat az egész világon ki van téve a forradalmak által. Császári uram, mint — hogy úgy mondjam — rangjabélihez fordult felségedhez, hogy feltárja a világ valamennyi trónját fenyegető közös veszélyeket.

Czernin várta a feleletet, de a király csak fekete bajuszát simogatta hallgatagon és zavartan a földre szegezte pillantását.

— De ha felséged nem fogadja el ezeket a feltételeket — folytatta Czernin emelt hangon — akkor a háború folytatása elkerülhetetlen és felségednek is nyilván el kell ismernie, ez egyértelmű Románia és egyben az uralkodóház megszűnésével. Mert ma, hogy a Keleti tengertől a Fekete-tengerig nyúló fronton csapataink felszabadultak, olyan nagy a katonai túlsúlyunk, hogy

meg is tudjuk sokszorozni az önökkel szemben álló seregeinket.

— Ne felejtse el — szakította félbe a király a grófot — milyen pompásan verekedtek a mieink Marasescinél.

— Annál könnyebb hát felségednek, hogy tisztességes békét kössön.

— A feltételek szörnyűek — felelte a király.

— Felség, nagyon jól tudja, hogy amióta az orosz front összeomlott, az önök csapatai munícióhiányban szenvednek, mert itt fenn, a Moldvánál, alig van meg a lehetősége, hogy a legegyszerűbb hadianyag-szükségletüket pótolják.

— A belga király még kisebb terület felett rendelkezik — felelte Ferdinánd — a szerb királynak egy talpalat sincs birtokában az országából — és mégse köt egyikük se békét.

— Belgium Anglia és Franciaország közé van ágyazva, a szerb hadsereg maradványai angol és francia csapatokkal állnak Szalonikinél. Felséged országa azonban egy szörnyű, mindent letiprással fenyegető forradalom és a mi előnyomuló csapataink között áll.

— Dobrudzsa nélkül nincs Románia — felelte a király. — Csak nem lehet az országot egészen elzárni a tengertől. A régi Dobrudzsa visszaadásáról talán még lehet beszélni.

— Ha felséged a túlságosan szigorú feltételekre panaszkodik — mondta Czernin megnyerő mosollyal —. kérem, gondoljon csak arra, milyen feltételeket szabott volna Románia, ha önök győznek, ha az önök hadicélja teljesül és bevonultak volna Budapestre. Egyébként kezeskedhetem, hogy Románia nem lesz teljesen elvágva a tengertől, szabad bejárása lesz Konstanzába.

— Nincs és el sem képzelhető olyan minisztérium, amely ezeket a feltételeket elfogadja — felelte a király.

— Hogy egy kormány miként alakul — magyarázta Czernin — ez kétségtelenül Románia belügye, bár meg kell jegyeznem, hogy Bukarestben az volt a benyomásom, hogy egy Marghiloman-kormány Románia megmentése érdekében meg tudna békülni ezekkel a feltételekkel. Magukon a feltételeken nem változtathatunk. Ha elutasítják, Ludendorff támadásba megy át és négy hét múlva még sokkal szigorúbb feltételeket diktálunk. A felajánlott béke csak az első pillanatban látszik olyan rossznak, hiszen Romániának segédkezet kínálunk Besszarábia bekebelezésére, így hát a végén többet fognak nyerni önök, mint amennyit elvesztettek.

— Besszarábia? — A király a fejét rázta. — Besszarábiával nem sokra megyünk. Ez a bolsevizmussal megmételyezett ország soha és semmiképp se pótolhatja számunkra Dobrudzsa elvesztését.

Czernin vállat vont. — Bulgária nem felejtette még el az 1413-as hátbatámadást, Bulgária nem engedhet. Románia túl nagy betéttel játszott és — vesztett. Azért jöttem, hogy közöljem a fizetési feltételeket. Hangsúlyozom, hogy mindez csak a monarchisztikus elv kedvéért történik, mert az európai piacokon ezidőszerint koronákban nagy a baisse és félő, hogy ha további királyokat dobnak piacra, annak katasztrofális árzuhanás lesz a következménye — bocsánat, felség, ezért a kereskedelmi képért, de nemrég tárgyaltam Brestben Trockijjal és társaival és az emberre hamar átragadnak az efféle józan szemléletek. Felséged bizonyára hallotta, hogy a német császár és a német nép nem osztozik az én császári uram rokonszenvében, főképpen, amióta tudomásukra jutott, hogy milyen embertelen módon kínozzák és gyötrik az önök táboraiban a Központi hatalmak hadifoglyait.

A király elvörösödött szégyenében: — De kérem, gróf, én igazán nem a magam jószántából mentem bele

a háborúba. Ön félreismeri az én állásomat, bár módjában volt tanulmányozni, miféle tényleges hatalmat gyakorolhat a király ebben az országban. Mit is vethettem volna Bratianu főérve ellen: a font árfolyama tartja magát, a márka zuhan — Anglia lesz a jövendő győztes, Romániának az entente-hoz kell csatlakoznia.

— Az árfolyamokban hatalmas változások lesznek. — felelte Czernin — ha idén tavasszal a német támadások meghozzák majd a végleges döntést.

— Romániának különösen óvatosnak kellett lennie — mondta a király. — Németország tovább is fennmaradhat, ha elvesztené is néhány tartományát, de olyan kis országnál, mint Románia, egyenesen a lét vagy nemlét kérdéséről van szó. Németország tekintettel lehetne erre is.

— Ausztria-Magyarország is a létéért küzd — vetette ellen Czernin.

— És mégis, éppen Magyarországon múlott, hogy nem javult meg a Romániához való viszonya — mondta a király.

Czernin elengedte a füle mellett ezt az ellenérvet:
— Románia a nyugaton és Dobrudzsában hozott áldozatok fejében Besszarábiát kapja meg. -

— Mielőtt végleges választ adhatnék, kormányommal kell megtanácskoznom a dolgot — felelte a király és felállt; a kihallgatás véget ért.

Mialatt Czernin dél felé és a király észak felé utazott, a szép királyné, aki a balsorsban se csüggedt el, Jassyból Londonba táviratozott: most, hogy Oroszország cserbenhagyta Romániát és a szükségtől hajtva békét kell kötnie, ne feledkezzenek meg a magas Szövetségesek erről a maroknyi és bátor népről, melynek szíve a szabadság, demokrácia és a népek önrendelkezési jogának magasztos céljáért, valamint a hősies és nagyszívű szövetségesekért dobog mindörökké.

II. A franciaországi nagy ütközet.

1919 tavaszára tizennyolcezer tank

(Montreuil, 1918. márc. 19)

Március 19-én a montreuli hadiszergyárban
Winston Spencer Churchill, az angol
muníció-miniszter, Douglas Haig tábornagy, Birch tábornok,
a tüzérség parancsnoka, Elles tábornok, az
angol tank-hadtest parancsnoka, továbbá néhány szakértő
és tank-tiszt gyűlt össze, hogy ennek a fegyvernek
erre az évre és 1919-re való előállítását és alkalmazását
megtanácskozza.

— Milyen a helyzet odaát? — kérdezte Bircb
tábornok.

— Táncolnak — felelte Churchill — egész London
táncol. A Tigrissel meglátogattam egy ilyen földalatti
éjszakai mulatóhelyet, a Tigris oda volt az ámulattól,
mikor meglátta ott a katonáinkat: bekötött fejű, felkötött
karú sebesülteket — a helység tele volt a karbol
és a jodoform szagával.

— Ha az emberek az operációasztalról
egyenesen idejöhetnek, miért nem hozzák ide
mindjárt a halottakat is? — dörmögte a Tigris.

— Különös — jegyezte meg Birch tábornok —
a mi frontról jött embereinket is elkapta ez a táncőrület.
Táncolnak, mert érzik a fenyegető veszélyt,
mint a szúnyogok, melyek naplementekor sütkéreznek a
fényben. — A levegőbe bámulnak és komolyságuk el.
árulja, hogy több ez a számukra, mint puszta játék.

- Hisz ön a nagy támadásban? —. kérdezte Churchill.

— Minden tagunkban érezzük, mint a közeledő vihart — felelte Birch tábornok. — Ön el fog késni az új tankjával.

— De nem tizenkilenc tavaszára, a nagy döntő ütközetekre — mondta Churchill. — Ez a nyolcas típus a legnehezebb terepen is előre tud majd jutni, csatornákon és zsilipkapukon gázol át, letiporja az erdők fáit, a zárt sáncok legmeredekebb szakadékait is megmássza és a legmélyebb lövészárkokat is átszeli.

— Hallott-e hírt már a német modellről? — kérdezte Haig tábornagy, akit bosszantott ennek a még el se készült tanknak a dícsérete.

— Nem valami fényes dolog lehet — felelte Churchill! lekicsinylő kézmozdulattal. A németek már nem hozhatják be a mi előnyünket.

— Hosszabb időre kellett volna eltitkolni a tankjainkat, aztán egycsapásra kellett volna a harcba dobni valamennyit — mondta Elles tábornok. — Cambraisnál többet értünk el, mint reméltük.

— A boche-ok hasonló hibát követtek el a gázzal — jegyezte meg Haig tábornok. — He egyszerre nagy tömegben alkalmazzák, amikor még nem volt védőálarcunk, felboríthatták volna az egész frontot.

— A mi frontunkon — felelte Churchill — a tenger kitartóan Angliának kedvez, a hétből hat napon át kedvezőtlen a széljárás a németekre. Ha a sósvíz nem volna a pártunkon, már régen felőrlődtünk volna. — Mialatt a tisztek unatkozva bámultak ki az ablakon, Churchill egy papírlapot vett elő és felolvasta összeállítását:

— Novemberben a nagy flandriai támadásoknál négyszázhatvanötezer tonna lőszert használtunk fel, 84 millió font értékben, mondd és írd, 54 négyzetmérföld területért — kissé magas ár ilyen semmire se használható

földért. Eközben háromszázezer embert veszítettünk, ebből 5 ezer a halott és 15 ezer a megsebesült tisztek száma. Nagybritannia soha többé nem pótolhatja ezeket a veszteségeket. És ez a véres offenzíva mégse tudta megakadályozni, hogy az olaszokat egy pár német hadosztály segítségével a pusztulás szélére ne juttassák.

— Ha mi nem támadunk — mondta Haig ingerülten — az olaszokat szétmorzsolták volna.

— Ez talán egyetlen igazolása a mi szörnyű veszteségeinknek — felelte Churchill.

Haig tábornagy nem felelt Churchillnek, nem szerette, ha tankokról és veszteségekről beszélnek, de Churchill nem hagyta zavartatni magát:

— Mikor azonban Elles tábornok. tüzérségi előkészítés nélkül, ötszáz tankjával támadásba ment át, akkor csak harmincezer tonna, 612 millió font értékű lőszert használtunk fel — és ha mindjárt harcba vetik a lovascsapatokat, tízezer főnyi veszteséggel megúsztuk volna a dolgot. Ezek említésre méltó költségek. Ha ebben a tempóban dolgozunk tovább, 1919 áprilisára nyolcezer tankkal támadhatjuk meg a boche-okat, ehhez valószínűleg tízezer Renault-kocsit is hozzávehetünk, melyeket a franciák most próbálnak ki. Nem elég arról elmélkednünk, hogyan kerülhetnénk el idén a legyőzetést, a győzelmet kell előkészítenünk a jövő évre.

— De előbb még ezt az évet kell megúsznunk, — mondta Haig.

— Innen fenyeget a vihar; — Birch tábornok egy térképet terített szét, — Ludendorff valószínűleg Arras és Peronne között támad majd. Itt, ahol ez a vonal fut, ezeket a területeket már napok óta gázzal aknázzák alá. Itt, a megjelölt helyeken, itt fognak alighanem előnyomulni.

— És éppen most kell a frontomat Barisisig meghosszabbítanom, mikor ez a vihar fenyeget — vetette közbe Haig tábornok. — És ráadásul még hadosztályokat is küldjek ehhez a baljóslatú főtartalékhoz.

— Ha a támadás ellenünk irányul — vígasztalta Churchill — ez a főtartalék a mi rendelkezésünkre is áll.

— Köszönöm, köszönöm — méltatlankodott Haig, — alig van annyi emberem, hogy tartalékszakaszokra teljen, a saját tartalékaimról nem is beszélve. Pétainnek és nekem is még csak az hiányzik, hogy katonai felettes hatóságunk embereket vegyen el tőlünk.

— Ne bízza magát Pétainra — figyelmeztette Churchill — a franciák Caporetto óta attól félnek, hogy a németek az olaszokat egészen elsöprik és aztán Svájcon át törnek be. A tartalékcsapatok túl messze, délen vesztegelnek.

— Pétain kellő időben a helyén lesz — felelte Haig.

— Wilson tábornok, aki Rómában járt, mesélte, hogy ott a németektől jobban félnek, mint az ördögtől — mondta Churchill.

— Igen, Olaszországgal baj van — erősítette meg Haig tábornagy. — De meg leszek elégedve, ha az osztrákokat és magyarokat csak annyira kötik le, hogy nem küldhetnek segítséget a németeknek ide, a nyugati frontra.

— Nem gondolja ön is, hogy az amerikaiak kissé kényelmesek? — kérdezte Elles tábornok. — Olyan tele volt a szájuk, majd kipukkant, de a segítségük csak cseppenként szivárog.

— Óránként egy evőkanállal — mondta Churchill. — Részletes jelentést küldtem nekik, amelyben sürgettem, hogy inkább az élelmiszer- és lőszerküldeményeket korlátozzák, de küldjenek már amerikai csapatokat.

— Dehát ők addig akarnak várni, amíg felállították a saját hadseregüket — mondta Birch tábornok —, hogy aztán megindíthassák a kereszteshadjáratot és meg se álljanak Berlinig. Nem akarják zászlóaljaikat a mi csapataink közé beosztani.

— Pedig jó volna! — kiáltotta Churchill. — Ha Németország ebből a háborúból győzelmesen és megerősödve kerül ki, ez a harcmezőkön vérrel pecsételt fegyverbarátság lenne a legjobb védőbástya Vilmos önteltsége ellen.

— Igen, de ehhez elengedhetetlen, hogy előbb itt legyenek — mondta Haig.

— Majd jönnek — vigasztalt Churchill. — És osztozni fognak a sorsunkban. Ismeri a Wilson és Foch tábornokokról szóló történetet? Nem? Hallgasson ide. Talán emlékszik, hogy Wilson tábornok 1910-ben, miután motorkerékpárján végigszáguldott egész Belgiumon, Foch tábornok vendége volt Párizsban az École Supérieure de Guerre-en. Az ön véleménye szerint mi volna a legkisebb angol haderő, melyet Belgiumba kéne küldenünk? — kérdezte Wilson Foch tábornokot. — Küldjön egyetlen egy szál katonát és gondunk lesz rá, hogy hősi halált haljon — felelte Foch. — No kérem, ami az angol katonára áll, áll az amerikaira is. Igaz, hogy az elnökük bolond, de az amerikai népnek annyi angolszász vér folyik az ereiben, hogy egyetlen katonát sem áldoznának fel, ha nem akarnának győzni.

— Jó, jó — mondta Haig — de Clemenceau bizalmas közlés útján megtudta, hogy a németek március közepére Calais-ban és április közepére Párizsban akarnak lenni.

— Nahát, március közepe már elmúlt — felelte Churchill — és még sehol semmi se mozdul.

Angol tisztek. (Nurlu, márc. 19 és 20)

—— Mennél később tör ki — mondta Birch tábornok, — annál iszonyatosabb lesz. A németek hetek óta szállítják ide nagysietve a Keleti-fronton felszabadult csapataikat. Most jön Armaggedon.

— Armaggedont, a jó és rossz közötti apokaliptikus ütközetet csak 1919 tavaszán akarjuk megvívni — felelte Churchill.

— Ha legalább az angol miniszterelnök átküldené jóltáplált csapatait, most igazán nem fenyeget a németek partraszállásának veszélye. Itt maradhatnánk a front mögött.

— Nem lehet, Lloyd George nem teheti — szabadkozott Churchill. — A nemzet utolsó vércseppjét kisajtolta már, a tizenkilenc éves fiúkat, a háromszoros sebesülteket, a tüdőbetegeket és a kiszuperáltakat, mind-mind beállította már. De az önök iszonyatos őszi támadása mindent felborított, nem gondolhatunk addig újabb offenzívára, míg az amerikaik meg nem érkeznek.

Churchill bölcsen elhallgatta az igazi okát, miért nem küldték a kontinensre ezt a nagy hazai hadsereget: mert a háborús kormány attól félt, hogyha Haig nagyobb erősítéseket kapna, nyomban támadásba menne át és elhasználná ezt az utolsó tartalékot is.

— A németek csak az ötös hadsereggel szemben, minden jel szerint, több mint negyven hadosztályt vontak össze — mondta Haig.

— Katonáink helyt fognak állni ellenük — felelte Churchill.

Aztán megkezdődött a tank-konferencia.

Mikor az ülés véget ért, Birch tábornok felajánlotta Churchillnek, jöjjön vele a frontra és keressék fel együtt a kilences hadosztályt.

— Hiszen ön náluk szolgált. Tudor tábornok, az ön indiai barátja, a parancsnokuk. Nurluban állomásozik a törzskarával, az elpusztított területen, Peronnetól

tíz mérföldre északra. Tudor örülni fog, ha önt viszontláthatja.

Estefelé indultak útnak a kilences hadosztályhoz. A kora reggel óta nyomasztó köd oszlóban volt és minden oldalról előrajzottak a felderítő repülőgépek, mint a szúnyogok. Csak a sötétség beálltával tértek vissza a hallgatag front mentén a leégett Nurluba, lecsavart lámpákkal. A barakkok ablakai el voltak fedve, hogy a fény fel ne keltse az idegen repülők figyelmét. Holdfelkeltekor a repülők újra felszálltak a csöndbe merült vidék fölé.

— Isten hozta Winston — köszöntötte Tudor tábornok indiai pajtását — a brit hadsereg egykori legügyefogyottabb hadnagyát, aki mindenütt ott akart lenni, mindenbe beledugta az orrát, mintha csak megszagolta volna, hogy valami bűzlik a levegőben. — Ha egyszer megírja majd a kilencedik hadosztály történetét, kérem, néhány barátságos sort szenteljen az én személyemnek is.

Nevetés futott át Churchill széles színészábrázatán:
— A brit hadsereg még mindig nem bocsátotta meg indiai és afrikai naplómat?

— Megbocsájtani? — nevetett a tábornok. — A brit hadseregnek azóta se volt olyan hadnagya, aki éppen olyan jól verekedett, mint ahogy írt — Cubában Cubáról, Indiában Indiáról, a madhisták és a búrok ellen.

Churchill barátja vállára veregetett. — Kíváncsiságom szép számú ezredhez hajtott az idők folyamán. A négyes huszároknál kezdtem, aztán a 3-as Punjaub-ezred kevésszámú fehér tisztjeinek egyike voltam, aztán a 21-es lándzsásoknál szolgáltam, végül a délafrikai könnyű lovasságnál, az oxfordshire-i népfölkelő-lovasságnál — ezek voltak a béke-ezredeim, mert a búr

háború és a madhista -felkelés igazán édesded béke a mostani háborúhoz képest. Igen — és 1914 augusztusa óta a második testőrezrednél, a királyi skót gyalogosoknál és az oxfordshire-i tüzérségnél szolgáltam.

— Ön elhallgatja a tengerészeti múltját — nevetett a tábornok.

— Nem szívesen gondolok Gallipolira — válaszolta Churchill.

— Majd látom még, Winston, tankon körbecirkálni, ahogy itt is, ott is, megáll, ahol valami történik. Most pedig engedje meg, hogy üdvözöljem ebben a kissé koszos Nurluban.

— Mit gondol, mikor tör ki a vihar? .

— Éppen most kaptam a jelentést, hogy két szökevény azt a hírt hozta: ma éjjel kezdődik a támadás.

— Mit gondol, igaz ez a hír? — kérdezte Churchill.

— Lehetségesnek tartom. De holnap majd előrejöhet velem az állásokba és megnézheti, milyen előkészületeket tettünk a németek fogadtatására.

Másnap reggel Tudor tábornok barátját és vendégét végigvezette az állások szövevényes hálózatán. Merre a szem ellát: csönd nyomasztotta a vidéket. Az árkok előtt a földek a koratavasz első zöldjébe borultak. Odaát az ellenségnél néhány léggömböt lehetett látni és csak néhány fehér felhőcskébe burkolt repülőgép cirkált ide, oda magasan az állások felett.

— Ez itt a balszerencse frontja — magyarázta a tábornok. — A tábori látcsövön át túlnan egy erdőcskét láthat, — arra van beállítva — az a Boullon erdő — odáig jutottunk novemberben, mielőtt a német ellentámadás száz meg száz alacsonyan repülő aeroplánjával visszavetett bennünket. Ajkunkba harapva álltuk a támadást, de aztán jött az az átkozott gáz, menekülnünk

kellett — Winston, az volt az első állás,
amelyet angolok tizennégy nyara óta kiürítettek.

— Igen, akkoriban kissé túl hamar kongattuk meg
a harangokat London templomaiban — mondta Churchill.

— No most még nézze meg derék bakkecskéinket
— mondta a tábornok.

A Havrincourt falu mögött álló tüzérségi állásokhoz
vezette Churchillt. — Itt elől volt valamikor a
kastély, — magyarázta a tábornok, — de a húnok rommá
lőtték. — Az állásokban, a keskenyvágányú tábori
vasút mellett, lombokkal és ponyvákkal letakarva, a
lőszerkészlet rejtőzött, a letakart, tarkára festett ágyúk
várták, mikor üt számukra az óra. Az üteg és csapatparancsnokok
lejelentkeztek a hadosztályparancsnoknál.
Mindenütt komoly volt a hangulat, a magasabb
rangú tisztek arcán fáradtság látszott. — Csak jöjjenek,
majd fogadjuk őket. — Egy hórihorgas kanadai
őrnagy jelentette. — A németek nagyon biztosak lehetnek
a dolgukban, elől az embereink minden éjszaka
hallják őket, ahogy dalolva vonulnak állásaikba, olykor
mindnyájan felfigyelünk ezekre a dalokra, melyek
félig indulókként, félig templomi dalokként hangzanak.

— Amikor Flandriában voltam a skót gyalogosoknál,
— mondta Churchill, — én is gyakran hallottam
őket dalolni. Szeretik a halált, szeretik az életüket feláldozni,
Nemcsak ezek a lövészárkok választanak el
minket tőlük — egy egész világ.

Kis szünet után Churchill megkérdezte: — Mifélék
voltak ezek a szökevények?

— Két lotharingiai, — felelte az őrnagy, — egy
aknavető és egy utász.

— És ön milyennek látja a helyzetet?

Az őrnagy vállat vont. — Nem valami rózsásnak,
Nem sok időnk volt a kiképzésre. Mögöttünk a Somme

pusztasága, ott sajnos elmulasztottuk, hogy állásainkat kiépítsük. De mégis csak az a fő, hogy helyt fogunk állni.

Churchill elbúcsúzott és tovább ment a tábornokkal.

— Vigyázat, — figyelmeztette Tudor, — mert a levegőbe röpülünk, olt minden alá van aknázva. Ha a húnok támadnak, ezt a tankjaiknak szántuk. Ha elég világos lesz, úgy beleszaladnak gépfegyver-hálózatunkba, mint 1914-ben Langemarknál.

Churchill és vezetője aztán még a Gauche-erdőség lövészárkaiba szálltak le, azokat védték a bakkecskék, a délafrikaiak, kékszemű óriások, akiknek pillantásában az az ígéret csillogott, hogy állásaikat utolsó szál emberükig tartani fogják.

Késő este értek csak vissza a szétlőtt Nurluba.

Tudor tábornok átfutotta a beérkezett jelentéseket.
— Most már biztos, hogy jönnek. Néhány árkunkat megrohanták, félmérföld hosszúságú frontszakaszon több mint nyolc zászlóaljuk van.

Vacsora után a törzstisztek egy ideig még együtt maradtak és Churchill elmesélte a fiatal uraknak, hogy tanulta meg Indiában a Malakand-szoroson a whiskyivást.

Valóban, Winston Churchill ott ült e jólnevelt fiatalemberek között és személyében olyan kort testesített meg, mikor egyszerre lehetett valaki hadnagy és újságíró; legendás idők, talán igaz se volt. Mesélt a nagy pólócsatáról Hyderabadban, a kis ágyúk elé fogott nagy elefántokról és Indiáról, ahol az angolok akkora urak voltak, mint sehol máshol a földön.

Tudor tábornokban is éledezni kezdtek as emlékek, elmerengett a nagy mecruti lovasmérkőzésekről, ahol a durhami könnyűlovasság híres pólólegénysége minden évben elnyerte a serleget a legpompásabb lovasezredekkel szemben. És a maharadzsa legjobb bennszülött

legénységei épp oly kevés sikerre vitték e
gyalogosokkal szemben.

– És mindezt az egyszerű gyalogsági százados,
de Lisle, érte el ezzel a legénységgel. Megmutatta, hogy
lám, milyen sokra viheti egy gyalogos az életben, ha
becsvágyó, – fejezte be Churchill.

– Most hadosztályparancsnok, – mondta a tábornok.

– Csekélység. India pólóbajnokának lenni nagyobb
dolog!

A tisztek nevettek és kérték Churchillt, meséljen
a legendás omdurmani ütközetről, amikor Sir Winston,
mint a huszonegyesek lándzsáshadnagya, a Muhdi
hadseregének közeledését jelentette Kitchener tábornoknak.

És Churchill elbeszélte, hogy látta akkor a saját
szemével azt, ami évszázadokkal ezelőtt a keresztes vitézek
szeme elé tárult – egy íjjal és nyíllal hegyén-hátán
rohanó katonákat, lengedező zászlók
alatt.

– Igen, fiatal barátaim, ez – és a búr háború, ezek
voltak ifjúságom háborúi, akkor tanultam meg, mi
Nagybritannia, és ma már tudom, mi a vesztenivalónk
– egy egész világot, mindent-mindent elveszíthetünk.

Korán asztalt bontottak, mert Churchillnek másnap
hajnalban a st. omeri gázkonferenciára kellett utaznia.
Mikor a bádoggal fedett barakkokból kiléptek a szabadba,
a félős éjszakák játékai: rakéták röppentek fel
a magasba, fényszórók tapogatták a sötétet, -messziről
ágyúszó dörrent. Az égbolton repülők húztak át, tompa
dörrenéssel, gyomorbamarkolóan csaptak le a bombák.

Sir Winston megállt a kantinból a szállására vezető
fatóárokban. – Milyen nevetséges és megindító ez az
éjszakai recsegő gramofonozás!

— A kantinban a fiúk nem akarnak aludni menni,
— felelte a tábornok.

— Ha majd egyszer a háború után visszavonulok,
— mondta Churchill, — majd én is leülök a kandalló
mellé gramofonozni és a lemezen egy kis francia fiúnak
magas fejhangon kell énekelnie: — Marlborough
hadba száll — hadd hallja ősatyám, Marlborough hercege,
hogy a történelem miképpen változott meg és miképpen
tolódtak el azóta a barátságok.

Mikor Churchill kis szállásának elsötétített ablakai
mögött eloltotta a világosságot, hallotta, hogy az autók
a front felé robognak, a hangokra figyelt és bár egy
szót sem értett, megpróbálta, hogy a hangsúlyból és a
szóhordozásból a beszélők képzettségi fokára és származására
következtessen. A hang és a járás milyen
csalhatatlan ismertetőjelek — a nevelés és az akarat
változhatatlan ismertetőjelei.

Vaksötét volt, mikor felébredt, Karórájának világító
mutatójára nézett: 5 perc múlva 4 óra. Nemsokára
világos lesz, ilyen későn aligha támadnak már a németek.

De ha mégis támadnak? Lloyd Georgenak talán
mégis csak el kellett volna küldenie az anyaország
utolsó erőtartalékát,

Egyszerre csak hat vagy hét nehéz dörrenés reszketteti
meg az ágyát. fény hatol be a beenyvezett ablak
résein, a falról egy női arckép mered rá és eltűnik,
hogy a következő fényvillanás újra fellobogtassa — és
most sorra dördülnek, dörögnek, kalapálnak és csörrennek
a lecsapó bombák — mint egy zongorista, gondolja
magában Churchill, aki ujjait végigfuttatja ezen a
pokolklaviatúrán, a legmagasabb hangoktól a legmélyebb
basszusig.

A szúrólángok fáklyavilágánál gyorsan felöltözködik
és rohan ki az árkokba. A sűrű ködön átorgonáló

lövedékek mérges tüzei északról is, délről is, fel-fel. tépik az éjszaka sötétjét, mint valami óriási sziklát a fakó kristályok.

Churchill az árokban a tábornokba ütközött. — Földrengés egy mosókonyhában — kiáltott Tudor felé.

— Valamennyi ütegünk pergőtűzbe fog mindjárt, nemsokára hallani fogjuk. — Az árkon keresztül a Nurlu falu mögött elterülő magaslatra mennek fel, ott van a hadtestparancsnok megfigyelőállomása.

Széles ívben tűnnek fel a lángok koszorúi, mintha függöny mögül néznék.

— Elkésünk a pergőtüzzel, -- mondta Churchill.

— Már meg is kezdődött, — felelte a tábornok, — egy perc óta egész tüzérségem dolgozik. Ez mindig így van — ha a lárma bizonyos fokot elért már, fülünk belekábul és nem hallja.

A tűz egyre sűrűbben gyűrűzött a köd fala mögött. Közben hatalmas lángnyelvek csaptak fel az égre.

— Ezek a levegőben szétrobbant lövedékek — magyarázta a tábornok.

Ordonáncok érkeztek lihegve, az ordítva kiadott parancs suttogásként hangzott. Közbe, közbe megremegett a levegő. — Mint a vakok, — jegyezte meg Churchill.

— Gáz, — ordította vissza a tábornok. És máris megszólaltak a vészharangok. Lenn a Peronne felé vezető országúton égett a kantin, sötét alakok bukkantak fel a lángok fényénél és újra eltűntek az éjszakában.

Az ég egyre világosabb lett, a lángok elszíntelenedtek a szürkületben és üszköt vetettek a felszálló füstfelhőkbe, melyektől megsűrűsödött a köd. Ami lobbant azt éjszakában: eltűnt, csak ami füstölgött, felhőzött: azt lehetett látni.

— Hallott már valaha ilyen tüzelést? — kérdezte Churchill a tábornokot.

— Még soha! Ez már nem is emberi. Ez a körtűz valószínűleg Arrastól Barisisig terjed. Csak jönnének már.

Churchillnek búcsúznia kellett. — Szívesen maradnék még az ön hadosztályánál, de kötelességem St. Omerbe szólít.

Amikor kezet nyújtott a tábornoknak, az volt az érzése, mintha ettől az egész hadosztálytól örökre elbúcsúzott volna. Tíz órakor kocsijába szállt és elindult az országúton nyugati irányban Peronne felé, mialatt a tüzelés egyszerre csak alábbhagyott és olyanféle sustorgássá változott, mintha záporeső hullana egy bádogtetőre.

Anglia a pusztulás szélén (London, 1918, márc, 26.)

Churhill március 24-én, délben érkezett vissza Londonba
és miután sem a st. omeri gázkonferencián, sem
harctéri útján nem sikerült pontosabb értesüléseket
szereznie a németek offenzívájáról. a hadügyminisztériumba
sietett Sir Henry Wilson barátjához, a birodalmi
vezérkar főnökéhez. A hórihorgas skót karonragadta
Churchillt. — Vén condottiere, a toll és a kard
bajnoka, hát tele van-e a zsebünk újságokkal?

— Sir Henry — semmi újság sincsen, — felelte
Churchill.
— Milyen az időjárás a csatornán túl?
— Ködös, Sir Henry, a csatorna is és Flandria is.
— Odaát köd, Londonban meg napos az idő, repülőket
és bombákat kapunk majd.

Churchill nem tudta tovább fékezni kíváncsiságát;
— Milyen a harctéri helyzet?

— Félek, hogy az ötödik hadsereget és a derék
Goughot knockautolták. — A hosszú tábornok nadrágzsebébe
süllyesztette a kezeit. — Nem értem miért lehet
Goughot olyan könnyen visszavonulásra bírni, A tegnapelőtti
betörés után veszteségeinket harmincezer főre
becsülték, félek, hogy ez a szám időközben megkettőződött.
Az egész front mögötti tartalékunk alig több
ötvenezer embernél Sír Douglas azt kívánja, hogy a
franciák szálljanak be egész St, Simonig, különben a

boche a résen át Párizs ellen vonul, Párizs olyan mint egy fájós fog, melytől a franciák nem tudnak aludni. A boche-ok már Párizst bombázzák, minden negyedórában lecsap egy-egy löveg a Keleti pályaudvar környékén. A Tigris majd megnyugtatja őket, hozzá kell szokniok, mint nekünk a tengeralattjárókhoz és a Zeppelinekhez.

— És a harmadik hadsereg? — kérdezte Churchill.
— Áll. Ahol vissza kell vonulnia, Goughnak köszönheti.

— Rossz idők járnak a snájdig lovasokra. — felelte Churchill. — Senki se akar Goughoz menni. minden hadosztály büntetésnek érezte, ha az ötödik hadsereghez küldték. .

— Nohát most én vagyok a boche, — mondta Wilson, — felfújta az arcát, a szemét forgatta és jobbkezét kabátjának felső gombjai közé dugta. — Meg kell kérdeznem magamat: mit értem el eddig? Északon keveset, délen nagyon sokat. Kényszerképzetem Anglia — ezt még mindig mint boche mondom. Angliát meg kell verni, Angliát le kell gázolni. ki kell irtani. A flandriai tengerpartról bele kell köpnöm az angolok levesestáljába, Isten úgy segítsen, ennek meg kell lennie. Ha úgy tetszik, Winston, mindez hízeleghet az ön angol szívének, mert nagy tisztesség olyan ellenségnek lenni, aki a másik minden gondolatát, minden lélekrezzenését leköti.

Churchill mosolygós arccal hajolt meg. — Anglia nevében fogadja mély hálámat.

— Nos hát — ti vagytok az én ellenségeim, mögöttetek áll az egész világ. Hatalmas sikerekre hivatkozhatom veletek szemben. Kidobtalak benneteket Antwerpenből, a flandriai partvidék megszállásával esztendőkön át alaposan játszottam az idegeitekkel, ezért sürgette tengerészeti-karotok ősszel és karácsonytájt azokat a nagy ütközeteket — eredményük nem

lett, hiszen ti is tudjátok. Derék törökjeink segítségével legyőztünk benneteket a Dardanelláknál, Oroszország — alapjában véve — ebbe pusztult bele.

Churchill összerezzent, mert ez a vereség tengerészfőparancsnoki állásába került.

— Igen, — s ha már ilyen szókimondó vagyok, a Grand Fleet eddig még nem sokat ért el, — folytatta Wilson, — amíg mi tengeralattjáróinkkal vérig kínoztunk benneteket. Winston, ám adja meg a harmadik hadseregnek a kötelező tiszteletet, nekem, a bochenak, el kell átkoznom, mert még mindig elzárja előlem a csatornakikötőkhöz vezető utat. Ha pedig nem tudok el. jutni oda, hát Párizs vagy Velence ellen fordulok. Őszi vendégjátékom tomboló sikert hozott a számomra ott, hún vérem arra ösztökél, hogy próbáljam meg mégegyszer.

— Sir Henry, gondolja, hogy csak egy nagyszabású tüntető-támadásnak nézünk elébe?

— Szeretném, ha így volna, de nem hiszem. Éppen ezért a világ minden tájára gyalogságért sürgönyöztem — Palesztinából, Szalonikiből, ahol csak volt, visszahozattam a hadosztályaimat — ezt már nem mint hún, hanem újra mint a birodalmi vezérkar főnöke mondom. Reading világosítsa fel csak az én bolond névrokonomat Washingtonban, hogy a háborút hadosztályokkal és gránátokkal, nem üzenetekkel viselik.

— Át kell majd küldenünk a mi tizennyolcéveseinket, — panaszolta Churchill.

— Szomorú, de elkerülhetetlen. Előbb azonban még össze kell kaparni azt a nagy sereg embert, aki szabadságon van. Lehet vagy százhetvenezer.

— És az amerikaiaknak be kell ugraniuk, — heveskedett Churchill

— Épp az imént volt itt Page, amerikai követ és Baker, amerikai hadügyi államtitkár, igen sápadtak és

aggodalmaskodók voltak az urak, tele félelemmel, hogy talán mégis rossz az üzlet, amelyben részt vállaltak — folytatta Wilson. — Nem olyan sürgős benősülni ebbe a bukott cégbe, olvastam az arcukon. Nem hadosztályokat, nem hadseregeket kérünk — csak zászlóaljakat, legénységet, hogy a lyukakat betömjük, mondtam nekik. A yankeek bólintottak, de úgy látszik mégis elölről akarják kezdeni a háborút, hogy nagy hadseregükkel mindent lehengereljenek. A kanadaiaknak és az ausztráliaiaknak is megvan a saját csapattestük. mondták.

Csengett a telefon, Wilson felvette a hallgatót fiatalos arcán hirtelen fáradság ömlött el. Aztán lassan visszaakasztotta a hallgatót és csak ennyit mondott: — Combles és Peronne elesett.

Churchill felugrott: — Peronne! Ördögbe is, ez a front ideggócába vág bele.

— Vissza kell vonulnunk az Ancre-ig, — mondta Wilson tábornok. — Wilson, hívassa Lloyd George-ot, kint van Waltonban, azonnal jöjjön a városba. Kezd a helyzet halálosan komoly lenni.

Ismét némán ült egymással szemben a két férfiú.

— Igen, a helyzet komoly, — ismételte Churchill

— Pár órával ezelőtt vittem lord Milnert a Charing Cross állomásra, Versaillesba keltett utaznia, a főparancsnokság kérdését kell eldönteni. Most nekem is mennem kell...

Egy parancsőrtiszt lépett be. — A francia főhadiszállás kíván beszélni — Foch tábornok azonnal jelentkezni fog.

Wilson leakasztotta. a hallgatót és húnyt szemmel fülelt. A beszélő hangja messziről jött, a tenger túlsó partjáról.

— Hogy mit gondolok, tábornokom? - mondta Wilson franciául a készülékbe, - azt, hogy valakinek

helyt kell állania, különben a németek kettévágják frontunkat és bevonulnak Párizsba, mielőtt az amerikai segítség megérkeznék. Indulok önökhöz, talán beszéljen közben Petainnel, segítsen. Hadügyminiszterünk, lord Milner már útban van önökhöz, ő tudja mi a véleményünk. Éppen itt van nálam Winston Churchill és azt igéri, hogy a szörnyű anyaghiányt a legrövidebb időn belül pótolni fogja.

A tábornok még fülelt egy ideig a távoli hangra, aztán elköszönt és visszaakasztotta a hallgatót.

- Mit mond Foch? - kérdezte Churchill.

— Az a véleménye, hogy még nincs minden veszve, Sose ígért többet, mint amit betartott, — felelte Wilson tábornok. — De most át kell mennünk a Downing-streetre. hogy a miniszterelnökkel beszéljünk.

A két úr átvágott a St. James Parkon. Ebben az évben már márciusban pompázott a tavasz. a fák lombba borultak, virágzott a magnólia, a nurse-ok a gyerekekkel ott sütkéreztek a tó körüli padokon és a sétányok tele voltak járókelőkkel.

— Túl sok az egyenruha, — jegyezte meg Wilson, — katonáink fele hősi halált halt, a másik fele meg a futballpályákat tölti meg és lányokkal sétál karonfogva.

— Ez a meleg időjárás kiszárítja a Lys-menti mocsarakat — mondta Churchill — a németek könnyen átgázolnak majd ezeken a nehéz akadályokon.

— Az Úristen is boche, — felelte Wilson. — Ezzel az időjárással pár hetet ajándékozott a németeknek és ezt tőlünk és az amerikaiaktól vette el.

A Downing-streeti hatalmas miniszterelnöki palota kis kertjében Lloyd George és French tábornagy már várta őket.

Llogd George Churchill elé sietett: — Ön odaátról jön. Milyen híreket hozott a Somme-vidékéről?

— Csak az offenzíva első négy órájában voltam ott, — felelte Churchill, — egyébként csak azt tudom, amit sir Henrytől hallottam. .

— De mi volt a benyomása?
— Tudor tábornok úgy áll, mint a cövek. Nála nem jutnak át.

— De az ötödik hadseregnél! — sóhajtott fel Lloyd George. — Ha ezekben a jól kiépített hadállásokban nem tudjuk tartani magunkat. mi lesz majd hátrább, ahol semmi sincs előkészítve?

— Előnyomulás közben minden támadás veszít a lökőerejéből, — próbálta Churchill megnyugtatni a miniszterelnököt.
— Ha kiöntők egy pohár vizet, előbb gáttalanul ömlik előre, aztán meglassúdik a folyása, végül a padló beissza.

— De tudja-e hány pohár, sőt hány vödör a németek készlete? — kérdezte Lloyd George.

— Ördögök, de az ő tudományuk sem emberfeletti, — felelte Churchill. — Annak is megvannak a korlátai, hány embert tudnak egy frontra összeszorítani. Harminc. negyven mérföld után a boche-oknak is ki kell fújniuk magukat és akkor, ha minden erőnket latba vetjük, tartani tudjuk a frontot.

— De ha mindjárt az első lökésre úgy megfutamodunk, mint az olaszok Caporettonál?

— A mi csapataink nem olaszok. De hiszen az olaszok is megvetették lábukat a Piavénál. Ebben a háborúban volt már néhány áttörés, de egyiknek se volt megsemmisítő hatása.

Lloyd George nagyot sóhajtott: — Igaza van, mi se becsülhetjük kevesebbre magunkat, mint azok, akik odaát az életüket áldozzák.

Aztán mindketten átmentek a tábornokokhoz. Lloyd George megnézte az óráját. — Hétkor a haditanács ülést tart.

Churchill búcsúzásnál Wilson tábornokot és a miniszterelnököt meghívta magához vacsorára.

A Churchill lakásán elfogyasztott vacsora után Hankey ezredes állított be a hadügyminisztériumból, akit Wilson mindjárt félrevont az ablakmélyedésbe. —

— Nem tudom, — mondta a kandallónál beszélgető Lloyd George és Churchill felé pillantva, — hogy a miniszterelnök tisztában van-e a helyzet komolyságával. Az ülés alatt Haig hívott fel, a tábornagy elkészült az erejével. Most már csak Fochban bízom.

— Lloyd George érzi, hogy ebben a súlyos balsikerben ő is ludas kissé. De uralkodik magán — mondta az ezredes, aki a hosszú tábornok mellett olyan volt, mint egy kis gyerek, és végigsimított kopasz fejebúbján.

— Miért gördít hát annyi akadályt még most is ezeknek az átkozott íreknek a behívása elé, — pattant fel Wilson, a skót.

— Lloyd George politikus, ő nyugalmat akar. Az írek...

— Az írek azt teszik majd, — szakította félbe Wilson tábornok az ezredest, — amire kényszerítjük őket.

Most felugrott Lloyd George a szoba másik végén és ideges járkálásba kezdett. — Ezt a disznóságot az oroszok aprították be nekünk!

— Az oroszok végét, — vetette közbe nyugodtan Wilson tábornok, — Kitchener és Asquith már 1914 decemberében megjósolták. Buddha Joffre nevetett, amikor Kitchener azt mondta, hogy a németek nemsokára négy millió emberrel állnak majd a nyugati fronton. Akkoriban az oroszoknak már csak hat hétre volt lőszerük. Mikor aztán a németek bevették Varsót és Lemberget, ugyanaz a sors fenyegetett újra minket. Hamarább kellett volna Amerika segítségéhez folyamodnunk.

— Smuts és Bonar Lawn Trockijban reménykednek,
— vetette közbe Churchill.

— Szép kis reménységek! — mormolta Wilson.

— Akkor meg a japánoknak kell beugraniok, —
mondta Churchill.

— A japánok már 1914-ben köszönettel visszautasították
a megtiszteltetést, — felelte Wilson, —
ellenére annak, hogy a franciák akkor, szorultságukban,
Indokínát ígérték oda nekik.

— Csak nem hagyhatjuk azt a rengeteg hadianyagot,
amit az utolsó esztendőben Oroszországba
küldtünk, felhasználatlanul ott heverni, — mondta
Churchill panaszosan.

— Több mint egy évvel ezelőtt voltam odaát, —
mondta Wilson, — hogy az oroszok harcikedvét néhány
injekcióval felszítsam és akkor mesélte nekem
Sassonow, hogy 1915-ben is mindent elkövettek a japánok
megnyerésére. Ma azonban az én bolond névrokonom
minden áron meg akarja akadályozni, hogy sárga
szomszédai belekeveredjenek.

— És látta-e akkor Oroszországban valami jelét
annak, ami később bekövetkezett? — kérdezte Lloyd
George.

— Vigyáznom kellett, miniszterelnök, hogy túl sokat
ne lássak, — felelte a tábornok. — Buchanantól hallottam
a követségünkön, hogy egész nyíltan beszéltek
a cár meggyilkolásáról — és pedig nem a mai vad
alakok, hanem az akkori vezető körök. Elképzelheti,
milyen érzésekkel álltam másnap a cár elé. Különben
az a szegény ember hasonlíthatatlanul jobb benyomást
tett rám, mint amilyen a híre volt. Talán békét kötött
volna, ha a boche-ok nem kiáltották volna ki Lengyelországot
királysággá. Kétlem, hogy a lengyelek hálásak
lesznek ezért Vilmosnak és Károlynak.

— Egyelőre a Brest-Litowski békekötés után a lengyel légiók átszökdöstek az oroszokhoz, — felelte Lloyd George.

— És a cárné? — kérdezte Churchill.

— Az audiencia után budoárjába kéretett, a helyiség aggasztóan tele volt tömve különféle nippekkel és képekkel — arca még mindig szép volt, de igen-igen szomorú.

— Aki ezt a háborút elveszíti, koronája is vele hull — jegyezte meg Hankey ezredes.

— Igen, ugyanezt mondja a kis Viktor Emánuel is, mikor múlt év novemberében ott álltam előtte egy páduai kastélyban, mint Gulliver a törpék királya előtt, — felelte Wilson — egyébként ezeknek az olaszoknak nincs mivel fűteniük, mert abban a tévhitben élnek. hogy náluk télen is meleg kell legyen — erről akkor szó se volt. A kis király két gyertyát gyújtott meg, hogy a meleg illúzióját keltse — árnyékaink a végtelenül hosszú teremben olyan nevetségesnek hatottak egymás mellett. Le kellett ülnöm, hogy ugyanolyan nagy legyek mint a király. — Mindent kockára tettem ebben a háborúban, — mondta a király választékos angol nyelven, — trónomat, jövőmet, feleségem és gyermekeim sorsát, Olaszország jövőjét. Kérem tábornok, küldje el minden nélkülözhető csapatát, mindenekelőtt tüzérséget, könnyű és nehéz tüzérséget, mert annál az eszeveszett piavei visszavonulásnál mindenünk odaveszett. — Megígértem, hogy mindent megteszünk, ami hatalmunkban áll és a kis király azzal a melegséggel rázta meg a kezemet, ahogy olyankor szokták, mikor a korona forog kockán.

A négy férfi egy ideig hallgatott, aztán Lloyd George így szólt: — Nem valami üdítő foglalkozás — királynak lenni.

— A cárné panaszkodott? — kérdezte Churchill, akinek nyomta a lelkiismeretét, hogy az angol kormány nem adott a cárnak beutazási engedélyt a nép ellenséges hangulatára való hivatkozással.

— Nem, ahhoz túlságosan büszke. Emlékeztettem azokra a boldog napokra, amikor mint tejfölösszájú hadnagy első szabadságomat töltöttem Darmstadtban és a kis Alix nővérével, Irén hercegnővel teniszeztem.

— Miféle Irén? — kíváncsiskodott Churchill.
— Négyen voltak nővérek — négy különös sors: a legidősebb egy angol tengerésztiszthez, Battenberg Lajos herceghez ment feleségül; a másodikat, Erzsébetet, Sergius nagyherceg vette el, akit agyonlőttek; a harmadiknak Henrik porosz herceg, a német császár fivére lett a férje és a negyedik volt a cárné. Az akkori kis Alix és a mai szegény cárné pontosan emlékezett még valamennyi közös ismerősünkre.

— Ez a Darmstadt, — mondta Churchill, — afféle angol-orosz kolónia volt Németország közepén.

Lloyd George, aki nem sokat tudott az udvarokról és udvari beszélgetésekről, csak félfüllel figyelt oda.

— Ugyanezt mondta a cárné is — folytatta Wilson tábornok, — hogy Oroszországban, Angliában és Németországban egyaránt vannak barátai. Valamennyi front az ő szívén ment keresztül. Amikor el akartam búcsúzni, egy kicsit még visszatartott, olyan szívesen beszélget olyannal, aki nyugatról jött. Mikor aztán mégis távoztam olyan érzésem volt, mintha egy elítélttől búcsúztam volna el.

— Hol van most ez a szegény asszony? — kérdezte Hankey ezredes.

— Alighanem elcipelték valahová Szibériába, — felelte Churchill, — ez egy olyan zsák, amelybe az oroszok mindent beletömnek, amivel nem tudnak másképp elkészülni.

— Az egyetlen ország, — mondta Wilson tábornok,
— amely arra a dicsőséges eszmére jutott, hogy
vasúti kocsikból állítson össze börtönöket; ez különben
alighanem az egyetlen orosz találmány ősidők óta.

— Ha a japánok nem akarják bekapni a horgot
— vette át újra Churchill a szót, — akkor a csehekkel
kell megpróbálkoznunk.

— A csehekkel? — kérdezte Wilson tábornok, —
nem valami nagy a véleményem egy szökevényekből
álló hadseregről, — ezzel nem jó példát szolgáltatnánk
az íreknek. De el kell búcsúznom, holnap 6.50-kor indul
a vonatom a Charing Crossról. Még a feleségemtől is
szeretnék elköszönni.

A tábornok már az ajtóban volt, mikor csengett a
telefon.

— Sir Henry — mondta Churchill, — a főhadiszállásról
keresik, Haig van a készüléknél.

Minden szem a tábornokra irányult, aki hosszas
beszélgetés után végre így szólt: — holnap odaát leszek,
akkor tovább beszélünk. — Visszatért az asztalához,
felhajtott egy pohár konyakot, végigsimított a
homlokán és maga elé mormolta: — ennek sohasem
szabad megtörténnie!

— Mit akar Haig? — kérdezte Lloyd George.

Wilson az ujjaival láthatatlan szakállát simogatta.
— Barátaim — a változatosság kedvéért ezúttal Pétaint
alakítom. Figyeljék csak, mit mondok. Csapataimat
Montdidiernél gyűjtöm össze, hogy az ötös angol
hadsereget bevárjam ott. Állítom, hogy a boche-ok a
döntő csapást a Champagneban akarják rám mérni.
Nem adok hitelt az angolok ama megállapításának,
hogy az angol fronttal szemben hatvannégy német hadosztály
áll. Ha a németek tovább is nyomás alatt
tartják — Amienset, valamennyi hadosztályommal

Beauvais irányába vonulok vissza — mert Párizs a legfontosabb!

— Sir Henry, — szólt Lloyd George — hagyja a játékot! Csakugyan ezt telefonálta önnek Haig?

— Figyelem, — folytatta a tábornok, ügyet se vetve a miniszterelnök kérdésére, — most Haig tábornagy vagyok. — Wilson unt ábrázatot öltött és nagy flegmán így szólt: Ha Pétain vissza akar vonulni Beauvais felé, én a partvidékre megyek, mert biztosítanom kell a visszavonulásom vonalát. A királyi flotta küldjön nekem annyi hajót, amennyit csak tud, haza akarok hajózni, bar Kitchener már hét évvel ezelőtt azt a parancsot adta, hogy minden áron maradjak együtt a francia hadsereggel. De ha a francia hadsereg erre nem helyez súlyt, hadd mentsem meg hát királyomnak a csapatait.

— Sir Henry, — könyörgött Churchill, — kérem mondja meg már, mi történt.

— Haig csakugyan ilyen gondolatokkal foglalkozik, — felelte Wilson. — És ha terveinek csak egy töredékét valóra váltja Pershing amerikai csapataival a Loirenál, a Garonnenál és a Pyreneusoknál foglalhat állást, ha addig egyáltalában tart még a háború!

— Milner már odaát van, — mondta Lloyd George, — fel fogja tartóztatni, ami feltartóztatható. És amit Miner nem tud helyrehozni, tábornok, azt önnek kell megpróbálnia. Menjen, menjen! Jókívánságaink és imáink kísérik az útján. Szabályozza már végre az egységes főparancsnokság kérdését, a mostani események után Sir Douglasnek engednie kell.

Wilson tábornok és Hankey ezredes távoztak, a két miniszter magára maradt.

Churchill a kandallónál foglalt helyet, arcát kezébe temette és halkan recitálta:

E szent királyi trón, e dús sziget,
E hatalom hona Mars székhelye,
Ez új éden, e félparadicsom,
E természettől épített erőd
Harc és ragályok vésze ellenében.
E boldog népraj itt, e kis világ,
E drágakő ezüst tengerbe szegve,
Mely néki sáncul szolgált s fal gyanánt,
Szegényebb országok vetélye ellen ...*

") Szász Károly fordítása (Shakespeare: II. Richárd).

Aztán levette kezét az arcáról. — Lehet, hogy ez az Anglia már csak a múlté? Talán ütött már az óránk és ez a vég?

— Ez nem lehet a vég, — felelte Lloyd George. — Isten nem hagyhatja Angliát ilyen nyomorultul elpusztulni, mert Angliával az egész világ pusztulna el.

Churchill kinyitotta az egyik ablakot, az éjszaka hűvös és csöndes volt, a Viktória-pályaudvar felől vonatdübörgés és a mozdonyok pöfögése hallatszott át; a reflektorok fénye az eget pásztázta és Churchill fülelt: nem hallja-o a Zeppelinek légcsavarjainak surrogását. Aztán visszalépett az ablaktól és végigsétált a szobán: íme itt terült el szeme előtt Shakespeare szigete, melyet az ezüstös tenger választ el a szárazföldtől és íme, világítótornyok és fényszórók között egy végtelenül hosszú hajósoron úszik haza a sziget felé egy megtépázott, szétvert hadsereg, amely már arra is alig képes, hogy saját partjait megvédje. És aztán jönnek ők — elől a repülőgépek, Zeppelinek, gyújtóbombák, tengeralattjárók és mögöttük a húnok véghetetlen áradata, gázfelhők burkolják be az eget, puszta romokat hagynak maguk után. És aztán látta maga előtt India és Afrika színes népeinek lázadását és ez a lázadás tovább lángol az egész földön és minden

tengeren és tengerszorosban lehanyatlik a brit lobogó. Lloyd George mintha csak eltalálta volna a gondolatát, hirtelen így szólt: — Nem, Winston, a mi részünkön van az igazság, a húnoknak mindenhová szabad lett volna betenni a lábukat, de Belgiumba nem!

— Flandriába sem — mondta Churchill. — Ott megvertük a spanyolokat, ott XIV. Lajost épp úgy megvertük, mint Napóleont. Ha Anglia élni akar, egyetlen nagyhatalom se veheti Belgiumot a birtokába. Ezért lesz Vilmosnak is rossz vége. XIV. Lajos ellen ősöm, Marlborough harcolt. adja Isten, hogy a győzelem hasonlóképpen kijusson az én osztályrészemül is.

Igen, itt feküdt hát ez az ezer sebből vérző Anglia Scapa Flowtól a Calaisba vezető csatornáig, hatalmas anya, aki rakoncátlan, nyafogó gyerekének, Írországnak nem engedi el a kezét és köröskörül, merre a szem ellát, minden országot árnyékba szorít ez a hatalom: Hollandia, Belgium, Norvégia, Dánia, Portugália és Spanyolország, még Franciaország is azt a területet uralja csupán, melynek határait Anglia szabta meg. És íme itt van ez a sziget és arra kényszerül most, hogy mind e sok évszázad alatt kivívott jogát megvédelmezze. Mindaz. ami ezekben az alárendelt országokban történt, melyeknek partjait nem ez a nagy Anglia-védelmezte tenger mosta, mindaz olyan homályosnak. tisztátalannak látszott, mert angol ember számára a boldogtalansággal határos volna, ha nem szivhatná be a sós tengeri párát és nem láthatná a tajtékkal koronázott hullámokat.

Svédország — igen, talán Svédország is elérhetett volna valamit, de aki az ostobaságnak ebbe a körébe keveredik. az belepusztul — az császári álmokban és hóbortos képzeletekben szenved, mert ott, ennek a szellőzetlen Európának kamráiban a téboly uralkodik, és íme most Anglia is hagyta befonni magát. De nyílt-e

más út a számára? Most hát a császárral, a cárral, a pápával kellett foglalkoznia — mindazzal, amitől őszintén irtózott. Olyan népekről kellett tudomást szereznie, mint a lengyelek, a magyarok, a románok és a szerbek, melyek mind azt állították magukról, hogy fehérek, pedig rosszabbak voltak, mint a néger. De hogy Belgium, a csatornához vezető út hídfője, el ne vesszen, ennek az érdekében Anglia az ördöggel is szövetkezett volna

— A franciák becsületükért és Elszász-Lotharingiáért harcolnak — kezdte el újra Lloyd George a beszédet, — mi viszont a világhatalmat védelmezzük egy olyan ember támadása ellen, aki ezzel a hatalommal úgy se tudna mit kezdeni és csak bajt hozna a világra. Ez az oka annak is, miért nem szabad elveszítenünk ezt a háborút.

Foch átveszi a fővezérletet (Doullens, márc 26)

Metsző hideg volt, a doulleniek érezték az éles tengeri levegőt. A front lármája áthatolt a városkát burkoló vastag ködtakarón. A hepehupás kövezeten ágyútaligák zörögtek el, az alacsony házak mentén, a ködből jöttek és a ködbe tűntek el újra a fakó, borosta vert, félig alvásba merült arcú angolok; a lovasokat mintha odaragasztották volna hajszolt gebéjükre, senki se nézett közülük se balra, se jobbra, a kapukban álló ellenséges pillantású polgárokra. Olykor-olykor megfordult az egyik lovas, kezét a ló farára támasztotta és hátrapillantott a mögötte vánszorgó lapos acélsisakú gyalogosokra; ez a pár ember volt a százada én még egy pár, és ez volt a zászlóalj. Aztán botladozó gebéje szügyébe vágott és egykedvű arccal tovább ügetett.

A doulleni városháza előtt egy pár vezérkari autó állt, a katonák odabámultak, nem sok jót gondoltak magukban, de fáradtak voltak a szitkozódásra.

Doullen polgárai viszont azt tárgyalták egymás közt, hogy ezeket az alaposan kikészített, lerongyolt csapatokat most leváltják — így még tavaly nyáron se néztek ki a katonák a nagy flandriai ütközetek után, — de ki váltja le őket? Tegnap óta szakadatlanul minden nyugat felé özönlik, de ki masíroz kelet felé a helyükbe? Fenn a városházán Haig tábornagy székel egy pár angol tábornokkal, de azoknak a hideg halábrázatáról nem lehet leolvasni, mit gondolnak igazában

Most francia autók törnek lassan utat a masírozó katonák között, a városháza előtt megállnak Az első kocsiból Mordacq tábornok kíséretében az öreg Tigris szállt ki, elfakult nemezkalapja a homlokába nyomva: fehér bajusza csapzott,ráncos arca fölött a fehér szemöldök busa csomója. Tagjai merevek az utazástól, mint egy vén kobold topog a lábával és a karjait rázza. Ó! Clemenceau, súgják egymásnak a polgárok, ő mindent rendbehoz majd, neki meg van az ereje hozzá! Amióta ő a miniszterelnök, más szelek fújnak, börtönbe kerülnek az árulók és azonnal agyonlövik mindazokat, akik megérdemlik. Ő már a háború előtt sem értette a tréfát, amikor miniszterelnök volt. Sztrájkokat tört le sortűzzel és részleges mozgósítással, most is megtalálja majd a segítés módját.

A polgárok körülfogták a Tigrist. — Jönnek a boche-ok?

— Azért jöttem ide, hogy feltartóztassam őket, — feleli Clemenceau. — De hol vannak az angolok?

— Ott fenn tanácskoznak a városházán — feleli az egyik polgár.

— Nohát akkor nem zavarjuk őket, hadd mossák csak a szennyesüket — mondja Clemenceau, karonragadja Mordacq tábornokot és fel-alá sétál vele a téren.

Újabb autó érkezik, egy úr száll ki belőle egy tábornok kíséretében, aki olyanformán fest, mint a doulleni szövőgyár tulajdonosa, mikor vasárnaponként fogolylesre indul, bőrgamásniban, kék ellenzős-sapka a fején, Raymond Poincaré, a köztársaság elnöke. Odalépett Clemenceauhoz, a nézőkre tekintettel lévő udvariassággal üdvözölte és a Tigris viszonozta az üdvözlést a maga kevésbé szertartásos módján.

Nem, Wilson, a brit vezérkari főnök és lord Milner, az angol hadügyminiszter még mindig nincsenek itt, még várni kell rájuk. Az urak fel s alá sétáltak a

téren a szájtátó polgárok között. A fronton kétségbeejtő a helyzet.

Harmadik autó érkezett – egy kis fehéreszakállas ember szállt ki belőle, egyik kezében irattáskát, a másikban botját szorongatva, s Clemenceau és Poincaré felé sietett. Inkább falusi paphoz, mint tábornokhoz hasonlított.

– Foch! – suttogják maguk közt a polgárok és meresztgetik a nyakukat.

– Nem kell kétségbeesni! – csattant fel a tábornok metsző hangja. – Ők egyáltalában nem harcolnak. Én szakadatlanul harcolni fogok. Amiens előtt, Amiensben és Amiens mögött. Megállás nélkül.

Ők nem harcolnak – gondolják magukban a doulleni polgárok és elkeseredett pillantásokat vetnek a városon átvonuló angolok után.

– Ha Amienst tartani tudjuk, Párizst védjük vele – mondja Foch.

– De mi lesz, ha nem tudjuk tartani Amienst? – kérdi halkan Poincaré. – Ha egész Párizsig kell visszavonulnunk?

– Párizs, Párizs! – Clemenceau megvetően legyint. – Az utolsó napokban mindent összekapartam Párizs védelmére. De amit ilymódon sikerült összehoznom, elvették és újra a frontra dobták. Igen, így hát Párizs védelméről le kell mondanunk, szabad várossá fogjuk nyilvánítani ...

– A kormány nem hagyhatja el másodszor is Párizst - méltatlankodik Poincaré, – ennek romboló hatása volna

– Mivel semmi kedvem sincs. hogy Párizsban hagyjam magam elfogni a boche-októl – felelte Clemenceau – el fogom hagyni a várost. Wilson tábornok tegnap megkérdezte: Párizs vagy Calais? Calaist mondtam

— Dehát csak nem adhatjuk fel Párizst? — mondja panaszos hangon Poincaré.

— A háborút nem szabad feladnunk! — feleli Clemenceau.

Most Foch is belevegyült a beszélgetésbe: — Önök valamennyien túlbecsülik Ludendorff iskolás stratégiai tudományát. Igaz, hogy jókora csapást mértek ránk, de a tönk szélétől még messze vagyunk. Nem az a kérdés, hogy Párizs-e vagy Calais; nem városokról, hanem emberekről van szó; a kérdés lényege, vajon a németek elérik-e céljukat vagy sem

Clemenceau bizalmatlan volt a nagyhangú tábornokkal szemben, aki már 1914 szeptemberében azt mondta: a háborút úgyszólván befejezettnek tekinthetjük. Szép kis jóslat! És aztán — ugyancsak Foch volt az a tábornok, aki tizennégy novemberében a keményen szorongatott Frenchet kitartásra buzdította — Kár — gondolta magában Clemenceau, — hogy ez a tábornok, akinek jezsuita a fivére, maga is ilyen papi fajzat, mert ha aztán mégis megnyeri a háborút, azt fogja mondani, hogy ezt egyesegyedül Istennek köszönhetjük, nem a francia nép csodálatos lendületének és fáradhatatlan hősiességének, a latin faj erényeinek. És ez a vén ájtatos, ráadásul még hiú szamár is, aki a háború kitörésekor minden befolyásos politikusnak, köztük nekem is, elküldte igazán közepes terrakotta mellszobrát. Hja, most a tábornokok vannak fölül, de mint újságírónak, állandóan zsebredugott kézzel kéne járnom, nehogy a tábornokok megcsókolják.

Igen, Foch itt járt-kelt az orra előtt, karja alatt örökös irattáskájával, arról beszélt, mennyire túlbecsülik a németeket és hivatkozott, hogy ha megkapta volna azt a nagy tartalékot, amit oly régen követel, nemcsak megállásra tudta volna kényszeríteni a németeket, de meg is verte volna őket. — Csakugyan azt

hiszi, — kiáltotta, karjait széttárva, — hogy a németek ennyi háborús esztendő és ilyen súlyos veszteségek után, hozzánk viszonyítva erősebbek mint tizennégyben? És akkor ugye megállásra kényszerítettük őket Párizs kapujában. Ezúttal sokkal kisebb feladat vár ránk. Addig kell csak kitartanunk, míg az amerikaiak megérkeznek

— Itt van Pétain. — mutatott Poincaré egy érkező autó felé, amely porfelhőt vert maga mögött

Pétain, tisztjei kíséretében. komoly arccal lépett oda a csoporthoz.

— Haig tábornagy parancsot adott Amiens kiürítésére — szakadt ki belőle a torkát fojtogató erő.

— Ez a vég — mondta Poincaré.

— És fenn a városházán az angolok még mindig tanácskoznak — mondta Mordacq tábornok, Clemenceau katonai kormányának főnöke. — Nem merik az igazat megmondani nekünk.

Végre Wilson tábornok autója tört utat dudálva a visszavonuló csapatok között. Clemenceau odasietett Milner angol hadügyminiszterhez. — Haig vissza akar vonulni Calaisig. Állítólag megtette már az előkészületeket is a behajózásra!

A nyugodt és higgadt lord Milner meglepődöttnek látszott. — Tévedés. Itt van Sir Henry, ő tegnap beszélt Haiggal.

A hat láb, négy és fél hüvelyk magas Wilson, aki úgy állt ott a kis fürge franciák között, mint valami óriás, magyarázattal szolgált. — Ha Pétain a Sommenál beugrik az ötödik hadsereg helyett, tarthatjuk magunkat. A tengernagyi vezérkarnak különben az a véleménye, hogy, ha legrosszabb esetben dél felé kéne visszavonulnunk, Calais és Boulogne elvesztése nem vonja feltétlenül maga után a csatorna elvesztését is.

Lord Milner a városházára indult, előzőleg beszélnie kell még Haig tábornaggyal is. Wilson tábornok fel és alá sétált a franciák között, aranypálmás ellenzőjű sapkájával legyezgetve magát. Keveset beszéltek, annál többször néztek az órára.

Pár perc elteltével Haig alakja bukkant fel Milner mellett a lépcsőn.

Mordacq tábornok lopva pillantott Haigra és odasúgta Clemenceaunak: — ez két héten belül megadja magát és boldoguk lehetünk, ha nem jutunk hasonló sorsra.

Haig, mára a megtestesült nyugalom, felkérte a franciákat, fáradjanak fel as ülésterembe. Ez március 26-án, 12 óra 20 perckor történt.

Poincaré, aki mint a kormány feje, átvette az elnöklést, néhány bevezető szót mondott a krízis nehézségeiről és azokról a nagyobb veszélyekről, melyeket már eddig sikerült legyőznünk. E nagy szavakra az angol tábornokok szégyenkezve sütötték le a szemüket, a szép szál katona Haig a levegőbe bámult, a kövér Herbert Plumer, a messinei győző, letette balszeméről monokliját, Byng, aki novemberben Arrasnál a tankokat segítette diadalra, zavarban volt, mint egy iskolásgyerek.

— Öreg ember vagyok — kezdte Clemenceau. — nem sokat várok már az élettől, de megfogadtam, hogy vén csontjaimnak még meg kell érniük a teljes és végleges győzelmet. Amitől valamennyien félünk, az a legyőzetés. De birtokunkban vannak az eszközök és megvan az erőnk hozzá, hogy újra kiköszörüljük a csorbát, nem hagyunk éket verni magunk közé, ha nem adjuk fel Amienst, ha ezen az alkonyati órán, amely a győzelem ragyogó napját megelőzi, nem adjuk fel a reményt. Önök Párizst, mi Calaist! Védjék meg Franciaország szent földjét és mi megvédjük Angliát a hún betöréstől.

— Tévedés — mondta Haig, aki a szóval is fukar skót volt, — nem akarom feladni Amienst, a Sommetól északra tartani fogjuk magunkat, ezért Byng tábornok, a harmadik hadsereg vezére kezeskedik itt. De a Sommetól délre már nincs keresni valónk. Egyébként valamennyi ott álló csapatomat időközben Pétain tábornok alá rendeltem. De ha a német lovascsapatok folytatják előnyomulásukat a folyóparton, elvágják a lehetőségét, hogy a francia hadsereggel való összeköttetésünket fönntartsuk. Bármennyire nehezemre esik is, hogy ezt a szót kimondjam — ez az angol hadsereg kapitulációjával egyértelmű.

Kis idő telt el, míg a tolmács franciára fordította Haig szavait. Akkor Pétain tábornok állt fel és reszkető hangon kezdte. — Amit az angol hadseregből rendelkezésemre bocsátottak, azzal nem sokra megyek.
Őszintén szólván, be kell vallanom: a kapott segítség majdnem semmi. Ezt az ötödik hadsereget úgyszólván teljesen szétverték és szinte valamennyi ágyúját elvesztette. Az én ütközetbe dobott hadosztályaimat magával sodorta az általános visszavonulás, mielőtt még kibontakozhattak volna.

— Tegnap beszéltem Gough tábornokkal — felelte Wilson. — A százhuszonötös francia hadosztály, amely először jött a segítségünkre, ágyúk nélkül érkezett és a legénységnek fejenként pontosan 50 töltény volt a táskájában. Ez a péntekről szombatra virradó éjjel volt.
Szombaton, március 23-án, ez a hadosztály, a francia csapatok kipróbált virtusával támadásba ment át, a mi tizennyolcasaink támogatták, később még egy francia lovashadosztály is érkezett, de mind ez kevésnek bizonyult arra, hogy a boche-okat a croizati csatornától elkergessük. A németek legázolták ezt a gyenge ellentámadást, Hamnál áttörtek, átkeltek a Somme-on és a boche-ok kezére esett az a szakasz is, melyet az önök

csapatainak kellett volna megvédeniük. A francia

hadosztályok elkésve és csak külön-külön érkeztek és hiányzott a megfelelő számú tisztjük. Tábornokaik szinte egyedül rohantak a csatába. Hogy csak egy példát említsek, vasárnap az önök Humbert tábornoka lélekszakadva rohant Duryba, Gough főhadiszállására.
— Remélem, elhozta a hadseregét — fogadta őt Gough.
— Igen, de csak a zászlóhordóm van velem — válaszolta a hős tábornok.

Ezek kemény szavak voltak, de Wilson tábornok értette a módját, hogy úgy beszéljen, hogy a franciák önérzetén azért csorba ne essék.

— A frontom vonalát Arras előtt talán kissé hátrább kell vonnom — mondta Haig nyugodt hangon.

— Azt hittük, hogy az ön harmadik hadserege keményen áll a lábán — pattant fel Clemenceau.

— Nem biztos — magyarázta Byng tábornok, — de talán sikerül a hosszú várakozás és Rupprecht trónörökös nyomása ellenére is helytállnunk.

— De a Sommetól délre önnek kell a helyzetet tisztáznia — ismételt Haig tábornok Pétain felé fordulva.

— Ez legyen az ellenszolgáltatás múlt évi áldozatainkért, — kapcsolódott be Wilson. — Akkor, veszteségeinkre való tekintet nélkül, újra meg újra támadnunk kellett, hogy a németek észre ne vegyék, mennyire legyengült az önök hadserege Nivelle veresége után.

Ismét Pétain tábornok szólalt fel, a maga nézőpontjából ecsetelte a helyzetet: neki az volt a parancsa, hogy csak a harmadik napon kapcsolódjék be a hadműveletekbe, de már előzőleg minden összeszedhető erejét az ötödik angol hadsereg támogatására összpontosította, bár még most is az a véleménye, hogy a németek főtámadása Reims felől fenyeget. Nem riadt vissza, hogy a francia Centrumot és a keleti szárnyat

megfossza tartalékcsapataitól és most is minden rendelkezésére
álló erejét harcba dobja majd, de nem szabad,
hogy csalóka reményekkel áltassák magukat.

Az angolok tábornagyukra néztek, aki egész nyugodtan
így szólt: — nekem nincs tartalékom már, a
barisisi frontszakaszt, amelyet két hónappal ezelőtt
vettem át, a saját tartalékomból kellett ellátnom.

Az Amerikát-járt Clemenceau, aki tudott angolul,
a tolmácsot megelőzve fordította le Haig szavait.

Mindenki némán bámult maga elé. Az angoloknak
nincsenek tartalékjaik, Pétain későn érkezik majd —
a front távoli moraja vegyült a csöndbe,

Az asztalnál ülők egymást méregették, a hűvös
angolok az izgatott franciákat. Még a Tigris se tudta,
mit mondjon.

Foch bosszúsan ült a helyén és szakállkáját vakargatta.
— Újabb ágyúdörej és az átvonuló tüzérség
csörömpölése.

Clemenecau szürke kesztyűjével játszott, aztán
hirtelen felállt és magához intette lord Milnert,

— Véget kell vetnünk ennek a dolognak.

— Magam is ezen a véleményen vagyok — felelte
Milner.

Kis szünet után Milner így folytatta. — Tegnap
óta az a véleményem, hogy ezeket a kölcsönös vádaskodásokat
egyedül Foch tudja elnémítani. Mindkét kormányunknak
Fochra kéne átruháznia a hadműveletek
főparancsnokságát. Sir Henry már tapogatózott Fochnál
ebben az irányban, Foch hajlandó vállalni.

— Derék fiú ez a Wilson — csúszik ki Clemenceau
száján, — ha ezerszer is skót, kelta vére szerint mégis
csak félig francia. És Haig?

— Majd mindjárt meglátjuk — mondja Milner.

— Hiszen januárban, amikor ugyanezzel az ötlettel
álltunk elő, Haig azt válaszolta: csak egy főnöknek
tudok szolgálni és az Anglia királya.

— Majd megpróbálok beszélni Sir Douglassal — mondja Milner.

— És én Pétainnal. Csínján kell bánni ezekkel a tábornokokkal. Ezek a katonák érzékenyebbek, mint a balerinák.

Most lord Milner Haig tábornagyot és Clemenceau Pétaint kérette magához.

Az egész terem figyelme lopva odairányult: mit magyaráz a két civil olyan buzgón a tábornokoknak. A tábornokok még mosolyogni is próbálnak, sőt Haig — mert március már nem január — a lord mindkét kezét megrázza.

Pétain visszamegy a helyére és Clemenceau most Foch-al vonul a sarokba. — Íme, hát most önre ruházzuk az állást, melyet olyan régen áhított.

— Mit akar ezzel mondani, miniszterelnök úr? — pattan fel Foch. — Ön azzal bíz meg, hogy mentsem meg a veszett fejsze nyelét, én vállalom és ön azt hiszi, tudj Isten, milyen nagy kegyet gyakorol. Igazán uralkodnom kell magamon, hogy ilyen körülmények között egyáltalában vállaljam a dolgot.

— Tábornok, én kértem és nem parancsoltam. Ezzel próbálja összhangba hozni a feleletét.

— Nem akarok veszekedni, mialatt a németek egyre jobban közelednek Amiens felé — feleli Foch. —Igazán a csodával lesz határos. ha nem érik el a várost.

A csoda szónál Clemenceau, a vén jakobinus, elfintorította az arcát,

Poincaré sürgette, hogy fejezzék be már a tárgyalásokat. Az ágyúdörej mintha percről-percre közelebbről hangzott volna.

A tisztek és a politikusok újra helyet foglaltak a hosszú asztalnál. Poincaré lendületes beszédben fejezte ki a megbeszélés eredménye feletti megelégedését. Csak

az a kár, hogy se Pershing tábornokot, se Cadornát nem tudták idejekorán értesíteni erről a konferenciáról.

— Nem tudom, hogy ezek a frakkosok miért akarják mindég az egész cirkuszt összecsődíteni — súgta Wilson Pétainnek. — Úgy látszik, végtelen boldogság az ilyen urak számára az efféle hosszú tanácskozás. Mi szükség lett volna arra a két tábornokra? Az amerikainak még nincs hadserege, Cadornának már nincs. Mi keresnivalójuk lett volna itt?

— Mi lesz most? — kérdezte lord Milner a hosszú tábornokot.

— Most? Izgalmas mérkőzés Ludendorff és Foch között. Az egész világ lábujjhegyen figyeli majd. Adhatok egy tippet? Tegyen Fochra és az ő D.-szisztémájára. Ön azt hiszi. hogy Foch teorikus? Nem egészen. Több alkalommal borotvaélesen bizonyította be nekem, hogy a németeknek 1870-ben tulajdonképpen el kellett volna veszteniük a háborút, mert mindent egy meghatározott séma szerint csináltak. Ha ezt a sémát megzavarták volna, Moltke is kijön a kerékvágásból. De sajnos senki se akadt, aki keresztülhúzta volna a számításaikat. A németek háborúikban is az elmélet emberei. Foch megzavarta őket a Marnenál és az egész szép számítás összeomlott. Utána úgy álltak ott, mint a színész, akinek a hangszálai felmondták a szolgálatot. Nem lehet őket eltéríteni az elméleteiktől, lordom.

— Ez a kinti ágyúdörej — felelte lord Milner, — ellentmond Foch D.-szisztémájának. ennek a laza, ellenhúzásokkal harcoló hadvezetésnek. Ez egyszer a németek nagyon erősek a nyugati fronton és egyetlen támadással több teret nyertek, mint mi évek alatt, pedig hetekig tartó tüzérségi előkészítés után mentünk át offenzívába, A franciák maguk is elismerik, hogy a Marne-nál csak a csoda mentette meg őket. Csodák nem ismétlődnek, Sir Henry. Schlieffen terve csak a németek hibájából és

nem a mi haditudományunkon szenvedett hajótörést.

— A második Moltke egy halott csizmáját vette fel — mondta Wilson, — nagy volt neki ez a csizma, elbotlott.

— A németek térdre kényszerítették Oroszországot, Romániát és Szerbiát — folytatta Milner.

— A mi skalpunkat nehezebb lenyúzni — felelte Wilson.

— Nem tudom, segít-e még a D.-szisztéma, tisztességes döntetlenben kiegyeznék.

— Fochnak még egyszer alkalmat kell adnunk — felelte Wilson.

Mialatt ez a beszélgetés folyt, az asztalnál ülő urak megegyeztek a végleges formában. Poincaré azt tanácsolta, hogy nyomban vessék is papírra.

— Foch tábornokot — diktálta, — azzal bízta meg az angol és a francia kormány, hogy a nyugati fronton szabályozza a szövetséges hadseregek együttműködését. Ennek a célnak az elérésére megegyezésre fog jutni a parancsnokló tábornokokkal akiket felkérünk, hogy adják meg neki a szükséges felvilágosításokat.

Úgy — az összejövetel célját elérték; most ki-ki visszatérhet munkájához: Wilson és Milner haza, Londonba hogy minden épkézláb embert talpraállítsanak, a parancsnokok hadseregükhöz, Clemenceau és Poincaré Párizsba, hogy lecsillapítsák a háborgó kedélyeket.

Mialatt az autók egymás után elszáguldanak. Foch a francia hadsereg legszélsőbb balszárnyával, Debeney tábornokkal kötteti össze magát és parancsot ad, hogy valamennyi csapatával déli irányban vonuljon vissza, Amiens védelmére, tekintet nélkül arra, miféle rés támad ezáltal a hat mérföld hosszú fronton. Debeneynek aggályai vannak. de Foch értésére adja, hogy egy perc vesztegetnivaló idejük nincsen, mindent meg kell kockáztatniok Amiens védelmére.

Reflektorok tapogatóztak előre az Ailette-vidék
lapályán, sápadt falmaradványokat, drótakadályokat
és fatönköket villantottak elő a sötétből,
sorra visszaejtették a homályba valamennyit és
továbbsiklottak. Olykor gépfegyverkattogás riasztotta
föl a front álmát s mikor újra csönd lett, békakuruttyolás
hallatszott a csatornából és a sekély folyóárban. Szürkület
felé szélroham lebbentette fel a májusi éjszaka
langyos takaróját és az őrszemeknek egész a csontjáig
hatolt a hideg,

Egyszerre csak – a courtesoni várromoknál történt
– kézigránátok éles dörrenése hallatszott, egy
tűzijáték sápadt fénygolyói, mint törékeny labdák röppentek
fel, beleveszve a szétoszló köd alatt derengő
szürkület fényébe – aztán egy gyalogsági fényszóró
vékony kése tűnt fel, hasztalan próbált áthatolni a
ködfalon – és egészen fenn a magasban egy pár vörös
labda – máris itt a pergőtűz. gépfegyverek kattognak,
puskatűz ropog fel, kiáltások és ordítások, egy lassanként
elhaló Benz valahol a drótok között – hallani,
ahogy az utolsó járművek zakatolva elrobognak – és
aztán újra a szürkületnek ugyanaz a lélegzetelállító
csöndje borul mindenre.

III. A Chemin des Damesi kitörés.

A franciák kihallgatnak két német foglyot

(Courteson, 1918. május 26)

Odaát a francia árkokban néhány világoskék alak tűnik el. Itt van a két fogoly és az ezredes is, aki azért jött előre, hogy a foglyokkal beszéljen. Az őrjáratot vezető fiatal hadnagy jelenti, hogy a szemközti lövészárkok zsúfolva vannak legénységgel. Három embere elesett és egy sebesültet kénytelen volt hátrahagyni.

És most itt áll mind a két fogoly, egy más világból való lények, kiket válogatás nélkül halásztak ki egy ismeretlen tenger mélységéből. Az egyik, jól megtermett tiszthelyettes, igazán nevetséges látvány fejebúbján fityegő pár szál hajával, a másik egy őszülő halántékú kis vadász. A szárnysegéd átfutja a foglyoktól elvett zsoldkönyveket, telefonál a huszonkettes hadosztályparancsnokságra és azt az utasítást kapja, hogy a foglyokat küldje azonnal a parancsnokságra.

A tiszthelyettest és a vadászt átvezetik az árkokon, a nevető kék katonák között. A tiszthelyettes kihúzza magát, mintha egyesegyedül ő képviselné itt az ellenség között a német hadsereget, a kis vadász bosszúsan kullog a nyomában. Amikor elhagyják az utolsó futóárkot, a nap már melegen tűz, a rommá lőtt, de mégis tavaszi zöldbe borult vidéken visz át az útjuk és a tiszthelyettes, akinek gondolatait egész éjszaka a küszöbön álló támadás foglalkoztatta, csodálkozva látja, hogy itt minden másképpen fest, mint ahogy a túlnani árkokban elképzelte. Az ott, a távolban, alighanem az a magaslat, amely egyik oldalról koporsófedélhez, másik oldalról támlásszékhez hasonlít. Az ember csak támadás közben lapozhatja át kissé az ellenséges front csukott könyvét, de igazában nyilván csak a halála után ismerheti meg.

Ezek az álcázott bejáratok, gondolta magában a bosszús vadász, ezek nyilván a krétabarlangokhoz vezetnek, melyekről annyit meséltek a bajtársak, akik most egy éve ezt a frontszakaszt védelmezték, míg

aztán mégis fel kellett adniuk – egyébként, nem túl
sokan jöttek vissza. Kellemes szalonna- és kávéillat
terjengett, átkozott szag, ha az embernek este óta üres
a gyomra. És ráadásul a franciák tele csajkákkal
szaladgáltak körülöttük és nevetve bámultak a két német
után. Az álarcos országúton mintha a legmélyebb béke
honolna. A szétlőtt falu egyetlen épen maradt házában
állomásozott a hadosztályparancsnokság. Fenn a
magasban, srapnelek koszorújában, néhány német repülőgép
surrogott észak felé. A tiszthelyettes annak a
balga reménynek adta át magát, hogy onnan fentről
éppen olyan jól látják őt, mint ahogy ő innen lentről
világosan ki tudta venni a gépek oldalán a fekete kereszteket.
Vajon jelentik-e a repülők ezredének, hogy
teljes épségben látták a francia front mögött egy ház
árnyékában hűsölni. Ha nem így történne, ezrede halottnak
vagy eltűntnek fogja nyilvánítani; és hogy
ebből mi lesz, arra gondolni se jó.

A vadász számára befejeződött a háború, köszönte
szépen a hazai repülőgépek Üdvözletét, mely a franciáknak
csak kedvét ronthatja.

Most a hadosztály fiatal, elegáns parancsőrtisztje
lépett ki a házból, óvatosságból egy kis szótárt hozott
magával és a két rongyos németet a vezérkarhoz tartozó
urak jóltáplált fölényével vette szemügyre.

– Miért van olyan sok emberük elől az árkokban?
– kezdte a kihallgatást.

– Nincsenek többen, ennyi a rendes létszámunk
– felelte gyorsan a tiszthelyettes.

A százados kicsit lapozgat a szótárban és aztán
megkérdezi. – Különböző zászlóaljakban vannak?
Miért?

A tiszthelyettes nem felel.

– Melyik zászlóalj? – kérdezi a parancsőrtiszt,
lovaglópálcájával a kis vadászra mutatva.

—— Első zászlóalj — mondja a vadász és összecsapja

a bokáját.

— Melyik zászlóalj? — kérdi újfent és a tiszthelyettesre
mutat.

Az nem felel.

— Harmadik zászlóalj — mondja a tiszt. az elkobzott
íratok közt lapozgatva. — Első, harmadik
zászlóalj — igen sűrű. Holnap támadás?

A tiszthelyettes újra hallgat, a tiszt odalép a vadászhoz.
— Holnap támadás — igen vagy nem?

—— Igen — mondja a vadász.

— Emberfia. ne fecsegjen ilyen badarságokat —
támad a tiszthelyettes a vadászra, — drágán fizet meg
majd érte!

A tiszt egy intésére a németet elvezetik. De most
már a vadász beijedt és egyetlen kérdésre se felel többé.
A tiszt kissé kijön a sodrából, megtelefonálja a
hadtestparancsnokságra, mit tudott meg.

Kisvártatva két autó érkezik. mind a két németnek
be kell szállnia. Írnokok és ordonáncok verődnek
csoportba, a németek holnapra tervezett támadásának
hamar híre szalad,

Az első autóba a százados száll be a német
tiszthelyettessel, a másodikban a vadászt veszi közre
néhány tábori csendőr. Az autók tovarobognak.

Az egész front hosszában felszálltak már a léggömbök.
vakítószárnyú repülőgépek üldözték egymást,
az országút levetkőzte háborús kopárságát, vörös mákföldek
és sárga rozsvetés között vezetett az út, fehér,
kevésablakú falvakon át, hol az utcákon öreg emberek,
fiatal asszonyok és gyerekek fenyegetően rázták öklüket
a németek felé.

Csak déltájt érkeztek a hadtestparancsnokságra.,
A két németet annak a háznak előkertjébe vezették,
ahol a tudakozó osztag állomásozott; az udvaron egy

sereg különös egyenruhájú tiszt futott össze, mintha valamennyiük egyenruhája kissé az angol sportöltönyöket utánozta volna ebben a negyedik háborús esztendőben.

Először a tiszthelyettest vezették a várakozó tisztek elé. Íme felvirradt az ő nagy napja, ravaszsága révén győzelemre fogja segíteni bajtársait, orruknál vezeti majd ezeket a fülüket hegyező tiszteket. A tolmács. aki a két nyelvet olyan ügyesen keverte, mint egy kártyabűvész két játszmát, nem sokat kertelt, nyomban rákezdte.

A tiszthelyettes oda se figyelt, tudta mi a mondanivalója.

Amennyíre ő tudja. mondta a hosszú út alatt kigondolt szöveget, Hindenburg nem szándékozik a Champagneban támadni, ellenkezőleg. minden, az állásokból visszavonható hadosztály kiképzést nyer a front mögött, hogy onnan Flandriába küldjék őket, ahol előbb utóbb hatalmas offenzíva kezdődik.

A franciák a fejüket rázták. mialatt a tolmács lefordítja a szöveget, egyesek elhiszik a hallottakat, mások kételkednek benne. A hadosztály parancsőrtisztje izgatottan suttog valamit a tolmács fülébe, Mivel magyarázza hát a legelöl fekvő árkok zsúfoltságát — kérdezi most a tolmács, — hiszen ez éles ellentétben áll azzal, amit mondott.

— Ennek aztán igazán egyszerű a magyarázata — felelte a tiszthelyettes. — Éppen, mert annyi csapatot elvonunk erről a frontszakaszról. ezért építjük ki különösen jól az elülső állásokat, ezért volt ma éjszaka is olyan sok ember az első árkokban.

A tolmács lefordította. a felelet nem elégítette ki a tiszteket. Ezen a függönyön egy kis lyukat fedeztek fel, most beledugják az ujjukat, hogy a lyukat kissé tágítsák.

Arra a kérdésre, honnan jött ide az ezrede, a tiszthelyettes készségesen felelte, hogy Montdidiernél harcoltak, nagy veszteségeket szenvedtek a márciusi támadásnál és azért küldték ide őket, erre a nyugodt frontszakaszra, hogy kipihenjék magukat. Igaz ugyan, hogy holnap kora reggel heves pergőtűz kezdődik, de ez csak megtévesztési célokat szolgál, az utána meginduló gyalogsági támadásokban csak önkéntesekből álló formációk vesznek részt. A német gyalogság St. Quentinnél akkora veszteségeket szenvedett, hogy a támadást elrendelő parancsnak ellenszegülne.

Ezek olyan hírek, melyeknek szívesen adnak hitelt, de egy francia őrnagy néhány leváltott ezred felől érdeklődik a tiszthelyettesnél és a válaszul nyert adatokat összehasonlítja a saját tabelláival. Valami nem egyezett, különféle kérdéseket tettek fel még, hogy tisztázzák a helyzetet, de a tiszthelyettes hirtelen megmakacsodott és nem válaszolt a hozzáintézett kérdésekre.

Elég! Elvezették és most a vadász került sorra.

— Kötelessége, hogy a szín igazat mondja — kezdte a tolmács, — a tisztje is, akit az imént kihallgattunk, mindent bevallott. Ő is megerősítette, a maga elfogatása után tett vallomását, hogy holnap megindul a támadás. Ismételje hát, amit mondott.

A vadásznak nincs valami jó kedve a sok tiszt közt:

— Nem tudok többet.
— Mondja el, amit tud.
— Holnap vagy holnapután indul meg a támadás.

Az asztalnál ülő tisztek a nyakukat meresztik, feszülten figyelik a kis ember szavát.

— De hiszen ezt pontosan kell tudnia!
— Azt sose tudjuk pontosan.

A tisztek gyorsan megtanácskozzák a hallottakat,

aztán a tolmács tovább kérdez. — Szétosztották már
a kézigránátokat a támadó csapatok között?

— Igen, már szétosztották,
— És a tölténytöbbletet?
— Azt is megkapták már a csapatok.
— És az élelmiszeradagot?

— Csak a szokásos tartalék-adagot kaptuk meg,
nagyon takarékoskodnak a konzervekkel, azokat mindig
csak az utolsó pillanatban kapjuk meg.

— Nagyon szűkös az ellátás?

— Nem valami bőséges, de a fronton mégis jobb,
mint a kiképző-táborokban. Meg kell jegyeznem, hogy
még egy falatot se ettem, mióta fogságba kerültem.

— Siessen hát a feleleteivel, mennél hamarabb végzünk,
annál előbb ehetik.

Rövid tanácskozás után azt kérdezte a tolmács,
milyen csapatok vannak a vadász zászlóaljától balra és
jobbra.

— Jobbra — felelte a vadász némi gondolkozás
után, — alighanem egy testőrezred van. Tegnap reggel
a fedezékem mellett testőr-karcsíkos embereket láttam,
de hogy melyik ezred volt, nem tudom megmondani,
mert nyomban utána lefeküdtem aludni.

Többet nem lehetett kivenni az emberből. Kihallgatása
véget ért, mehetett, kap majd enni is.

A tisztek tanácskoztak: ki mondta hát az igazat?
Biztosan a vadász. A tiszthelyettest mégegyszer elő
kellett vezetni.

Mikor a tiszthelyettes, elégedetten és magabiztosan
belépett, látva a tisztek arckifejezését, meghökkent.
Hirtelen kínzó éhség fogta el és szívét a drótsövénytől
szétroncsolt kezében érezte lüktetni.

A tolmács elővett egy papírlapot, felolvasta a
tiszthelyettes vallomását és megkérdezte, igaz-e mindez.

— Igaz, minden igaz. — A tiszthelyettes szerette

volna, ha most itt van a századosa és hallja, milyen pompásan állja a sarat; biztosan nem habozott volna tovább, hogy felterjessze hadnagynak.

A tisztek le nem vették róla a szemüket, sőt nevettek is, de gonosz egy nevetés volt.

— Kész — mondta az őrnagy. — Ezt a vallomást szabad akaratából tette, nem kényszer hatása alatt?

A tiszthelyettes bólintott, a jelenlevő tisztek is megerősítették ezt.

— Szóval mindez úgy igaz, ahogy mondta?
— Úgy igaz.

— De a magával együtt elfogott vadász épp az ellenkezőjét vallotta — mondta a tolmács és ravaszul hunyorgott a félszemével. .

— Amit vallottam, igaz — makacsolta meg magát a tiszthelyettes.

— A hadijog értelmében senki se kényszerítheti, hogy vallomást tegyen. De ha egy hadifogoly nyilvánvalóan hamis vallomást tesz, azt úgy kezeljük, mint a kémeket. Mert a kémek dolga. hogy hamis adatokat közöljenek. Tudja ön, milyen büntetés jár kémkedésért?

A tiszthelyettes elsápadt, torkára forrt a szó.

A tisztek felpattantak helyükről és fenyegető félkörbe sorakoztak fel az emberük köré.

— Kémkedésért kötél jár — mondta a tolmács,
— a kémeket a legközelebbi fára szoktuk felakasztani.

A tiszthelyettes tanácstalanul jártatta körbe pillantását. de csak gyűlöletet és megvetést látott maga körül.

— Vagy maga vagy a másik — egyikük hazudott, egyiket felakasztjuk. A vadász nős?

A tiszthelyettes nem tudta, a vadász nem az ő zászlóaljából való.

— És maga?

— Három hónapja,

— Önmagára vessen. Vagy magát vagy a társát akasztófára juttatja. Ha csak meg nem mondja az igazat. De gyorsan, nincs időnk.

A tiszthelyettes küszködött magával, aztán felszakadt a torkán: én hazudtam.

— És mi az igazság? Lesz támadás?

— Erről nem beszélhetek.

— Elég! — Egy intésre ott termett az őrkíséret, közrefogta a tiszthelyettest és az előkert pázsitján át egy fa alá vezette. Az egyik katona összekötötte a kezeit. A hurkot átvetették az ágon, a tiszthelyettes egész testében remegett.

— Állj! — kiáltott egy katona. — Vissza, kihallgatásra!

A tiszthelyettest összekötött kézzel vezették vissza a szobába a tisztekhez. Halálverejték lepte el, alig áll a lábán. Egy széket tolnak alája és kap egy pohár bort is, melyet egy hajtásra kiürít.

— Semmi olyat nem kérdeztünk magától, amire nem szabad válaszolnia — kezdi a tolmács, — csak azt akarjuk tudni, igazat mondott-e a vadász vagy sem.

Mivel a tiszthelyettes egész testében reszket, még egy pohár bort kap, mindenki egyszerre maga a megtestesült udvariasság, óvatosan kezdik kérdezgetni, s mert a tiszthelyettes olyan ember. aki szívesen beszél, a tisztek nem győzik a fülüket hegyezni. Időnként valaki egy sűrűn teleírt papírlappal a telefonhoz rohan és a hallottakat továbbadja a provinsi hadseregparancsnokságnak. A tiszthelyettes olykor szünetet tart, mintha elmélkednék valamin. mintha intő jelet hallana. de a tisztek úgy tesznek, mintha nem hinnének neki. Erre megdühödik, hadosztályokról és hadtestekről beszél, valószínűtlenül nagy számú ütegekről — így — most készen vagyunk — és a hadtestparancsnokság tisztjei az

előttük feltátongó mélységbe merednek. Telefonüzenet riasztja fel bóbiskolásukból az elől álló hadosztályokat: mindent meg kell mozgatni ami távol-közel elérhető.

A németet már elfelejtették. Egy pajtába vezették. Most ott fekszik a szalmán, az öklét harapja és olyan keservesen sír, hogy rángatózik az egész teste. Körülötte minden olyan. mint a felbolygatott méhkas. Csupa lótás-futás — ó, szinte hihetetlen, hogy egy olyan jelentéktelen személy. mint ő, néhány szavával ekkora nyugtalanságot kavarjon fel.

Pétainnek nincsenek tartalékai (Provins, máj. 27)

A nagy márciusi offenzíva idején Compiegneből kilőtt francia főhadiszállás sebbel lobbal rendezkedett be a provinsi lovaskaszárnyában. Mikor a fenyegető német offenzíva híre a hadműveleti irodába jutott, mintha mennykőcsapás riasztotta volna fel az egész főhadiszállást.

— Hírszolgálatunk teljes csődöt mondott — fordult Dufieux ezredes Barescut tábornokhoz, — szörnyű sejtelmeim vannak. Most következik az az ütközet, melyet Pétain már márciusban megjósolt.

— Most azonban tartalékcsapataink az angol frontot támogatják Flandriában és a Somme-nál — felelte Barescut tábornok. — Szépen mutatkozik be az egységes főparancsnokság, szép nyitány Foch számára!

— A front talán mégis tartja magát! Tudja. milyen sokba került nekünk tavaly Chemin des Dames meghódítása — próbálta vigasztalni az ezredes tábornokát. — Ebbe bukott bele Nivelle.

— Foch még többet kockáztat, kedves ezredes, ha ezt a véráztatta földet átengedjük a németeknek.

A két tiszt előtt megelevenedtek azok a tizenhetes szörnyű júniusi napok, mikor az egész ország fellázadt a vérszopó Nivelle ellen és a frontra küldött ezredek megtagadták az engedelmességet. Eszükbe jutottak a katonatanácsok és azok az orosz hadosztályok, melyeket a verduni veszteségek után Franciaországba

küldtek. Ezek a csapatok fellázadtak, mert nem akarták vérükkel megfizetni azt a sok hadianyagot, melyet Franciaország Oroszországnak szállított. Az oroszok lázadását vérbefojtották. a katonatanácshoz tartozók egy része Vincennes lövészárkaiban fejezte be életét.

— Ha már a Chemin des Dameshoz vezető út megszerzése is a pusztulás szélére lökött bennünket, hát még ez az átkozott visszavonulás?

— Helyt fogunk állni, tábornokom.

— És ha első nap helyt is állunk — mondta Barescut, — mivel tömjük be a réseket a második, meg a harmadik napon? Naponta legfeljebb két hadosztály pótlást kaphatunk és Goughnál láthattuk, hogy ezek az egyenként küldött hadosztályok milyen hamar elpárolognak az ütközet szénserpenyőjén.

— Goughot, mint írországit, defetizmussal vádolják.

— Pánik-sugallta fecsegés — legyintett a tábornok. — Goughnak épp oly kevés van a füle mögött, akár nekünk. Ha nem segítettünk volna az angoloknak Kemmelnél, mindnyájan már a tenger fenekén hevernének — és mégis bevárták ezt a támadást. Hiszen Nivelle véres veszteségei után is mindenki árulásról beszélt. Ostobaságok! Pétain a Kemmelen agyoncsigázott angol hadosztályokat, melyekből a kilencedik hadtestet állították össze, azért küldte a Chemin des Damesra, hogy ezen a nyugodt frontszakaszon kipihenhessék magukat. Szép kis pihenés!

— Tábornokom, ön túl sötéten lát. Elfelejti, hogy a mi hadseregünk, a francia hadsereg az egyetlen, melynek eddig se St. Ouentinje, se Caporettója, se Rigája nem volt,

Most az egész lovaskaszárnyát és valamennyi törzsépületét olyan izgalom szállta meg, amilyet nem láttak

a csöndes Provinsben a kilencszáztizennégyes mozgósítás
óta.

Időközben beszéltek Versailles-al. Foch nem hisz a
nagy támadásban, az egészet nagyobbszabású demonstrációnak
tartja, melynek az a célja, hogy a francia
tartalékcsapatok kikapcsolásával a Rupprecht-frontot
tehermentesítsék. Semmi értelme se volna, mondta
Foch, ha a németek két nagy előretolt csatárláncukhoz
harmadikat csatolnának, lehetetlen, hogy még eggyel
szaporítani akarnák már eddig is veszélyeztetett nyílt
oldalszárnyaik számát. Pétaint nem nyugtatták meg
ezek a felvilágosítások, mert az egész kiterjedt Aisne
fronton összesen tizenegy hadosztálya és ezer ágyúja
volt — kilencven kilométeres körzetben. Ha a foglyok
vallomásai beigazolódnak, ezen a frontszakaszon háromszor
annyi német hadosztály és ágyú indul támadásra.
De hol a német támadás célpontja? Ugyanaz,
mint a márciusi és áprilisi támadásoké volt? Taktikai
célja van-e csupán vagy csakugyan egy nagyszabású
támadó hadművelet? És Amiens ellen irányul-e? Vagy
délnyugati irányban Párizs ellen? Vagy kelet felé,
Reims ellen, a champagne-i hadsereg oldalába?

Ilyen kérdések és kétségek közt száll le az éj, a
tisztek a fény irányában elsötétített kis szobáikban telefonálnak,
az elülső állásokban lévő hadosztálynál kérdezősködnek,
átsietnek az altiszti épület nagy étkezőjén,
melynek falait a régi hadidicsőséget idéző helységnevek
ékesítik: Marengo, Friedland, Austerlitz, Wagram.
Solferino és Mars la Tour, fegyvercsörtető, véráztatta,
egész Európában visszhangzó helységnevek —
és mintha valamennyit hideg árnyékba vonná Franciaország
utolsó és legszörnyűbb csatája.

Néhány tiszt előresiet a városkába, amely most,
hogy az éjszaka homályba mosta a részleteket, magas

nyírfáival és kerítésfalával olyan, mint egy ciprusokkal
koszorúzott olasz városka.

Még csönd van, a szél még a rózsák nehéz illatát
hozza és nem a csata távoli dörejét.

Nem, nem, a franciák nem olaszok és nem portugálok.
kiket a németek ostroma úgy kerget maga előtt,
mint őszi lombot a szél. A franciák nem is angolok,
akik végső erőfeszítéssel nagy hadsereggé fújtak fel
egy kis polgárőrséget. Nem, a boche-ok nem tudnak
franciák felett győzedelmeskedni, Verdun a bizonyíték
erre.

Semmi! Még minden csendes, csak motorkerékpárok
robognak a front felé, autós-osztagok hozzák a
szélrózsa minden irányából összeszedett csapatokat.

A vezérkari urak nem tudnak aludni. Hamutálcáik
tele vannak cigarettavégekkel, az ordonáncok újra meg
újra feketekávét hoznak. Ezerszer inkább elől lenni a
fronton és inkább ne lássanak bele az ellenség szándékaiba,
mint még egy ilyen gyötrelmes éjszakát!

A székesegyházak halála

Reims ég, Soissons ég, Amiens ég, megolvadtak u
remekmívű üvegablakok, ezek a színekből és fényekből
szőtt álmok és rombadőltek Arras és Noyon székesegyházai,
melyek Isten óriáshajóiként álltak az emberek
házainak törékeny sajkái közt. A nagy székesegyházakban
elárvultak a legendás frank királyok karzatai,
lombjaira hullottak szét az ablakrózsák, a kereszténységnek
a legfinomabb virágai, a közös hit e legbájosabb
jelképei.

Deszkákkal és homokzsákokkal van eltorlaszolva a
reimsi székesegyház három széles kapuja, füst száll fel
a parázsló romokból és elhomályosítja az ajtófélfák
kedves angyalainak pillantását, megmereviti a próféták
arcát és a pusztítás kalapácsütései darabokra tördelik
a szenvedés, az öröm és az Utolsó Ítélet kőbevésett
történetét.

Mind ez esendő városok fölé most az ördög pokoli
dómja boltozódik, melynek orgonajátéka az ágyúdörej,
és boltozata épp oly szánandó célpontja a lövedékeknek,
mint az összetört bordákkal heverő dómok. És
ezeknek a lövedékeknek viszont olyan a formájuk,
mintha e dómkapuk szent bolthajtásaiból öntötték
volna őket. És íme, ezek a gyalázatos bordák láthatatlanul
hintik be a földet lángoló csóváikkal, lángból
születnek és lángként csapnak le romboló dörejjel a

földre. A bűznek, méregnek, felhőnek és szennynek ez
az öve mind szűkebbre szorul a még zöldelő vidék köró,
elhervad az élet e sátántemplomának mérges tömjénjében,
a gáz bányalágjében. Amiens, a kísértetek
elhagyott városa felett repülőgépek keringenek, mint a
varjak. Mikor az idegen férfiak betörnek, az elárvult
udvarokból marhabőgés és a szétrebbenő aprójószág
lármája fogadja őket.

Ahol a földig rombolt, össze-vissza hányt gyárak
romhalmazai közül emberek törnek elő, hamar kiderül,
hogy mind e borzalom közepette olyanok húzódtak
meg, akiknek szívében a hűség, a bajtársiasság, az
odaadás és a határtalan áldozatkészség lángocskái lobognak.
Látjátok, vannak még, akik megőrizték Szívükben
a régi lovagi hagyományt: meghalni a hazáért.
Európa e régi hadvívó népei, ezek a kis hősök. akik
emelt fővel rohannak a halálba és énekelnek, mikor a
szétdúlt falvakon át kimasíroznak a harci lárma kellős
közepébe.

Nem ismétlődik-e minden? Mint ahogy a szentek
és angyalok, a próféták és királyok, az állatok és torzalakok
hatalmas székesegyházaitok falain elvesznek és
a felfelé tapogatózó tanácstalan pillantás alig tudja
megkülönböztetni az egyes figurákat és menekülni
próbál e káprázтató zsúfolt pompából: így tűntök el ti
is, e dómépítők utódai, korotok mártírjai, angyalai,
torzalakjai és állatai, a szörnyű boltozat lezuhanó
pokolpillérei alatt. Magasra dobjátok a karotokat és
imádkozva és átkokat szórva, megtört arcotok oda mered
fel, ahonnan mindez a pokol lezúdul rátok. Íme,
újra a hajdani szertelen alázattal áldoztok Isteneteknek,
benne éltek és benne haltok meg, ugyanazzal a
parasztarccal, az Utolsó Ítélet magasra tárt karjaival,
a Keresztrefeszített sebeivel és a két lator szétzúzott
tagjaival, mint dómjaitok kőből való alakjai, melyek
dörögve zuhantak le a mélybe.

Nem estek-e mind az egymással szembenálló bátor
népek az ördög martalékául? Nem régóta elhagyottan
állnak-é ezek a soha be nem fejezett székesegyházak,
egy elsüllyedt világ tanúi, emberi kéz emelte hegyek,
Isten szilárd otthonai ez istentelen korban? Európa,
hát magad dúlod szét múltad kimondhatatlan szépségeit,
melyek éppen ott szökkentek legpompásabb virágjukba,
ahol népeid a határszélen keveredtek és vérük
nászát ilyen épületekkel ünnepelték. Mert valamennyi
országodban és odaát a tengerentúlon, nagy testvérhazádban,
lányaid és asszonyaid az olaj és a vas gyalázatos
szagában, zúgó gépszíjak és villogó fémek között,
ostoba operettslágereket dúdolva, készítik elő az acélból
való, rézkapcsokkal ékesített halált. Gyümölcstelen
marad szomjazó ölük, mialatt kezük fényesíti és a férfiak
halálára hizlalja a nagy gránátokat, melyeknek
formája a termékenység régi jelképére emlékeztet. És
korunk papjai, a fehérköpenyes, ördöggel cimboráló
szerzetesek, messze a borzalmak helyétől, laboratóriumaik
mélyén, főzik és kotyvasztják a tűz és a méreg
új erőit. Hogy eltávolodtatok mindattól, ami természetes.
A föld felszabadított, legyőzött erői megvetik a
féket, nem hagyják magukat megszelidíteni, akaratotok
ellenére lázadnak azzá a templommá, melyben olyan
büszkén hittetek s melytől a munka nélküli életet
reméltétek.

Még mindig nem látjátok azt, amit vágyva sejtettetek,
ezer arcban megbámultatok s ami oly sokáig
késik — de ez csak az ördög próbája. Se menny, se
pokol immár? Készítsétek hát elő lelketeket a pokolra,
hiszen a mennyországról már magatok is lemondtatok.
Nem a legrosszabbak közületek hisznek ebben a hatalmasabb
erőben, ujjongva vetik magukat a lángnyelvekbe,
életüket áldozzák és halálukban is megborzonganak
színe előtt,

De lám, néhányan közületek, akik megmenekültek
a pusztulástól, virágzó réteken, arany földek között
állnak, sárga, sovány ujjuk közt érzik a fekete földet,
a halálnak és az életnek ezt a keverékét. Nem akarnak
felkelni a hullámzó rozs közül, olyan jó ott heverni,
most elengedik a vezényszavakat fülük mellett, mert
ilyen békére vágytak a lelkük mélyén, fáj nekik,
hogy lövegeik újra vas-záporral kavarják fel ezt a
szűzi csöndet.

Csak közelebb az ágyúkhoz, melyek ott elől port
és füstöt, mérget és vas-zivatart okádva előregördülnek,
csak mindig az ágyúk közelében, előre, előre! Lihegve
rohannak előre a vékony arcvonalak, szóródnak szét a
rohamcsapatok; ha gépfegyverek kattogását hallják, a
földre vetik magukat. Fejüket a meggyötört feltépett,
szétdúlt földhöz szorítják, néhányat szippantanak a
megmérgezett levegőből, sovány arcukból ki-kifürkész
beesett szemük az acélsisak alól, elhajítják a kézigránátokat,
lihegve tolnak előre egy gépfegyvert, egy
fekete füstöt okádó lángszóró kerül elő, és ha odaát
minden elnémult, továbbrohannak, mögöttük ágyúdörej
és a füst fekete fala. E felbukkanó és el-eltünedező
árnyékok nyomába zúdul a második vonal,
mely már többet láthat, mert nem kell közvetlenül az
ordító, zúgó halálnak a szemébe néznie. Itt-ott felborult
autók hevernek, elgurult konzervdobozok, a kiürített
árkokban nehéz posztóköpenyek és puha bőrből készült
cipők hevernek. A magas házszámot viselő tartalékezred
parancsnoka azon erőlködik, hogy embereit előretuszkolja,
nehogy ottmaradjanak hasonfekve a földön.
Ott áll szétlőtt orrával és kergeti előre a legényeket,
mert a rohamcsapatoknak elől már nyoma veszett. Csak

most ne maradjatok el, fiúk, csak most ne maradjatok el! Völgynek lefelé! Sivító füttyök! Fel a gázálarcokat! Sárgás pára borul reggeli ködként a letaposott fűre, a felszálló gázoszlopok ködéből néhány ágyúcső mered a magasba. A kék francia kezelőlegénység ott terül el a földön, az ágyúk elé fogott lovak felfordultak és kissé oldalt, néhány vadonatúj lószerszámmal felszerelt tiszti ló, az egyiken egy halott tartja a gyeplőt. Íme a sárgakeresztes gáz műve! Feltett gázálarccal rohannak át a völgykatlanon! Különös, gondolja magában az őrnagy, itt, ebben az angol szakaszban, francia tüzérség! .

Csak nem elmaradni! A gépfegyverek kattogása egyre távolabbról hangzik. Az őrnagy a saját rohamcsapatait úgyszólván nem is hallja már.

Hát ez mi? Honnan bukkannak elő hirtelen az angolok ott az oldalszárnyon? Egy pár német katona botladozik előre egy gépfegyverrel, hasraveti magát és éppen tüzelésbe akarnak kezdeni, de a legelöl álló angolok magasra emelik kezüket és leszaladnak a lejtőn egyenesen a németek karjaiba; az angolok megadták magukat. Egyre több angol bukkan fel a hegyhát szétdúlt lejtőjén, a bekormozott ég alatt, magasra emelik karjukat és a németek felé rohannak, erős, szélesvállú fiúk, sima sisakjuk alatt morcos az arcuk. A szétlőtt orrú német őrnagy megáll és a szemét legelteti. A magaslaton most egy szikár gentleman tűnik fel, összefonja a karját érdemrendekkel díszített mellén és a lejtőn lezúduló emberei után néz, mint egy kapitány, aki a legénységét hagyta előbb a hadifogság mentőcsónakjába beszállni. Aztán, a rohamozó németek felé fordul, a kissé alacsonyan szálló ágyúgolyók és az általuk kavart gonosz szelek elől le se hajlik, épp csak a szeme hunyorog fehér, busa szemöldöke alatt, és mindezt azzal a lelki nyugalommal, mintha épp most tette

volna le lepedőnagyságú újságját s kelt volna fel egy
hajószékről, hogy körülnézzen, ki az, aki illetlen lármájával
egy angol ezredes nyugalmát és a brit világbirodalom
biztonságát zavarni merészeli? De az angol
ezredes ott fenn valami nagyon érdekeset láthat, mert
a fejét csóválja, mint aki nem hisz a szemének, azt se
veszi észre, hogy közvetlen közelében füstfelhő száll fel
és gránátszilánkok zúgnak el a füle mellett. A német
őrnagy önkéntelenül követi a csodálkozó angol pillantását
és egyszerre csak, mintha hályog hullna le a szeméről,
látja ám a német, mi az, ami a háta mögött
a holdsütötte tölcsérmezőn át előrenyomul.

Csakugyan az ő gépfegyverkocsijai azok, amelyek
a kis, bozontos paripák által vontatva, felfelé lihegnek
a lejtőn? Az ő szerszámai ezek, ezek a szétrongyolt
hevederek és összecsomózott kötelek? Az ő emberei,
akik itt rongyos egyenruhában, nehéz acélsisakjuk alatt
elcsigázott arccal, botra támaszkodva, sántikálnak át
a mezőn? Csakugyan ennek a lerongyolódott rablóbandának
a parancsnoka? Csakugyan német tüzérek,
akik ott egy, még rőzsével letakart, ágyút elővontatnak?
Ezt az ágyút merev lábú, alattomos szemű román
bivalyok vontatják, melyeket csak hosszas ordítozással,
átkozódással és veréssel lehet menésre nógatni. És odaát
a lomhaléptű nagy podóliai, sokszarvú marhák egy
másik ágyút vontatnak előre és a fiatal ütegparancsnok,
kis orosz lován, szitkokkal ösztökéli sietésre a
legénységet.

E ritkás vonalon át most visszaszökdösnek az erőteljes,
jól öltözött angol foglyok és az őrnagy igazán
nem tudja, hogy e hátulkullogó cigányhorda miatt
szégyenkezzék-e, vagy örüljön-e, hogy legalább életben
vannak még.

Talán csakugyan így kéne kinézni a katonáknak,
mint ezek a rendesen öltözött, jóltáplált, és simára

beretvált angolok, de akkor mást is kéne enni kapniok, nemcsak szárított főzeléket, és nem szabadna kezükbe adni a hazulról érkezett leveleket, melyeken könny mosta el az írást: hogy a gyerekek éheznek és a szülők szükséget látnak.

Akik itt most szeme láttára szöktek meg, ezek a jóltápláltak: szép cipő a lábukon, tartós szövet a testükön, ezek ki akarják éheztetni Németországot, akkorát kell hát a fejükre ütni hogy belesántuljanak.

És ha az ő emberei úgy festenek is, mint az ágrólszakadtak, s ha foltozott csalánszövetjükön számos helyen is fesledezik a varrás, náluk jobb katona nincs és nem is lehet!

No most ott vannak végre emberei az angolok állásaiban, gyorsan felnyalábolják, ami akad, a konzerveket és fehérkenyeret, a cipőket és a köpenyeket, a takarókat és csajkákat!

Milyen bőség! Milyen paradicsomi élet! Ha mindez nekik is volna! Ha ők is így elláthatnák az embereiket! Az angolok már rég a tenger fenekén hevernének és Párizs német kézen volna!

Nehéz a legénységet újra kézbe kaparintani. — Előre! előre! — kergetik őket a tisztek. Alacsonyan szálló repülőgépek surrognak el felettük. Senkise maradhat el. Előre! Előrel

A katonák nem tudnak felébredni e sok szép holmi keltette varázslatból. Ha csak valamit is hazaküldhetnének e pompás zsákmányból! A férfiak előtt egy villanásra felrémlenek a lehelet-kékkel erezett vékony karocskák, maguk előtt látják gyermekeik szívet markoló, éhségtől gyötört pillantását és asszonyaik bánat-szántotta arcát. — Tovább! Tovább! Futás közben esznek. Lehajtott fővel előrerohannak, úgy nyelik le a nyers konzerveket.

Igen, most a komorarcú őrnagy előtt is hirtelen
felrémlik ennek az éhező országnak a képe, Az utcákon
kódorgó, nyomortól beesett arcú emberekre gondol, a
külvárosok vasúti sineinek mentén őgyelgő gyerekekre,
arra gördültek el a keletről nyugatra induló katonavonatok.
a sápadt arcok keserűen égre szegett pillantását
látja és a vékonyka karocskákat — az ő torkát is
összeszorítja a dac, ő is űzi-hajtja a késlekedőket: —
Előre! Nem hagyhatjuk cserben a bajtársainkat elől!

És egy hosszú, elcsigázott arcú muskétás, azok
közül egy, akik sohse tudnak jóllakni, arról morog
valamit, hogy meghalni könnyebb, mint éhezni, veszi
a fegyverét és szitkozódva kullog a többiek után. Jobb
az ilyesmit nem hallani,

Senki se marad el, az altisztek előretuszkolják a
leghátrább maradt embereket, már átgázoltak egy konzervekkel
rakott lövészárok nehéz akadályán. az ezrednek
még egy lejtőt kell megmásznia és aztán ott terül
el előttük a béke hona, zöldbe borult végtelen mezők,
melyekből csak itt-ott szökkennek magasba árnyékokként
a gránátok nehéz füstoszlopai. Íme, a szívós
angolok sorai közt is sikerült utat törniük és most
hullámzó rozson és virágba borult réteken át behatolhatnak
az elhagyott falvakba. Az emberek nem hisznek
a fülüknek. Csakugyan egy fiatal kakaska próbálja ki
gyönge hangját ott a faluszélen? Az országutat felborult
járművek, szétlőtt autók és lovak hullái torlaszolják
el. Már csak egy pár messzehordó ágyú tüzel,
a saját tábori tüzérségük éppen állást változtat. És ebbe
a bánatos szünetbe, a háború-kiürítette csöndes falvak
békéjébe kukorékol bele ez a kakaska.

A katonák verejtékes arca előnevet az acélsisak
alól. mint a szerelmeseké, akik fülemülecsattogást hallanak.
Mielőtt tovább menetelnének, előbb szeretnék
még kissé kitekerni a bátor kakaska nyakát, jó volna
megtalálni a párját is és ráadásul a csirkéket, talán

pár tojás is akad, melyeket amúgy nyersen ki lehet
inni.

Elől, a zöldben, a földeken, ez ápolt vidék kis
erdődarabkáin újra forrni kezd az ütközet! Gépfegyverek
kattognak, a rohamcsapatok első vonala ellenállásra
bukkant, segítségükre kell sietni, mert most
nem szabad, hogy ellentámadás érje a támadót! A tisztek
felismerik a veszélyt, hogy egy kakaska feltarthatná
a csapatot, kituszkolják hát embereiket a házakból
és olyanforma érzésük támad, hogy a katonák sokkal
jobban illenek a hátuk mögött hagyott, háború-szétdúlta
vidékhez, mert az épségben maradt falvak
kövér jóléte vesztükbe kergetheti őket, mint az éhségtől
haldoklót egy túl gazdag lakoma.

Az őrnagy újra előretuszkolja legénységét, a gépfegyvereket
a magas rozsvetésben állítják fel. Épp itt
az ideje. Máris támadásra rohamoznak a szenegáli négerek,
néhány ponton át is törték a gyér első vonalakat.
Az erdőszélen már felbukkannak a robogó tankok,
itt is, ott is felhangzik a kiáltás a német vonalakon:
— Taaank! Taaank! De a fiatal ütegparancsnok is itt
van már ökörfogatú ágyúival (hogy a csudába csinálta
ez a fiatalember, hogy ezzel a fogattal idejekorán ideérkezett!),
néhány tank felfüstöl és a többi újra eltűnik
a négerekkel a bujtató erdőben.

Másodszor a Marnenál

A Marne! A Marne! Dombnak fel, völgynek le,
mocsarakon és folyókon. rőzsekötegekkel behányt árkokon
át, így rohamoztak előre örömujjongva, sebes
lábbal, felhorzsolt vállal. elkeseredett dühvel, aknavetők
és gépfegyverek, könnyű ágyúk és nehéz tüzérség,
utászok és szekerészek, távirdászok és léggömbosztagok
s utánuk a véghetetlen menetoszlopok —
minden, minden az előrenyomulás viharos áradatának
sodrában. Népes falvakon vonultak át, a parasztok
ijedten menekültek, a repülőtereken surrogva rebbentek
fel az angol repülőgépek, kis gyalogsági gépek kíséretében,
így nyomultak előre a Marne erdőszéléig.
Pardon, camerade! — kiáltották feléjük a franciák, és
az angolok, ez a merőben érthetetlen bolond népség,
mikor foglyul ejtették őket, pusztán szenvedélyes kíváncsiságuk
sugallatára: miképpen fog eldőlni ez a
nagy mérkőzés a németek és a franciák között, segítettek
a rohamozóknak ágyút vontatni; szerettek volna
látni egyszer egy amolyan igazi áttörést, nekik még
egy se sikerült — és míg a pokolba nem küldték őket,
kitágult szemmel bámulták, mint kaszálják végig a németek
gépfegyverei és kísérőágyúi a menekülő kék
franciákat.

Úgy — most aztán fel lehet kissé lélegzeni; itt lenn a béke kövér zöldjében, szőlőskertek közt a Marne folyik és a Marne Párizsba folyik. Aki Párizsban van, az győzött. A mozgókonyhák vékony leveseikkel hátul maradhatnak, ugyan kérem, egy kis haslövés, egyszer mi is rogyásig akarunk lakni a finom angol konzervekkel. Fenn a magaslaton senki se tud aludni, még ha olyan álmos is, hogy majd összeesik; csupa dalolás és ujjongás minden, mindenki a folyóra bámul, akárha a Neckar völgyében lennének. Az emberek oldalfegyverükkel dobolnak a csajkákon, kézről-kézre adják a zsákmányolt, szép, borral színig töltött alumíniumedényeket — végre felvirradt a nagy győzelem napja és vele a hőn sóvárgott béke. Négy évig tévelyegtek az útvesztőben, de íme most keskeny résen át fénysugár hatol az éjszakába.

Március vége óta megállás nélkül nyomul előre ez a sokféle hadi népség. Emlékeztek még, hogy özönlöttek ide a világ négy tája felől, hogy menetelnek éjszakákon át, lélegzetvisszafojtva, mikor ellenséges repülők világítópisztolyai lobbantak fel a közelben? Hát a végnélküli várakozások, mikor más német tájszólást beszélő ezredek keresztezték útjaitok? Emlékeztek még, hogy ellepték az utakat az előnyomuló csapatok és a visszafelé haladó osztagok, mikor az éhségnek és a nyomornak napjaiban mezőkön gázoltatok át és a füvet kellett letaposnotok?

Halljátok és látjátok-e még a felszálló és lecsapva szerteszikrázó, millió szilánkra dörögve szétrepülő ágyúgolyót, mikor a nyugtalankodó ellenség felétek tapogatózott az éjszakában? Éjszakák: csupa várakozás, csupa suttogás, lopva nyomultatok előre és a nappalokat a pincezugok homályán, nyirkos erdőkben húztátok át, tompa, álomtalan alvásban.

Aztán ez az utolsó terepszakasz! Ágyú ágyú mellett állt, ponyvával letakarva, ágakkal álcázva, kerék kerék mellett. Közbe-közbe, szétszórva a terepen, az

acélban várakozó halál, a vörös jelzésű gázlövegek és a messzehordó ágyúk nagy gránátjai.

Minden úton, minden útkereszteződésnél tisztek és vezetők. akik mutatták az utat előre — minden úgy ment, mint a karikacsapás, úgy bíztatok, mint a fáradt gyermekek, kiknek azt mondták, még csak egy kis darab út, és célhoz vezet. Igen és akkor még egyszer előrerohanni, ordítva és Istenbe vetett hittel, mikor az x-edik óra üt, az ismeretlen, mikor az ismeretlennel kell szembenéznetek.

Mind ez éjszakákon a hazatérés gondolatán is elmerengtek, Verdun és Loretto, Flandria és a Sommevidék harcosai ti, mert Párizstól hetven kilométerre szabad a hazatérés gondolatával foglalkozni. Hátra arcot csináltok és hazamehettek. De ki ér elsőnek haza ebben a nagy hátraarcban? Persze a hadtáp. Az utolsók lesznek az elsők. A hadtápnak háborús emlékei vannak, ti azonban csak sebeket gyűjtöttetek. De hagyjuk ezt, győzelmi mámorunkat ne rontsuk ilyesfajta gondolatokkal.

Most valaki azt mondja, Párizsig már csak ötven kilométer. Három nap alatt negyven kilométer tért nyertünk tehát, még egy ilyen ugrás, az ellenség felé akkora ellenállást se fejthet ki, és a háborúnak vége.

Úgy — de most, hogy fáradtak vagytok és mégse tudtok aludni, kik itt ültök a csillagos ég alatt és daloltok és lármáztok, jusson eszetekbe, vajon mitévők lesztek majd, ha ez a végtelenül nagy győzelem végre az életekbe hull.

Odaát néhány más hadosztály szítja még a csata nagy tüzét, melyből a világítórakéták segélykiáltásai szikrákként szállnak a magasba,

— Hát világos mint a napfény, szeptemberben hazamentek majd, tovább nem tarthat, még éppen jókor érkeztek az őszi szántáshoz

Visszatértek majd a műhelyekbe és a gyárakba,
tartalékos tisztjeitek: közül sokan újra tanítók lesznek
és arra kell majd vigyázniuk hogy a kisgyerekek meg
ne ijedjenek a vad hansoktól. Otthon talán mindent
kicsit szűknek és kicsinek láttok, mert itt, ebben a
háborúban, minden határtalan. De ti, parasztok, munkások,
tanítók, diákok, ti mindnyájan együtt mégis
kicsit többek vagytok, mint egyénenként, kell hát,
hogy valami célotok legyen! A béke mindenek előtt!
Az asszonyok, az anyák, a gyerekek ne éhezzenek tovább
otthon! A síberektől vegyék el, amit összelopkodtak.
Igen — aztán még Anglia megbüntetésére gondoltok
talán, hogy valamit lecsatoljatok sok-sok országából.
Hát a büntetés mértékéről gondolkoztatok-e?
Hogyan, hát nem kívántok bírák lenni a világ sorsa
felett döntő bíróságon? A bűnösöknek nem kell majd
előállniuk, hogy valljanak?

Egy pár bányaművet akartok Belgiumban, innen,
onnan egy pár rongy földdarabot. melyet véretekkel
áztattatok és fegyvereitekkel hódítottatok meg.
Országhatáraitokon néhány német herceg uralkodik majd egy-egy
liliputi birodalmon — de vajon németek maradnak-e
ezek a hercegek és nem válnak-e belőlük finn,
litván hercegek, vagy lengyel királyok?

Igen. És aztán hozzáfogtok, hogy rendet teremtsetek,
mindenki tiszta legyen, az utakat söpörjék, kormányozni
fogjátok a világot, hiszen értitek a módját.
Tudjátok mi a jó beosztás és gazdálkodás, tudtok rendet
teremteni, már bebizonyítottátok. De nem vettétek
még észre, hogy tok olyan nép van, melynek nem keli
a ti rendetek, mely jobban örül egy pár színes rongynak.
mini összes tilost jelző tábláitoknak és parancsaitoknak
együttvéve. Félnek a ti világuralmatoktól, a ti
örömtelen szorgalmataktól, úgy gondolnak rá. mint
valami félig iskolamester, félig őrmester, szürke kísértetre.

Az angolok csakugyan az egész világon uralkodnak, ledöfték
mindazokat a népeket, melyek fellázadtak
Anglia ellen. Most aztán mindenütt urak, Gibraltárban,
Máltában, Adenben, valamennyi tengerszoros az övék.
Senki se lázad fel ellenük, ti viszont már néhány szerencsétlen
nyilatkozattal magatokra zúdítottátok az
egész világot.

Nektek, akik országotok védelmére szálltatok
harcba, mind e tengernyi szenvedés után, most egyszerre
a világuralom hull az öletekbe. Most végre újra
lesz egy császár, aki az egész kereszténység felett uralkodik,
mint hajdan a német nemzet római császára —
és ez a császár a ti császárotok lesz. Ez sokaknak közületek
nem tetszik? Egyesek visszariadnak ettől? Hát
erre nem is gondoltatok? Igen ám, de most nem lehet
kitérni, győzelmetek után ezt várja tőletek a többi nép.
Előrenyomultatok, minden akadályt legyűrtetek, még
három ilyen nap és itt a befejezés, kézzel fogható
közelben. Miért ne uralkodjék a világon egy nép,
amelynek ilyen katonái vannak? Vagy azt hiszitek,
hogy Oroszországban jobbak az újonnan jöttek? Az amerikaiak
igazságosabbak lesznek? Hát csakugyan a felhőkben
volna csak az a birodalom, melyről annyit beszéltetek?
Most egyszerre nem hisztek benne többé, mikor
a beteljesülés olyan közel van?

A katonák még mindig lármáznak a Marne-menti
erdőségekben, dalolnak, a jövőjükre gondolnak, nem
tudnak aludni. Látjátok, rátok, akik itt feküsztök és
az éjszakából egyre közelebb nyomultok célotokhoz,
rátok lehetett volna egy világuralmat építeni,

A francia hadsereg veresége (Provins, máj. 31)

– Elől – semmi! – kiáltotta Bordeaux kapitány
Dufieux ezredes felé, – izzadtan és elcsigázva ugrott
le motorkerékpárjáról, – csak porfelhőket állíthatunk
a boche-okkal szembe. A huszonnégyes angol hadosztálytól
jövök, szinte teljesen szét van morzsolva.
Egy angol ezredes kétségbeesetten panaszolta el, hogy
egy tört csapatrész visszavonuló embereit a mi parasztjaink
megtámadták és az angoloknak ez a falusi verekedés
tizenkét halottjukba került.

– Milyen parasztok! – kiáltott egy fiatal parancsőrtiszt,
– ezek jobban tudják, hogyan kell Franciaország
szent földjét megvédelmezni!

A kapitány elengedte a füle mellett a fiatal
parancsőrtiszt dicséretét a hevesvérű parasztokról; harmadnapja
loholt egyik hadosztálytól a másikig, menekülő
falusi néppel, ordító jószággal és visszavonuló
katonasággal zsúfolt országutakon kellett utat törnie
magának. – Csak annak a megállapítására szorítkozhattam,
miképpen sikerült a németeknek ilyen gyorsan
átkelniük az Aisnen. Duchénes tábornok törzskara, épp
úgy, mint Foch, azt remélte, hogy a németeknek ez a
támadása csak demonstráció, ezért nem robbantották
fel a hidakat és így esett meg, hogy az utolsó Poilu
kabátszárnyán az első boche átsétált a folyón.

– Épp az előbb volt itt Clemenceau és tigrisüvöltésével
mindent felkavart! – mondta az ezredes.

— A Tigris most mindenütt ott van — jegyezte meg a kapitány, — remek ember, pompás katona lett volna belőle! Tegnap a németekkel egyidőben érkezett Fére-en-Tardenoisba, hajszálon múlt, hogy a törzskarával együtt el nem fogták. Onnan Fresnesbe robogott Degoutte tábornokhoz. Degoutte egy szétterített térkép előtt ült, pillanatonként porzott oda egy-egy motorkerékpáros és jelentette, hogy a németek egyre közelednek. Degoutte-ot azzal az érzéssel hagytuk el, hogy elnyeli a szürke áradat és soha többé nem látjuk. Oulchy-le-Cháteuban — a kastélyparkban — a Tigris Maud'huy tábornokot vette a hóna alá és úgy vigasztalta. mint egy gyereket, mialatt egyre közelebbről dörögtek a német ágyúk — meg kell adni, az öreg Tigris többet tett, mint sokan közülünk!

— Kapitány. mi a benyomása, az angolok csődöt mondtak? — kérdezte az ezredes.

— Az angolok azért mondtak csődöt, mert egy-egy emberüknek csak egy élete volt. Vannak ezredek, például a kettes devonsiak, egy szál se maradt belőlük. Csapataink panaszkodnak, hogy kevés a repülőgépük, de honnan vegyünk repülőgépeket, mikor valamennyi repülőtér a boche-ok kezén van. Mindent magukhoz kaparintottak még a Nivelle-offenzíva idején, mind a nagy kórházakat, anyagraktárakat. Ha most tankokkal és lovassággal támadnak. holnapra esetleg már itt Provinsben lesz szerencsénk üdvözölni őket.

Dufieux ezredes nyomban a hadműveleti osztályhoz sietett, hogy a főhadiszállás védelmére csapatokat kérjen és parancsot adott, hogy a németek útjába eső valamennyi hidat készítsék elő a felrobbantásra. Néhány állást is sürgősen ki kellett üríteni.

A fiatal parancsőrtiszt időközben megérdeklődte Bordeaux kapitánynál, nem kellene-e a déli frontra való visszavonulás gondolatával foglalkozni, két éjszaka

óta állandóan nőmet repülők cirkálnak a főhadiszállás felett.

— Nem minket keresnek — világosította fel a kapitány, — hanem a longvillei viaduktot.

— Itt csak egyetlen kaverna van, a legmagasabbrangú urak számára, — folytatta a parancsőrtiszt. — Rólunk, a misera plebsről, nem gondoskodtak. Az ember itt majdnem ugyanolyan veszélyben van, mint s fronton.

— Ebből a tévhitéből könnyen kigyógyíthatja egy frontlátogatás — felelte a kapitány az elkényeztetett fiatalúrnak. — Ön nem ismeri a mi katonáinkat, de elárulhatom, hogy a világ legjobb katonái. Egy Ludendorff-offenzívával szemben azonban a legnagyobb hősök sem állhatnak helyt. Ez a gáz — mindig újra ez az iszonyú gáz a tüzérségi állásokban!

— Úgy hallom, az amerikaiak még ennél is sokkal hatékonyabb gázt találtak fel — mondta a parancsőrtiszt, — jövőre majd visszaadjuk a kölcsönt a boche-oknak.

— Nem tudom, hogy addig életben lesz-e még egyetlen francia hadosztály. Ha a német támadás megindul, kábultan hevernek sorra az ütegeink, a boche-ok átmásznak az árkokon, akit még elől találnak, foglyul ejtik — és ha valamerre egy árva gépfegyver kattog. arra úgy fülelnek az emberek, mint szerelmes a fülemülére, körmükkel a földet kaparják és helytállnak utolsó emberig. Ilyen a helyzet elől a fronton, kedves uram, és ott senkinek sincs ideje, hogy kavernákra gondoljon vagy a repülőgépeket bámulja.

Az entente elveszettnek hiszi a háborút

(Versailles, június 1)

— Mi a helyzet Párizsban? — kérdezte Henry Wilson tábornok Johnnie du Cane tábornokot, Foch angol összekötő-tisztjét, mikor június 1-én a Trianon-palotaszálló szabadlépcsőjén találkozott vele.

— Párizsban most minden csendes — felelte Du Cane, — minden nadrágos vénasszony elhagyta a várost a németektől való félelmében és aki még ott maradt és nincs szíve, az félti az orrát kidugni az ajtórésen, nehogy golyó érje. A bátrak számára azonban a németek fényszóróvilágítással támogatott légitámadásokkal gondoskodnak a bolond franciákhoz méltó szórakozásról.

Wilson ujjával a szálloda felé mutatott: — Benn már teljes számban együtt van a cirkuszi sereglet?

— A miniszterek alighanem mind megjöttek már.

— A bolygó hollandi hozzám képest egy béna egyházfi — jegyezte meg Wilson, — két hónap óta szakadatlanul ide-oda lófrálok Párizs és London között. — Mi hír különben Fochról?

— Semmi jó! Cháteau-Thierry elesett, Villes Cotteretset kiürítették.

— Nem szabad mindent elhinni — kételkedett Wilson, — tegnap az a hír járta. hogy Reims is elesett.

— Nem, Sir Henry, csakugyan rosszul állj a szénánk. A franciák nem akarnak már verekedni. Mióta a németek a Marne-nál vannak, feladták a küzdelmet.

— Kár, hogy ilyen rossz a helyzet, — mondta Wilson, — mert ez az állkapocsütés egész jól állt nekik, annyira felfuvalkodtak, majd szétpukkantak. De a németeknek ilyen kiadósan mégse kellett volna knockoutra verni igen tisztelt szövetségeseinket. Ludendorff goromba támadásával szemben úgy látszik csődöt mond a gyakorlatban a finom, szellemes D.-szisztéma.

— Pétain felhívta Focht — számolt be Du Cane, —. Provinsban úgylátszik elkészültek az erejükkel. Tegnap éppen Sarcusban voltam Haig tábornaggyal, mikor ez a távirat befutott. Weygand, elutazása előtt, még egyszer meglátogatott bennünket és közölte, hogy a csapatok nagyon leromlott állapotban vannak, a helyzet igen-igen rossz.

— Mindig ezek a nagy szavak — dörmögött Wilson. — Clemenceau Párizs mögött akar összecsapni! De egész légirajunk Párizst védi. Ha túl korán ürítjük ki a gyárakat, abban a pillanatban állítjuk le az üzemet, amikor legégetőbb szükségünk volna repülőgépekre, ha pedig későn zárunk, nem tudjuk elszállítani a kész gépeket.
— Éppen elkészültünk. Rupprecht fenn Arrasnál egyetlen hadosztályt nem vont még hátra. Azt ajánlottam, hogy fenn északon árasszunk el egyes területeket. Foch nem akarja, a mi tengerészetünk is fél, hogy Dünkirchent feladjuk. Figyeljen csak, Sir Johnnie, mi lesz, ha Rupprecht támadása csakugyan megindul Flandriában!

— Ettől fél Haig is — mondta Du Cane. — Nem akar több hadosztályt átengedni Fochnak, különben nemcsak Calaist vagy Párizst, hanem egész hadseregünket és magát a háborút is elháríthatatlanul elveszítjük.

Lloyd George és lord Milner kocsija állt meg a bejárónál, a Carde Républicaine díszőrsége tisztelgett. A két miniszter Wilson tábornokhoz sietett, aki röviden jelentette. amit a parancsőrtiszttől hallott.

— Mit mond Clemenceau? — kérdezte Lloyd George.

— A kamarában válaszol legközelebb — felelte Du Cane, — mert ott néhány tábornok fejét fogják követelni.

— Ha a Tigris tartja Focht azok az urak ordíthatnak, amennyi beléjük fér — mondta Wilson.

Lloyd George bement a szállodába, Milner és Wilson fel-alá sétálgattak az előkertben.

— Sir Henry, kiszámíthatatlan következményekkel jár, ha a francia hadsereget megverik.

— Valóban — hagyta helyben Wilson.

— A franciák hadereje itt van központosítva, — de a miénk!

— Igen, a miénk! — Wilson kezét lord Milner karjára tette. — De Anglia! Olaszországi csapatainkra keresztet vethetünk.
— Szaloniki! — mondta Milner.

— Palesztina, Mezopotámia, India, Délafrikai! — sorolta fel Wilson — a világ minden táján ott van a mi Tommynk!

— És hajóink a tengereken! Ezt nem engedheti Isten.

— A Jóisten mégis csak boche — mondta Wilson,
— talán nincs ínyére. hogy az amerikaiaknak köszönhessük majd a győzelmet, ezeknek a fickóknak.
akik olyan soká váratnak magukra. Mert ha az én bolond unokafivérem idejében átküldte volna őket, jó néhány angol anyának nem kéne most a gyermekét siratnia.

Milner egy ideig hallgatagon járkált fel s alá Wilson mellett. — Mikor támad Rupprecht?

— Akár holnap is támadhat, Ezt tartogatják legutoljára.
- És mitévők leszünk akkor?

Wilson vállat vont: — Ön többet kérdez, mint
amire válaszolni tudok.

Újabb autó érkezett, Clemenceau repkedő kabátszárnyakkal
robogott fel a lépcsőn a szállodába

— A Tigris: Hát mégis megjött az ülés előtt
Menjünk be, az előadás megkezdődhet. Hadd halljuk a
frakkosoknak ebben a cirkuszában a Tigrist üvölteni.
Ő az egyetlen. aki elviselhetővé enyhíti ezeket a sivár
üléseket. Ha a Tigris se hallatja majd hangját, becsukhatjuk
a Janus-templomot, vége a háborúnak.

Az amerikaiak hadba szállnak

Az északra és nyugatra vezető valamennyi országúton
egyszerre csak porfelhőbe burkolt, repülőgépek-
kísérte, ujjongó ifjúsággal megrakott autós menetoszlopok
özönlöttek a front felé. Minden, ami szétrongyoltan
és elcsigázottan, álmosan és sápadtan,
agyaggal bemocskoltan és krétapor felhőjében visszafelé
támolyog a frontról, vérrel mocskolt kötésekkel,
üres muníciós-autókra rakva: most utat nyit, megáll, a
porfelhőbe bámul, integet, nevet és örömtől sugárzó
arccal pillant ezekre a tenger másik feléről érkezett
ifjakra, akik sapkát és sisakot lengetve, hajadonfőtt,
szélben lobogó hajjal, nyitott mellel, jólápoltan és
szélesvállúan, simára beretválva — keményen és
boldogan úgy robognak el előttük, mintha nem
is háborúba, hanem egy baseballmérkőzésre mennének.
Szárharisnyás lábukat kilógatják a kocsi
oldalán, lovagolvást ülnek, akiknek nincs belül
helyük, azok a leglehetetlenebb helyeken, négerjeik
föllengzős, de mindig szomorúba átcsapó dalait
éneklik (Fortinbras közeleg, köröskörül a halál ült íme
szörnyű törvényt), visszaintegetnek, kiáltoznak, égnek
a vágytól, hogy végre egyszer megjelenjenek ott elől:
kik hetek óta hallották már szellős táboraikban a front
távoli moraját és dörejét. Csak gyorsabban, csak gyorsabban,
tovább, tovább! Egyetlen rohammal legázolják
majd a németeket, letiporják a húnokat, ők, a demokrácia
keresztes hadserege, hazájuk reménysége, egy új világ ifjúsága.

Az országút menti falvakból és tanyákból elősietnek
az emberek, sír a háború szenvedéseitől már könnytelenné
fagyott szemük, egymás nyakába ugranak — nézzétek
csak, odanézzetek, milyen helyre legények, épp így
festettek a mi fiaink is 1914-ben — nem, ilyen magasak
nem voltak, se ilyen szélesvállúak, de éppen ilyen
boldogok és biztosak a győzelemben.

És a vén Poilusok, akik kis gyér csapatokban állnak
ott az út árkaiban, hogy az autós-oszlopoknak utat
engedjenek, szétlőtt kék egyenruhájukban, begörbült
acélsisakkal, őszülő halántékú férfiak és szőrtelen fiúk,
hallják az új dalokat, látják a vadonatúj egyenruhákat
és nevetnek kissé ezen a friss, ficánkoló, kalaplengető
fiatalságon, amely most a borzalmak országába
rándul ki. És a Poilusok egyszeribe ezredéveket öregednek,
látják maguk előtt az ifjúság tomboló áradatát
előözönleni, mint nem is olyan régen a saját fiaikat,
akik itt pihennek elől, elhantolva a tölcsérmezők holdsütötte
tájain.

El a bánattal! Örvendjetek! Rájuk is átragad a tűz,
amely az egész porzó országutat lángbaborította, ezek
a régen hallgatag katonák most vadul kiáltoznak,
hangjuk a falusi asszonyokat és lányokat is magával
ragadja, csípőre tett kézzel táncolnak és porral lepett
arcukon végigfolyik a könny, látva, hogy itt a segítség,
Itt robog el diadalmasan a szemük előtt.

Nem hadsereg indul itt a csatába, nem hadosztályokat
dobnak a harcvonalba : ami itt felhőkbe
burkolva felmerül és tovarobog, mint a szélvihar, egy
másik világ, bajtársak, egy másik földrész! Ők azok,
akik kivándoroltak innen és most fiaikban és unokáikban
visszatérnek, hogy az óhaza dohos, sötét helyiségeiben
feltépjék az ablakokat: hadd áradjon be egy kis

friss levegő. Ők azok, akik a világnak vissza akarják adni a szabadságot. a tengerentúl szabadságát, melyet maguk vívtak ki maguknak.

— Egy hét múlva nem lesznek ilyen simán beretváltak — mondja egy vén Poilu, — majd meglátják, hogy ott elől nem labdákkal lövöldöznek. Félek, hogy a danolástól is hamar elmegy a kedvük.

— Ezek csak az első fecskék — feleli egy fiatal bajtársa, — de többen is jönnek majd — a levegőn át, tankokon, autókon — megszámlálhatatlanul sokan jönnek még, bajtárs.

A kis franciák a nyakukat meresztgetik, e bátor arcú, villogó fogú atléták láttára, legszívesebben maguk is visszafordulnának, hogy jelen legyenek az amerikaiak támadásánál. Provins két főútján is átrobognak az amerikai autók, Coulommiers és Meaux irányában. Az elegáns törzskari tisztek kiállnak az ajtóba, hát: nem valami katonásan festenek ezek a lobogó hajú, nyitott mellű tacskók, de Pétain, aki maga is megnézte a jövevényeket, így szólt a kíséretéhez: — egy súlyos beteg vérátömlesztést kap. Önök is érzik, hogy, egyszeriben friss vér kering az erekben. Így indul útjára a győzelem. Ha júliusig kitartunk, talán még ebben az évben átvehetjük a kezdeményezést és jövőre a győzelmet is kivívhatjuk.

— Vajha megtakaríthatnánk ezeknek a fiúknak az első ütközetek keserű tanulópénzét - mondja Dufieux.

— Nekünk is meg kellett fizetnünk — feleli Pétain, — emlékezzék csak vissza, amikor mi — Joffre újtörök iskolája szerint — vörös nadrágban, mint az őrültek rohamoztunk újra meg újra! Akkoriban úgy rohantunk előre, mintha se gépfegyver, se ismétlőfegyver nem lenne a világon. — Vive la France! A la bajonette! En avant! — ezt hallottuk mindenfelé. Feketébe és aranyba öltözött tüzértisztjeink egész a német

rajvonalakig nyomultak előre. — Aztán Du Cane,
az angol összekötőtiszt, felé fordulva, így folytatja Pétain:
— Önöknek akkor egy pompás kis mintahadseregük
volt, mi azonban óriási ármádia fölött rendelkeztünk,
amely a maga tradicionális vakmerőségének
egész hevével vetette magát az ellenségre és sehogy
se értette, miért kell mindig visszavonulnia. Aki
akkoriban egy-egy ütközet után végiglovagolt a csatamezőn,
összeszorult a szíve, mert végtelen hosszú sorokban
hevertek ott a mi derék vöröskék halottaink.
Soha többé nem hevertük ki ez első háborús hetek érvágását,
soha többé nem tudtuk pótolni akkori tiszti-
veszteségeinket.

Újabb kalaplengető és daloló hosszú autósosztag
robogott el arra.

— Nem kell az ilyen pompás legényeket hosszú
fegyelmezéssel. és gyakorlatozással nyúzni, jól fognak
verekedni, ha jól vezetik őket, — mondta Pétain. —
A gépek országából jönnek, olyan néphez tartoznak,
amely maga is gépeket talált fel, hamarabb otthon lesznek
majd a technikai háborúban, mint az oroszok. —
Pétain mosolyogva dörzsölgette kezeit. — Mint a vadászok
fogolylesen, úgy nyomulnak majd elő a szabad
terepen, hiszen nagyapáik vadászok voltak. Ugyan
miért is kéne előbb hosszú fogságra vetni őket lövészárkok
földalatti betonkaszárnyáiba, ezek támadásra
való csapatok — Pétain körülnézett, nem hallja-e a
nagy főhadiszállás amerikai képviselője — és tudja
Isten, ezek a fiúk inkább az ínyemre valók, mint kenetteljes
elnökük, aki mindig emelt ujjal áll és mibennünk
csak rakoncátlankodó iskolásgyerekeket lát, akiket,
úgy érzi, kötelessége jó magaviseletre inteni.

— No de aztán mi lesz később? — kérdezte az
egyik tiszt, — ha majd az amerikaiak segítségükért
benyújtják a számlát, ha majd az orrunk alá dörgölik,

hogy ők azok, akiknek a végleges győzelmet köszönhetjük?

— Előbb csak győzzünk — mondta Pétain. — és aztán a számlát! Arról majd még beszélgetünk!

— Jobb szerettem volna, ha e lobogóhajú tacskók nélkül győzünk — felelte a tiszt.

— Munkához! — kiáltott Pétain és tapsolt. — most aztán lesz dolgunk.

Mialatt az amerikaiak még mindig Provins ódon utcáin robogtak át, az egykori altiszti épületben, a had műveleti osztályon, Barescut tábornok és Dufieux ezredes egy nagy térkép fölé hajoltak és kis, hegyükkel észak felé irányuló, nyilakat rajzoltak be, nyilakat, melyek az előrenyomult német ékek oldalszárnyait Aisne és Oise, továbbá Oise és Somme között fenyegették.

A Tigris szózata (Párizs, június 4)

Június 4-én volt a Kamara ülése Párizsban. A félkörben
emelkedő padok majdnem teljesen megteltek, a
padsorokban néhány bevonult képviselő egyenruhája is
felvillogott. Az arcokon nyugtalanság látszott, a népuralomnak
ez a sokszemű feje most áldozatért libegett
mind a kiállott félelmükért. A hangok nem ismertek féket,
az embereket elragadta a szavak mámora. Gyötröttek
voltak a Daumier kíméletlen ceruzája-ábrázolta
polgárok unokáinak és ősunokálnak arcvonásai. A polgároknak
e lázas gyülekezetét félóránként reszkettették
meg a német messzehordó ágyúk lecsapó lövegei. Itt
voltak együtt akik nem vonultak be, róluk mondta Poincaré,
hogy mindegyikben egy-egy stratéga lakozik, aki
a győzelem napján alszik, de a legkisebb vereségre viharosan
felébred. A boche újra a Marnenál! Micsoda lármás
ébredés! Aristide Jobert aggódó hangon indítványozott
valamit interpellációjában, a Ház visszafojtott lélegzettel
hallgatta, miközben a régi gyerekes játék formái
ismétlődtek: szómegadás, közbekiáltások, kérdések
—— nevetségesen kicsinyesnek hatott mindez ebben az
órában.

Interpellációjának az a célja, mondta Jobert, szeretné
megtudni, miféle rendszabályokra gondol a kormány,
hogy a csodálatraméltó hősies francia hadsereg
olyan vezért kapjon végre, amilyet megérdemel. Tudni
szeretné, milyen büntetőrendszabályokhoz nyúl majd a
kormány az alkalmatlan tábornokokkal szemben.

Viharos helyeslés zúgott fel a Ház minden oldalán.
dörgő tetszést visszhangzott rá a karzat is.

Aztán Frederic Brunet emelkedett szólásra. A látszat az, mintha az utolsó harcoknál nem tették volna meg a szükséges óvintézkedéseket a csapatok életének védelmére, mintha hiányzott volna a kellő előrelátás, hogy hősiességüket lehetőleg úgy értékesítsék, hogy annak haszna is legyen. Amikor a németek először nyomultak előre a Somme-ig, senkinek se szállt inába a bátorsága, mindenki hitt abban, amit a miniszterelnök annyiszor ismételt: nem törnek keresztül! De mikor az ellenség elfoglalta a Chemin des Dames-ot is, amely annyi francia életébe került, egy pillanatra valamennyiüket elfogta a szorongás, az emberek azt kérdezték maguktól. vajon a vezérek ott csakugyan teljesítették-e kötelességüket. — Ha a törvény az egyszerű katona kötelességmulasztását is szigorúan bünteti, — fejezte be Brunet emelt hangon, — mennyivel könyörtelenebbül kell lesújtania arra a vezérre, aki könnyelműségével vagy gondatlanságával soha jóvá nem tehető vereségnek vált okozójává.

Gyér taps hangzott fel, minden szem a Tigrisre irányult, aki most, a sok frontutazástól napsütötte arccal, az öregségtől kissé rogyadozó lábbal felállt, ez a férfiú, aki hangját oly iszonyatosan tudja megdörögtetni, hogy az osztrák császár csak a nyugati front ágyúszavával adhat rá feleletet.

— Ha egyes urak, akik hadvezéreink munkájáról kissé hebehurgyán ítélkeznek, azt várják tőlem, hogy a szóbanforgó kiváló katonákat és méltó honfiakat cserben hagyjam, előre is a leghatározottabban ki kell jelentenem, hogy efféle gyávaságra nem vagyok kapható.
Ne várjanak tőlem ilyesmit. Az öregúr hátravetette kalmük koponyáját és végigmérte a sokfejű házat. — A katonákban kételyt támasztani vezetőikkel szemben olyan bűntett, amelynek felelősségét nem vállalhatom magamra.
A mi derék katonáinknak jó vezéreik vannak,

hozzáértő vezéreik, olyan vezérek, akik minden vonatkozásban méltók hozzájuk. Ezzel korántsem akarom azt mondani, hogy hibák nem történtek. Tudok a hibákról mert hivatalom, hogy a hibákat számon tartsam és kiküszöböljem. Két katona támogat engem ebben, Pétain tábornok és Foch tábornok. Foch tábornok teljes mértékben élvezi szövetségeseink bizalmát. Az ő kívánságukra a tegnapi versaillesi megbeszélés után a sajtó számára szánt közleménybe egy mondatot iktattunk, amely erről tanúskodik.

Közbekiáltás szakította félbe a Tigrist: — Ön volt az, miniszterelnök úr, aki ezt a bizalmi nyilatkozatot Foch érdekében megfogalmazta! — Ez az ön stílusa, — kiáltott közbe egy másik képviselő, — hallja csak: az a véleményünk, hogy Foch tábornok, aki mesteri ügyességgel vezeti a hadjáratot és akinek katonai avatottságában a legnagyobb mértékben megbízunk, a jövőben is minden követelménynek meg fog felelni.

— Merész állítás, — kiáltotta Jobert, — mikor a foglyok száma hatvanezerre emelkedett, igen merész állítás!

— Minden követelménynek? — kiáltott Brunet, — ez alighanem azt jelenti, hogy az iskolás gyerekeket is a frontra akarják küldeni!

A Tigris bevárta, míg a vihar kissé lecsillapul, szürkekesztyűs kezét az asztalra nyomta és szinte részvétlenül nézett a tomboló teremre. Aztán folytatta:

— Ezek az emberek most a világháború legnehezebb ütközetét vívják. Gyenge a szó hősiességüket jellemezni. És ilyen körülmények között legyen meg a szomorú bátorságunk, hogy egy hibáért, amely talán itt vagy amott megeshetett, most ütközet közben, igazolást kérjünk tőlük? Én láttam Focht, ahogy feje halálos fáradtan a térképre hanyatlott. Kergessen le erről az emelvényről, ha ilyet követel tőlem, mert ehhez én soha

nem nyújtok segédkezet. Hangsúlyoztam, hogy a hadsereg minden várakozásunkon felül jól verekszik. De ha a hadseregről beszélek, katonákat értek ez alatt, tűzvonalban álló harcosokat, rangra való tekintet nélkül. Hiszen ezen alapszik minden bizalmunk. A jó ügyben való hit csodatevően hat, de nem elég ahhoz, hogy a győzelmet meghozza. Férfiaknak kell meghalni a hitükért, hogy a győzelem biztosítva legyen. És a mi katonáink fel is áldozzák életüket. Hadseregünk gyermekeinkből, testvéreinkből, véreinkből áll. Mi kifogás lehet hát e hadsereg ellen? Vezéreink is a mi sorainkból valók, ők is jó katonák és sebesülten jönnek haza, sőt sokan közülük el is véreztek a becsület mezején. Mit vethetnek hát a szemükre?

Magas szövetségeseink kötelezték magukat, hogy a végsőkig, egész a győzelmes befejezésig kitartanak mellettünk. Az eredmény nem maradhat el, ha mi is kitartunk. Tudom, hogy a kamara többsége is a végsőkig kitart. Le szeretném, ha a kamara ebben a nehéz órában egyhangúlag nyilvánítaná ennek az akaratnak a kifejezését. Előbb azonban egy szót még. A győzelem a kezünkben van, ha a polgári hatalom tudni fogja a kötelességét, mert katonáinkat nem kell kötelességre inteni. Buktassanak meg. ha rosszul szolgáltam hazámat, kergessenek a pokolba, ítéljenek el, de legyenek elég nyíltak és tárják fel előbb vádpontjaikat.

Állítom, hogy a francia nép mind mai napig kötelessége magaslatán áll. Halottaink nem áldozták fel haszontalanul az életüket, Franciaország dicsőségét védték meg a történelem színe előtt. Nekünk jutott a feladat, akik túléltük őket, hogy ezt a magasztos művet befejezzük!

Taps zúgott fel és az egész termet magával ragadta. A tetszésnyilvánítás dörgésébe a német ágyúk lecsapó lövegeinek vaskosabb döreje hasított bele.

Mit találtak a halott amerikaiaknál

(Château-Thierry, jún. 10,)

Június 10.-én estefelé, — aznap verték vissza Chateau-Thierrytől nyugatra az amerikaiak egy heves támadását, a Hohenzollern-gyalogosok néhány altisztje kimászott az árokból és az erdőn át előremerészkedett. Óvatosan, minden neszre ügyelve, lopakodtak előre a sűrű szederbokrok közt, mély és kövecses vízmosásokon másztak át, meg-megálltak és visszafojtott lélegzettel füleltek. Semmise hallatszott, csak a varjak károgása, melyek a katonák lassú előnyomulása közben szárnycsattogva, sűrű rajokban emelkedtek a magasba.

Még egy kis ideig vártak. hunyorított szemmel kémleltek bele az alkonyatba és csak mikor egészen besötétedett, osontak tovább.

— Itt fekszik egy! — súgta vissza társainak a vezető. Igen, ez volt az első amerikai. Végigtapogatták a halott zsebeit, magukhoz vették fegyverét és töltényeit, mert a szakaszuk ott hátul az árkokban mindkettőnek jó hasznát vehette.

Kisvártatva egy holdsütötte tisztásra érkeztek — és megdermedt a szívük: olyan sűrűn hevertek ott a halottak, első pillanatban azt hitték, hogy farakások Az egész széles tisztás amerikaiakkal volt tele — és még messzebb odaát, csakugyan a fák közt, hevertek sorra, kettesével, egyik a másik mellett.

Az emberek a halottak fölé hajoltak, elvették új alumínium-kulacsaikat, a szép csajkákat és a vágyott

konzerveket, paradicsomos rizst és befőtteket, melyektől
ínyük olyan régen elszokott már.

Aztán meg-megzörrenő ágak és hálózó indák között
lassan visszafelé lopakodtak. Egy elfedett sziklatömb
alatt kicsomagolták kincseiket és megosztották a bajtársaikkal.
Ettek, egy kis tüzet gyújtottak, ittak és
cigarettáztak, aztán előszedték a halottak zsebéből kivett
iratokat és egy gyertyacsonk fényénél olvasni
kezdték.

Mit írnak ezek a nagy fiúk, akik markukban a
bowie-késsel rohanták meg a negyvenes gyalogsági
ezred gyenge századát, hogy a húnoknak átmessék a
torkát.

Azt írják a kedvesüknek messze Amerikába. hogy
Franciaországban vidám az élet, sok a szép lány és
hogy csakhamar valamennyi Fritzet a pokolba kergetik.

Újságokat is találtak a halottaknál a Hohenzollern-gyalogosok.
A New-York Worldban azt olvasták, hogy
a német katonák mérgezett cukorkákat adnak a gyerekeknek
és kézigránátokat, hogy játsszanak vele és a
hasukat fogják az élvezettől a belga gyerekek halálvonaglásainak
láttára. Egy másik újságlapon egy szegény
fiú fényképét látták, fül nélkül. Természetesen
amerikai fiú volt, akit a németek úgy küldtek vissza,
mert még zöldfülű volt és ők nem gyerekekkel, hanem
férfiakkal harcolnak. Aztán, volt egy cikk, több példányban
is, fényképszerű modorban kivitelezett rajzokkal,
melyek két, a németek által megfeszített amerikai
katonát ábrázoltak.

— Mit tettek volna ezek velünk? — kérdezte az
egyik idősebb harcos, ijedten bámulva ezekre a képekre.

— Sorra átmetszették volna a gégénket bowie-késeikkel
— és mi is megtennénk, ha hasonló hazai

képanyaggal traktálnának bennünket, — felelte egy fiatal önkéntes.

— No és szabad az ilyesmi? Nincs ezekben az emberekben egy cseppnyi szégyenérzés?

— Ha nem volna szabad, most nem olvashatnánk.

— No és hogy hívták ezeket az embereket, akik, hogy az effajta borzalmakat megbosszulják, olyan vak dühvel vetették magukat néhány eldugott gépfegyver tüzébe, hogy azok utolsó töltényei lekaszálják őket? Hogy hívták őket, akik nem jöhettek elég gyorsan ide, hogy a húnok mellének szegezzék a kést és átmessék a gégéjüket?

Keserű nevetés szakadt fel a toldott-foldott egyenruhájú, szürke, elcsigázott férfiak ajkán, ott a Belleau-erdő csepegő sziklatömbje alatt, mert ezeknek a fiúknak, akik olyan elszántan rohamozták meg őket, angolosított nevén még mindenütt átcsillant a régi német név, mert ezeket a férfiakat valamikor mind Schmidtnek, Müllernek, Schneidernek, Schuszternek, Franknak, Schwabnak, Hessnek és Grafnak hívták, sőt egyesek közülük még német városban születtek is, Düsseldorfban, Dortmundban, Duisburgban, igazoló irataik tanúsága szerint. De ezek talán az amerikai testvérvárosok nevei — a gyalogosok nem tudták megállapítani, indulniuk kellett a fedezékbe, mert odaát, a balszárnyon, újra kattogni kezdett egy gépfegyver.

IV. A cári család halála.

1918 július 16-án volt, este kilenc körül.

Az Ural elhalványuló lánca fölött még mindig
reszketett az ég, a későn nyugovó északi nap fényében.
A széles elővidék az esti szél első leheletére felemelte
és szorosabban magához ölelte a dombokat, az erdőszéleket,
a fákat és csillámló kettős-keresztjeikkel a zöld
templomkupolákat. Jekaterinburg kertjeiből édeskés
akácillat és a hársfák lágy lehelete szállt, a rigók
búcsúztak a hanyatló naptól. A széles utakon egyenruhás
és civil lovasok jól megrakodott kocsikat hajtottak
maguk előtt, — a pályaudvar felől már odahallatszott
a mozdonyok csalogató füttye — végtelen porfelhőt
verve és ez a menet minden mellékutca torkolatánál
egyre hangosabban lármázó áradattá dagadt.

Mikor a por lassan oszló függönye mögött tovazajlott
ez a vadászat, egy fegyveres munkás lépett elő
egy vörössel jelölt őrbódéból a nagy cölöpsor előtt és
átkiáltott a sarok felé a legközelebbi vörös őrbódéhoz:
— Hé! Nem hallasz semmit?
— Semmit, — mondta a másik őr, egy egyenruhás
katona.
— De hisz az ágyúdörgés! Ezek már a csehek.

Ezért menekül mindenki a pályaudvar felé. — kiáltott a munkás, Anatol Jakimow.

— Tökfilkó! — kiáltott vissza a katona, — így van az, ha valaki nem járt a fronton. Egy autó döcög át a fahídon.

— Hát legyen ez egyszer autó, - mondta Anatol Jakimow, — de ha még sokáig kell itt őrt állnunk. elcsípnek minket a fehérek és falhoz állítanak.

— Akkor legalább hallani fogod egyszer, hogyan fütyülnek a golyók, — gúnyolódott a katona, — büntetésül, amiért az autót összetéveszted az ágyúdörgéssel. Az ember a fronton bizony hamar megtanulja, hogy a zajokat megkülönböztesse egymástól. A mozgókonyhák csörögnek, a muníciós autók döcögnek és a sebesültszállító kocsik csikorognak; és mindig csak éjjel; az éjszaka a fronton csupa lárma, az ember olyan lesz, mint a macska.

- És nappal? — kérdezte a munkás Jakimow.

— Nappal alszunk. Így kezdődött a megfordított világ és mi ezt is visszafordítottuk.

— Ha te ilyen nagyszerű fickó vagy, hogy lehet az, hogy egymagad nem nyerted meg ezt a vacak háborút? —. kérdezte a munkás.

— Kótyagos tökfilkó, — szitkozódott a katona, — ha ti többet dolgoztatok volna a gyárakban, mi több lőszert kaptunk volna, ma már régen Wienben és Berlinben volnánk.

— Buta vagy mint egy tábornok, — felelte a munkás, — ha az átkozott burzsujok nem loptak volna, nektek is jutott volna minden.

Egy a Voznessensky-prospekt felől feléjük robogó autó szakította félbe a beszélgetést. — Őrszem, heda. — kiáltott a nagy teherkocsi sofőrje, — Itt van-e az Ipatiew-ház a nagy cölöpsor mögött?

— Kotródj a szemeteskocsiddal, — förmedt rá a katona.

— Itt van az Ipatiew-ház, — felelte a munkás, — de itt pont téged várnak.

A teherkocsi megállt, a sofőr leugrott. — Akkor nyisd fel a kaput.

— Azért vagyok itt, hogy a kaput senki fel ne nyithassa, — mondta a munkás.
— Írást is hoztam, — vágta rá a sofőr.
— Írást, azt hamar oda lehet kenni.
— Hívd hát a parancsnokot.
— Ott a dudád, dudálj, talán kijön és elkerget.

— Mért nem kívánod mindjárt, hogy egy ágyút süssek el? Menj és add át ezt az írást a parancsnoknak.

A katona átvette a papírt, intett a munkásnak, hogy legyen óvatos és aztán a nagy kapu melletti kis ajtócskán belépett az elkerített részbe.

Anatol Jakimow a sarokról az autóhoz botorkált; ahogy közelebb jött, felismerte a sofőrt, együtt dolgoztak a Syssert muníciós-gyárban. Üdvözölték egymást.

— No, hogy megy itt a sorod? — kérdezte a sofőr.

— Jobban, mint az uzsorás Syssertnél. Szabad ellátás, száz rubel havonként, a munkástanács tagjainak járó kedvezmények és bérem a gyárból. Ha a pénz nem volna ilyen rongy, meg is lehetne takarítani valamit.

— Hja, aki az Ipatiew-ház finom urait őrzi, — nevetett a sofőr, — az már aztán vígan élhet. Beszéltél már a Holsteinerrel?

— Régebben — most nem szabad a házba bemennünk. Mióta az Amerika-szállodából ideküldték a letteket, a Syssert és Zloskasow-gyár munkásai a cölöpsor előtt strázsálnak. Mi odaát alszunk a Popow-házban.

— Amerika-szálló? — sofőrsapkájával megvakarta

a füle tövét. — Úgy látszik, a cseka nem bízik bennetek, több bizalma van a lettekhez.

— Szomorú, ha azt hiszik, hogy egy orosz nem tudja elég jól őrizni a legnagyobb kapitalistát.

— Milyen volt a Holsteiner hozzátok? — kérdezte a sofőr.

— Mindnyájunkhoz szólt, de egyikünk se felelt neki. Miért is felelt volna? Talán régebben kezet nyújtott volna nekünk?

— Ez a vérszopó, — szitkozódott a sofőr, — a vérünket szívta ki.

— Mert kapitalista, — felelte Jakimow. — És amíg kapitalista van a világon. addig nem jöhet el az igaz élet. Jó, igazi élet csak akkor lehet, ha se szegény, se gazdag nem lesz többé a földön. Hát szüksége volt erre a gaznak, arany és drágakövek közt turkál és eladja Oroszországot a németeknek. Egész Oroszországnak törvényt kell ülnie felette, mert egész Oroszországot elárulta.

— Oroszország nagy, — nevetett a sofőr, — és a csehek közel vannak.

— Látod, ezek a csehek valamikor barátaink voltak, sok cseh dolgozott nálunk a gyárban. testvérke ide, testvérke oda! De csak a pénzre gondoltak, keresni és takarékoskodni — és most mindnyájan átszaladtak a fehérekhez.

A kis ajtócska felnyílt, egy ember lépett ki sötét békebeli díszkabátban és csukaszürke nadrágban. — Ki küldött? — kérdezte a sofőrt.

— Golocsekin biztos.

— Eljuttattátok már a holmikat a "Négy Testvérnek"?

— Az "Orosz Társaság" drogériája csak holnap tudja szállítani.

"— Nem mehetnél el most a dolgokért?

— Nem lehet! Gondolja meg: kétszáz liter benzin
és nyolcvan liter kénsav.

— Úgy is jó, — mondta a díszkabátos férfiú, —
állítsd be autódat az udvarba és menj le az őrszobára.

Az Ipatiew-ház parancsnoka kinyitotta a cölöpsor
nagy kapuját, amely mögött még egy másik kerítéssort
lehetett látni. Egy őr jött a két deszkafal közötti keskeny
közön, hogy a belső kaput kinyissa.

A kocsi lassan begördült a kapun. — Ha idő lesz,
járassam a motort?

— Nem kellenek nekünk moszkvai szokások, —
felelte a parancsnok. — De valamit eszembe juttattál.
El kell vennem az emberektől a fegyvert. Ha az őrök
valamit meghallanak. vaktában lövöldözni kezdenek —
és aztán — senkinek se lehet a szívébe látni.

Jurowski, a parancsnok, röviden elköszönt, aztán
a cselédlépcsőn felment a ház első emeletére. A folyosón
és az előcsarnokban, vállukon a fegyver, álltak
egymás mellett az őrök. Az utolsó szobából kikiáltott
egy ember. — Eridj és vedd el a munkásaid fegyverét,
— mondta fojtott hangon.

— Mit mondjak, miért? — kérdezte Medviedew, a
munkásőrség parancsnoka.

— Mondd. hogy a biztos parancsolta. A fegyvereket
hozd be aztán ide a szolgálati szobába. Mondd az
embereknek, hogy meg ne moccanjanak, ha a házból
lövöldözést hallanak.

Bosszúsan maga elé dörmögve lépdelt le Medviedew
a kertbe vezető lépcsőn. A teraszon elvette az őrtől a
fegyverét, a kerti őrhöz ment, aztán a cölöpsor között
álló őrszemhez, végül őrbódétól őrbódéig. Nyolc fegyverrel
a vállán ért Anatol Jakimowhoz.

— A fegyveremet elveszed, — morgott Anatol, —
de a puskának kevésbé van alvásra szüksége, mint
nekem. Már régen le kellett volna váltani.

— Stolow és Proskuriakow nem jöhetnek felelte a munkásőrség parancsnoka, — bezártam őket a Popow-ház fürdőszobájába, politúrát vedeltek és most olyan merevek, mint a fatuskók.

— Szép kis forradalmi elv, — gúnyolódott Anatol. — aki leissza magát, aludhat és aki józan, álljon őrt. De mondd csak, mivel lőjek a fehérekre és a csehekre. ha elveszed a fegyveremet?

Medviedew nevetett. — Mindég csak magadra gondolsz. Egy ideig elhúzódik még a dolog, a fehérek se lovagolhatnak ide a levegőn át. — Aztán tovább folytatta útját és vállán tizenkét Nagan-puskával tért vissza a szolgálati szobába.

— Mi újság? — kérdezte Jurowskit, aki levetette díszkabátját és rózsaszín flanellingben hevert a pamlagon és dohányzott.

— Tedd a fegyvereket oda a zongorára, ma nem kell. hogy a lányok játszanak nekünk. Aztán vágd oda magad és aludj, éjfélig van időnk.

— Hát már holnap meg kell tisztítanunk a várost? — kérdezte Medviedew.

— Csak három-négy nap múlva — felelte Jurowski, — de Moszkvából az a parancs érkezett, hogy ma éjjel meg kell történnie.

Cigarettáját a napraforgómagok héjával teleszórt piszkos padlóra dobta és lomha mozdulattal eltaposta.

— Buta megbízatás, — panaszolta Medviedew, — meglátod, ha aztán baj lesz, egyszerre csak nem akad gazdája a parancsnak.

— Mit cipekedjünk velük? — kérdezte Jurowski. — A fiú nem tud a lábára állni. A Kreml tudja mit tesz.

— Ha jönnek a fehérek, — panaszolta Medviedew, — kiássák majd a hullákat és ily módon relikviákhoz jutnak.

— Nincs más megoldás, a kénsav majd szétmarja

őket, azután leöntjük benzinnel és elégetjük. De most hagyj aludni.

Kinn a folyosón léptek csikorogtak.

— Ki lófrál künn? — ordított Jurowski félig felülve fekhelyén.

— Én vagyok, a szakács. Hozom az uraknak a szamovárt.

— Hát mit dobogsz úgy, te buta dög, — ordított Jurowski. — És ha még egyszer urakról beszélsz, majd megmutatom, kik itt az urak.

— Nagyságos úr, uraság, — ismételte Medviedew, — egy ilyen lakáj, ha csak hallom, hányinger fog el. Mintha különbség volna köztük és a magunkfajta közt.

— De mennyire van különbség, — szellemeskedett Jurowski. — ők vérözönbe borították Oroszországot, a magunkfajta dolgozott. Ez nagy különbség. De most hagyj békén, aludni akarok.

Csönd borult a házra. Csak egyszer hallatszott fel a földszinti őrszobából valami dühös lett nyelvű szóváltás, de az is csakhamar elnémult.

Jurowski elnyújtózkodott és nyitott szájjal horkolt, Medviedew a padlón lábát a hasa alá húzta.

A szellőzetlen és füstös szobába hirtelen csengő lánykacagás tört be. Jurowski felriadt. — Anastasia, — mormolta maga elé és újra a falnak fordult.

— A lányért kár, — mondta Medviedew. — Anastasia még gyermek.

— Kár? — Jurowski ásított. — No mondd, hogy kár. Ha valahol majd tüzet látsz, akkor is azt fogod mondani, hogy kér ezért a szép lángocskáért? Szét fogod taposni valamennyit, szép sorba, különben továbbterjed, nagyobb lesz és mindent felfal.

— Mégiscsak szép lángok, - tartott ki Medviedew apróka szánalma mellett.

— Méreg valamennyi. Ha hozzáérsz, már bemocskolod magad.

— Jó, hogy nem tudják, mi sors vár rájuk. Még a cár fából való lelke is megreszketne és a kis Anasztáziának elmenne a kedve a nevetéstől.

Ajtócsapkodás, koppanó léptek künn a folyosón.

— A lányok lefekszenek, — mondta Jurowski. — Szép álmokat erre a rövid alvásra.

— Az ajtókat nem szabad lezárni, — mondta künn az egyik őr durva hangja.

— Miért is zárnánk le derék emberek elől, — felelte egy csengő leányhang.

— Ez Tatjána volt, — mondta Jurowski, — olyan büszke, mint egy cárnő, elmegy melletted és levegő vagy neki. Ő és a cárné pillantásra se méltatták azokat a szép képeket, melyeket Strekotin rajzolt az árnyékszék falára. S amikor, emlékszel, az a korhely Saphonow a cölöpsorra állt rá és azokat a takaros kis dalokat énekelte, Tatjána éppen az árnyékszékről jött — úgy viselkedett, mintha egy szót se hallott volna.

— De Olga és Mária, — nevetett Medviedew, — elvörösödtek bizony Strekotin szép képének láttára, akár akarták, akár nem. Azok pontosan tudták, hogy a kép Rasputint meg a mamájukat ábrázolja.

— Nahát alaposan benyúlt a paplanuk alá az a disznófülű szerzetes, — mondta Jurowski.

— És Saphonow megkérdezte Alexist: nem akarja-e ezt a szép példabeszédet innen az árnyékszék faláról beírni a könyvébe, ahová mindent feljegyez: mit és hogyan beszélnek az emberek, de erre a kisfiú olyan vörös lett, mint egy szűzlány. — Medviedewnek nem volt nyugta, felállt és a fegyverekkel kezdett babrálni. Aztán nagy léptekkel mérte végig a szobát. Egyik kezének mind az öt ujjával tartotta cigarettáját, a másik a hátán nyugodott; ormótlan, vörös kéz, olyan mint egy nyúzott állat.

— Tudsz aludni? — kérdezte kisvártatva Jurowskit.

— Hát ha nem hagysz. Éjfélkor megyek és felkeltem valamennyiüket. A kórházban megtanulja az ember a virrasztást. Ha szanitéc vagy, fél éjszaka fenn kell maradnod és hallgathatod, amit az emberek összeálmodnak.

— És miket álmodnak?

— Ha rosszul vannak, ki akarnak ugrani az ágyból, azt hiszik, hogy a németek jönnek. De a haláluk előtt valamennyien az anyjukról álmodnak.

— Sokáig voltál a kórházban szanitéc?

— Az egész háború alatt. Az nem az én háborúm volt. A mi háborúnk még csak most következik. Ma éjjel nagy csata lesz. Nem sok olyan tábornok van, aki uralkodót ölt meg.

— Nem, aligha. De nem akarsz malmozni egy kicsit?

Juronski felkelt és Medviedewvel szemközt egy padra ült, amelybe bele volt metszve a malom. Egy idő múlva felállt és kiment a folyosóra. Az őrök felriadtak bóbiskolásukból. A folyosó közepén Jurowski elkezdett tapsolni. — Ipatiew-ház lakói, felkelni!

— Dehát mi történt? — kérdezte egy álmos hang.

— Fölkelni és felöltözködni, Romanow polgár, — felelte Jurowski, — nyugtalan éjszakánk lesz, valószínűleg lövöldözni is fognak. Itt fenn megtörténhet. hogy golyó téved be az ablakon. Jöjjenek le mindnyájan a földszintre. — Aztán sorra kopogtatta valamennyi ajtót, ismételte felszólítását és egy cigarettát dugva a szájába, lement a cselédlépcsőn. Most hallani lehetett, hogy a letteket ébreszti. Szitkozódás, lábdobogás és fegyvercsörgés zaja hatolt fel.

Demidowa, a cárné komornája, hálóköntösét keble fölött összefogva. sietett a folyosón át a szobába, ahol a cár, a cárevics és a cárné aludtak. Nyomában doktor

Rotkin. a háziorvos bukkant fel, kopogtatott As megkérdezte:
hogy érzi magát a cárevics?

— Várjon kicsit, — felelte a cárné nyugodt hangja,
— majd hívni fogják.

— Itt mindig éjjel történik minden, az az ő idejük,
— mormolta doktor Rotkin.

— Ne sokat beszélj és ne fontoskodj, — förmedt
rá az egyik őr.

Most a szakács jött és megkérdezte az egyik őrt,
hogy feltehet-e még teát, de Medviedew ezt nem engedte
meg. — Nem fogtok szomjan veszni. Semmi
szükség rá.

Aztán Trupp jelent meg, a cár komornyikja, karján
a cár ruháival, egyik kezében magasszárú csizma,
arca ünnepélyes és komoly, kopogtatott, kicsit kinyitotta
az ajtót és az így keletkezett résen benyújtotta
a cárnak ruháit.

— Nem szégyelled magad akkorát hajlongani egy
ilyen vérszopó előtt, mint paraszt, ha az ikont látja?
— kérdezte Medviedew.

Az inas elengedte ezt a füle mellett és tovább ment
a folyosó végén levő szobájába, merev arccal, nem nézett
se balra, se jobbra.

Bent a hálószobában ült a cárné a tükör előtt és
Demidowával fésültette a haját.

— Látod, kedves — fordult férjéhez, — sejtettem,
hogy ma éjjel nem lesz pihenésünk.

A cár fia ágya szélén ült, a fiú még mindig az
álmot dörgölte ki a szeméből. — Gondolod, hogy az
autók miatt?

— Utazunk, apa?

— Nem tudom, kedvesem.

— Niki, attól félek, hogy megint Moszkvába akarnak
vinni bennünket, mint annakidején Tobolszkból.
Hogy a békeszerződést aláírd. Most, hogy meggyilkolták

a német követet, a németek tudni fogják végre,
hogy csak olyan szerződés érvényes, melyet te írsz alá.
És ezt nem szabad megtenned. A németek maguk szabadították
országunkra ezeket az embereket. — A cár
és a cárné felváltva franciául és angolul beszélnek,
hogy az esetleges hallgatók ne értsék; mióta a lettek
itt vannak, németül egy szót se szólnak, mert ezek az
emberek értenek németül.

— Willy az oka mindennek, ez a komédiás, ez a
képmutató! — folytatta a cárné, — csak tőle tellett ki,
hogy ilyen becstelen harci eszközöket alkalmazzon!
Vagy becsületesnek tartod, ha valaki a pestist szabadítja
ránk — pestist, gázt és tengeralattjárókat!

— Kedvesem, kérlek, kíméld magad! Szívednek
nem jó az izgalom — csillapította a cár.

A cárné félretolta komornáját, úgy állt ott, minden
tagjában reszketve a haragtól. — Hidd el, Niki,
minden próbatétel. De inkább Oroszországban meghalni,
semhogy ez az ember mentsen meg minket! Ha
Anglia küld egy cirkálót — az más!

— Anglia nem küld cirkálót — felelte a cár halkan.
— Hiszen Kerenszki hozzá akart segíteni minket
ehhez, de azt felelték külügyminiszterének, Terescsenkónak:
az angol közvélemény annyira ellenünk van, hogy
nem is állhatnánk ilyen előterjesztéssel György elé.

— Hát Isten akarja így. Ezek az emberek itt nem
tesznek majd rosszat velünk, mert az orosz ember nem
rossz. Gorombák, nyersek, meg akarnak alázni bennünket,
felbujtották őket, de hidd el, hogy a szívük jó és
gyerekes. Hiszen mi se tettünk nekik semmi rosszat. Te
úgy teljesítetted kötelességedet, ahogy Isten engedned
adta, talán kissé elnéző voltál. De egy ponton sose szabad
engedned, sose szabad aláírnod ezt a békeszerződést,
inkább pusztuljunk el valamennyien.

— Kedvesem, inkább levágom a kezemet.

— Szövetséges viszonyt be kell tartani — mondta a cárné. — Két évvel ezelőtt visszautasítottad Eulenburgnak Frederik útján tett békeajánlatát, Egy évvel ezelőtt fivérem értésére adtam, hogy nem kötünk különbékét — nem, ezt a diadalt ne érjék meg a Hohenzollerek.

A cár erre már nem válaszolt, elkínzott, fáradt pillantása az asszonyára vetődött, akinek szemére lobbantották, hogy a Németországgal való különbékét pártolta, ő, aki Vilmos császárt annyira gyűlölte, hogy a gyerekeinek küldött ajándékokat is mindjárt továbbajándékozta, nehogy bármi is a személyére emlékeztesse. Szívesebben vette Poincaré látogatását is, mint a Vilmossal való találkozásokat.

A cár kezefejével végigsimította homlokát. Milyen érdekes idők voltak azok. Ez a kis francia ügyvéd, kifelé csavart lábaival, aki járás közben egy kissé elhízott táncmesterre emlékeztetett, ahogy olt állt a nagydarab sarkantyúcsörtető orosz tisztek között, frakkingján a Becsületrend szalagjával — ó — milyen pompásan utánozta este a parádé után a kis gőgös Anasztázia! Amikor annakidején a péterhofi találkozáson Alice hirtelen elsápadt és ki kellett vezetni, a cár azt hitte, talán sejti, hogy mi készül itt és szenved a német szíve. De Alicenak nem annyira a franciák, mint az efféle hegyesszájú ügyvédek ellen volt kifogása, elviselhetetlen volt a számára, hogy kelet császárának és pápájának ilyen államfőkkel kelljen egyenrangúként tárgyalnia.

Trupp, a komornyik, kopogtatott, belépett és letette a cárevics matrózöltönyét. Doktor Botkin követte Truppot és megvizsgálta a trónörökös lábán a kötést. A kötés tart, mondta, nem kell megújítani. Trupp segíteni akart a cárevicsnek az öltözködésnél, de Alexis így szólt:

— Apa, segíts te, ha te segítesz, sohse fáj.

Mialatt a cár türelmesen segített a fiának, újra

meg újra felrajzottak benne azoknak a napoknak végtelen messzi múltként ható képei.

Hogy francia tervezte-e ezeket a Versaillesre emlékeztető kerti ágyakat, kérdezte az udvarias ügyvéd és pusztán abban, ahogy a neveket kiejtette, benne volt a Péterhof és Versailles közti áthidalhatatlan távolság. De a Smolny-intézet legszebb lányainak képeivel díszített fogadóteremnek a látványa, a Neptun-kút és mind a zúgó, napban csillámló szökőkutak a gyantát illatozó lucfenyők közt, egész a messziről tajtékzó tengerig, mindez a versaillesi kertekben se szebb. Vajon mi lett Péterhofból? Smolnyban most a bolsevikiek székelnek, ott írták alá ezt a Szerződést is.

Annakidején. mikor Poincaré fogadtatásánál a pétervári városházán a Marseillaise-t játszották, ötlött először a cár eszébe, hogy ez a Lotharingiából származó komoly, unalmas ügyvéd, a polgárságnak ez a mintatanulója, egyike azoknak, akik mind e nagyszabású Versaillest másoló kastélyoknak a végét készítik elő. Nos a cár akkoriban nem ment személyesen Pétervárra, mert a munkások sztrájkba léptek — a németek felbujtására ahogy Nikolaj Nikolajevics mondta.

De azt ezt megelőző napok — a Krasznoje Seloi parádé! Milyen naplemente! A széles térség közepén huszonöt zenekar várja, hogy a hatalmas basszusú altiszt a kis dombon belekezdjen az imába. Hatvanezer katonának repül le a sapkája, éneklik és imádkozzák utána, repülőgépek köröznek zúgva a hatalmas hadsereg fölött és valamennyi zenekar játszik. — Isten, védd meg a cárt.

Nem olyan volt-e ez a látvány, mintha az imádkozó, a leáldozó nap aranyos özönébe vont hadsereg mindörökké Istent magasztalná és készen volna, hogy a cárért meghaljon.

Alexis felnyögött, a cár hozzáért a sebhez.

— Apa, te fogsz vinni vagy Botkin doktor úr?
— Én, fiam.
— Akkor jó, te viszel a legjobban.

A cárné most egy bőszabású violaszínű ruhában a fia ágyához lépett. — Majd rácsavarunk egy takarót, hogy meg ne fázzon, — mondta.

— Apa, készen vagyunk — kiáltott Tatjána a folyosóról.

Az egyik őr hangja dörmögött közbe. — Kissé sokáig készülődött a korához képest. Azt látnátok. hogy az én Masám milyen hamar kiugrik az ágyból, ha fütyülök neki — és még gyorsabban ugrik be az ágyba!

Felfelé igyekvő léptek hangzottak a lépcsőn. — Romanow polgár, készen van? — kérdezte Jurowski.

— Készen vagyunk.
— Kövessenek.

A komorna még gyorsan felkapott egypár ágy-párnát.

— Talán utazunk. Trupp hozzon egy pár takarót.
— De csak nem a teherautón? — kérdezte Alexis.
— Azért vezetnek le minket, mert lent nagyobb biztonságban vagyunk, — nyugtatta meg a cár a fiát.

— Hát itt veszély fenyeget?
— Talán lövöldözni fognak.
— Ki fog lövöldözni?
— A fehérek.

— Ha a korona törvényes hordozóját eltávolítják helyéről — magyarázta a cárné fiának, — felborul a jog és a törvény az emberek között és egymást gyilkolják.

Lenn a kertben az egyik őrszem a Marseillaiset fütyülte.

Mikor is volt az? Mikor olyan szívből nevettek ezen a dalon? A vidéki kiküldötteken, a szenátorok peckes asszonyain — mikor is volt csak — ez a hősi, frakkos,

kispolgári gyülekezet, mely ennek a dalnak hangjainál
ugrott egymás nyakába? Bismarck bukása után, ősszel,
a fák kopaszok voltak és a franciák a Champs Élyséesben
mesterséges papírvirágokkal díszítették fel
a gesztenyefákat — nyilván, hogy példát mutassanak
az igazi díszítőművészetről és északról jött kulturálatlan
barbároknak.

Jurowski kinyitotta az ajtót. A cár látta, hogy a
folyosón sűrűn állnak az őrszemek, de csak kettőnek
közülük volt fegyvere. Négy lánya ott állt a szobájuk
ajtaja előtt mosóblúzban és kabátkában. Hátrább a folyosón
várt a doktor, a komornyik, a komorna és a
szakács. A cárné lopva lányai felé integetett.

Medviedew, nagy vörös keze a hátán, elsétált a lányok
orra előtt. Anasztázia, a legfiatalabb és legmagasabb
lány, a tréfamester, ezúttal is gondoskodott nővérei
szórakoztatásáról. Kezét lopva a hátára tette, szétterpesztette
ujjait és kissé felfújta az arcát: a szélesvállú
Máriának olyan nevethetnékje támadt, hogy elővillantak
fehér fogai. Hogy hasonlít a nagyapjához, gondolta
a cár, aki magánál alig kisebb fiát a karján vitte. De a
szegény Alexis olyan gyenge és sovány volt, hogy az
apának nem esett nehezére a teher.

A cárné ügyet se vetett a keskeny folyosón őgyelgő
fésületlen, mosdatlan csőcselékre. Amióta szemtől szembe
látta Kerenszki sápadt komédiás-arcát, azóta sok
mindenhez hozzátörődött. Ezek a lettek rokonszenvesebbek
voltak neki, mint a gyári munkások, akik belenyúlkáltak
a cár életébe és a lányokat zongorázásra
kényszerítették. Meg is mondta Truppnak, de az csak
hallgatott.

Az inas és a komorna nem szerették a letteket, ők
tudták, hogy a letteknek ez a látszólagos tartózkodása,
e ház lakói iránt érzett határtalan megvetést és izzó
gyűlöletet takart "különleges célokra".

— Kövessenek! — adta ki a parancsot Jurowski
és lassan lefelé indult a lépcsőn.

A cár, karján a cáreviccsel, óvatosan lépett fokról
fokra. szabad kezével a korlátra támaszkodva; mögöttük
a cárné ment, aki keskeny, fáradt kezével visszasimította
fiának sűrű hajfürtjét a homlokából. Aztán
kettesével a négy lány következett: Anasztázia, tenyerét
a hátára szorítva, alig tudta elfojtani nevetését.
Olga komolyan és a tréfákra ügyet se vetve, mögöttük
Tatjána és Mária karonfogva. Hozzájuk csatlakozott.
a komorna párnákkal, Trupp takarókkal, az orvos műszertáskájával
és a szakács egy nagy szamovárral.

— Most úgy vagyunk, mint Kékszakáll feleségei
— mondta Anasztázia hátrafordulva nővéreihez, —
most mi is megismerjük majd a tilos szobákat, biztosan
büdösek és dohosak lesznek.

A kicsi franciául beszélt és az egyik őr megkérdezte
Medviedewet, milyen nyelven beszélt a lány.

— A fene ismeri ki magát köztük — felelte
Medviedew, — — úgy össze vissza hadrálnak, mint
Babilonban. ezek a kapitalisták igazán nem is oroszok.

— El kellett volna tiltani nekik — mondta a
sötétpillantású lett.

A kis menet átsétált az udvaron, a nagy teherautó
mellett. A bőrkabátos sofőr a menethez csatlakozott.
Most egy nagy elrácsozott helyiségbe értek, amelynek
ablakai a domboldalon álló Ipatiew-ház lejtőjére nyíltak.

— Hü, milyen romantikus — nevetett Anasztázia és
a rácsokra mutatott. De nővérei nem nevettek, a cárné
ujját az ajkára tette.

Három szék állt a helyiség keskenyebb oldalán az
ajtóval szemközt. Jurowski karonfogta a cárt és oda
vezette. — Kérem, üljön le ott a feleségével és a fiával.

A cár az orvos segítségével a székre tette a fiát és
Trupp egy takarót borított a cárevics térdére. A cárné

kezébe vette a fia kezét és mozdulatlan arccal bámult
maga elé.

— A többiek álljanak oda a falhoz — parancsolta
Jurowski.

— Mint egy trónterem — súgta Anasztázia nővérének
— és a ceremónia is megvan.

Egy szál, ernyőnélküli, gyenge villanykörte hinti
szét bágyadt világát. Itt ül hát a cár tábori egyenruhájában.
melyről valamennyi érdemrendjét lefejtették,
takarókba burkolt fia mellett és a cárné, aki könnyedén
összeborzong e nedves teremben, itt áll a négy
szép fiatal lány és a hűséges Trupp. az aggódó Demidowa.
az ingerült orvos és a még mindig kövér szakács
és várják a történendőket.

— Mindjárt visszajövök, valami közölnivalóm lesz
az ön számára — mondta Jurowski, Aztán kiment, két
őr maradt benn.

— Mit forralnak már megint? — kérdezte a
komorna.

— Tudod, kedvesem — felelte Anastasia, — különös
öröm a számukra, ha éjjel dolgozhatnak. Nappal
a világosság előtt szégyellniük kéne a munkájukat,

— Csönd legyen ott a nőszemélyek közt! —
kiáltott az egyik őr.

A cárné újra ajkára tette ujját, Anasztázia elhallgatott.

— Istenem, milyen udvariasak — suttogta kisvártatva.

Jurowski időközben a lettek őrszobájára ment és
megkérdezte az embert, akinek az volt a feladata, hogy
gépfegyverével a kertet és az udvart tisztára söpörje,
küldött-e már valakit a biztos az Amerika szállóból.

Még senki se jelentkezett. Aztán Jurowski az őrség
többi tagjával tanácskozott. Az egyik lett, aki csak
törte az orosz nyelvet, azt tanácsolta németül, ne lőjenek

puskával, túl nagyot csattan; puskával a szabadban
kéne a kivégzést végrehajtani.

— Akkor hát pisztollyal — mondta Jurowski.

Léptek közeledtek. A cölöpsor kapui kinyíltak, a
cseka két megbízottja lépett be.

— Moszkva beleegyezett — mondta Ermakow
biztos.

— Írásos meghatalmazást hozott vagy ítéletet? —
kérdezte Jurowski.

— Ezek viccek, ilyesmihez most nincs időnk.
— Mit mond Lenin? — kívánta tudni Jurowski.

— Leninnek az a véleménye, hogy a férgeket ki
kell irtani; ezek az emberek az ő számára nem egyebek,
mint élősdiek. Egy ilyen tökfilkóval, mint Romanow,
szóba sem állna. kár a gőzért. Mit is beszélhetne vele?
Kérdezze meg tőle. miért akasztatta fel Sándor cár Lenin
fivérét? Erre úgy se tudna mit felelni Miklós cár,
mert bizonyára arról sincs sejtelme. mennyi halálos ítéletet
írt ő maga alá. Ha az ember nem hisz bennük, akkor
ezek mind ostoba, fennhéjázó emberek. akik valami
olyasmire büszkék. amit senki emberfia nem látott.

Az egyik lett megkérdezte Jurowskit németül,
miért végezték ki Lenin fivérét.

Jurowski, aki mint fényképész dolgozott Németországban.
németül feleli, hogy Lenin fivére merényletet
kísérelt meg a cár ellen.

A cseka-tag felemelte a kezét. — Sietnünk kell.
Készüljetek el. — És aztán, hogy el ne felejtsem — az
őrök holnap és holnapután is csak álljanak a posztjukon,
senkinek se kell tudnia Jekaterinburgban, mi
történt.

— Valamennyien? — kérdezte Medviedew.
— Valamennyien! — mondta Jurowski. — Menj
az őrhelyedre, különben még elpityerged magad a szép
lányok miatt. Mondd meg az embereknek, hogy mi

lőttünk. — Medviedew indul, de Jurowski az ajtóból visszahívja. — Utána majd gyere le a szobába egy pár emberrel. hozzatok magatokkal vizet és keféket, nagy vérfoltok lesznek. Pár nap múlva a fehérek itt úgyis mindenbe beleütik majd az orrukat.

Aztán Jurowski és a két cseka-tag kimennek a folyosóra, nyomukban a lettek. Az ajtó előtt Jurowski megáll és hátrafordul. — Én Nikolajt veszem célba, ez a két elvtárs pedig a feleségét és a fiát. Ha a dolgot elintéztük, álljatok velünk egy sorba. Mindenki egy -egy személyt vesz célba, vigyázzatok, hogy gyorsan menjen.

Hallani, ahogy félretolják a pisztolyok biztosítózárját, az emberek arcán sötét elszántság, senki se felel. A pisztolyokat zsebrevágják és belépnek a szobába.

Demidowa halkan felsikolt, az emberek arcáról leolvassa a fenyegető veszélyt és összeszorul a torka. A cár udvariasan feláll, a cárevics ki akar kászálódni takaróiból, a lányok összeszaladnak és megfogják egymás hirtelen jéghideggé dermedt kezét. Csak a cárné marad nyugodt, belebámul ezeknek az érthetetlen embereknek az arcába, ugyanazzal a kíváncsisággal, mellyel nővére Elisabetha Feodorowna felkereste börtönében férjének gyilkosát és megkérdezte. miért ölte meg Sergius nagyherceget? Elisabetha Feodorownát, aki aztán egy apácakolostorba vonult, májusban tartóztatták le. Hol is lehet most? Megoldotta a rejtélyt? Idegen országban oly nehezen kap az ember kellő feleletet. Németországban még soha nem végeztek ki és nem öltek meg német herceget. Akit megöltek. mind idegenben ölték meg, Mexikóban. Franciaországban.

— Hol van Joy — kérdezi a cárevics, aki kis vizslájáért aggódik.

— A mi szobánkban alszik — feleli Anastasia.

— Szeretném Joyt — kéri a cárevics a zavartan ott álló Jurowskit.

— Fontosabb ügyben jöttünk, nincs időnk most a kutyádért szaladni — mondja Jurowski.

— De ha elutazunk, ugye magammal vihetem?

Jurowski nem felel, előrelép egész a szoba közepéig, vele együtt a két cseka-tag.

A komorna keble elé tartja a párnát, a szakács szétterpeszti ujjait, kitágul a szeme és a falhoz támaszkodik

A cár ráncolt szemöldökkel próbát valamit kiolvasni ezeknek az embereknek az arcából. A doktor érzi a halál közellétét, de nem tudja, mit tegyen.

Most a cárné is megsejt valamit. De nem akarja elhinni. Ha meg kelt lennie, jobb ha valamennyien együtt pusztulnak el. Ezek az alakok ne hallják őket kérni, könyörögni. E pillanatban már nem a beteg, agyonhajszolt asszony, aki kicsi volt, hogy a nagy eszmének éljen. De ezek közül itt senki se lássa, hogy túl nagy volt neki a korona és túl bő a palást.

Az ember az, aminek hiszi magát. Ő mindig uralkodónő marad — ebben a pincében, ezek előtt az emberek előtt is.

— Nikolaj Romanow — mondja Jurowski fojtott hangon, — az ön emberei megkísérelték, hogy kiszabadítsák.

A cár nem értette, mit mond. — Hogy kérem?

— Nikolaj Alexandrovics — ismételte Jurowski, — kényszerítve vagyunk hát, hogy agyonlőjük.

Jurowski és a két cseka-tag már emeli is fel a pisztolyát — három lövés és három kiáltás!

A lányok a falnál állnak és nem mozdulnak. Demidowa arca elé tartva a párnát, elugrik a faltól, de most sorra dördülnek a lövések és sorra valamennyien összeesnek

Az egyik lett végigmegy a vonagló testek közt és bajonettjével mindegyiknek megadja kegyelemdöfést.

Egy idő múlva Jurowski kilépett a cölöpsor elé.

A tücskök cirpeltek, a hold magasan állt az égen.
Anatol Jakimow, az, aki a földön kereste az igaz életet,
odasietett. — Kész?

— Kész.

— Kár a szétlőtt szép ruhákért, — mondta Jakimow,
— manapság olyan nehezen kapni szövetet.

— Nem volt szép a ruhájuk, úgy voltak öltözve,
mint más emberfia. De a ruhájukba bevarrva gyűrűket
és drágaköveket találtunk.

— Ti tartottátok meg vagy a cseka-tagok?

— Nem vagyunk mi rablók — háborodott fel Jurowski.
— Amit a néptől elloptak, legyen újra a népé,

— Hát ha a ruhákat átkutattátok — szépek voltak-e
a lányok? — kérdezősködött tovább Jakimow.

— Véresen senki se tetszik nekem, barátom —
felelte Jurowski.

— Csak most ránk ne szabaduljanak a németek,
mert hisz az asszony német volt — aggódott Jakimow.
— És az angolok, mert a férfi meg az angol király
unokatestvére volt.

— Ne félj, senki se szabadul ránk.

— Ne mondj ilyet, hiszen te is mindenkinek bevernéd
a fejét, aki megölné a testvéredet.

— Tökfilkó, butákat beszélsz. Ezek az unokatestvérek
annyit veszekszenek egymás között, hogy
észre se fogják venni, ha eggyel kevesebben lesznek.

— Talán igazad van — felelte Jakimow. — De mi
lesz most?

— Most a halottakat az autóra tesszük, elszállítjuk
őket a "Négy Testvérhez", ott elégetjük, aztán a hamvakat
leszórjuk a régi aknába. Így senki se talál rájuk és
az ég szentjeinek, akikben ezek az emberek hittek, jócskán
meg kell erőltetniük majd magukat, ha a hamu
közt turkálva. meg akarják állapítani, melyik volt a cár
és melyik a szakács. Ha csak maga az ördög nem siet
elsőnek oda és szét nem választja őket a pokolban.

V. A franciaországi ellentámadás.

A siker nagyságát még nem ismerik fel

(London, 1918. júl. 31)

Július 31.-én a Downing street 10. alatt,
a brit külügyminisztériumban gyűltek össze a világbirodalom
miniszterelnökei. Wilson tábornok felolvasta
emlékiratát a háború valószínű lefolyásáról és a szövetségesek
szinte biztos végső győzelméről 1919 nyarán.
Aláhúzta a franciák július 18.-iki jelentékeny sikerét
Chateau-Thierry és Soissons között. — A kis fekete
Mangin, ügyes ember, arca kissé borús ugyan, — szikrázó
szemek, villogó fogak, a Tigris védence, kemény
rámenő. Kissé kapzsi, mint sok francia, egy sereg autót
használ személyes célokra. Keményre főtt Afrikában,
megacélozódott Verdunnél, gyűlöli a tintát és szereti
a rohamot, ne irigyeljük tőle az autókat! Jó volna sok
ilyen tábornok! Kis tankjaival átgázol a magas gabonán.
még hozzá sűrű ködben. úgy bukkannak fel a
boche-ok előtt, mint elefántok a dzsungelből. Bocheoknak
vissza kell vonulniuk a Marnetól, nincs szerencséjük
e csinos folyócskával, tudhatták volna. Mint
ahogy régi, kipróbált Fochunk nemrégiben elárulta a
a nagy haditanácsban: a boche-ok túlzottan előretolt
vonalait Montdidiernél, Armantiernál és St. Michielnél
le fogják csiszolni kissé, mert sérti katonai szépérzékünket.
nem hagyjuk tovább ilyen tályogoktól veszélyeztetni
Amienst, az iparvidéket és a csatornai kikötőket.

Remélem, hogy most Ludendorffnak lesz min
elmerengnie és nálunk meg alábbhagy ez az utálatos
sietség. A boche-ok ősszel Olaszország ellen fordulnak,
az osztrákok nagyon lustán támadtak, Cadorna esernyője
ezúttal az ausztro-boche-oknál. De itt nálunk —
előbb még nagy égzengés fenn Rupprechtnél, — meg
fogjuk úszni.

A minisztertanács nevetett a tábornok felolvasásán,
Sir Hughesnek, Ausztrália képviselőjének, félig tátva
maradt a szája, fülében a hallócső, úgy figyelt, hogy el
ne mulasszon egy szót se.

Lloyd George, rózsás arcán kenetteljes prédikátormosolyával,
ült a helyén és a tábornok után a mindig
nyugodt és kiegyensúlyozott Milner emelkedett szólásra:

— Azt hiszem. Sir Henry nem becsüli túl szövetségeseinek
sikerét, de ellenségeinek vereségét túlozza.
A németek tankokkal támadták meg, tekintélyes számú
foglyot vesztettek — de hasonlót láttunk már elégszer!
Gondoljunk csak London kissé korainak bizonyult lobogódíszére
és harangzúgására az arrasi győzelem után,
gondoljunk csak arra, hogy Németországot Verdun
után is elveszettnek reméltük. Abban egyetértek Sir
Henryvel, hogy fő gondjainkat 1919-re kell irányítanunk,
de azt a véleményét nem osztom, hogy a németeket
jövőre a nyugati fronton foguk megverni, mert
Franciaországban a németek legyőzhetetlenek. Ezzel
nem akarom kisebbíteni Mangin július 18.-iki szép sikerét,
de négy év óta minden évben ígéretet kaptunk,
hogy tavaszra vagy őszre meg lesz a végleges győzelem.
Bár remélem, hogy többé nem kell a teljes megsemmisülés
ásító szakadékába merednünk, de ha a nyugati
fronton hasonló tempóban folyik tovább a háború,
hol az egyik fél támad, hol a másik, el kell készülnünk,
hogy legalább olyan hosszú ideig eltart még, mint eddig

tartott. Véleményem szerint az amerikaiak segítségével
a nyugati front tartható lesz. Ott maradhatna
35 brit, 65 francia és 65 amerikai hadosztály, a többit
az úgynevezett mellékharcterekre kéne áttennünk, ahol
jó csapatainkkal hasonló eredményeket érhetnénk el,
mint a német hadosztályok Romániában, Szerbiában
vagy Caporettónál. A véres nyugati fronton igazán
felválthatnának bennünket az amerikaiak, mert mi egyedül
aligha tudunk ellenállni Rupprecht küszöbönálló
támadásának.

— Foch nem hiszi, hogy Rupprecht támadáshoz
jut már — vetette közbe Wilson. :

— Fochnak az volt a véleménye annakidején,
hogy kilencedik hadtestünk a Chemin des Dameson
nyugodt frontszakaszon lesz. Mit számít a Chateau-Thierrynél
foglyul ejtett tízezer német, mikor a németek
tízszer annyi foglyot ejtettek? A legszörnyűbb vereségek
sorozata után ne hagyják elvakítani magukat
egyetlen győzelemtől, Sőt aggódom., hogy Foch, mialatt
Rupprecht támadása fenyeget, tartalékait a Marne mellé
küldi. mert azt hiszem, éppen ez Ludendorff hő vágya
is.

Az arcokról mintha elfújták volna a bizakodó mosolyt,
mindenki a nagy márciusi ütközetre gondolt és
az akkor elszenvedett példátlan vereségre, melynek
párja nem volt az angol történelemben.

Canadáé volt a szó. Sir Henry Borden sötét
szemöldökét ráncolta és végigsimított fehér fejebúbján:
erőteljes gazdasági háborút javasolt a békekötés után;
végre arra is gondolni kell, hogy a párizsi gazdasági
konferencia határozatait a valóságban is foganatosítsák
s hogy tisztába jöjjenek. miképpen lehetne az abban foglaltakat
a háború után is alkalmazni. Az ellenséges országoktól
való gazdasági függetlenséget be kell tartani,
vámuniót kell kiépíteni, melybe valamennyi szövetséges

állam beletartozzék, hogy a német ipart tartósan letörje. Nincs értelme, hogy a németeket megverjék a csatatéren, és aztán, békekötés után, újra beengedjék az áruikat. Most azonban, mikor a világ összes gyárai rendelkezésünkre állnak, először is repülőgépeket és tankokat kell építenünk, nem szabad, hogy új embertömegek essenek a mérges gázok martalékául, a németeket gazdasági túlsúlyunkkal kell megfojtani.

Most Délafrika hallatta szavát. Krüger elnök hajdani főállamügyésze. az egykori búr tábornok és Délafrika jelenlegi igazságügyminisztere, Smuts tábornok, aki szőke bajuszával és alnémet parasztarcával úgy festett az angol urak mellett, mint lomha igásló a versenyparipák közt. Ő is osztozott Wilson tábornoknak abban a nézetében, hogy a németek északon, Rupprecht frontján még egy támadási kísérletet tesznek, hogy aztán Olaszországra vessék magukat és Svájcon át támadják meg Franciaországot. De egy pontban eltér a véleménye a Sir Henryétől és lord Milner nézetét osztja — t. i. hogy a németek a nyugati fronton legyőzhetetlenek.

Ausztrália letette a hallócsövet, Hughes dörgő hangon így szólt. — De a nyugati fronton kell őket megvernünk! Mit ér, ha Szalonikiben vagy Palesztinában győzünk, ha a nyugati fronton szétmorzsolnak bennünket? Ha nem verjük meg őket alaposan, hasztalan hoztuk mind e sok áldozatot, pár év múlva újra itt a háború, mert a győzelem nélküli béke irtózatos vereség a számunkra. Mert másodszor nem áll majd az egész világ az oldalunkra. Nem engedhetjük, hogy egyetlen nép szembeszálljon az egész világgal. Napóleont is legyőztük, majd Hindenburggal is elkészülünk.

— És én azt mondom — kiáltott Smuts, — hogy a németeket sohase győzzük le — Smuts tábornok felkapott

néhány papírlapot és véget nem érő hosszú sorban
kezdte ontani a számokat és adatokat.

— Újzéland — fordult Wilson tábornok Massey
miniszterelnökhöz, — mondja csak, hány éves koráig
áldozott ön az emberevés nemes szokásának kissé
távol eső hazájában?

— Míg nem jöttem hozzátok — felelte Massey
erre a kedvenc kérdésre, — fűzve ettem az embereket,
nálatok tanultam meg, hogy kell őket elevenen lenyelni.

— Elevenen vagy fűzve — mondta Wilson, —
nem próbálná meg egyszer ott a búrokkal? — Clemenceau
ennek a tábornoknak már régen kenyér és víz
mellett nyújtott volna alkalmat, hogy a defaitizmus
lényegéről elmélkedhessék. Az ilyen szilárd nézeteket
valló egyéneket Svájcba kell küldeni, hogy az osztrákokkal
tárgyaljanak — aztán csodálkozunk, ha Czernin
nyelvet ölt ránk!

— Hát, Clemenceau jól válaszolt — nevetett Massey.
— nem mindennap esik meg, hogy egy aktív
uralkodót az egész világ előtt hazugnak neveznek.

— Ez mind szép és jó — felelte Wilson, — de
mégis szeretném tudni, mibe kerülnek Smuts beszédei
és ki fizeti meg azokat. No de hallgassuk csak, mit
mond még Délafrika.

— Amit nyugaton nyomasztó túlsúlyunkkal elérhetnénk
— folytatta Smuts, — azt a németek keleten egyenlíthetik
ki. Nyersanyaghiányukat és a mi blokádunkat
Oroszország gazdag, még érintetlen kincseivel fogják
pótolni és ezért az a véleményem, hogy abban a szempillantásban
kössünk békét, mikor a harctéri mérleg a
mi javunkra billen. Talán utolsó győzelmeink csakugyan
annak a beköszöntője. hogy a rég várt hadiszerencse
mellénk pártolt. Legközelebbi sikerünket használjuk
fel a békekötésre, ha közbe elveszítenénk is valamennyi
szövetségesünket. Ausztriát meg kell buktatnunk és

Bulgária abban a pillanatban mellénk áll, mikor
Konstantinápolyt neki ígérjük. Ha Németország ilymódon
magára marad, át kell engednie nekünk a gyarmatait
és hajlandó lesz békét kötni. Akkor aztán Afrika
egész forróövi reszét nemzetközi fennhatóság alá helyezhetnék,
a bizottság élére egy amerikait lehetne
állítani. Először hát Ausztriávai foglalkozzunk, ahol a
forradalom sokkal közelebb van, semmint hinnénk.
Wilson bosszúsan legyintett kezével. — Sokszor
lejátszott lemez, mely már a könyökünkön nő ki. Két
hónappal ezelőtt, Franciaország nyakig ült a sárban,
hívták a lengyeleket és a cseheket: csináljatok egy kis
forradalmat Krakkóban, Varsóban és Prágában! Hívták
a jugoszlávokat: mozduljatok már Zágrábban és Laibacbhban!
Kiáltványok és szökevények — semmi több!
Forradalomnak kevés! Akkor már a mi írjeink sokkal
többet tesznek Németországért! Katonáknak a tényekhez
és nem kiáltványokhoz kell igazodniok. Hiszen
Olaszországban is pompásan verekednek a szláv ezredek.
Kérdezze csak meg Cadornát és Diazt! Aztán meg
csakugyan nehéz a boche-oknál eligazodni, nem egykönnyen
engednek magukba látni. Nem tudom, hogy
Chateau-Thierry milyen mértékben hatott rájuk. S most
itt állok a véleményemmel egyedül, csak Ausztrália
osztozik nézetemben, fogadja forró hálám ez a szeretetreméltó
földrész. Döntés csak a nyugati fronton történhetik,
gondoljunk csak veszteségeinkre Gallipolinál,

Oroszországban támadtak, Oroszországban verték
meg őket, Szerbiában és Romániában támadtak, Szerbiában
és Romániában verték meg őket. Az osztrákokat
tönkreverték Oroszországban és Szerbiában, erre ott
termettek a németek — és befellegzett a győzelmeknek.
Tavaly kísérlet történt, hogy Ausztriát elugrasszák
Németországtól — sokan reménykedtek ebben és mi lett
az eredmény, hogy közös erővel tönkreverték Olaszországot.

Mégis csak Németországhoz kell igazodnunk, egy ideig eltart még, semmi esetre sem újabb négy évig, de aztán felemelik majd a kezüket. Remélem, hogy Hindenburg és Ludendorff is csatlakoznak ehhez a nézetemhez.

Miután Wilson befejezte, Lloyd George megpróbálta összefoglalni a tanácskozás eredményeit, hogy a háborút a győzelmes befejezésig végig kell harcolni, mert az elsietett béke csak afféle rossz fegyverszünet volna, melynek a végén a németek Angliát egy még veszélyesebb tengeralattjáró flottával támadnák meg.

— A legrosszabb időkön most már túl vagyunk, a konvoj-módszer bevált a német tengeralattjárók ellen, Angliát Amerika és Franciaország támogatásával nem lehet többé szárazföldön megverni, csak a tengeren. És hogy Angliát meg lehessen verni a tengeren, azt egyetlen angol se hiszi el. Ha tehát az itt összegyűlt valamennyi miniszterelnök, Ausztrália képviselőjének kivételével, azon a véleményen van, hogy Németországot a harctéren nem lehet megverni, bátor vagyok még egyszer a blokád hatásaira felhívni a figyelmüket. Talán ez — és Oroszországban a keleti front visszaállítása — mégis csak térdre kényszeríti végre Németországot.

Talán ugyanabban az órában, mialatt a brit világbirodalom miniszterelnökeinek konferenciája tartott, Balfour szalonjában, a külügyminisztériumban. Eduard Benes cseh tanár — vagy ahogy ő magát nevezi — a cseh és szlovák országok vezértitkára, várakozott.

Ennek az előzetes megbeszélésnek az időpontja különösen kedvezőnek tűnt fel Benes számára: a Piavénál ég Asiagonál visszavert támadások folytán a wieni és budapesti képviselőházban fellángolt vihar nem hagyott nyugtot a hadvezetőségnek és a kormánynak;

Czernin beszédei és Clemenceau feleletei Ausztria-Magyarországnak
minden, a csehek által olyannyira
rettegett, különbéke-kísérletét egyszer és mindenkorra
lehetetlenné tették; az önálló csehszlovák hadsereg
zászlóit májusban Olaszországban és júniusban Franciaországban
adták át az első ezredeknek. Hírlapi tudósítások
nyomán az egész világon ismeretessé vált a csehszlovák
hadsereg kalandos vándorútja Szibérián át a
keleti behajózási kikötőkig. Most hát ott volt Benes,
hogy mind e segítségért behajtsa a jutalmat.

Itt sétált hát fel s alá a cseh kereskedelmi iskolai
tanár, aki, szegény parasztfiú létére, elég nehezen jutott
hozzá, hogy Párizsban és Londonban tanuljon. Itt sétált
ennek a magasablakos teremnek lépést tompító szőnyegein
és még egyszer felrajzott előtte tarka sorsa.

1908-ban, amikor először került határozottan egymással
szembe Európa két hatalmi csoportja, ott áll a
potsdami mulatókertben és égő pillantása az arra elvonuló
testőrezred felé száll. Ő, aki zsebében a Simpilcissimussal,
azért jött, hogy gúnyolódjék, őt, aki maga
akarta lemérni ezeket az erőket, akarata ellenére magával ragadja
a hatalomnak ez a látványa, az egyeseknek
ez a tökéletes odaadása és feloldódása az egészben.
Fojtogató félelem, bénító szorongás vesz erőt rajta.
Ami itt dobogva elsiet előtte, nem emberek már, hanem
egy génszörnyeteg, amely a keresztfuvolák rikoltása
és dobpergés közepette mozdul tova, Nagy Frigyes
hegyes kalpagjaiban és az új kor fegyvereiben; egyöntetűek
az arcok, egyöntetűek a mozdulatok, egyöntetűek
az egyenruhák. Így masíroznak át majd az én
népemen, így fognak minket széttaposni — és senki se
ment meg bennünket. Az osztrák hadseregben szolgáló
cseh földijeire gondol. látja ingerült, olykor gúnyos arcukat,
mikor idegen vezényszóra kell masírozniuk és
Masaryk mondása jut az eszébe, hogy 1866 után a csehek

szívesebben váltak volna poroszokká, semhogy
tovább is osztrákok maradjanak.

De most emlékezetébe hirtelen a francia kürtök
harsannak fel, már nem a vakációzó tanár, már a cseh
és szlovák államok vezértitkáraként áll a francia köztársasági
elnök oldalán, meghajtják előtte és a francia
tábornokok előtt a cseh duplafarkú oroszlánt és a
három szlovák hegységet ábrázoló zászlót, a zene
Smetana "Hazám"-ját játssza és ott vonul el előtte a
világoskék-barettos 21.-ik lövészezred a Darney-i
táborba.

Mialatt négyszöget formál az egykori hadifoglyokból
álló ezred, amely Korfun át Szerbiából Franciaországba
érkezett, Poincaré beszél, a francia forradalom
szókincséből mond kipróbált lángra gyújtó szavakat,
mámorossá szédítve mindenkit, aki sorsát ezzel az
országgal akarja összekötni, Becsületről, zászlóról és
szövetségről beszél. Köszönetet mond, hogy 1870-ben az
alvó Európa süket hallgatásában egyedül a prágai
országgyűlés gondolt Franciaország szerencsétlenségére
- és egycsapásra nyoma vész az elégedetlenség
kifejezésének a cseh katonák arcán, akik immár nem a gyűlölt
idegenlégióban szolgálnak, ahol a legkétségbeejtőbb
küzdelmekben kell utolsó szál emberig feláldozniok
magukat. Most már cseh vezényszóra masíroznak
és a németeket ki fogják szorítani Középeurópából
Most válik valóra Bismarck mondása: aki Csehországban
úr, az lesz az úr Európában.

Igen, ilyen sokra vitte a kis prágai kereskedelmi
iskolai tanár, aki 1915 szeptemberében egy katonaorvos
barátja segítségével Aschnál átszökött az osztrák
határon Bajorországba. Aztán három esztendőn át kilincselt
a hatalmasok előszobáiban. Ez a három esztendő
csupa intrika, résenállás, reménység és szomorúság
volt. Mennyit fáradozott újra meg újra, hogy Ausztria

különbéke-kísérleteit megakadályozza, mennyi félelmet kellett kiállnia. hogy Ausztria számos angliai és franciaországi barátja keresztülvihetné a különbékét, hogy Németországot igazolják, akkor pedig minden eddigi fáradozása kárbaveszett. Most azonban egy kicsi, hadifoglyokból és szökevényekből álló hadsereg áll a rendelkezésére, maroknyi hadsereg csupán, alig pár ezer ember, szétszórva Szibériában, Franciaországban és Olaszországban. s ha az osztrákok bárkit közülük kézrekerítenek. felkötik a legközelebbi fára. De mégis csak hadsereg. Benes csak Ausztriára gondol; a szövetségesek, Olaszország kivételével, csak Németországra.
Ez a nagy nehézség, melyet le kell győzni.

Az ajtó kinyílt, lord Balfour lépett be, magas alak. kissé álmos szemek egy egészen tiszta, utolsó zugáig rendbeszedett arcon. Kezet nyújtott az idegen, ismeretlen országból jött kis tanárnak, fürkésző arccal nézett annak ravasz parasztarcába. hunyorgó szemébe, az egyik magas támlájú székre mutatott és hanyag, keresett modorban beszélni kezdett: kissé felülről lefelé, a született arisztokrata sajátos hanyagságával, akinek semmi oka sincs, hogy megerőltesse magát. A kis cseh mereven ült vele szemközt, alaposan össze kellett szednie magát. hogy a sok tárgyalásban megszerzett biztonságát el ne veszítse ezzel az arisztokratával szemben.
Benes ravasz. nem árulja el ellenszenvét a másik született megfontoltságával szemben. Sohase szerette Angliát, már diákkorában gyűlölte és merőben érthetetlen volt számára ez az óriási London. ahol az ilyen méltóság a legnagyobb nyomorral megfér. Olyan sokszor át meg átrágta: mi mondanivalója van, hogy a brit kormány elismerje a cseh nemzeti tanácsot, hogy most fennakadás nélkül sikerült előadnia kérését. mialatt Balfour húnyt pillával hallgatta. Mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy Poincarénak a Darney-i zászló szentelésen

mondott beszéde és Pichonnak egy jegyzéke alapján Franciaországban olyannyira elismerik az önálló Csehszlovákiát, hogy őt, mint a csehszlovák nemzeti tanács vezértitkárát, minden nyilvános ünnepségre és államaktushoz meghívják.

Az angol külügyminiszter félig nyitott szájjal hallgatta, nagyon is jól értette, mit akar a vendége: Ausztria szétdarabolását. A brit világbirodalom érdekeire gondolt és kissé fanyar lett az arca; ha Ausztria eltűnik, akkor a Balkán fölnyomul egész Európa szívéig. Különös egy állam, melyet itt most oly hevesen támadnak, de talán az írek se gondolkoznak másképp Anglia felől. Az a kérdés, hogy az íreket egyáltalában meghallgatják-e a világon, mert ez könnyen minden nagy birodalom pusztulására vezethet. Mindenesetre kevesebb volt a nehézsége annak, hogy a zsidóknak. akiknek sajtójára szükségük volt, Palesztinát adják oda, mint most a cseheknek Csehországot.

— A nemzeti tanács — folytatta Benes, — egyben politikailag teljhatalmú szerve nemzeti érdekeinknek, Franciaországban, Olaszországban és Oroszországban sok olyan jogot gyakorol, mely a kormányzatot illeti meg. Jogilag azonban csak félig szuverén szerv, ami politikai és morális helyzetét megnehezíti. Mozgalmunk megerősödésére és hadseregünk moráljára, főképp Szibériában, ahol a bolsevísta fertőzés veszélye a legnagyobb, a brit kormány elismerése volna a legfontosabb. A franciák hasonló okokból küldték ki oda Janin tábornokukat és nemzeti tanácsuk tagját, Stefánikot. Időközben otthon, Prágában is, megalakult a nemzeti bizottság, melynek a mi párizsi nemzeti tanácsunk részéül tekinti magát.

— Nagyon jó, nagyon szép — felelte Balfour nyugodtan, az ő számára csak játékpénz volt mindaz, amit Benes aranytallérnak hitt, — ezt az egész dolgot

majd egyszer alaposan átgondolom. Tudniillik az egész nemzetközi jogban nem tudok példát arra, amit ön itt most előterjesztett. Nem tudom, hogy az ön nemzeti tanácsát csakúgy máról holnapra elismerhetjük-e, mert az ön állama teljesen az ellenség birtokában van és pedig nem úgy, mint Belgium, Szerbia vagy Románia — hanem jogilag és a valóságban is évszázadok óta az ellenséghez tartozik.

Ha Csehszlovákiát elismerik — felelte rá Benes buzgón, — Ausztria-Magyarország többi szláv nemzetiségét is harcra hívjuk! — És aztán, kis szünet után, amikor kezdte sejteni, hogy egy monarchisztikus állam képviselőjének nehezére esik árulókkal paktálnia: — Yorck porosz tábornok is kivált csapataival Napóleon hadseregéből, még hozzá a legválságosabb órában hagyta cserben.

— Itt nem a kérdés morális, hanem politikai oldaláról van szó, — felelte Balfour. — Mihez kezdjünk aztán a lengyelekkel meg a jugoszlávokkal? — Angliában egyetlen ember sem igazodik el a lengyel-kérdésben, azt hiszem, vezértitkár úr, még az ön barátai, Wickham Steed és Seton Watson sem, akik pedig igazán szakemberek Ausztria szétdarabolásában. A lengyelek éppoly kevéssé tudják, mit akarnak, mint ahogy a Központi hatalmak se tudják, mit akarnak Lengyelországgal, mi viszont azt nem tudjuk, hogy szolgálhatnánk a lengyelek igazát, anélkül, hogy Oroszországot halálosan meg ne sebezzük vele. És Jugoszlávia? Ön nem tudja, hogy a jugoszláv komité követelte új államhatárok összeegyeztethetetlenek azokkal a határokkal, melyeket Olaszországnak a londoni paktum biztosított? Eszel csak egy tört részét bolygatjuk azoknak a nehézségeknek, melyek elé a Habsburg-monarchia esetleges likvidálása állítana bennünket, a német kérdésről nem beszélve, Következésképpen nem hiszem, hogy ebből

a bonyolult komplexumból szabad-e a cseh kérdést külön kiemelnünk. Nem, nem, vezértitkár úr, így nem lehet az osztrák kérdést megoldani

Benes érvet érvre halmozva próbálta meggyőzni a külügyminisztert, nem győzte hangsúlyozni, milyen mély hatást keltene éppen Anglia elismerése, miután éppen angol területen nem álltak csehszlovák csapatok.

— Nem mindig örvendett az Osztrák-Monarchia ekkora jóakaratnak, csak Gladstone hires 1881-es Midlothian-beszédére bátorkodom hivatkozni. amikor ez a nagy államférfiú így fakadt ki: az egész világon nincs egy talpalatnyi hely, amelyre ujjatokkal rámutatva mondhatnátok: Itt jót tett Ausztria!

Balfour ceruzájával játszott és elkerülte Benes pillanását.

— Jó! És ha elismerjük ezt a nemzeti tanácsot, ki kezeskedik, hogy Prága is elismeri-e? Ki kezeskedik, hogy ön nem csupán egy politikailag radikális emigráns, míg Prága hű a Habsburgokhoz, mint ahogy Wien felé nem egyszer nyilatkozta is. Súlyos balfogás volna részünkről. Eddigi tapasztalataink szerint bizalmatlannak kell lennünk. Eddig még minden népnek kockáztatnia kellett valamit — sőt néhánynak sokat is — hogy valamit elérjen. De ha az ön hazája semmit sem akar kockáztatni, ebből arra kell következtetnem, hogy nem a mi győzelmünkre számít.

Benes nem várt más feleletet, átnyújtott az angol miniszternek egy jegyzéket, amely néhány hazai cseh képviselő csatlakozó-nyilatkozatát foglalta magában. Balfour átvette az iratot, sok szerencsét kívánt Benesnek célja eléréséhez és további tárgyalásra lord Cecil blokád-miniszterhez utasította

A fekete nap (Avesnes, aug. 8.)

Fenn a magaslaton, Vauban rég bemohosodott és zölddel borított bástyái mögött, mint valami vén katona, aki élete estéjén mereng, ott kuksol Avesnes városka, csipketetőkkel négyágú Szent Miklós tornya körül. Lenn, a pályaudvar felől szétsugárzó új utak egyikén, sövény mögé rejtve egy falusi ház áll a mezők zöldjében, amelynek tetejét drótok fonadéka hálózza körül. Innen, a német főhadiszállás hadműveleti osztályáról a drótok egyenesen a berlini minisztériumba futnak, továbbá a front hadcsoportjaihoz és hadseregeihez és ennek az egyetlen nagy megszállt erődítmények többi részébe. A hadseregeknél a vezetéket nagy kapcsolótáblákon dugaszolják át a hadtestekhez és hadosztályokhoz, ahonnan a brigádokhoz és ezredekhez a fák felett vagy kövek alatt futó vékonyabb drótokon ágazik tova.

És itt, éppen ebben a falusi házban, augusztus 8-án délelőtt, mialatt délnyugatról — éppúgy mint a Marne menti ütközetnél, — tompa, egyre erősebbé dagadó dörgés hatolt át, megállapították, hogy a Perrone-környéki második hadsereg egyes osztályaival hirtelen megszakadt minden összeköttetés. A főhadiszállás már több vezérkari tisztet küldött ki, hogy derítse fel a dolog okát; a visszatértek csak annyit tudtak jelenteni. hogy hatalmas tankosztag nyomult be mélyen a német vonalakba.

Egy nagy, minden zugában fénnyel elárasztott szobában
ült az első tábornok-szállásmester és nyers, öblös,
a szája szögletéből előpréselt torokhangon dörögte be
a készülékbe, hogy az állásokat azonnali ellentámadással
vissza kel foglalni.

Ludendorff aztán füleit a készüléknél, nyugtalanul
firkált különféle számjegyeket, ránc barázdálta a homlokát.
Letette a hallgatót és mintha szédülne, egy pár
kurta hörgő lélegzetre behunyta a szemét.

A világos verem falain hatalmas térképek függnek,
tájak párlatai, folyók, völgyek, hegyek, erdők, utak,
vasutak én városok elvont forgalmai. És a fekete-
szürke nyomású térképeken, mintegy hozzácsatolva,
vörös és kék erek futnak különös görbületekre ágaznak
és oszolnak szét, mindig vörös a kék mellett, nyitott
vénái és artériái a szétzúzott kereszténységnek,
melyekből nap-nap után vérzik el a világ, egyszer kis,
felfreccsenő cseppekben, máskor meg, ha a vörös és
kék számjegyek túl erősen lüktetnek, vastag sugárban
ontják vérüket a szétrepesztett ütőerek,

E fáradt szemek fölött a föld felé súlyosodó homlokban
mindezek a vörös és kék vonalak éltek, mind,
mind. Ezek a pusztaságba és rombolásba ágyazott
vonalak az ő számára az ország fölé dobott erő hálózata
volt, melyet vasutak, országutak és autós osztagok mindig
friss vérrel tápláltak a hátrább fekvő raktárakból

Mindenütt hadosztályokat jelző számok — a nagy
játék a legkisebb egységei, — innen osztják be, tolják
előre őket és amelyik elvérzett, azt a számot kihúzzák.
Itt, ebben a szobában. a vörös és kék vonalak hullámzásaként
mutatkozik meg mindaz ami elől, hosszú éjszakai
utazások és tűz alá fogott utakon át való előnyomulások
után, élni vagy halni fog. Itt. magában
a szobában. semmi se történt. Itt ült ez a tagbaszakadt
ember, mialatt néma segítőtársai sorra bejöttek, más

térképeket hoztak, más vonalakat rajzoltak bele, számokat cseréltek és épp olyan csöndesen, kurtán és katonásan távoztak is. Itt ült a tábornok-szállásmester, arcán már a szoba sárga színe, töprengett és tudta, hogy gondolata ezrek és ezrek élete és halála felett dönt. Számolt, kételkedett és reménykedett, rendezett és rostált, a számoknak, erőknek és az ismeretlennek ebben a birodalmában, melyet a maga véghetetlen testiségében áttekinteni se lehetett. Amit ez az ember itt csinált, az szinte tiszta tudomány lett volna, ha számításaival szemben nem áll valami számításba nem vehető, valami, amit csak az akarat legteljesebb, minden emberre átsugárzó megfeszítésével lehetett legyőzni. Mert mindannak, ami a vörös vonalakon szembe szegült, meg kellett hódolnia, ha a kék számoknál minden rendben volt, ha az itt kifejtendő nyomásnak minden olyan pontosan engedelmeskedett, mint ahogy azt hosszú éjszakákon át, száz és száz fej, a legaprólékosabb részletekig kiszámította.

A tábornok tudta, hogy a kigondolt tervek vágányáról milyen rakoncátlanul ugrik elő a kivitelezés, mert ő maga is résztvett egyszer egy ilyen pontosan kiszámított terv végrehajtásában. Mint a csaták kóborlója, szállásmester, akinek az volt a feladata, hogy a később érkező hadseregparancsnokságnak beszámoljon a lüttichi eseményekről, az volt a meggyőződése, hogy a támadás csak akkor sikerülhet, ha elszántan hajtják végre. Ide sietett hát az egymásra torlódó menetoszlopokon át, csüggedt csapatai élére állt és éjnek idején, anélkül, hogy akár balról, akár jobbról támogatták volna, rohamra indult a szakadatlanul tüzelő erődök között. Hirtelen és bátor beavatkozásának köszönhette hogy e szomorú éjszaka után szürkületkor, a lüttichi citadellában többszáz belga foglyot ejtett.

A telefon csengett, a tábornok felvette a hallgatót

Az ellenség mélyen behatolt a német állásokba.
Elől majdnem az egész tüzérség elveszett. A tankok
hadosztálytörzskarokat is megleptek szállásaikon.

Ludendorff éles hangon kérdezte, miképpen történhetett
meg, hogy az ellenség ilyen csekély ellenállásra
talált.

A távolból egy hang így felelt: — A csapatok
túlságosan számítottak a támadás folytatására és beérték
azzal, hogy csöndesen feküdtek a magas gabona
közt, mert valahányszor hozzáfogtak a sáncásáshoz,
heves tűz alá fogták őket. A köd is akadályozta a
látást, a tankelhárító ágyúkat gyakran egészen váratlan
irányból érte a támadás.

— Érezteti már hatását a mi folyamatba tett
ellentámadásunk? — kérdezte Ludendorff.

— Kevés a csapatunk. A tüzérség hiánya megakadályozza
az ellentámadást. Továbbá az ellenség
bomba-rajjal és messzehordó ágyúkkal próbálja zavarni
a friss csapatok harcbadobását.

Ludendorff újra letette a hallgatót. Összeszorított
ököllel bámult maga elé és érezte, ahogy a sors könyörtelen
lábával összetaposva a kék vonalak fonadékát,
egyre jobban közeledik feléje.

Támadj, mindig csak támadj és ne hagyd az ellenséget
lélegzethez jutni. Támadj, támadj, ne adj nekik
időt a gondolkozásra, kényszerítsd rájuk akaratodat,
rángasd ide-oda frontjuk mögött a tartalékaikat! De
most az ellenség lélegzethez jutott és a tábornok-szállásmester
zihál és vele a milliók az egész fronton.
Most érezniük kell odaát, hogy a gyűlölt nép kimeríthetetlen
erejéről való elképzelésük csak félelem-sugallta
képzelődés volt, most fel fogják ismerni. mennyire
megfogyatkoztak ezek a vonalak. — A tábornok felugrott
és a nyitott ablakhoz lépett. A csata távoli
dörgése egyre gyöngébb lett. Kihúzta magát, mintha a

fronton vonulna el, a katonái előtt. Ne érezzék odaát, nem szabad megérezniük, hogy akarata elernyedt.

Az ajtó kinyílt, a tábornok lépett a szobába. A vén katona becsületes, durván ácsolt arca a gond felhőibe borult, odanyújtotta feltűnően kis kezét munkatársának, szinte óvatosan, mintha kímélni akarná szállásmesterét.

Ludendorff, nyomában a tábornagy, odalépett a térképasztalhoz és röviden, szűkszavúan, világosan és élesen kezdte előadását. A tábornagy tudott hallgatni és Ludendorff teljesen elfogulatlanul beszélt, mintha önmagával folytatna párbeszédet. Hindenburgnak nem kellett sokat magyarázni.

— A helyzet elég rossz — mondta Hindenburg. amikor Ludendorff befejezte, — de a Brussilow-offenzíva idején láttuk már az ellenségnek nagyobb kezdeti sikereit is.

— De ez a támadás halomra dönti minden tervünket, — felelte Ludendorff szinte türelmetlenül.

— Az ilyen kezdeti sikerek ellen még eddig mindig megtaláltuk a kivezető utat, Cambrainál, Arrasnál és Wytschaetenél is.

Hindenburg, aki paraszt, nemesember, katona egyszemélyben és mélyen a földbe ereszti gyökereit, azt hiszi, hogy ugyanaz az Isten, aki a jégesőt küldte rájuk, majd újra napfényt hoz.

— Ezek a szétbomlás következményei, mellyel a Hinterland már a frontot is megfertőzi, — felelte Ludendorff, — hasonló eseményekkel állunk szemközt, mint amilyet július 18-án először figyelhettünk meg.

Ludendorff. akinek anyja nemes és apja a magaművelte föld bérlője, már nem a földbe, hanem népének történelmébe gyökerezik. Bár a tábornok, ha nincs elfoglalva térképekkel és haditervekkel. ahhoz is visszanyúl, ami a számok mögött van: az emberekre,

akikre ugyanazokat a törvényeket akarja kényszeríteni.
melyek őt hatják át utolsó idegszáláig. De az
egyenruha nélküli emberek megfoghatatlanok a számára,
árnyékok a gyárakban. árnyékok a bányákban, árnyékok
az olvasztókemence mellett, ebben az országban,
amely maga is egyetlen óriási tűzokádó gyár
Ezek az árnyékok már régen nem értik, mit akar ez az
ember a fronton, csakúgy, mint ahogy Ludendorff se
fogja soha megérteni ezeknek az embereknek egy jobb
élet utáni vágyát. Élet — az ő számára a lét fenntartása
krumplival és kenyérrel, pontosan összevágó
számítások alapján, ha az emberek is úgy akarják.
Már pedig kell akarniuk, mert hiszen az egész állam
létéről vagy nem létéről van szó. Hogy egy ilyen küzdelem
közben hogyan töltheti meg valaki a saját zsebeit,
azt a tábornok egyáltalában nem érti, mert az
ilyen gyalázatos gondolkozási mód teljesen érthetetlen
a számára, akinek négy éve megszűnt a magánélete.

Ő is mélyen vallásos, de az ő jéghideg Istene nem
hasonlít egy biztosan futó géphez, amellyel nem történhet
hiba. Mivel az ilyen vallás belülről nem tud elragadni,
kívülről markol meg gorombán, tilalmak helyett
parancsokat oszt és imák helyett irányvonalakat.
Ami Ludendorffból hiányzik, az hiányzik az új birodalom
egész felépítményéből, minden gyárával és ipartelepével
együtt: — a föld sötét erőivel való titokzatos
kapcsolat, ami a tábornagyban még megvan.

— A haza fáradt, — felelte Hindenburg, — a
haza gyors győzelmet várt és most kezd kételkedni.
Hiányoznak a régi harcedzett katonák, akik az ilyen
hirtelen ránktörő bajnak ellenállni tudtak volna. De
remélem, hogy az ellenség, mint Cambraínál, most sem
ismeri fel sikerének nagyságát. — Figyeljen csak, az
ágyúdörej alábbhagy.

— A 41-es és a 18-as hadosztályt mintha a föld nyelte volna el, — panaszkodott Ludendorff.

Hindenburg megpróbálta bátorítani a tábornokot:
— Talán a szomszédos hadseregek tartalékainak oldaltámadása átsegíthet bennünket a krízisen. Talán Roye elleni ellentámadásunk is meghozza a sikerét. Mindenesetre helyezkedjünk várakozó álláspontra, aztán majd meglátjuk mi a teendő. Hamarosan életbe kell léptetnünk ellenintézkedéseinket. Én nem látom olyan vigasztalannak a helyzetet.

Ludendorff egy keveset küszködött magával, aztán szinte nyersen mondta. — Ha nem bírom már kegyelmes uramnak vagy őfelségének bizalmát, kérem, fogadják el a lemondásomat.

Hindenburg hozzá volt szokva munkatársának ilyetén gyors hangulatváltozásaihoz, megnyugtatta a tábornokot és a búcsúzásnál keményen megszorította a kezét.

A tábornok magára maradt és kifülelt az ablakon. A távoli csatazaj elnémult.

Hát ez egyszer újra a tankok, mint Cambrainál, mint Soissonnál! Három héttel ezelőtt, július 18-án, a franciák betörésének a híre éppen Rupprecbt trónörökös hadseregénél érte, amikor annak főnökével, Kuhl tábornokkal, az utolsó nagy támadás előkészületeiről folytatott megbeszélést. Hogy össze kellett szednie magát, hogy azt a megbeszélést akkor mégis befejezze.

Nem kellett volna neki is tankokat építenie? De akkor a többi hadianyag előállítása szenvedett volna kárt. A sárgakeresztes gázba vetette bizalmát, melyet egy évvel ezelőtt egy titkos tanácsos bocsájtott rendelkezésére. A titkos tanácsos biztosította, hogy az ellenségnek egy évig nem sikerül majd a gáz összetételének nyomára jönni, de egy év után ez az előny elenyészik és az ellenség hasonlíthatatlanul több gyárában olyan mennyiségben állíthatná elő ezt a gázt, hogy a németek,

akiknek nem áll módjukban az egyenruha és a
fehérnemű-csere, szinte tehetetlenek volnának vele
szemben. És most már tudja Ludendorff, hogy az amerikaiak
egy még sokkal hatékonyabb gázt találtak fel
és nagyszabású gyártását már meg is kezdték.

Ludendorff mégegyszer sorra vette, hibát követett-e
el — nem — és újra nem, számlái egyeztek.
egyszerre valami más nem egyezett.

Az, ami hirtelen zavart okozott, nem az ellenség.
hanem a saját katonái, akik már nem rendelkeznek a
tökéletességnek ama foka felett, melyet tőlük joggal
megkövetelni vélt. Július 18-ika után védekező háborúra
rendezkedett be, Svájctól a tengerig: Csapatai
egyszerűen hagyták, hogy az ellenség lerohanja őket!
Hogy ebben a csapatoknak vezetőik iránti túlzott bizalma
is hibás volt, hogy a csapatok a nagy támadás
folytatására számítottak Reims két oldalán vagy a
flandriai nagy offenzívára, amely a végleges győzelemhez
segíti majd őket, ezt Ludendorff sehogy sem tudta
megérteni, mert lényétől minden szertelenség távol állt.
A tábornok még mindig remélt, de most, hogy a számla
hamisnak bizonyult, hogy az ő egzakt Istene nem állt
melléje az igaz ügyben, mint ahogy azt várni lehetett
volna, most a zavarosban kezdett reménykedni, a véletlenben,
a szerencsében és az előre nem látottban: hogy
az ellenség sorait is megtizedeli a náthaláz, melytől a
német hadsereg is olyan iszonyatosan szenvedett, hogy
egyes hadosztályokban akkora rések támadtak, mint
valami nagy csata után.

Győz a tank (Flixicourt, aug. 9)

Augusztus 9-én Winston Churchill az Amiens melletti Flixicourtban meglátogatta a negyedik angol hadsereg parancsnokát Sir Henry Rawlinson tábornokot. A tábornok a legnagyobb szívélyességgel üdvözölte Churchillt, aki érdekes keveréke volt a katonának, nemes embernek, riporternek és kereskedőnek. Megkérdezte miképpen sikerült ilyen gyorsan Londonból ideruccannia.

Churchill egész arca nevetett. — Ez Sir Henry Wilson érdeme. Tegnap szobájában egy kis előadást tartott nekünk. — Churchill zsebrerakta kezeit, lehajtotta fejét, lábát lóbálta, mint Wilson és a hosszú tábornok hanghordozását utánozva rákezdte. — Ma reggel — uraim — nagy csata! Ezúttal mi támadunk. Két hadsereggel támadunk — egy franciával és egy angollal. Sir Douglas Haig is menetel, kényelmetlen dolog, még a hátaslova sincs kéznél és kénytelen mindennapos reggeli lovaglásáról lemondani. Nagy csődület, miniszterelnök már a régi jó Amiens városának közelében, Haignak ez kínos. — Foch mint mindig — most se irigy — jó ember, ez a Foch — hadd legyen meg Haignak is az öröme, vezérlete alá adta mind a két hadsereget. Rawly a balszárnyon, Debeney a jobbon. Rawlynak ötszáz tankja van. Nagy csata. Smuts tábornok, az amerikai torokmetszők nem vesznek részt benne — és azt hiszem nem szívesen látnák, ha mindent

előre megmondanánk nekik . Így hangzott Wilson pythkus beszéde, erre aztán felszedelőzködtem és átjöttem önhöz, kedves Rawly.

— Igazi Sir Henry beszéd, — nevetett Rawlinson.

— Ezért siettem repülőgépen Párizsba — már rég itt volnék, de az összes utak zsúfolva vannak hadifoglyokkal. Szép kis fogást csinálhattatok!

— Eddig tizenhatezret — mindennel együtt — kétszáz ágyút — és még egyre nő a számuk.

— Rawvly. tudja. hogy ezek a foglyok már nem a régi Friccek? Akiket én láttam: nevetett a legénység, kísérteties nevetésre rándult ezeknek a szürke, sovány embereknek az ajka, szánalmasnak hatottak indiai lovasaink mellett — a tisztjeik földreszegzett pillantással kullogtak mellettük — és noha húnok, megesett a szívem rajtuk.

— Néhány foglyot kihallgattunk, azt mondták, nem akarnak több háborút, elegük volt, otthon a gyermekeiknek nincs mit enniük. Becsapták őket, nyárra békét ígértek nekik, — felelte Ravlinsun tábornok.

Churchill felvonta szemöldökét. — Vigyázat! Vigyázat! Óvakodjunk a fertőzéstől. A bolsevizmus, úgy látszik, már a németeket is megmételyezte. És ha Németországban lábrakap a bolsevizmus, az veszélyesebb, mintha Oroszországot dúlja szét! Nem tetszik a dolog. Az ilymódon elért győzelemtől jobban félek, mintha döntetlen volna az eredmény.

— Az is lehet, hogy más okból nevettek, — felelte Rawlinson. — Elmondták, hogy olyan borzalmas volt a mi ötszáz tankunk támadása kezdetlegesen összetákolt állásaik ellen, azt hitték, utolsó szál emberig ottmaradnak.

— Ravwly, ilyen támadásról álmodtam már évek óta. Ti, katonák már régebben jobban bízhattatok volna a tankokban.

— Minden hibátlanul működött — számolt be a tábornok. — Ahogy már százszor kipróbáltuk. Szigorúan Ludendorff receptjéhez igazodtunk. Százhúsz tüzérüteg, belövés mellőzve, egy kis mesterséges köd. Egyetlen egy ágyúlövés az ellenséges ütegek ellen, aztán ötszáz tank hengeredik elő, nyomában a gyalogság és a tábori tüzérség. Mielőtt a Friccek észbekaptak volna, már ott voltunk hátul a törzskari szállásoknál. Szép nap volt ez, Winston, és csekély veszteséggel járó pompás győzelem.

— De a további előnyomulás annál nehezebb lesz, — mondta Churchill. — Ezeknek a németeknek van egy átkozott találmányuk — lövegeiket és aknavetőiket úgy tudják tempírozni, hogy a robbanás napok, hetek, esetleg csak hónapok múlva következik be. Ha most lélegzethez jutnak, sikerül visszavonulniok és ha nem esnek a bolsevizmus martalékául. Jövőre újra ott kezdhetjük el, ahol tavaly ősszel álltunk, talán csak azzal a különbséggel, hogy bármely pillanatban váratlanul levegőbe röpülhet valamelyik állásunk vagy parancsnokságunk.

— Winston, ne keserítse meg ilyen szomorú szavakkal a győzelem örömét.

— Hiszen én is örülök, hogy elől jól megy, de az utolsó esztendők megtanítottak: vannak előre nem látott veszélyek, melyektől félni kell. No de most induljunk, hadd lássak valamit.

— Előbb lunchözzék velem, aztán majd rendelkezésére bocsájtok egy urat.

Helyet foglaltak egy kerti asztalnál, melyet már körbeültek a nevető, tréfálkozó tisztek. A fák ágain át ki lehetett látni az országútra, ott vonultak el még mindig a német foglyok végtelenül hosszú sorban, porfelhőbe burkolva, sapkájukat feltolták a homlokukra, takarójuk a vállukon.

Minden tisztnek volt valami új híre a győzelemről, mindenki tudott valami ausztráliaiak. vagy canadaiak. végrehajtotta hőstettet. Egyesek a frissen kibocsájtott térképeken új támadási célpontokat kerestek. Minden csupa reménység volt és támadás vágy.

Churchill utolsó nurlui együttlétükre gondolt, amikor Rawlinson megpróbálta, hogy összegyűjtse a Gough-hadsereg maradványait. — Négy hónappal ezelőtt volt! Mekkora változás azóta. Akkoriban nem sokan bíztak benne, hogy egyszer még támadni is fogunk.

Mikor Churchill elbúcsúzott, az egész törzskar autójához kísérte. — Az Amiensből Vermontba vezető út szabad, — mondta Rawlinson, — nyugodtan mehetnek arra, de vigyázzanak, mert az ellenség olykor még tűz alá fogja.

Churchill egy fiatal parancsőrtiszt kíséretében indult el. Az elhagyott, kísérteties Amiensen haladtak át, a székesegyház mint valami partravetett hajó meredt fel a szétdúlt házak romjai közt. Útjuk aztán, zúgó útszéli fák közt, a nyílt országúton vitt Villers-Bretonneuxba; hamuhalom, melyből csak néhány kémény meredt a magasba.

— Különös — mondta Churchill fiatal kísérőjének — az ember egy lépést se tehet ezen a fronton, hogy fel ne éledjenek benne negyvennyolc év előtti emlékei. Itt Villers-Bretonneuxnál ért véget a Faidherbe-vezette északi hadsereg ütközete Manteufel ellen, akkoriban bomlottak szét a Somme-on át visszavonuló testőrcsapatok — a franciák számára ez a háború csak a réginek a folytatása és a közbeeső idő csak egy elviselhetetlen fegyverszünet.

Autós osztagok jöttek velük szemben, a frontról hozták a sebesülteket, a frontra vitték a muníciót.

Az út két oldalán kínai munkásosztagok meneteltek előre széleskarimájú szalmakalapokban. kék bő nadrágban, vállukon csákánnyal és ásóval.

— Csakugyan, most az egész világ felvonul. Minden nép és minden fajta, — jegyezte meg Churchill.

Az út mentén néhány elnyúlt lábú, a melegtől felpuffadt ló hulláját látták. És csakhamar felbukkantak az első kicsi, földhözlapított holttestek, a németek első halottai, a sárga rozsföldek tankok-ledöngölte közein, kettesével, hármasával, mint az aratáskor halálra suhintott fogolymadarak. Csoportosan hevertek egy-egy gépfegyver körül.

Most azonban a rozsba vágott közökön, a halottakon át, a gépfegyvereken is keresztülugorva, hosszú sor angol lándzsás lovagolt el, friss, erőteljes lovakon, örömujjongva lengették sapkájukat, mintha igazi rohamra indulnának, mint annakidején Balaklawanál, a Krím-félszigeten.

— A benzinhajtotta hernyólábú lóerők után, íme az igazi lovak — ezt nevezem rohamnak! — mondta Churchill a lovasokra mutatva.

— Ott fenn, az a mai lovasság! — felelte a fiatal tiszt, ujjával Amiens irányába mutatva: egy égő léggömb lebegett az ég alatt, sötét kis pontok szálltak alá ejtőernyőkön, nyomukban apró fehér füstsárkányok.

Most egyre gyorsabb iramban száguldottak feléjük a sebesültekkel zsúfolt autók, egyre sűrűbben csaptak le a gránátok az országút közelében. Churchill autója bekanyarodott egy kis mezei úton és egy erdőcske mögött keresett védelmet. Ott álltak egy nagy árok körül a magasturbános indiai katonák és egykedvűen ástak. Churchill kérdezett valamit, a tiszt az erdő mélyére mutatott.

Churchill elindult a jelzett irányban — ott hevert a zöldben, legázolt nyírfák között, feketén és üszkösen, feltépett. rojtos vaslemezfalaival nyolc cafatokra

szaggatott angol tank. És a tankok körül német
katonák holttestei.

— Ezek a német császár légionistái, —— mondta
Churchill kísérőjének, — hát istenem, jobb császár
volt már, de egyiknek se voltak jobb katonái.

Churchill a halottak fölé hajolt; szürke bolyhos szakállú
férfiak mellett tejfelesszájú fiúk hevertek. Az
egyik aggodalmas iparosarcú halott szemüvegének kettétört
nyerge fekete madzaggal volt átkötve: hiába. a
német takarékos náció.

Nem szép emberek, gondolta Churchill, ahogy sorra
járva a halottakat, valamennyi arcon ott látta a
dacnak és az önérzetnek odarögzített vonásait. De a sor
végén egy ifjú junker zászlósra bukkant: tágranyílt
világos szeme és selyempuha szőke haja volt, tökéletes
szépség, csak arca felét elfoglaló hatalmas homloka
hatott kissé disszonánsan.

— Ritkán látni szép férfit köztük, — mondta
Churchill, — de ha aztán szép akad, annak a szépsége
túlszárnyalja a többi nép fiát.

Tovább ment és azon tűnődött, hol is látta már
ennek az ifjúnak az arcát, ezt a túl magas homlokot,
ezt a fanyar száját és boltozatos szempillát. Persze,
Münchenben — egy Albrecht Dürer-ábrázolta fiatal
barát volt, ez a magashomlokú csöndesség ott a csukaszürke
egyenruhában, ezek a keskeny, mell fölé kulcsolódó
kezek.

— Sose olvasta Platon Államát? — fordult Churchill
csodálkozó kísérőjéhez. — Nem? Sürgősen olvassa
el, e nagy mű bevezetőjében van egy jelenet, amely
pontosan kifejezi érzéseimet, a borzalmasban való titokzatos
örömet, mely megborzongatja és nem ereszti el
az embert.

— A halottakat már ellepték a legyek, — mondta
a fiatal tiszt, akit az utálat rázott.

— Menjünk, kérdezzük csak meg odaát az ároknál,
miképpen zajlott le ez a dolog; mondta Churchill
és előre ment.

— Ott szemközt, a kissé sárgálló szederinda mögött
egy német tankelhárító osztag állt, — magyarázta.
az indiai katonák tisztje.
— Mi történt a tankok legénységével?
— Legtöbbjük elégett.

Churchill az árok fölé hajolt — ott lent hevert a
köpönyegtakarta formátlan massza.

De egypár közülük életben maradt — folytatta a
tiszt, — és azok a legsajnálatraméltóbbak köztük, hallottuk
az ordításukat, amikor erre jöttünk — sokat
átéltem már ebben a háborúban, de ez volt a legborzalmasabb.

A gránátok közelebb jöttek, le-lecsaptak az erdőben,
ágak röpültek szét, az indusok fel se pillantottak,
tovább ástak, mintha semmi közük se volna az egészhez.

Churchill autóját újra az országútra irányította.
Minden oldalról özönlöttek vissza a sebesültek, botra
támaszkodtak, foglyok vitték őket, az útszéli
árkokban rövid pihenőt tartottak és aztán tovább botorkáltak.

Kisvártatva egy réthez értek, amely tele volt
papírhulladékkal. Sok papír, — mondta Churchill,
nagyon sok papír. Vigasz a számomra, hogy a németek
is ennyi parancsot firkálnak. Ha a háború még
egy pár évig eltart, minden hadsereg két részre fog
széthullani: az egyik rész egész nap parancsokat irkál,
a másik meg őrjöng, ha csak színét látja írásos parancsnak.

— Néha a sok irkálásnak is megvan a maga haszna -
jegyezte meg nevetve a kísérő tiszt. — Most például
annyi parancsot zsákmányoltunk, hogy alaposan

bepillanthattunk a németek terveibe. Nálunk Flixicourtban egész fordítási irodát kellett berendeznünk!

— Hát elől hogy állunk? kérdezte Churchill az egyik ausztráliai katonát, aki szakaszával éppen visszafelé masírozott a folyók-barázdálta medencéből.

— Minket ma reggel leváltottak, — mondta a katona. Most a császári brigád támad elől. Ez a legpompásabb csatanap, mióta a fronton vagyunk.

Churchill integetett, nevetett és a kísérője vállára vert. Hallja? Látja? Azt hiszem ez már a győzelem.

A császár felismeri a helyzetet (Spa, aug. 10)

Augusztus 10 én a császári autó Hindenburg avesnesi villája elé gördült. Már estére járt, mert a császár előzőleg még szemlét tartott egy rohamosztag felett. Hindenburg komoly arccal és kissé elcsigázva fogadta a császárt a szabadlépcsőn. Hallgatagon lépett be a csöndes házba a császári kíséret: az öreg Plessen tábornok, aki már Vilmos nagyatyjának is szárnysegédje volt, Marschall tábornok és Niemann őrnagy.

Némán lépdeltek fel a lépcsőn és a császárt egy fronttérképekkel kitapétázott szobácskába vezették. Ludendorff előlépett a térképasztal mögül, katonásan meghajolt és a császár felényújtott kezét megszorította. A császár napsütötte arcán is átütött a sápadtság, nem beszélt, várta, mi mondanivalója van a tábornoknak. A kis helyiségben füllesztő volt a levegő, az ablakok csukva. Hindenburg ott állt az uralkodó mellett, mintha csak bátorítani akarná, pillantásából szomorúság és szánalom tükröződött. A császár végre felemelte a kezét, mintha azt akarta volna mondani: Kérem! — de szó nem jött a torkán.

— Mindenekelőtt vegyük tudomásul, hogy súlyos vereséget szenvedtünk, — kezdte Ludendorff nyersen és éles hangon.

A sors nem kímélte a tábornokot. most hát a tábornok se kímélte császárt. A császár ajkát rágta,

a földre szegte pillantását és hallgatott. Hindenburg nagyokat lélegzett és végigsimított barázdás homlokán,

— Legfőképpen az okoz gondot, — folytatta Ludendorff, — hogy egyes hadosztályok küzdőszelleme aggasztóan megfogyatkozott. A 41-es hadosztály augusztus 8-án teljesen csődöt mondott. Minden hibát nem szabad a krumplihiányra és a náthalázra tolni, valami más is belejátszik a dologba; az egyik tiszt, aki a VII. hadtest körletéből pótcsapatokat vezetett a 13-ik hadosztályhoz, jelentette nekem, hogy szállítás közben olyan durva fegyelemsértésekre került sor, hogy azt hitte: nem német csapatokat, hanem bolsevikieket vezet. Igen, megtörtént, hogy a harcvonalba induló hadosztályokat egyes szabotáló csapatok "Sztrájktörő" és "Háborúmeghosszabbító" gúnyos kiáltásokkal illették. Csak így magyarázható, hogy hat vagy hét hadosztálynak és az egész tüzérségnek egyszerűen nyoma veszett a fő áttörés helyén. Az olyan csapat azonban, amely önkényesen beszünteti harci tevékenységét, a hadvezetőség számára elveszett és minden számítást halomra dönt.

A császár alig tudott uralkodni magán, hogy ki ne törjön; azt várta, hogy a tábornokok töredelmesen bevallják hibáikat, ehelyett a csapatokra hallott panaszt.
— Az a benyomásom, hogy a legénység erejét túlbecsülték. A trónörökös is járt nálam ebben az ügyben. neki is hasonló az impressziója.

— De hiszen bebizonyítható, hogy a támadó kanadai és ausztráliai csapatok legalább annyi ideje voltak állásaikban, mint a mieink, még hozzá olyan csapatok, akik az utolsó harcokból is keményen kivették a részüket. Friss csapatoknak tehát azokat se lehet nevezni — felelte Ludendorff dörgő hangon, mintha a császár kételkedett volna a szavaiban.

— Ugye, a franciák Debeneynél színes csapatokkal

támadtak, hogy a saját legénységüket kíméljék? — vetette közbe a császár.

— De ezeknek a francia támadásoknak sehol se volt említésre méltó sikerük.

— Ön nem veszi figyelembe, hogy Az amerikai csapatok hadbavonulása milyen hatalmasan feljavította az ellenség harci szellemét, — mondta a császár.

— Az utolsó támadásnál egyetlen döntő ponton se szerepeltek amerikai csapatok; ott azonban, ahol a mi csapatainkkal összecsaptak, katonáink mindig kissé elfogódottak velük szemben.

A császárt valami legyőzhetetlen félelem tartotta vissza, hogy Ludendorffnak ellentmondjon ebben a nehéz órában.

— Igen nagy volt a második hadsereg vesztesége, — folytatta a főhadiszállásmester, — Tartalékaikat ugyancsak erősen igénybe vették. Oly gyorsan kellett ellentámadásunkat végrehajtani, hogy az erre a célra odaszállított gyalogság az autókból egyenesen a tűzvonalba indult. Ezáltal megszakadt az összeköttetés az egyes csapattestek között, kénytelenek voltunk tüzérségünknek más állásokról gondoskodni. Olyan sok emberünk esett foglyul, hogy további hadosztályokat kell feloszlatnunk a pótlásukra. Ezáltal megfogy a tartalékunk, míg az ellenségnek csak csekélyek a veszteségei. Még mindig akadnak itt-ott igazi hőstettek, de jelentéstételre előreküldött vezérkari tisztjeink azt a hírt hozták, hogy embereink egy-egy magányos lovasnak, zárt szakaszok egyetlen tanknak megadták magukat. Mindez nagyon is a kárunkra billentette az erőviszonyokat. És semmi remény sincs, hogy helyzetünk lényegesen megjavuljon. Így könnyű volt az ellenségnek a sikert elérnie. Elfogott szikratáviratokból kiderül: felismerték, hogy már nem a régi hadsereggel

állnak szemben. A legfelsőbb hadvezetőségnek mind
ezidáig a legbiztosabb alapokon nyugvó rendszabályai
elvesztették hatóerejüket. Az ellenség egy sereg fontos
iratanyagot is zsákmányolt, melyekből kiolvashatók
utánpótlási nehézségeink. Mindebből arra következtethetünk,
hogy az ellenséges támadásoknak feltétlenül
folytatása lesz. Nem tehetünk egyebet, mint hogy szívósan
védekezve visszavonuljunk és egy talpalatnyi
földet se adjunk oda önként. Az ellenség így talán hajlandó
lesz elfogadható békét kötni.

Ludendorff ez utolsó szavainál halvány reménysugár
öntötte el a császár arcát. De ekkor Hindenburg
lépett elő és fojtott hangon felolvasta Cramon tábornoknak,
az osztrák-magyar hadvezetőséghez kiküldött
német teljhatalmú katonai megbízottnak egy táviratát,
Július 18-ig Wienben és Budapesten, saját Piave
menti balsikereik ellenére, a németbarát, körök feltétlenül
bíztak a Központi hatalmak végső győzelmében,
Az augusztus 8-iki jelentés nyomán megfordult a
helyzet, Az államfenntartó erők lemondtak minden
reményről és az állam ellenségei, nyílván földalatti csatornákon
át az ellenségtől nyert híradások alapján, hozzáláttak,
hogy a Monarchiával leszámoljanak. A katonaság is
lemondott minden reményről, hogy tovább is
helytállhasson. A Monarchia morálja és fizikai teljesítő
képessége rohamléptekkel közeledik a vég felé.

A tábornagy leejtette karját, a csöndes helyiségben
hallani lehetett a papír zizegését. A császár ökölbe
szorított kezét az asztalra nyomta, szeme égett, arca
megrándult. Íme bekövetkezett hát, aminek közeledtét
oly régóta figyelte aggódva, itt állt a vég előtt, —
nemcsak a háború vége előtt — hogy mi lesz aztán,
látni lehetett az orosz forradalom szörnyű tükrében.

— Belátom, mérleget kell készítenünk, — tört ki
végre. — Elértük teljesítőképességünk végső határára.

Be kell fejezni a háborút, mielőtt szövetségeseink elhagynának bennünket.

Senki se felelt erre, senki se sietett, hogy a császár kimondott szavát gyöngítse. A tábornok-szállásmester hagyta, hogy a császár kimondja ezt a szót, ezzel lakoljon a többiért: meggondolatlanul világgá harsogott szavaiért, melyekkel fegyverbe szólította Európát. A császáron nyoma se volt már fogyatékossági és gyöngeségi érzéséből eredő túlzott önérzetének,

A szobában valamennyi jelenlévő nehezen lélegzett. Ludendorff némán meredt maga elé, ő valóra akarta váltani mindazt, amiről a császár csak beszélt és talán álmodott. Amit rendelkezésére bocsájtottak, mennyire elmaradt a nagy szavak mögött! Az a három hadtest, melyet 1912-os hadvédelmi előterjesztésében nem tudott, megszavaztatni, sőt a nagy vezérkartól emiatt helyezték át a csapatokhoz, az a három hadtest hiányzott a háború elején a Marnenál. És az egész háború alatt nem őrá hárult-e a feladat, hogy jóvátegye Moltke és Falkenhayn összes hibáit, a keleti harctéren és Verdunnél? A teljesből, a frissből sose meríthetett.

Hindenburg alig tudta fékezni izgalmát. Ebben a könyörtelen jövővel szembenéző császárban annak az öregúrnak unokáját szerette, aki alatt első csatáit vívta. Szerette, mert a porosznak vérében van, hogy fenntartás nélkül szeresse uralkodóját. Isten látja, milyen szívesen segített volna császárának ebben a nehéz órában. Dehát volt-e segítség? Át lehetett-e törni túl nagy szavakkal és gesztusokkal körülhatárolt világát, hogy feléje nyújtsa segítő kezét?

Ludendorff megkönnyebbülten lélegzett fel a császár szavai után. Elmúlt emésztő kételye, hogy az uralkodó csakugyan teljes komolyságában fogja-e föl a helyzetet. Ugyanaz á császár, akinek szava nyomán ágyúk dörrentek és győzelmi tüzek lobogtak fel, aki

minden várost fellobogóztatott és a német hadsereget
a dicsőség soha el nem ért csúcsára lendítette, ugyanaz
a császár most egyetlen szavával letépte a lobogókat
és a koszorúkat, eloltotta az örömtüzeket és
elnémította az üdvlövéseket.

A császár felállt és kezet szorított a tábornaggyal
és az első főhadiszállásmesterrel, mialatt hívatlanul és
fenyegetőleg sorra rajzottak a képek agyában és dörej
és porfelhő nélkül omlottak össze sorban álmainak tornyai.
— A legközelebbi napokban várom az urukat
Spaban, - mondta kurtán és kardcsörtető kíséretével
távozott.

Mit tud meg Erzberger a berlini orosz követségen

(Berlin. aug. 12)

Augusztus 12-én Matthias Erzberger, ez az elfoglalt,

számos kis intrikába bonyolódott férfiú, felkereste
a berlini orosz követet, Joffet, hogy beszéljen vele a
Brest-Litowski béke új pótszerződéséről. Erzberger éppen
a litván küldöttséggel való megbeszélésről jött,
ahol Erzberger honfitársának: Wilhelm von Urach hercegnek
felajánlották, hogy II. Midaugas néven foglalja
el Litvánia trónját. Most, amúgy mellékesen, szerette
volna hallani, mit szólnak az oroszok ehhez a dologhoz.

De sem a szomorúan levegőbe bámuló, fáradt mosolyú
Joffe, sem a született katolikus és lengyel nemes
Worowski, sem Krassin mérnök, akik ugyancsak a
követségen tartózkodtak, a legcsekélyebb érdeklődést
sem mutatták II. Midaugas iránt. Teljesen közömbös
volt számukra Erzberger fejtegetése, hogy egy katolikus
herceget nem kell feltétlenül előnyben részesíteni
egy protestánssal szemben. A három orosznak egészen
más dolgok jártak a fejében.

— Kevés reményem van, hogy a Szovjet elfogadja
ezt a szerződést, — mondta Joffe.

— Énrólam aztán senki se mondhatja, hogy
Németország ellensége vagyok, — tette hozzá Krassin.
— a charlottenburgi műegyetemen végeztem tanulmányaimat
és Siemensék egyik fiókvállalatának vezetője
voltam Oroszországban, de az, amire most Németország
igényt tart, olyan, hogy mihelyt egyszer újra

túl leszek a határon, azonnal Franciaország pártjára fogok állni,

- Csak azért szavaztam meg ezt a rablószrerződést, — mondta Joffe, mart az a határozott ígéret fogantatik benne, hogy aláírása után Németország soha többé nem avatkozik bele az orosz belügyekbe.

— Én hogy több orosz földet nem rabolhat el, — tette hozzá Krassin.

Erzberger megtörölte gyöngyöző homlokát. Ő, aki mindenütt közvetített és megegyezést keresett, megijedt e vad ellenségeskedés láttára.

— Most a német tábornokok körbejárják Oroszországot mint hajdan Nagy Sándor tábornokai és ahol eszükbe jut, új országokat alapítanak, — mondta Joffe. — És ez a pótszerződés adja meg ehhez a fölhatalmazást.

— De a németek elfelejtik, hogy a Diadochok csak Sándor halála után osztozkodtak a zsákmányon, — mondta Worowski.

Azóta talán már rég halott az az ember, aki beképzelte magának, hogy ő Németország Sándora, — vetette közbe Krassin. — A nagy szavakat kis tettek követték és most meg végképp elnémult.

— Igaza van, — mondta Worowski, — a tábornokai már kicsúsztak a kezéből. Én vezettem a tárgyalásokat Finnországgal, tudom, hogy áll a helyzet. Nagyfinnországot akarják megalapítani egy külföldről importált finn király uralma alatt, aki ugyancsak a mondából nyerné nevét, mint az önök Midaugasa, de a diadaloszlop, melyet ez a király nagy példaképek alapján finn gránitból akar felállíttatni, tartósabb lesz, mint a finn királyi trón.

Erzberger közbe akart szólni, de a lengyel leintette, hogy hallgasson. — Először, kedves Erzberger, a német szuronyok kikergették a finn szocialistákat a

parlamentből, aztán az ilyképpen létrejött polgári többséget addig szűrték-szitálták, míg nagynehezen sikerült gyenge többségre vergődnie a finn királyi trón állítólagos híveinek — és ezt nevezik szavazási szabadságnak!

— És a Don-terület megszállásánál is alighanem többet gondoltak az ottani szén- és ércbányákra, mint arra, hogy a derék polgárokat kiszabadítsák a gonosz bolsevisták karmai közül. Mindazonáltal hajlandók vagyunk aláírni ezt a szerződést, ha Németország nem avatkozik bele többé ügyeinkbe, nem vesz részt Oroszország további szétdarabolásában és megvonja támogatását monarchista érzelmű tábornokainktól: Krasnowtól és Alexiewtől.

— Viszont nem akarjuk elrontani az örömüket, csak támogassák tovább is Ukrajna hetmanját, Skoropatskit. — mondta Krassin, — az ember nem nyithat fel egy képeslapot — Skoropatski itt, Skoropatski ott, Skoropatski mindenütt!

— Nagy ember, — nevetett Worowski, — csuda romantikus egyenruhát hord, kissé tarka ezekben a szürke napokban, főképp olyan országban, amely egyenruhahiányban szenved.

— És Oroszország megfizeti a hadikárpótlásokat? — érdeklődött Erzberger.

Jotfe balra, jobbra ingatta fejét: — fizetni, fizetni, — aztán hírtelen Erzberger felé fordult; — Ön alighanem attól fél, hogy jelenlegi kormányunk nem marad soká a helyén — pontosabban: ön reméli, de fél ís, hogy megbukhatnék, mielőtt a szerződést aláírná. Hát megnyugtathatjuk, a kormány helyzete szílárd, Igen szilárd.

— Szilárdabb, mint más kormányoké, — mondta Worowski.

— Jobban be van biztosítva meglepetések ellen, mint egyes monarchiák, — tette hozzá Krassin,

— Talán rövidesen itt is megélünk egy-két fontos változást, — mondta Joffe.

— Milyen változást? — kérdezte Erzberger, aki kiérezte Joffe szavából a gúnyt.

— Hát talán ősszel egy kis forradalmat Berlinben — mondta Joffe barátságos mosollyal.

— Berlinben? Németországban? Lehetetlennek tartom! — pattant fel Erzberger.

— Akkor aztán befellegzett II. Midaugasnak is, — nevetett Worowski.

— És fuccs a helsingforsi diadalkapunak, a lengyel koronának stb., stb.

— A számunkra ugyanis egy ilyen német forradalom nem is volna olyan kellemetlen, — tette hozzá Joffe, — főképp most, hogy Németországgal hogy úgy mondjam, bizonyos szövetségi viszonyba kerültünk...

— Sokba került, kizsarolták... — vetette közbe Krassin.

— Ez igaz, — mondta Joffe, — de mégis csak a szövetségeseink. Hiszen Németország támogatását szavazta meg számunkra Törökország ellen, hogy a törökök meg ne kapják Bakut. Holott a törökök maguk is Németország szövetségesei még — vagy nem? Németország továbbá a csehszlovákok ellen is segíteni akar nekünk — és ez is valami,

Worowski nevetett és Krassin így szólt: — Csodálatosak a politika bonyolult útjai.

— Mindenhez hozzá lehet szokni, — mondta Joffe, mikor látta Erzberger ijedt ábrázatát. — Stupisin, a vén lakáj, aki néhány cárnak szervírozott már a Kremlben, nekünk is meisseni udvari porcelánon tálalt és a tányérokat közben mindig úgy forgatta, hogy a rajtuk levő duplasas az asztalnál étkező bolsevisták

előtt mindig középen legyen. Németországnak is hozzá kell majd szoknia bizonyos változásokhoz.

- Ön tehát azt hiszi, hogy Németország a bolsevizmus felé halad? — kérdezte Erzberger.
- Ha nem hinnők, nem tanácsoltuk volna a Kreml urainak, hogy ezt a szerződést aláírják.
Erzbergernek hírtelen eszébe jutott az a beszélgetés, melyet néhány nappal azelőtt egy hajdani orosz tábornokkal folytatott. Most ezek az emberek ugyanazt mondták, mint a tábornak. — A mi számunkra ma Németország és a bolsevizmus azonos fogalmak. — És a forradalmi Oroszország eleget tesz majd kötelezettségeinek? — kérdezte Erzberger.

— A forradalom mindig betartja ígéreteit, — felelte Krassin. 1907-ben a londoni pártnapon valamennyi orosznak - az ott továbbülésező második Duma csonka ülésének — kifogyott a pénze. Annyijuk se volt, hogy tovább maradhassanak, annyijuk se, hogy hazautazhassanak. Erre az egyik angol liberális háromezer fontot ajánlott fel — kölcsönadta a forradalomnak. Valamennyien aláírták a kötelezvényt. Az angol úrnak néhány évig várnia kellett, míg most aztán visszafizettük a pénzét.

— Láthatja tehát, Erzberger úr, — mondta Joffe, hogy a forradalom beváltja a váltóit.

A polgárok finanszírozták gyilkosságaikat, — gondolta magában Erzberger és hideg futott végig a hátán. És ez a Krassin. aki ezt elmesélte, valamikor maga is gazdag ember volt és pénzét a forradalom rendelkezésére bocsátotta. Még egyet szeretett volna tudni. hogy aztán gyorsan a külügyminisztériumba szaladjon, jelentse a hallottakat — És gondolja. hogy Németország részére előny származik ebből a pótszerződésből?

Joffe gúnyosan pillantott Krassin fold, aki az ablak felé fordult, hogy mosolyát leplezze. Ilyen buta

csak egy német lehet, gondolta Worowski megvetően. De sose lehet tudni, hogy ezek az emberek csakugyan ennyire ostobák-e, vagy csak tettetik magukat. Joffe kissé oldalt billentette fejét, vállat vont, kezeit szétnyitotta, majd újra becsukta. — Ön túl sokat kérdez Erzberger úr és úgy látszik, nem tud különbségét tenni az ön gondjai és a mi gondjaink között.

Wilsont felvilágosítják a Központi hatalmakról

(Washington, 1918. aug. 13)

Augusztus 13-án Masaryk professzor bejelentette magát a washingtoni Fehér Házban Wilson elnöknél. Nem először járt ott.

Mikor belépett Wilson dolgozószobájába, az elnök felállt írógépe mellől, épp az imént kopogtatta le két ujjal a Népszövetségi szerződés átdolgozott formáját, melyet már egy hónappal ezelőtt nyújtott be neki House ezredes. Üdvözölte a professzort a maga merev módján, melyről nehéz volt megállapítani, hogy félszegséget vagy gőgöt takart-e.

Néhány bevezető szó után a prágai egyetem filozófiai professzora a princetowni egyetem hajdani történelemtanárának a háborút közvetlenül előidéző okokat kezdte fejtegetni,

— Ebben a világégésben a fiatal feltörekvő demokráciák harcolnak a Szövetségesek táborában a Központi hatalmak aggkori végelgyengülésben szenvedő teokráciái ellen, — kezdte el nyugodtan Masaryk. -A régi hatalmak élén Poroszország áll. Az elporoszosodott Németország államgondolata a következő: a királyság független a néptől. Még a német császár hivatalos címének: "Isten kegyelméből", még ennek is megvan a maga antidemokratikus értelme, Maga Bismarck is következetesen szembeállította ezt a királyságot a modern parlamentarizmussal. A demokrácia

hitvallását viszont nem lehet élesebben és világosabban megfogalmazni, mint ahogy az ön Üzenetébe foglalt amerikai credo kimondja. — Hiszek az amerikai Egyesült Államokban, mint a népből való és a népért élő népkormányokban.

Masaryk. mielőtt először látogatta meg az elnököt, nemcsak annak tudományos munkáit és nyilvános beszédeit tanulmányozta át gondosan, de mindent megjegyzett magának, amit az elnök személyéről egyébként hallott. Értette a módját, hogy beleélje magát Wilson gondolatmenetébe és elméleti vitákba bocsátkozzék az elméletek tudósával. Mai jövetelének célja elsősorban az volt, hogy eloszlassa Wilson aggályait: Ausztria szétdarabolása korántsem jelenti Európa balkanizálódását. Azt kellett bizonyítania, hogy Ausztria és Németország alapjában véve egyek, minélfogva semmi ok sincs, hogy Ausztriával szemben elnézőbbek legyenek, mint a prussianizmussal, mely a világot a politikai kőkorszakba vetette vissza.

Wilson mellére ejtette hosszú állát és fürkésző pillantása tetőtől talpig végigmérte a cseh tudóst .

— Igaza van, én is így látom a háború előzményeinek igazi okát.

Az abszolutizmus a középkori imperializmusnak folytatása, fejtegette tovább Masaryk, - Róma által a német népre bízott impériumot a katolikus Habsburgok szigorúan kormányozták. Egyedül a Habsburgok szálltak szembe a reformáció vallási és politikai forradalmával. Ebben a Habsburgok ellen viselt szabadságharcban vesztette el a cseh nép országát és önállóságát.

— De hiszen maga a reformáció Németországból indult ki, felelte Wilson

— De Németország ezzel a nagy gondolattal nem tudta, mihez fogjon, magyarázta Masaryk, - mert

a protestánssá vált Poroszország a katolikus Ausztriával versengett a hegemóniáért, maga is átvette az impérium gondolatát és ezt a római katolikus eszmét pogány nemzetivé alakította át.

Az elnök gyorsírással feljegyezte néhány gondolatát egy jegyzettömbre, talán felhasználhat valamit szenátusi beszédében a professzor iménti fejtegetéseiből

— Ez a Poroszország kiszorította Ausztriát a német birodalomból. Németország az ő pángermán filozófiájával meghosszabbította kelet felé való előnyomulását és nem kisebb célt tűzött maga elé, mint hogy a régi Európán, továbbá Ázsián és Amerikán uralkodjék.

— Amerika? — kérdezte Wilson csodálkozva
— A Habsburg V. Károly volt Amerika első ura
— és a németeknek még ma is az a véleményük: csak szerencsétlen véletlenen múlt, hogy az Egyesült Államokban német helyett angol a hivatalos nyelv.

A skót presbiter-családból származó Wilson már ezt a gondolatot is sértőnek találta.

— Kissé eltértem a tárgytól, — folytatta Masaryk.
— A katolikus Ausztria tehát lemondott a római imperializmusról, világi császárság lett és megelégedett azzal a szereppel, hogy a németek előőrse legyen kelet felé. A Habsburgoknak ez a régi összeköttetése a Vatikánhoz, magyarázza meg azt is, hogy Olaszország 1915-ben a londoni konferencián miért ragaszkodott olyan határozottan ahhoz, hogy az eljövendő béketárgyalásokon a pápa ne képviseltesse magát.

Az elnök felállt, a nagy faliórához lépett és fel húzta. Masaryk rögtön felismerte, hogy hibát követett el. Emlékezett, House ezredes figyelmeztette: ne beszéljen Wilsonnal erről, mert ennek a konferenciának a bolsevisták leleplezése folytán világszerte ismeretessé

vált titkos kikötései sok részletükben ellentmondanak a 14 pontnak.

— A hármasszövetség valójában és történelmileg is a középkor monarchisztikus-abszolutisztikus módszerét képviselte, ahogy az az egyházi abszolutizmus gyengülése után napjainkban kifejlődött, — magyarázta Masaryk, hogy jobb kedvre derítse az iménti baklövése miatt lehangolt Wilsont. — De Olaszország is meggondolta magát és a Szövetségesek mellé állt — melyek, Oroszország kivételével, — alkotmányosan demokratikus és köztársasági érzelmű államok. A modern demokrácia szállt szembe a régi teokráciával.

— De Oroszország? — kérdezte Wilson.
— Éppen Oroszország a bizonyíték, hogy eszmék harcáról van szó, tekintet nélkül arra, hogy a küzdő felek melyik oldalon álltak. Oroszország nemesi uralmának erkölcsi mocsarába pusztult bele. Oroszországban a nemzeti erők voltak azok, melyek a három teokráciának bismarcki összefoglalása ellen és a Franciaországgal való szövetkezés mellett harcoltak.

— Nem német származású az orosz nemesség nagy része? — kérdezte Wilson.

— Még ezt is hozzátehetjük, — bólintott Masaryk az elnök kérdésére. — De hogy még világosabban bebizonyítsam ennek az imént tárgyalt fejlődési folyamatnak a törvényszerűségét, egy másik jelenségre is fel kell hívnom elnök úr figyelmét: a nyugaton uralkodó két teokrácia esete keleten is ismétlődik. És ennek mélyebb történelmi okai vannak. A római impérium hatalma csúcsán két ágra szakadt: a keletrómai és a nyugatrómai császárságra, A nyugatrómai birodalmon a német császárok uralkodtak, a keletrómai pedig, amióta a törökök meghódították Bizáncot, háborítatlanul élt tovább mint szultánság, míg Oroszország ki nem nyújtotta rá csápjait, hogy vitássá tegye a Konstantinápoly feletti uralmat. (Csakúgy, mint Poroszország a régi Ausztriával.)

— Önnek csakugyan igaza, százszor is igaza van, helyeselt Wilson. Ebből a szemszögből még sose néztem a császár-kérdést. Csakugyan a háború, a különféle álruhák burkában, a demokrácia és a teokrácia döntő összecsapása.

— Ezért tűnik el majd egycsapásra a német, az osztrák, az orosz és a török cárizmus, mint ahogy a kínai már 1912-ben megszűnt, mihelyt összeütközésbe került az új eszmékkel.

— Igen, most már nekem is az a véleményem, hogy szolgálatot teszünk a történelemnek, ha Ausztriát nem kíméljük. —— mondta Wilson hosszas gondolkozás után. - Mert az élet formálja a történelmet és az államok nem arra valók, hogy levitézlett formák múzeumai legyenek.

Masaryk szigorú, gondolkozástól barázdált arca fellángolt. Itt ült ő, a szlovák faluból származó szegény kocsis fia, aki Wienben keserves házitanítóskodással kereste meg a tanulmányaihoz szükséges kenyeret. Nem lehetett diplomata, mert a keleti akadémiára csak nemeseket vettek fel. Most itt ült a világ leghatalmasabb emberével szemközt és vele egyetértőleg döntötte el az olyannyira gyűlölt ország sorsát.

— A demokrácia elve szerint, — folytatta Masaryk. — mint amiképpen az úgynevezett kisember egyenjogú a gazdagabbal és hatalmasabbal — azonképpen a kis államok és nemzetiségek is egyenjogúak a nagyokkal. Ezért kell ezeket a különféle cárizmusok igájában senyvedő kis nemzetiségeket felszabadítani.

Wilsonban valami bizonytalan érzés ágaskodik e gondolat ellen. Hirtelen egy romhalmazt lát maga előtt, amelynek törmelékei körül minduntalan apró, egymással harcoló alakok bukkannak elő.

— De nem-e éppen ez a túlzott német nacionalizmus hajtotta Európát a világháborúba? kérdezte Wilson.

— Németország a többi népek nacionalizmusánál többre becsülte a magáét, — magyarázta Masaryk, - ezért lázadt fel mind az öt világrész Németország ellen, Ez a világuralmi gondolat azonban nem a nacionalizmusból, hanem a császárságból ered, Napóleon is ezzel zúdította magára a világ népeit. Németország belsőleg egyetlen nagy forradalomból se vette ki a részét, sem a reformációból, sem az angol, sem az amerikai, sem a francia forradalomból. Németország azt hiszi, hogy az emberiség fejlődési körén kívül helyezheti magát. De a reformáció mellé kell állnia minden csehnek, aki tudja: miféle reformáció az, melynek mi voltunk az első katonái.

Masaryk egy kis szünetet tartott; Prágát látta maga előtt és a Károly-hidat, a Habsburgoknak ezt a Moldva fölé emelt diadalívét! Maga előtt látta e város ódon pompáját, mely azért olyan hasonlíthatatlan, mert egy ellenálló népet akar a szépség minden eszközével magához csalogatni. És itt, Washingtonban, e kormányzati székhely és hivatalnokváros fehér, vértelen klasszicizmusának hűvösében egyszerre csak felrémlett előtte a másik város, a művészet kőből való katonáival megszállt és legyőzött Prága fájdalmas szépsége.

— De hogy képzeli éppen az ön országában a népek önrendelkezési jogának alkalmazását? — kérdezte Wilson.

— A mi országunk németei telepesek, --- felelte Masaryk gyorsan, — akiket elnyomottságunk idejében hoztak be az országba. Ennek a vendégnépnek — épp úgy, mint a zsidóknak — a kisebbségek minden jogát biztosítjuk,

Masaryk épp úgy hálával tartozott a zsidóknak, mint azok neki. Amerikába érkezésekor az ismeretlen cseh professzort úgy fogadták. mint valami királyt, útjait egyengették, a hírlapokhoz Wilsonhoz vezető utakat — és mindezt hálából azért, mert Masaryk egy egész Csehországot lázban tartó vérvád-pörben egész népével szemben Hilsnert, a vádlott zsidót vette védelmébe.

— De mi lesz, ha az ön országának németsége igényt tart a népek önrendelkezési jogára és kéri, hogy Németországhoz csatoltassék? — tartott ki Wilson e kérdése mellett.

— Hát Németország még jutalmat is nyerjen, amiért az egész világot megtámadta? Olyan területeket ítéljenek oda neki, melyek országuk ősi történelmi határain belül vannak? — pattant fel Masaryk.

Wilson nem engedett olyan gyorsan. — Ugyanezt mondhatná Magyarország is az ön Szlovákiára való igényéről, mert hiszen ez az ország is ezer éve a magyar korona része.

— Ezer éve nyomják el a magyarok a szlovákokat. mi hozzuk számukra a felszabadulást, — felelte Masaryk. — Olyan brutális népnek, mint a magyar, nincs joga történelmi határokra. A szlovákok egyébként nem betelepültek, hanem azoknak a hegységeknek őslakói!

Wilson visszahúzódott, mint a csiga a házába: íme, ismét szembekerült azzal, amit nem értett és amiről House számolt be neki, a lengyelekkel és jugoszlávokkal folytatott megbeszéléseiről szólván hogy a gondolkodás egyszerre csak kihagy és vad, alig fékezhető gyűlölet ugrik a helyébe. Mennyit fáradozott már Wilson. hogy közelebb férkőzzék ehhez a középeurópai problémához. de bármilyen forráshoz fordult is tanácsért, mindég más-más eredményre jutott, minden új

vélemény, amit hallott, csak elmosta és összezagyválta az összbenyomást.

E csöndes ház csöndes szobájában hallani lehet az órák ketyegését, hivatalnokai vigyáznak, hogy a tudós államfőt semmi se zavarhassa munkájában.

Két egyetemi tanár beszélget egymással választékos nyelven. Ha Wilson beszél, Masaryk porosz hadnagyok karikatúráit veti szórakozottan a papírra — ezt a szokását még Münchenből hozta magával, a Simplicissimus embereinek köréből — és csakugyan, aki így látja együtt ezt a két embert és meggondolja, hogy itt két pallérozott elme egy már fennálló és egy még csak most létesülő ország történelméről és államformájáról cserél véleményt, azt hihetné, hogy innen, ebből a szobából az emberiség aranykora virrad fel — mert a Wall-Street és a nagy hadiszállítások épp olyan végtelen messzeségben vannak innen, akár a gyűlölet és az elnyomás érzése.

Az osztrákok a német főhadiszálláson

(Spa, 1918. aug. 14)

Spa belga fürdőhelyen a császár, a trónörökös, a kancellár, a külügyi államtitkár és a kabinetiroda mindkét főnöke a német hadsereg főparancsnokára vártak.

Az öreg gróf Hertling fáradt volt, Hintze ellentengernagy, a külügyi államtitkár, akit Kühlmann bukása után a koppenhágai követség éléről hívtak meg erre az állásra, még nem heverte ki annak a mély levertségnek az érzését, amely tegnap a könnyekig erőt vett rajta, mikor Ludendorff a helyzetet ecsetelte.

Hindenburg és Ludendorff alakja most tűnt fel a Villa Fraineuse kerti bejárójában; az üdvözlés kimért, szinte fagyos volt, a császár a gyors elintézést sürgette, az osztrákok mindjárt itt lesznek, előzőleg maguk közt kell tisztázniuk a helyzetet.

Hertling gróf először az ország belső helyzetet ecsetelte — sötét képet festett a táplálkozás, ruházat. nyersanyag-hiányról és arról a mély levertségről, mely a lakosságon erőt vett. Csak egyszer csattant fel a hangja: — Őfelségének be kell váltania adott szavát a poroszországi választójogi reform kérdésében. Mikor átvettem a birodalmi kancellári széket, kifejezett ígéretet kaptam erre. Itt nem az én személyemről van szó, hanem egyenesen a monarchia és a dinasztia létéről.

A császár felső ajkát rágta, a trónörökös felelni akart valamit, de ekkor Ludendorff jelentkezett szólásra.

A tábornok az utolsó hat nap alatt tisztázta magában, mi a teendő és hogy most egészen más dolgokról van szó, mint a porosz választójogi reform.

— A Hinterland szigorú fegyelmezése szükséges, az otthoni hangulatot kell felpezsdíteni. Panasznak nincs értelme, azon gondolkozzunk inkább, hogyan lehetne a népet kétségbeeséséből ellenállásra serkenteni.

Ludendorff egy sereg utat-módot tanácsolt, eljárás megindítását követelte Lichnowsky ellen, aki emlékiratával hátbatámadta a harcoló csapatokat és Hertling megígérte, hogy mindent megtesz, amit a főhadiszállásmester követel.

Aztán Hintze államtitkár vette át a szót: az ellenség napról-napra növekvő győzelmi öntudatáról beszélt, amely nemcsak a nyugati fronton elért sikereiken alapszik, de érzik: milyen nagy fölényt biztosít számukra, hogy az egész világ élelmiszer- és hadianyagszállítójuk. Mennél tovább tart a háború, annál inkább a németek kárára tolódik el a helyzet. Hertling gróf füle mögé tette kezét, hogy jobban halljon, helyeslően bólintott. Igen, ez az. Ne csak mindig a Hinterlandot szidják!

— A semlegesek, — folytatta Hintze, — már nagyon unják a háborút, megrövidítve érzik magukat általa és szeretnék, ha már végeszakadna. Olyan béke volna leginkább ínyükre való, melyben se győztes, se legyőzött nincsen, bár érzelmileg majd valamennyien ellenségeink oldalán állnak. Ezért és mert az ellenség győzelme látszik előttük valószínűbbnek, hajlandók közreműködni ennek a győzelemnek a létrejöttén. Még Spanyolország is állást foglalt torpedózásaink ellen és a többi semleges állam csatlakozni fog hozzá.

— És közben az amerikaiak úgy hajóznak, mintha egyáltalában nem volna tengeralattjárónk, — vetette közbe a trónörökös. — Addig húztuk-halasztottuk a

dolgot, míg újra elkéstünk és odaát teljesen felkészülhettek a védekezésre.

— Ami pedig a szövetségeseket illeti, — folytatta Hintze, — Ausztria már nyilatkozott, hogy elkészült az erejével.

— Ezek az emberek már 1914 óta egyre ezt hajtogatják, — mondta a császár.

- Bulgária is egyre nagyobb igényeket támaszt segélypénzeink iránt és hadseregének kimerültsége folytán állítólag harcképtelen, — vázolta tovább Hintze a külpolitikai helyzetet.

— Ezt a "kimerültséget" csak fokozni fogja Amerika Szófiában maradt követe, — vetette közbe Ludendorff.

— Törökország a Kaukázusban hódító és kizsákmányoló-háborúba bonyolódott, keresztezi a mi ottani politikánkat és minden kérésünkre és figyelmeztetésünkre a keleti népek ismert rezisztenciájával felel. Vagy engednünk kell szövetségesünknek és fegyverszünetet kell kötnünk vagy kevésbé igényes követelményekkel próbáljuk meg az alkut. Helyzetünk előre is eldönti, hogy melyik megoldást kell választanunk,

Hintze kurta oldalpillantást vetett Ludendorffra és így folytatta. — A vezérkar főnöke felvilágosított bennünket, hogy az ellenség harcikedvét a csatamezőn nem tudjuk többé megtörni. Célunk tehát csak arra szorítkozhat, hogy stratégiai defenzívával próbáljuk gyöngíteni az ellenség támadó kedvét. A felelős politikai tényezők meghajolnak a legmagasabb hadúr e nyilatkozata előtt és levonják annak a konzekvenciáit is, hogy. katonailag nem áll módunkban az ellenség harci kedvét megtörni, és hogy a hadi helyzet következtében kényszerítve vagyunk politikánk új irányvonalaival számot vetni.

Igen, most már az államtitkár is feladta a reményt

mely július közepén, hivatalbalépésekor éltette még.
tudniillik: — a biztos győzelemre rányomni az ahhoz
méltó béke pecsétjét.

Egy ideig még békés egyetértésben beszélgettek a
szükséges belügyi rendszabályokról. A császárnak az
volt a véleménye, ügyelni kell az alkalmas időpontra,
hogy megegyezésre juthassanak. Spanyolország és
Hollandia megfelelő közvetítők volnának. Hindenburg
is mégegyszer biztosította, hogy sikerülni fog francia
földön megállniuk és ily módon mégis csak rákényszeríthetjük
az ellenségre akaratunkat: el ne felejtsék,
Németország milyen mélyen hatolt be az ellenséges
területekre.

Ludendorffnak nem tetszett ez a bizakodó hangulat,
félt, hogy nem fogják fel eléggé a helyzet komolyságát
és félvállról veszik mindazt, amivel a béke
elérhető. De az a mély, sőt megrázó benyomás, amellyel
tegnapi dörgedelme révén a birodalom felelős politikusaira
hatást gyakorolt, most gátolta, hogy az
urakra, akik ilyen könnyen kizökkentek az egyensúlyukból,
újra rászakajtsa a mennyboltot; arra gondolt:
miután feltárta előttük a való helyzetet, nekik is meg
kell érezniük, hogy napról napra, óráról órára
közeledik az elháríthatatlan.

Úgy — itt vannak hát újra az osztrákok is Spaban
— az osztrák-magyarok, ahogy ezt a kifejezést a
Monarchia külügyminisztere, a testes Burián gróf ki
fogja javítani, hogy a birodalom másik fele is kielégíttessék.
Párokra oszoltak a Villa Fraineuse halljában. A
két uralkodó beszélgetésbe merült, Burián bosszúsan
hallgatja Hintze fejtegetéseit, báró Arz vezérkari főnök
Ludendorffal beszélget és künn a kertben Hohenlohe Schillingfürst
herceg, a berlini nagykövet és gróf
Wedel, a wieni német követ sétálnak fel s alá.

A vendégek és a vendéglátók között ide oda robog doktor Seidler, a hajdani tanító, későbbi miniszterelnök és Károly wieni kabinetirodájának jelenlegi főnöke.

— Szakasztott a mi Erzbergerünk, mondja Bartenwerffer tábornok, kerek, kurtára nyirt hajú fejét Seidler felé fordítva. — Károly császár úgylátszik jobban ragaszkodik a házitanítójához, mint a szövetségeséhez.

—— És mit szól Domingohoz? — kérdezte Bauer ezredes gúnyos mosollyal, Seydl udvari lelkészre célozva.

— Őt alighanem Zita küldte Károllyal, nehogy valami baja essék az eretnekek között.

A Spaba érkezett osztrák tisztek is megpróbálják. hogy német bajtársaik példáját követve, vendéglátóik nyakába ugorjanak, de után hat a dolog, talán érzik, hogy ez nem egészen illik az alkalomhoz. Hiszen végtére is nem szerelemből jöttek ide, — mert ezek a testvérek csak olyankor jönnek, — ahogy Bartenwerffer tábornok mondja, — ha valami nagy marhaságot csináltak és sürgős szükségük van ránk.

És az osztrákok ma mégis jobban érezték magukat Spaban, mint négy hónappal ezelőtt, mikor Károly Canossát járt a Sixtus-levelek miatt. Mert akkor mindenen csodálkoztak, kezdve a stramm díszszázadon egész az ünnepélyes jelenetig: mikor a kissé gyorsan ledarált néphimnusz hangjai mellett a két uralkodó átölelte egymást. Főképp azért csodálkoztak, mert nem sejtették, hogy Berlin talán mégis többet tud az ügyről mint amennyit elárult.

S bár az osztrákok gondolhatták, hogy a német urak mai barátságos viselkedése nem annyira jóakaratból, mint inkább alig leplezhető levertségükből származik, boldogok voltak, hogy vendéglátóik nem, nagyon firtatták a Piave-menti és asiagoi balsikereket.

Hogy mit kerestek az osztrákok Spaban:

A háború befejezését, — amely érzésük szerint
sokkal kevésbé az ellenség hajthatatlanságán tört meg,
mint inkább a porosz dicsőség templomában álló két
hadisten ellenállásán. Károly környezete azt gondolta.
hogy ha sikerülne egyszer a németek fensőbbségi
érzésének páncéljait meglazítani, a békehajlamú Ausztria
azon nyomban a gyorsan engesztelődő ellenség tárt karjaiba
vethetné magát.

A német tisztek ezúttal is olybá tekintették a
fiatal uralkodót és kíséretét, mint akik a világnak
valamely meghitt zugában átaludták az időt, olyan
zugban, ahol a német nyelvnek a különféle nemzetek
és nemzetecskék által elszíntelenedett, torz változatát
beszélték. E szövetséges bajtársak ugyan valamennyien
katonának voltak öltözve, de ha nem húzták ki magukat,
éppen olyan lompos volt a testtartásuk, mint az
uralkodójuké, aki ott áll német tábornoki egyenruhában,
rogyadozó térddel és ferdére csapott kardkötővel,
taglejtésekkel ad nyomatékot szavainak és ahelyett,
hogy figyelne, nyugtalanul körbejártatja a pillantását.

Igen, ez az Ausztria az egész háború legeslegnagyobb
meglepetése volt. Kissé jobban szemügyre kellett
volna venni ezeket az embereket, mielőtt élet-halál
szövetségre lépnek velük. De csak néhány arisztokratát
ismertek előzőleg közülük és bár gőgjüket elviselhetetlennek
érezték, mégis imponált, mert állandóan
úgy viselkedtek, mintha azt akarnák mondani:
No szép, szép, hogy ennyire megerőltetitek magatokat,
de az a véleményünk, hogy egyáltalában nem előkelő
dolog az erőlködés. Hát azért ennyit még mi is tudnánk,
ha kedvünk volna hozzá. Hiszen láthatjátok,
mennyire vittétek buzgóságotokkal, mely annyira a
szíveteken fekszik. Amerre az ember néz, senki a világon
ki nem állhat benneteket.

Ez az osztrák vezérkari főnök, csíptetővel a széles orra nyergén, nem inkább egy magasrangú bajor állami tisztviselőhöz hasonlít, mint egy tábornokhoz? És a kis Hötzendorfi Conrád is inkább a hadtörténelem professzorának, mint katonának illenék be. S meg kell adni. ezeknek az embereknek jó, sőt ragyogó gondolataik vannak, de a kivitellel mindig baj van. Arz táborszernagy például igent és ámen fog mondani, bármit kérjenek is tőle, most is meg fog szavazni néhány hadosztályt a nyugati frontra és aztán — ha nem származnak bonyodalmak a lengyel kérdés keveréséből, cipő és tüzérség nélkül küldi át a csapatait.

Burián, a magyar grandseigneur, mint a magyarok általában. sokkal jobban tetszik a német uraknak. Keményebb legények. És ennélfogva nem valami jól érzik magukat ebben a sajátságos, felmondásra szóló államszövetségben.

Hertling gróf és Hintze úr, akik épp most tárgyalnak Buriánnal, korántsem azonosítják magukat a tiszteknek ezzel a véleményével, mert ez a magyar mindjárt tűzbe jön, az elképzelhető legszívósabb és legmakacsabb partner. Megköveteli, hogy végighallgassák százfelé ágazó előadásait; a magyarok államjogukért folytatott százéves küzdelmükben kétségbeejtő szívósságra tettek szert.

Hertling gróf és Hintze úr kérlelik Buriánt, álljon el segélykiáltástól. — Mindenkihez! — Legalább addig várjon, míg a nyugati fronton újra valami sikert érnek el

Burián azt felelte, hogy a Monarchiát már túl sokszor kecsegtették ilyen sikerek reményével, most aztán igazán közel a vég Ausztriában, Törökországban és Bulgáriában. — Egész Ausztria már régen feladta a győzelmes befejezésbe vett reményt. Németország volt az utolsó reménységünk. Mindég az a szó járta: ha nekünk rosszul is megy, Németország kihúz majd a

csávából. Talán nem húztuk ki önöket újra meg újra - Romániában. Galíciában, a Kárpátokban. Szerbiában és Olaszországban? Nem tettünk eleget szövetség kötelezettségünknek utolsó vércseppünkig?

Burián lassan levette szemüveget. A világosság felé tartotta. aztán körülményesen megtörölte. Ha önök így kérdeznek, én se felelhetek másképp: mi is eleget tettünk szövetségi kötelezettségeinknek- 1914 augusztusában és szeptemberében — bízva az önök gyors franciaországi győzelmében — egymagunk tartóztattuk fel az egész orosz offenzívát. És ebben a háromhetes küzdelemben úgy szétverték a hadseregünket. hogy többé soha nem álltunk talpra. Semmi értelme. hogy most ezen töprengjünk, de akkor épp annyira bíztunk az önök sikereiben, mint most augusztus 8-ig. Mindkét alkalommal a Marnenál Ausztria Magyarország sorsa is eldőlt. Önök sose veszik számításba, hogy a mi Monarchiánkat nem lehet olyan zárt egységnek tekinteni. mint Angliát. Franciaországot. Olaszországot vagy az önök államát. Legyünk csak igazságosak! Értesített az önök kormánya minket, Törökországot vagy Bulgáriát, Oroszországgal kötött egyezségeikről Kurlandot. Lettországot, Litvániát és Georgiát illetően? Hisz önök állítólag még azt is megígérték Moszkvának, hogy meg fogják akadályozni a törökök támadását a bakui olajvidék ellen. Aki így fogja fel a szövetségi kötelezettséget, az nem kötheti meg a szövetségesei kezét sem.

Künn a kertben Hohenlohe herceg megállt a szép, öreg Wedellel. — Csak azt ismételhetem hogy Berlinben nem értik meg a Monarchiát. Ez a két állam 1866 óta merőben más utakra tért. Egy Hohenlohe-Ingelfingen meséli, hogy Radetzky Milánóban büszkén mutatott

egy iratot, melyet 1849-ben nyújtottak át neki. És tudja, mi állt abban az iratban? — Milánótól Custozáig 1813-as bajtársaival együtt dobogott a német hadsereg szíve, a Sommacampagna-i napokból nemcsak Ausztria, de a német nemzet valamennyi katonája kivette a részét — ebben az értelemben tiszteli a porosz testőrhad vezérének Radetzkyt. — Ezt az iratot a király, Vilmos herceg és valamennyi testőrtiszt aláírta.

— Azóta alighanem sok víz folyt már az Adriába, — jegyezte meg Wedel gróf alig leplezett gúnnyal. Kedve lett volna megkérdezni, hogy a szóbanforgó Hohenlohe-Ingelfingen fia-e a Jénánál megvert tábornoknak.

— És tudja, mit válaszolt erre Radetzky. — A mi keblünkben is német szív dobog és senkit se jogosítunk fel, hogy németebbnek érezze magát nálunknál. — Látja, kérem, Radetzky hadseregében annakidején a legkülönfélébb vidékekről való németek szolgáltak, mert akkoriban, a wieni kongresszus és 1848 között, úgy látszott, hogy Metternich, aki maga is Rajnavidéki volt, a németek valamennyi álmát valóra váltja. Akkoriban Ausztria olyan államszövetség élén állt, amely az Északi- és a Keleti-tengertől Sziciliáig és a Rajnától Bukovináig terjedt!

— Piemont! Piemont! — vetette fel Wedel gróf. — Ez volt az az állam, amely Olaszországot Metternich puszta földrajzi fogalmánál többé tette.

- Igaza van, mert ma is ez a Piemont akadályozza meg, hogy Ausztria békét köthessen. Akkoriban úgy látszott, hogy el lehet hanyagolni a nacionalizmusnak ezt a celláját, hogy Velencében és Milánóban elfoglalt helyzetünk és Középolaszországban a Habsburg-dinasztia tartja majd őket.

— Mi, németek, ilymódon Piemontnak köszönhetjük, hogy Ausztria még a szövetségbe tartozik, az ön

császára különben már rég kilépett volna, — vélekedett Wedel gróf.
— Lám, ön sem érti meg Ausztriát, — felelte a herceg. — Nekem, aki függősített hercegi házból származom, könnyebb volt az arany alapra vésett fekete duplasast szolgálnom, mint a Napóleon kegyelméből való német királyt. Gondolja csak meg, kedves gróf, milyen szerencsétlenség volt Németország számára. hogy a hatalom Wienről Berlinre szállt át. Ausztria feladata korántsem volt imperialista, sok kis népének békés együttélésén dolgozott, s ez a munkája most, félő, hogy hajótörést szenved az elvakult nacionalizmuson, az ön által annyira csodált magyarok és a többi kis nép dühöngő nacionalizmusán. E kis népek ma már valamennyien uralmi gondolatokat hordoznak magukban. melyek csak erőszakkal és a többi kis nép elnyomása árán valósíthatók meg.

— Az ember azt hinné. ha önt hallja, — felelte Wedel gróf — Ausztria egy meseország ebben a borzalmas világban, egymást szerető és tisztelő népek szabadtéri múzeuma. Mi, sajnos, másképp tudjuk.

— Ne felejtse el, — felelte Hohenlohe. — hogy nálunk 1871 óta elmaradt a német utánpótlás, az ország feladata túl nehéz volt, semhogy egyedül a belső-ausztriai országok németsége megbirkózhatott volna vele, önök valamennyien az újonnan szerzett birodalom feletti örömmámorban úsztak, elfelejtették a németség keleti előőrsét.

— Érzésünk szerint az új Ausztria-Magyarország olyan állam volt, mint a többi. — felelte gróf Wedel.

— Önök nem is tudják. hogy felemelt bennünket a német fegyverek segítségével aratott utolsó nagy győzelmünk Olaszország felett, —— Friaul őrtüzeinél

büszke emlékek éledeznek bennem hadseregemről...
így állt akkor a hadseregparancsban.

— Reméljük. hogy ez a győzelem nem az önök
Monarchiájának hattyúdala volt. mert igen-igen feketén
látom a helyzetet. A maguk öreg ura megbízható
szövetséges volt, tőle ered ez a mondás. — Ha elpusztulunk,
pusztuljunk el tisztességesen. — De Károly
császár?

Hohenlohe herceg megállt és megtörölte a homlokát.

— Ha valaki olyan régi császári nemzetséghez
tartozik, annak a vérében van, hogy nem szabad elveszítenie,
amit átvett, mondta rekedten.

— De egy császár mégse tehet olyat, amiért bármelyik
katonájának akasztófa jár! — tört ki Wedel
gróf. — Czernin miért nem tartotta vissza? Gondoljon
csak Bismarck szavaira. — Egy uralkodó lehetőleg
sose mutatkozzék miniszteriális ruhadarabok nélkül. —
Kissé illetlen pucérságot észlelhettünk. Ha már az alkotmány
afféle császári menház akkor az uralkodó
legalább ennek a kormányzati formának szegényes előnyeivel
éljen.

— Itt hűség áll a hűséggel szemben, — felelte a
herceg. — Mert az is árulás: lemondani egy ilyen régi
birodalom megmentésének gondolatáról. Hiszen éppen
az a tragikus, hogy a Hohenzollernek sorsa a Habsburgokéhoz
kapcsolódik, csakúgy. mint ahogy a Habsburgok
se kerülhetik el azt a sorsot, melyet a világ a
Hobenzollerneknek szánt. Ide tartoznak még a Parma-Bourbonok.
akik újra trónhoz jutva a legvakmerőbb
dolgoktól se riadnak vissza, hogy a császárt és Ausztriát
megmentsék.

— Vannak vakmerőségek. melyekre tulajdonképpen
nem a vakmerőség szó illik, — felelte Wedel gróf.

— higgye el, ha a császár játszik is ezzel a gondolattal, megvalósítani nem tudja!

— Talán azt reméli, hogy a magyarokra vagy a szláv népekre támaszkodhat, — vetette ellen Wedel gróf.

— Mindkét esetben a népek foglya volna.

— Hohenlohe herceg a gróf vállára tette a kezét. — A birodalmi gondolat nem máról holnapra születik meg, évszázadok kell. hogy megérleljék. A szlávok, a magyarok — legjobb esetben is királyi nemzetség. De a császári nemzetség, amely uralkodik, kormányoz, rendben tartja a világot. csak német lehet.

Mikor másnap reggel az osztrákok búcsúra gyűltek össze a Villa Fraineuse halljában. egy német tiszt a császárnak egy lapot nyújtott át. aki feltéve szemüvegét. gyorsan átfutotta, aztán átnyújtotta Seidlernek a következő szavakkal: — olvassa csak, ez önöket jobban érdekli, mint bennünket.

Seidler meghajolt és olvasta: Anglia hadviselő hatalommá ismerte el Csehszlovákiát

VI. 4 fegyverszünet.

Wilson beavatkozik (Washington, 1918. okt. 14)

Október 14-én Wilson magához kérette House ezredest, nem akarta nélkülözni baráti tanácsait, most, hogy a németek fegyverszüneti kérelme után, az Óceánon innen és túlról elhangzott beszédeket és válaszbeszédeket az egész világ feszült várakozása kísérte.

— Végére kell járnunk, — kezdte Wilson — elég jegyzéket váltottunk már.

— Végére is járunk nemsokára. a béke talán közelebb van, mint hinnők. Ha Foch továbbra is ilyen pompásan dolgozik a nyugati fronton és ha a császár és a birodalom közé jegyzékeink által vert ék éreztetni fogja hatását, a háborúnak még újév előtt vége.

Wilson tőle szokatlan indulattal csapott az asztalra:
— az erőszak győzelme nem az, amiért küzdöttem. 1917 januárjában ünnepélyes nyilatkozatot tettem a szenátusban. hogy olyan békét kell kötni, amelyben se győztes, se legyőzött nincsen, mert az olyan béke nem tart soká, mely az egyik vagy másik felet elpusztítja, vagy bosszúgondolatokkal tölti el. A világnak igazságot ígértem, amely nem ismer különbséget azok között, akiknek elégtételt akarunk szolgáltatni és azok között, akik erre nem tarthatnak igényt. Ön is tudja, milyen nehezemre esett. hogy népünket, az utolsó nagy fehér népet háborúba vigyem.

Az ezredes látta barátja izgatottságát, átérezte a Wilsont eltöltő aggodalmakat, gondolta: legjobb, ha nyíltan felel. — Ama igazságról elhangzott magasztos vallomásuk óta a St. Mihiel-i győzelem és a Hindenburg-vonalak megrohamozása harci őrjöngést váltott ki népünkből. Ha Németországgal szemben túl elnéző lesz, ezzel népünk nemzeti büszkeségét sérti meg. Önt Párizsban és Londonban úgyis már németbarátnak tartják, máról holnapra lekerülhet erről a magas polcról, ha a mi népünk is erre a téves véleményre jut.

— Arra nem tudok büszke lenni. hogy népünket harci düh szállta meg. És mennyi áldozatba kerültek ezek a győzelmek! Ötödik hadtestünk, mely az ausztráliaiakkal a Hindenburg-vonalat megrohamozta, legénységének egyötödét vesztette el.

— Ha igazságot akar, — siklott ki House ezredes ügyesen, — azok ellen kell fordulnia, akik igazságtalanságot követtek el! Tehát: nincs addig fegyverszünet. míg a németek szárazon és vízen be nem szüntetik kegyetlenkedéseiket!

Wilson a fejét rázta. — Csak nem kívánhatjuk az ellenségeskedések beszüntetését a fegyverszünet megkötése előtt?

— Kedves kormányzóm, Ön mind a mai napig minden egyes jegyzékénél azt hitte, enyhe feltételeket kell szabni, hogy a németek elfogadják. És minden esetben az én szigorúbban fogalmazott feltételeimet voltak kénytelenek lenyelni. Itt az ideje, hogy véget vessünk ennek a Németországgal való macska-egér harcnak.

— Ha viszont a németeket előzőleg lefegyvereztem, — felelte Wilson, — a Szövetségesek úgy bánnak el velük. ahogy akarnak; ügyet se vetnek az én békefeltételeimre.

— Itt nem a lefegyverezés kérdéséről van szó, — felelte House türelmetlenül, — hanem arról, hogy

azonnal szüntessék be a tengeralattjáró-háborút és
hogy egyszer és mindenkorra vége szakadjon a belga
és francia városok és falvak szétdúlásának. Maguknak
a fegyverszüneti feltételeknek a megszabása —
nem a mi feladatunk, hanem Fochéi.

— Épp erről van szó: — kiáltott Wilson. —
Éppen ezért kell jegyzékeinket úgy megfogalmaznunk,
hogy a tábornokok ne követelhessenek olyasmit, ami
a németeket kétségbeesésbe kergetheti.

House ezredes felállt, odalépett Wilsonhoz és kezét
gyengéden a vállára tette. — Ugyan ki tiltakozhatnék
most Németországban követeléseink ellen, amikor
végre megindultak a hőn vágyott béketárgyalások.

— Ha túl súlyos feltételeket szabunk, az egész
nép! — felelte Wilson anélkül, hogy felpillantana.
— Hiszen látja, milyen jól tartják magukat a németek
a fronton.

— A fronton! A fronton! Kedves kormányzóm,
a pergőtűznek ebbe a kazánkovács műhelyébe nem
hallatszik el az ön engesztelő szavainak tenorszólója!
De a német kormány betette fejét a hurokba
— csak meg kell húznunk a hurkot. —

— Senkit se akarok megfojtani!

— Akkor a többiek a mi nyakunkba vetik a hurkot
— és ők halálosan komolyan gondolják.

— Dehát tulajdonképpen mit akarnak tőlem?

- Mindenek előtt - világosabb feleletre kell
kényszerítenünk Németországot, melynek nevében
az új kancellár beszél.

— De hiszen már válaszoltak a nép és államtanács
nevében. — felelte Wilson.

— Még világosabb választ kérünk! Hivatkozzék
csak júliusban elmondott Mount Vernoni beszédére.

El kell pusztítani minden önkényt és hatalmat
mely önmagáért való és titokban a világ békéjét
zavarhatná, és ha ez jelenleg nem lehetséges,
legalább lehetetlenné kell tenni.

— De magukra a németekre kell bíznunk hogy
e felismerés következményeit levonják, — felelte
Wilson.

— Segítenünk kell nekik ebben, — tartott ki
House, — a németek becsukják a fülüket, kiáltanunk
kell. Tegyük hozzá: — a jegyzékünkben foglaltak
szerint értelmezendő az a hatalom is, mely eddig
a német népen uralkodott. A német népen múlik,
hogy változtasson ezen. — Az elnöknek ezek a
szavai természetesen arra az esetre céloznak, ha a
német nép csakugyan változtatna helyzetén a mielőbbi
békekötés érdekében.

Wilson érezte, hogy az ezredes egyre inkább
arra akarja szorítani, hagyja el beszédéből mindazt,
ami kenetteljes. Wilson ismerte azoknak az eszméknek
az erejét, melyek még nem öltöttek testet, azon
eszmék erejét. melyek az egész világot harca szólítják,
ígérnek, elaltatnak, építenek és rombolnak, —
míg ki nem tapogatják a megtámadható pontját. De
a valóság birodalmába tartozó, megtestesített, földihez
kapcsolódó eszmének alá kell vetnie magát az
élet törvényeinek, hirdetőjével együtt öregszik, a mulandóság
lehelete homályosítja és olyan áramlatok
kapják fel, melyek eredetileg elgondolt irányától
messzire sodorják. És ezért vett most is erőt rajta
valami megmagyarázhatatlan szorongás, mintha könyvtárszobájából
az egész világ reflektorfénye elé hurcolnák
és ott minden szemből gyűlölet és ellenségeskedés
meredne rá, aki segíteni akart.
— Kedves ezredes. — mondta Wilson, — olyan
poszton állok, ahol az egész világ láthat. De érzem a

nagy felelősséget is, melyet magunkra vállalunk.
Ha a németek, ígéreteinkben bízva, elfogadjak tanácsaimat,
meglesz-e az erőnk ahhoz is, hogy szövetségeseink
bosszújától megvédelmezhessük őket? Sehogy
se tudok ettől a gondolattól szabadulni!

House ezredes úgy beszélt Wilsonhhoz, mint egy
félénk gyerekhez. — Kedves barátom, tudom, mennyire
irtózik annak a gondolatától is, hogy a szövetségesek
is sorra fel fogják gyújtani a német falvakat
és városokat, hogy bosszút álljanak az ellenség hasonló
gaztetteiért. Ha látta volna Franciaország és
Flandria rommá lőtt vidékeit, megértené ezt a kívánságot
is.

— Szenvedek annak a gondolatától, hogy ezekben
a borzalmakban a mi katonáink is résztvehetnének!
— felelte Wilson.

— Dehát csak nem gondolja, hogy van a világnak
olyan hatalma, mely a franciákat ettől az iszonyatos
bosszútól visszatartaná, ha Németország császárság
marad? Nem mondtuk-e mi is a német-amerikaiaknak:
a német népet szabaddá nyilvánítjuk és
kérjük, legyenek a segítségünkre, hogy a világ megszabaduljon
a császár és a tábornokok vértforraló szörnytetteitől?

Wilson felugrott és gyors léptekkel mérte végig
a szobát. — Ezredes, ön 1914. júniusában az én hozzájárulásommal
Európába utazott, hogy lássa, milyen
a helyzet ezen a szerencsétlen földrészen. Emlékszik
még mit írt akkor nekem? Ezt a levelet sokszor elolvastam,
mikor azon töprengtem: részt vegyünk-e a
háborúban vagy sem. — A helyzet rendkívül feszült,
— írta ön, — mindenütt teljesen megkótyagosodott
militarizmus uralkodik. Ha valaki az ön képviseletében
nem tudja megegyezésre bírni az államokat, rövidesen
szörnyű özönvíz szakad a világra. Európában

senki sincs, aki erre képes volna. Ahhoz túl sok a gyűlölet és a féltékenység itt. Mihelyt Anglia hozzájárul, Oroszország és Franciaország megtámadják Németországot és Ausztriát. Anglia nem kívánja a teljes megsemmisítést, mert aztán egyedül kéne szembenéznie régi ellenségeivel... — Itt a levél!

— Igen, — mondta House ezredes kissé zavartan, — dehát nem így történt. Németország támadta meg Belgiumot. 1912-ben Joffre is foglalkozott a Belgiumon való átmasírozás gondolatával, de Poincaré lebeszélte. Különbséget kell tennünk a gondolatban és a ténylegesen elkövetett bűnök közölt. Valamennyi ténylegesen elkövetett bűn Németország rovására írandó.

De az elnök habozott, semmire se tudta elhatározni magát. Housenak utolsó ütőkártyáját kellett kijátszania:

— A béketárgyalások időpontja alighanem akkorra esik. mikor az ön második elnöksége lejár. Az ön mostani állásfoglalása a német császár ellen az egész világ munkásságát ön mellé fogja állítani. Most Párizsban, Londonban és nálunk is minden reakciós ön ellen dolgozik. Valami nagy sikert kell ellenségeinkkel szembe szegeznünk.

— Igen — és ezen a ponton az egész világ bírája, az Egyesült Államok szuverén uralkodója, több mint érzékeny volt. Csak arra kellett figyelmeztetni, hogy őt is el lehet csapni, Ha nem választják meg újra. akkor más aratja le az évszázadok dicsőségét, tiszteletét és elismerését.

— Igen — és mit csináljunk Ausztriával? — kérdezte Wilson hosszú szünet után.

— Ausztriával? A Monarchia kitűzi majd a fehér zászlót, mint ahogy Törökország és Bulgária is kitűzte már. A Ballhausplatzon majd egyszerűen azt

feleljük: — most is elkéstetek, mint rendesen. Népeitek autonómiájához hozzájáruló nyilatkozatotok meghaladott álláspont. Az Egyesült Államok nemrég ismerte el a cseh nemzeti tanácsot hadviselő hatalomnak, lengyeleitek az önálló Lengyelországhoz és a délszlávok Szerbiához fognak csatlakozni. Magyarország román népessége Romániához és a szlovákok Csehszlovákiához. — De ezzel a felelettel még ráérünk, az ember ne közöljön izgató híreket egy halottas-szobában.

— Igen — Ausztria felett kimondtuk már az ítéletet — jelentette ki Wilson.

— És Németország, Bulgária és Törökország felett is — tette hozzá az ezredes. — Így hát kedves barátom, ön lesz a világ megmentője. nem a római pápa, nem a stockholmi szociáldemokraták, sem a pétervári kommunisták.

Wilson kezet nyújtott az ezredesnek. — Rendben van. Németországnak szóló feleletünket az ön intenciói szerint fogjuk megfogalmazni. Kérem Istent. hogy odaát a fegyverszüneti tárgyalásokon ön ugyanezzel az erővel képviselje magasztos céljaimat szövetségeseink rablóösztöneivel szemben.

Az entente nem akar tudni a tizennégy pontról

(Párizs. 1918. okt. 29.)

Október 29-én a Szövetségesek valamennyi miniszterelnöke és külügyminisztere a Quai d Orsayn gyűlt össze Pichon dolgozószobájában. .

— Ön Foch tábornagy véleményére kíváncsi? — kérdezte Clemenceau House ezredest, aki három napja Wilson hivatalos szószólójaként az amerikai kormány képviseletében Párizsban tartózkodott. — Mindjárt bekéretem a tábornagyot.

Hankey ezredes. aki titkári minőségében már nélkülözhetetlenné vált, kiment és csakhamar Foch-al tért vissza. Minden szem a vén katonára irányult, aki karja alatt irattáskájával belépett, kurtán meghajolt és leült az asztalhoz.

— Lesz olyan kedves közölni. tábornagyom, — kezdte el House ezredes, — éspedig kizárólag katonai szempontból, függetlenül más természetű mérlegelésektől — hogy az offenzíva folytatását ajánlja-e a németek ellen vagy helyesli-e, hogy az itt vázolt feltételek értelmében fegyverszünetet kössünk?

— Háborút viselni annyit jelent: küzdeni bizonyos célokért, — kezdte Foch katona módjára minden szót külön megnyomva. — Ha a németek elfogadják a fegyverszünetet az itt lefektetett feltételek értelmében: kitűzött céljainkat elértük. Ha pedig célhoz értünk, senkinek síncs jogában a további vérontás.

Lloyd George felvonta busa szemöldökét és rózsás arcát oldalra hajtotta. — De ha a németek megtagadják az aláírást? Mi lesz akkor? Mennyi időre van szüksége, hogy visszakergesse őket a Rajnán túlra?

— Három, de lehet, hogy négy vagy öt hónapra — Foch széttárta, majd leejtette karjait.

— Gondolja, — kérdezte a Tigris az asztalra hajolva, — hogy ezek a feltételek elégségesek a németek teljes ártalmatlanná tételére? Nem osztozik ön Pershing és Pétain véleményében, hogy el kell venni valamennyi fegyverüket?

— Meg kell jegyeznem, — kapcsolódott be most Balfour, — hogy Haig tábornagy nem kívánja a lefegyverzést, csak a megszállott területek kiürítését.

— Haig álláspontja lehetetlen. — felelte Clemenecau ingerülten, — mert a németek számára annyit jelent, hogy kifújhassák magukat és aztán jobb állásokban újult erővel vehessék fel a küzdelmet.

— Az előterjesztett feltételek elégségesek, — mondta Foch, — a boche-ok jó katonák, jól verekedtek, tartsák meg hadseregüket. Az osztrák kontárokat teljesen le fogjuk fegyverezni.

De Balfour nem bízott benne, hogy a németek ilyen feltételeket elfogadjanak.

— Nem az első napon, — felelte a Tigris, — de mindent elkövetnek majd, hogy a tárgyalások meg ne szakadjanak.

— Mit jelent Ludendorff bukása? — kérdezte Lloyd George. — Elfogadást vagy elutasítást?

— Levée en masse — felelte Clemenceau. — Utolsó kísérlet.

— Ludendorff bukása talán már Wilson elnök jegyzékének következménye, — felelte House.

— Ön lebecsüli a németeket, jegyezte meg Lloyd George,

— Most a fronton kigöngyölik majd a vöröses zászlókat és a kétségbeesés bátorságával folytatják tovább a harcot.

— Az orosz kísérlet rosszul sikerült, — kételkedett Clemenceau.

— A németek szívósabbak mint az oroszok, — felelte Balfour. — Önök is tovább harcoltak Sedan után. És a mi csapataink — az amerikaiak kivételével — épp úgy belefáradtak a háborúba mint a németek. A németek vörös zászlói nálunk is lángra gyújthatnak mindent.

Igen, Lloyd Georgenak is az volt a véleménye, hogy nem szabad olyan feltételeket szabni, melyeket Németország kénytelen volna elutasítani. Hisz épp a legutolsó küzdelmek során az angolok és amerikaiak szörnyű veszteségeket szenvedtek, az amerikai támadások el is akadtak már az Argonnokban, az utánpótlásban teljes zavar mutatkozik, az angoloknak minduntalan be kell ugrani segíteni.

— Ma ilyen feltételeket akarnak elfogadtatni. — aggodalmaskodott Balfour, — sokkal jobban meg kell verniük a németeket, mert ezek a feltételek szigorúbbak mint az 1871-esek

Clemencenu nyugtalankodni kezdett. — Nem tudom, hogy a bocheokat érzékenyebben fogja-e érinteni, ha ötezer ágyú és huszonötezer gépfegyver kiszolgáltatását követeljük, mint a Nagybritannia által követelt százötven tengeralattjáró, tíz csatahajó, tíz cirkáló stb. kiszolgáltatása.

— Anglia tengeri hatalom.— felelte Lloyd George, — nekünk elsősorban a tengerek felett való uralmunk biztonságára kell gondolnunk.

— De mit akarnak a Szövetségesek ezzel a sok hajóval? — kérdezte House ezredese aggodalmasan.

— Szétosztani vagy elsüllyeszteni, — felelte

Lloyd George. — A fontos az, hogy Németországtól elvegyük.

— Megkérdezhetem Foch tábornagyot, — vette át a szót Balfour, — hogy a rajnai hídfők megszállását nem lehetne-e a nagy nyugatnémet városok megszállása nélkül végrehajtani?

— Mainz nélkülözhetetlen, — felelte Foch. — Frankfurtot nem fogjuk megszállni ágyúink minden esetre lőtávolban lesznek a varostól Kölnre feltétlenül szükségünk van, ez a fontos vasúti gócpont állítja vissza a Pfalz-vidékkel való összeköttetést.

— Ezt soha-soha nem fogják elfogadni. — mondta Balfour.

— Ezt sose fogják elfelejteni nekünk. — csatlakozott Lloyd George is Balfour véleményéhez. — Ezzel a hadiállapotot stabilizáljuk. Így sose jutunk békéhez...

— Még fegyverszünethez se. — tette hozza Balfour. — Nem szabad többet követelnünk, mint ami feltétlenül szükséges.

— E megszállások nélkül, — felelte Foch karjait széttárva, — nem kezeskedhetem katonai fensőbbségünkért. A biztonságunkra kell gondolnom, tehát ragaszkodom ezekhez a feltételekhez.

— Nekem is vannak bizonyos biztonsági követeléseim, — kiáltott Clemenceau. — A fegyverszüneti feltételekbe okvetlen bele kell iktatni egy pontot, amely a károk jóvátételét követeli!

Lloyd George a szemöldökét ráncolta. — Ha ön jóvátétel alatt az elrabolt javak kárpótlását érti, helyeslem ezt a klauzulát. De egyébként a jóvátétel kérdése nézetem szerint nem a fegyverszüneti feltételekhez, hanem a béketárgyalások anyagához tartozik.

— A Clemenceau úr által itt fölvetett kérdésnek olyan nagy horderejű a jelentősége, hogy itt és most nem bocsátkozhatunk a tárgyalásába — döntött House ezredes.

Sonnino is ezen a véleményen volt, az ilyen tárgyalások túl soká húznák el a fegyverszünetet.

Mikor Foch látta, hogy a beszélgetés eltávolodik a katonai kérdésektől, felállt és távozott, épp oly szerényen, ahogy jött.

— Erre majd még visszatérünk, — dacoskodott Clemenceau.

— Igen — és most nekünk van valami kérdeznivalónk House ezredestől, — vette át a szót Lloyd George.

Az összes jelenlevők House ezredes köré telepedtek.
— Amit tudni szeretnénk, az a következő: mi az ön véleménye, ha ezeket a fegyverszüneti feltételeket megszavazzuk, elismerjük ezzel az ön elnökének 14 pontját? — Ez volt az! Ez volt az a kérdés, amely ott égett mindnyájuk nyelvén s melyet most először mondott ki Lloyd George lekötelező mosollyal. — Azért érdeklődöm, mert megállapodásra kell jutnunk. hogy a 14 pontot elfogadjuk-e. Én a magam részéről tüzetesen meg fogom jelölni azokat a pontokat, melyeket Nagybritannia nem fogadhat el. Nézetem szerint kötelességünk volna, hogy a német kormányt is értesítsük erről.

Még mielőtt House ezredes meglepetéséből magához térhetett volna, Clemenceau ragadta magához a szót. — Én sem érzem magamban a legkisebb hajlandóságot sem, hogy magamat és Franciaországot e 14 pont mellé lekössem.

House ezredes válaszolni akart valamit, de Clemenceau Lloyd George mellé tolta székét és szinte ordítva

kérdezte — Önt megkérdezte valaha Wilson elnök, hogy elfogadja-e a 14 pontot? Engem nem!

Az ezredes érezte, hogy mi történik vele, tiltakozni próbált: — A németek közölték, hogy a 14 pont alapján fegyverszünetet kötnek. Ha tehát e feltételeket itt aláírják, ezzel a 14 pontot is elfogadják.

Clemenceau lekicsinylően legyintett, de Pichon a francia külügyminiszter, felismerte a veszélyt és azt tanácsolta, hogy most mellőzzék ennek a kérdésnek a megvitatását. — Mondjuk meg a németeknek, hogy feltételeink csak a fegyverszünetre vonatkoznak, nem a békekötésre.

De Balfour tudta, hogy mégis csak beszélni kell egyszer, nincs értelme mindig kitérni a kérdések elől; mikor Balfour 1917 tavaszán kiküldetésben járt Amerikában, House ezredes figyelmeztette: ne említse Wilsonnak a Szövetségesek titkos szerződéseit, nehogy idő előtt szembe tűnjön az az áthidalhatatlan ellentét, mely az elnök teóriái és a Szövetségesek hadicéljai között fennáll. — Nem, — mondta Balfour, — ez nem megy. Kötve vagyunk, ha nem szögezzük le elutasító magatartásunkat a 14 ponttal szemben.

Clemenceau nagyot csapott az asztalra — Hát rajta: Hadd halljuk ezt a 14 pontot!

— A tizennegyediket, az ötödiket, és a többit, — mondta Sonnino. House ezredes elővette irattáskájából a számos példányban lemásolt tizennégy pontot és szétosztotta a miniszterek között. Clemenceau hangosan felnevetett: — Itt van mindjárt az első pont, hát ez mit jelentsen? Csak nem ígérhetem meg, hogy soha nem kötök titkos vagy diplomáciai egyezséget!

— Lehetetlen! — hagyta helyben Sonnino is.

Valamennyi jelenlevő miniszter már az első pontot elfogadhatatlannak minősítette.

House ezredes nem vesztette el nyugalmát; újabb

iratcsomót vett elő táskájából és szétosztotta a
jelenlevők közt.

— Mindezeket a vitás kérdéseket részben maga
az elnök magyarázta meg szenátusi beszédeiben,
részben megbízottaink fűzték hozzá kommentárjaikat itt
Párizsban, kérem, olvassák el.

Clemenceau átfutotta az elébetett papírlapokat.
— No jó — ezek a magyarázatok majd minden részletében
emelik az önök tizennégy pontjának értékét.
Kissé mesterséges ködbe burkolóznak, legalább megbújhatunk
a leple alatt. De mire valók ezek a kertelések,
melyek korlátozni akarják győzteseknek kijáró
vitathatatlan jogainkat?

Lloyd George ügyet se vetett a kommentárokra,
nem törődött a különféle pontokban megbújó szemfényvesztésekkel.
neki elsősorban a II. ponthoz volt köze.
— Korlátlan hajózási szabadság a tengereken... Anglia
sose fogadhatja el ezt a pontot — semmi körülmények
között. Ez a pont hatástalanná teszi a blokádot
is. A németek legyőzésében a blokádnak is része volt,
nemcsak az ütközeteknek. Ezek a jogok most a Népszövetségre
szálljanak át? Ha Nagybritanniának újra
élet-halál harcot kéne vívnia, a világnak nincs olyan
hatalma, amely megakadályozhatna bennünket abban,
hogy ne blokáddal védekezzünk. Csak ez az eszköz
akadályozhatná meg Németországot, hogy Skandináviából
és Hollandiából gumit, gyapotot, rezet és különféle
élelmiszereket importáljon. Mielőtt ezt az eszközt
kiadnók a kezünkből, előbb létre kell hozni a Népszövetséget.
Aztán majd meglátjuk, miképpen fest ez a
Népszövetség és utána beszélhetünk talán a tengerek
szabadságáról is.

House ezredes még mindig nem vesztette el a
nyugalmát. — A tengerek szabadsága nem egyértelmű
a blokád beszüntetésével, az én számomra csupán a

tengeri háború nemzetközi formáinak kodifikálását
jelenti. Mindenekelőtt a magántulajdon sérthetetlenségének
elvét kell háború esetére a tengerre is
kiterjeszteni; ha Nagybritannia nem akarja elismerni,
hogy az Egyesült Államoknak a semleges országokkal
folytatott tengeri kereskedelme elé nem szabad.
akadályokat gördíteni, az Egyesült Államok
Nagybritannia tengeri uralmát igen kellemetlennek fogja érezni,
Sőt kényszerítve érzi majd magát, hogy olyan nagy.
flottát építsen, melynek módjában lesz szabad tengeri
kereskedelmet biztosítani.

Lloyd George hallja a fenyegetést, de semmi
hatást se gyakorol rá. Nem hisz olyan nagymérvű
amerikai kereskedelemben, mely ezt a pretenciózus
intézkedést indokolttá tenné, hiszen Németország is
valamikor így beszélt. Lloyd George még hallgat.

— Tegyük fel, — fenyegetőzött tovább House a
legbarátságosabb mosollyal, — hogy Nagybritannia
háborúba keverednék egy idegen hatalommal —
mondjuk Franciaországgal. Ha Franciaország nem
nyúl ugyanazokhoz a visszataszító módszerekhez
mint Németország tette, amit joggal feltételezek, Amerika
hangulata inkább Franciaország, a gyengébb
tengeri hatalom, mellé hajlik majd.

Clemenceau gúnyosan meghajol House ezredes felé.

— Szép kis jövő zenéje, — nevetett Lloyd George
kissé kényszeredetten.

— Hasonló szavakat már az ön szájából is hallottunk
az Agadier-krízis idején, — felelte House ezredes

— De talán beszéljünk végre a fegyverszüneti
feltételekről, — figyelmeztetett Sonnino.

House ezredes nem engedett. — Ha tehát önök vonakodnak
a tizennégy pontot elfogadni, melyen Németország
fegyverszüneti kérelme alapszik, Amerika
kénytelen lesz Németországgal folytatott eddigi tárgyalásait

tárgytalannak nyilvánítáni és a németeknek
nyíltan megmondani: a Szövetségesek nem fogadták
a feltételeinket. Nyilt kérdés marad számunkra, hogy
Németországgal és Ausztriával ne folytássunk-e
közvetlen tárgyalásokat.

— Szóval az Egyesült Államok különbékét akar
kötni a Központi hatalmakkal, — mondta Clemenceau,
hátravetette a fejét és félig csukott pillája alól
végigmérte ezt a különös amerikait.

— Megtörténhet, — felelte House.

Most az asztalnál ülők valamennyien lopva
pillantgattak az ezredes felé, aki sértődött arckifejezéssel
lapozgatott iratai között

Lloyd George lehajtotta ősz fejét, mellére kulcsolta
kezeit és mintha egy nyitott sírnál mondana utolsó
Istenhozzádot, halkan így szólt: — Fölöttébb szomorúnak
érezzük, hogy most, mikor legnehezebb harcainkat
vívjuk, az Egyesült Államok ellenségeinkkel
különbékét akar kötni. De a blokádot, azt az eszközt,
amely létünket biztosítja nem adhatjuk fel. Ami
pedig Nagybritanniát illeti, mi tovább harcolunk.

— A tengerek szabadságáról szóló pontot egyáltalában
nem értem, — fakadt ki Clemenceau. — A
háború nem volna háború, ha a tengereken szabadság
volna!

Balfour alig tudta tovább fékezni haragját: ezek
a tengerentúliak addig húzták-halasztották, hogy
részt vegyenek a háborúban, míg ifjúságunk színe-java
belepusztult és most ilyen ostobaságok miatt ki
akarnak ugrani.

House ezredes megpróbálta helyrehozni az ügyet:
— Anglia, Franciaország és Olaszország dolga, hogy
összeüljenek és megbeszéljék egymás közt a határvonalat,
melyen belül a tizennégy pontot elfogadják.
A fegyverszüneti szerződés megkötése előtt ez volna a
a legfontosabb lépés

— House ezredesnek igaza van. — jelentette ki Pichon, — a dolgokat alaposabban át kell gondolni.

— A IX. pont ellen nekem is súlyos aggályaim vannak. — hallatta szavát Sonnino.

— Most a német fegyverszüneti feltételeket beszéljük meg, ennek semmi köze Ausztriához, - vágta rá Lloyd George.

— Lehetséges, — felelte élesen Sonnino — de ha hozzájárulunk a tizennégy ponthoz, azt fogják hinni, hogy mindent elfogadtunk — az Ausztriára vonatkozó klauzulát is.

A franciák és angolok megpróbálják lecsillapítani Sonninot, de ez az apai ágról zsidó, anyai ágról skót presbiter-családból származó kis olasz makacsabb mint egy öszvér, ragaszkodik hozzá, hogy a IX. ponthoz fűzött észrevételeit felolvassa.

House csodálkozva hallgatta ezt a felolvasást, melyből kiderült, hogy Olaszország nemcsak a népi határokra (valamennyi olasz), hanem földrajzi és katonai (Brenner), továbbá a történelmi határokra is (egész Dalmácia) igényt tart.

House ezredes érezte. milyen helytelenül és balgán jártak el, hogy nem beszélték meg a Szövetségesekkel egymásközti titkos szerződéseiket, mielőtt hadba léptek. Mikor Olaszország igényei ellen tiltakozni próbált, Balfour így felelt: — a szerződés szerződés, kötelességünk, hogy betű és értelem szerint betartsuk azt. Amit Olaszország követel, ahhoz szerződésünk értelmében joga van.

De hiszen most Németországról tárgyalunk, — pattant fel Clemenceau, - amennyire én tudom, Olaszországnak nincsenek Németországgal közös határai.

— Igen, de mitévő lesz majd Olaszország, ha

Németország elfogadja a fegyverszüneti feltételeket,
Ausztria viszont elutasítja?

Clemenceau csodálkozva kérdezte, miképpen tartozik
ez az itt tárgyalt ügyekhez.

— Hát csakugyan nem látja, milyen veszély fenyegeti
ezáltal Olaszországot?

— Miért éppen Olaszországot? — kérdezte Clemenceau
ingerülten.

— Tegyük fel, hogy Németországgal fegyverszünetet
kötöttünk. Akkor valamennyi szövetséges
így szól majd Olaszországhoz: harcoljátok csak egyedül
végig háborútokat Ausztriával.

House ezredes megpróbálta Sonninot lecsillapítani.
Elmondta, hogy éppen Ausztria két nappal ezelőtt
késznek mutatkozott, hogy tekintet nélkül Németországra,
különbékét kössön és elfogadja Wilson
feltételeit, bármi legyen is a tartalma. — Olyan állam,
amely szövetségesét az utolsó pillanatban cserbenhagyja,
annyira kész, hogy támadásra többé nem gondolhat.

Sonnino, aki valamennyi olasz államférfiú között
a legtöbb rokonszenvvel viseltetett Ausztria iránt és
a legmakacsabbul tiltakozott az ellen, hogy Olaszország
hadba lépjen, nem hitt a Monarchiának ilyen
hirtelen összeomlásában. — Jó, de ha Németország
fogadja el először a feltételeket, akkor, mialatt a
nyugati fronton Franciaországgal békét köt, a mi
frontunkon fognak felbukkanni a német katonák
osztrák egyenruhában!

— Lehetetlen! — kiáltotta House ezredes.

— Fantasztikus, — nevetett Clemenceau.

— Egyszer már volt részünk ilyesmiben. Amilkor
hadat üzentünk Ausztriának. Németország alpesi
hadosztályát küldte a határunkra.

— Hát akkor majd megkérjük Wilson elnököt,

— ígérte meg Lloyd George, — utasítsa Az osztrákokat,
hogy parlamenterjüket ugyanabban az órában
küldjék el Diazhoz, mint a németek az övéket Fochhoz.

— Megfelel ez önnek? — kérdezte Clemenceau
alig leplezett gúnnyal.

— Írásban szeretném.

— Ha ez önt megnyugtatja, szívesen megtesszük
ezt is, — egyezett bele Lloyd George.

Párizs édeskés benzinszagú utcáin sorba robognak
el az idegen miniszterek lobogódíszes autói, hol
a Ouai d'Orsay előtt állnak meg, ahol Pichonnal, hol
az egyetem közelében, abol House ezredessel, hol meg
a hadügyminisztérium előtt, ahol Clemenceauval van
megbeszélésük, hármasával, négyesével, gyors iramban,
mert az idő sürget. Vagy Versaillesbe robognak
ki — a már lombtalan boulognei erdőcskén, St. Cloud
és Sévresen át — Versaillesbe, ahol a barokk-pompájú
Trianon-Palace-Hotelben a Szövetségesek legfelsőbb
haditanácsa székel. De maguk a nagy ülések
nem hoznak eredményt.

November 2-ának délutánján a versaillesi nagy
ülésteremben Clemenceau végtelenbe nyúló vitatkozások
után, még egyszer felvetette a jóvátétel kérdését.

— Franciaország sose fogja megérteni, hogy ezt
a kérdést miért mellőzik. Azokra az ellenvetésekre,
hogy ez a béke- és nem a fegyverszüneti feltételekhez
tartozik. csak azt felelhetem: pusztán három szó beiktatását
kérem a szövegbe — okozott károk jóvátétele -
ehhez aztán hozzáfűzhetik a megjegyzéseiket,
ha úgy tetszik — de ehhez a három szóhoz ragaszkodom.

Hymans, a belga kiküldött megkérdezte, mi köze
van ennek a klauzulának a fegyverszünethez és Bonar
Law csatlakozott a véleményéhez.

— Ez nálam elvi állásfoglalás, — jelentette ki

Clemenceau indulatosan, — kérem, ne felejtsék el, hogy a francia nép minden más népnél többet szenvedett.

— És mekkora áldozatokat hozott Szerbia, hogy megmentse a civilizációt! — fakadt ki Vesnic.

— És mennyit kellett Olaszországnak eltűrnie.

— És Belgiumnak!

— De akkor az elsüllyedt hajókért is jóvátétel jár! — jelentkezett Lloyd George is, akire átragadt az általánosan kitört mohóság.

Balfour csodálkozva futtatta végig pillantását az izgatott arcokon, aztán kérdőleg nézett House ezredes felé, de az nem mozdult, az utolsó napok hajtóvadászatai alaposan kifárasztották.

— De hiszen ez mind benne foglaltatik a három szóban — okozott károk jóvátétele, — jegyezte meg Clemenceau — és kérem értsék meg a francia nép érzéseit.

Klotz, a francia pénzügyminiszter hozzáfűzte: — Okos volna, ha a pénzügyi szakaszt azzal a klauzulával kezdenők, hogy a szövetségesek minden jövőbeli igényt fenntartanak maguknak.

— Így gondoltam én is. — felelte Clemenceau.

Két nappal később meghívták a konferenciára a hadsereg vezetőit, hogy megbeszéljék az Ausztria kiválása folytán előállott új hadihelyzetet. Lloyd George feltette a kérdést, hogy bevonuljanak-e Ausztrián át Bajorországba és mi történik akkor, ha Ausztria-Magyarország német és magyar része guerilla-háborúra szánná el magát. — Igénybe vegyük-e a Dunai Monarchia irántunk barátságos érzelmű népeinek haderejét?
— A hosszú tanácskozó-asztal alsó végén először ült ma a csehszlovák kormány képviseletében Eduard Benes, akit elfelejtettek az eddigi ülésekre meghívni.

Élénk szavakkal ecsetelte légióinak érdemeit és rájuk való hivatkozással panaszt emelt Pichonnál: egészen más bánásmódot remélt. Ott ült az asztalnál ugrásra készen és várta a végszót, amellyel nemcsak őt, de népét is arra a színpadra szólítják, melyen a föld szétdarabolását játszották.

Foch, akinek gondolatai Napóleon nyomdokain már Németország régi csatamezőin kóboroltak. egy térképre három München elleni koncentrikus támadás tervét fektette fel: egyiket az Inn völgyén felfelé, a másikat Salzburgon és a harmadikat Linzen át. Ezek a hadseregek közvetlenül olasz parancsnokság alatt állhatnának. Foch csupán a hadműveleti vezetés jogát tartja fenn magának. Az olasz fronton felszabadult csehszlovák légionisták és az ugyancsak felszabadult szaloniki hadsereg támogathatnák a támadást.

— Mennyi idő szükséges a támadás előkészítésére? — kérdezte Clemenceau.

— A haderők összegyűjtése harminc, esetleg ötven napig is eltart, — felelte Foch.

Lioyd George azt tanácsolta, szállják meg Ausztria stratégiailag legfontosabb pontjait. hogy ilymódon Németország minden összeköttetését elvágják a galíciai petróleumforrásokhoz.

Ez volt a végszó, melyre Benes várt. — Talán szükség volna Berlin bombázására is? Ha néhány nehéz bombavető repülőgépet küldenének Prágába, onnan könnyű lenne a Berlin elleni légitámadás.

— Benes úr, az ön indítványától el vagyok ragadtatva, — mondta Clemenceau és barátságosan bólintott a csehszlovák állam képviselője felé, akinek pír lepte el az arcát. Ezek lesznek Franciaország új szövetségesei, melyek Oroszország helyére lépnek, hogy Németország ki ne csúszhasson a csavarfogóból,

gondolja Clemenceau boldogan. Csak sikerülne őket egy kalap alá hozni a lengyelekkel.

— A szövetséges haderőket már csak azért is szívesen látnánk Csehországban, — tette hozzá Benes, — mert a csehszlovák nemzetnek ezidőszerint nagy gondot okoz, hogy a németek, akik Görlitznél csapatokat vonnak össze, esetleg hátba támadhatnák az országot. Az állam cseh kerületei már teljesen lerázták magukról a német-osztrák szolgaságot, de nincs fegyverük, hogy esetleges betörés ellen védekezhessenek. Az ország németlakta részei viszont támogatnák az esetleges betörést. Csehországban vannak az olyannyira fontos Skoda-művek és töméntelen tüzérségi hadianyag. Nem tudom, Németország milyen haderőket küldhet Csehország ellen.

— Semmilyet! — mondta Foch.

— Mi az, hogy csehszlovákiai németek? — fordult Balfour House ezredes felé- — Ott nem érvényes a népek önrendelkezési joga?

— Nekik biztosították a történelmi határokat, melyeket tőlünk el akarnak vitatni. — felelte Sonnino.

— Azt hiszem ebből a kérdésből még sok vita támad, — mondta Balfour.

Az ülés végén Orlando olasz miniszterelnök emelkedett szólásra. — Foch tábornagy terveit elvben helyeslem és csak Diaz tábornok iránti tiszteletből tartok igényt arra, hogy a véleményét megkérdezzem. Meg kell jegyeznem továbbá, hogy hősi hadseregünk amely ugyancsak diadalmasan harcolta át a sorozatos nehéz ütközeteket, csaták és a menekülő ellenség üldözésének következtében olyannyira kimerült, hogy bajosan vehetne részt a tervezett nagyszabású támadásban,

— Nem akarnak a németek ellen harcolni, — suttogta Clemenceau Fochnak, aki csak bólintott és aztán Orlandó felé fordulva hangosan így szóit. — Majd csak

megy a dolog: A győzelem szárnyakat ad és eltünteti a fáradságot.

A német flotta! A német flotta sorsa felől civakodnak már napok óta. Az angol tengernagyi kar a hadihajók kiszolgáltatását és szétosztását követeli és a flotta maradékát internálni szeretné, Foch, igen, Foch is beleavatkozik a dologba, szerinte az egész flottát el kell fogni és zár alá kell helyezni és nem érdektelen az amerikai tengernagy álláspontja, aki a háború utáni flottaredukció híve; szerinte az egész német flottát el kell süllyeszteni...

Az urak House ezredesnél gyűltek össze, a harc hevesen hullámzik ide-oda és Clemenceau a kezeit dörzsöli, hogy íme a halvérű angolok is egyszerre milyen tűzbe jöttek.

— Elfogadják e hát a tengerek szabadságának elvét abban a fogalmazásban, ahogy Wilson kívánja? — kérdezte House az angol miniszterelnököt.

— Ön állandóan minket kérdez. — fakadt ki Lloyd George. — de Franciaország és Olaszország is hasznot húztak a blokádból.

— Az elnök nem a blokád ellen, hanem a tengerek szabadsága mellett foglalt állást, — felelte House.

Ott tartottak tehát mint 1916. fehruárjában Londonban, amikor House Lloyd George-al, Greyel és Balfourral késő éjszakáig tárgyalt, hogy Amerika a Szövetségesek oldalán szálljon be a háborúba. Különös, akkor is sokkal hamarabb jutottak egyetértésre Törökország feldarabolását illetőleg, sőt a világ új Törökországának: Kínának felosztásáról is szó volt, de a tengerek szabadságáról akkor se tudtak egy véleményre jutni. És ez volt az egyik igazi oka annak is, miért mondtak le olyan sokáig Amerika segítségéről, hiszen. House már 1915-ben felajánlotta Angliának Amerika fegyveres erejét

— Nem látom be, miért ne fogadhatnók el a tengerek szabadságát, — vegyült végre Clemenceau is a vitába — Én elfogadom! És mint a kártyás, aki partnerét fel akarja bátorítani, hogy tegye fel a tétjét, Lloyd George felé fordult:

— Ön is elfogadja ugye?

— Nem, — felelte Lloyd George. — nem fogadhatom el. A blokád kérdésében Angliának szabad kezet kell biztosítanunk. .

House ezredes azon tűnődött: ne dobja-e a játékba utolsó tromfként Wilsonnak egy kábeltáviratát. Október 30-án kapta ezt a táviratot és így hangzott:

— Kötelességemnek érzem, hogy felhatalmazzam önt annak a kijelentésére: nem vehetek részt olyan béketárgyaláson, mely a tengerek szabadságáról szóló pont elfogadását mellőzi; mert nem csak azért kezeskedtünk, hogy a német militarizmus ellen, hanem, hogy a militarizmus ellen általában harcolni fogunk. Épp oly kevéssé vehetek részt olyan megállapodásban, mely a Népszövetség kérdését mellőzi; mert az ilyen béke pár éven belül oda vezetne, hogy az általános fegyverkezésen kívül semmi másra nem nyújthatna biztosítékot. Ez pedig borzalmas volna. Remélem, nem fogak kényszeríteni, hogy fentieket nyilvánosságra hozzam.

House ezredes már a távirat után nyúlt, de aztán mégis újabb kérdéssel próbálkozott meg Lloyd Georgenál.
— Vállalja a felelősséget, hogy ezen a kérdésen halasztást szenvedjenek a fegyverszüneti tárgyalások? Minden nap ezer meg ezer emberéletbe kerül.

— Ha nem fogadom el, — felelte Lloyd George és szelíd prédikátori mosolya megfagyott rózsás arcán, — akkor egy hét múlva itt, ezen a helyen, egy másik miniszterelnök áll, aki ugyancsak ezt fogja mondani. Az angol nép ebbe soha bele nem egyezik. Ebben a kérdésben a nemzet tökéletesen megbízható, egy emberként

áll mögöttem. Ha pedig elfogadom, semmis, mert abban a pillanatban mar nem nemzetem nevében beszélek.

— Egyszer már utaltam arra, hogy az önök vonakodása navalizmusba kergeti országunkat, — mondta House, aki előtt amerikai olvasókönyvekben látható mumusként rémlenek fel ezek a szemközt ülő királyi britek.

Lloyd George vállat vont. — Hogy mekkora flottát építenek, az önök dolga. Nagybritannia viszont utolsó garasát is arra áldozza majd, hogy flottájának fölényét megtartsa — bármely hatalommal — tehát az Egyesült Államokkal szemben is. A brit kormány egyetlen tagja se maradhatna egy percig sem a helyén, ha másképp gondolkozna.

House ezredes félt, hogy ezen a makacs ellenálláson minden meghiúsulhat, takarodót kezdett hát fújni. — Hiszen mindaz, amit kérek, annyi csupán, hogy ezt a kérdést elvben letárgyaljuk.

Clemenceau lekicsinylően legyintett, Lloyd George megértette a jelet. — Kérem, — mondta legbarátságosabb mosolyával, — kérem, mi természetesen szívesen tárgyalunk a tengerek szabadságáról, azokra az új szempontokra való tekintettel, melyek a mostani háború folyamán felvetődtek.

House ezredes boldog volt. — Talán lenne szíves ezt írásba foglalni, hogy az elnöknek elküldhessem?

Lloyd George csupa előzékenység és szívélyesség: — Talán megfelel-e a következő? — Kész örömest tárgyalunk a tengerek szabadságáról és annak gyakorlati megvalósításáról. — Ezt még ma délután levélbe foglalom, ön aztán megkábelezheti az elnöknek.

House ezredes köszönetet mondott, mialatt Clemenceau felé az asztalon dobolva, átkacsintott Lloyd George felé. Lloyd George úgy tett, mintha nem látná a Tigris ajka körül a gúnyos mosolyt.

A német főhadiszálláson (Spa, nov. 7)

Erzberger, Gröner főhadiszállásmester kíséretében
éjszaka Berlinből Spaba utazott a főhadiszállásra.
Elvonultak előtte az utolsó napok eseményei, látta a
birodalmi gyűlést és a kormány fejetlenségét és tanácstalanságát.
maga előtt látta a ködös utcákon szürkülettől
szürkületig sorbaálló vigasztalan, éhségtől beesett
arcú alakokat, akiknek vas nyugalma felkavarta és
megfélemlítette az érzékeny lelkeket. Még mindig hibátlanul
működött ez az óriási, zajtalanul futó gépezet. A
fegyverszünettel kapcsolatos minden kérdésnek ott állt
készenlétben a megfelelő szakembere, — de Erzberger,
aki a német nép másik felét kívánta képviselni, a békéset.
az alkalmazkodót. a belátót és engedékenyt, jónak
látta, ha nem jelenik meg e sok tiszttel Foch tábornok
előtt. Mindezek a tisztek, például Gründell tábornok,
aki a hágai konferencián vett részt és a szakértők
is, akik Erzberger nézete szerint csak az ágyúcső
szűk nyílásán át látták a világot, odaát éppen annak
a mintaképéül szolgáltak, amit Wilson valamennyi
jegyzékében megbotránkoztatóan németnek nevezett.

Winterfeldt tábornok, a hajdani párisi katona: attaché,
gróf Oberndorff szófiai nagykövet és Venselow
kapitány — ők megfeleltek. Továbbá Helldorff kapitány.
mint tolmács és doktor Blauert gyorsírónak.

Már végére járt a tanácskozás, melyet ezekkel az

urakkal folytatott, mikor felhangzottak a tábornagy
súlyos léptei A tisztek úgy álltok, mint az oszlopok,
melyek fölött a tető már bezuhant. A tábornagy odalépett
a mélyen meghajló Erzbergerhez és kezet nyújtott
a fürge is embernek. — Talán először történik
meg. — mondta Hindenburg, — hogy nem katonák,
hanem politikusok kötik meg a fegyverszünetet.

Erzberger mosolygott, mintha hájjal kenegetnék,
a tisztek jeges pillantással nézték ezt az önhitt emberkét.
Arra gondoltak, hogy a politikusok vesztették
el a háborút, hát most egyék meg amit főztek.

— Szívesen hozzájárulok, — folytatta Hindenburg.
— annál is inkább, mert az utolsó kormányhatározatok
óta a legfelsőbb hadvezetőség politikailag
nem foglalt állást. A hadseregnek mindenekelőtt nyugalomra
van szüksége, az önök feladata hogy ezt megszerezzék.
Gondoljon a dicsőséges hadseregre, amely
annyi áldozatot hozott és eszközölje ki az ellenségeskedések
beszüntetését még a szerződés aláírása előtt.

A tábornagynak nehezére esett, hogy kimondja
ezeket a szavakat e nyugtalan pillantású fürge kis emberke
előtt, de ennek is meg kellett történnie. Újra kezet
nyújtott Erzbergernek és olyan erősen megszorította,
mintha ezzel adna kívánságának nyomatékot. —
Isten vezérelje útján, kövessen el mindent hazánk érdekében.
— Az öregúr a többieknek is sorra megszorította
a kezét és azok belenéztek gyötrött arcába,
hogy tiszta szemeiből vigaszt és reményt merítsenek.

A tábornagy aztán megfordult és döngő léptekkel
hagyta el a Hotel Britannique nagy tükörtermét. Szobájába
érve, az ablakhoz lépett és kinézett a felhős
novemberi égre. Winterfeldt! Helldorff! Egy Winterfeldt
őrnagy adta át Sedannál Napóleonnak Bismarck
és Moltke ultimátumát és egy másik Winterfeldt megy
most át fehér lobogóval az ellenséghez, hogy

fegyverszünetet kérjen. Három Helldorff – az egyik Königgrätznél esett el, mint az első testőrezred zászlóaljparancsnoka, a másik, ennek fia St. Privatnál halt hősi halált és a harmadik most kíséri át Erzbergert a franciákhoz, mint tolmács.

Königgrätznél ebben a kürtjelek és trombitaharsogás közt dúló csatában. mikor a szél áthozta a Radetzky-mars hangjait, e tánclépésekre ingerlő marsot, melynek ütemére az osztrák császár fehér seregei támadásba mentek át. Az aranysárga gabona még ott remegett szárán, az idegen nyelvű parasztok szemükkel követték a játék menetét, mely az földjük színpadán járt végére a császár és a király között, ezt a hosszú, több mint egy évszázad óta tartó harcot a fehérek és a kékek közt, amely a copf és a púder divatja idején kezdődött és utolsó harcaiba már a vasutak is beleszóltak. Gróf Waldersee az első testőrezred őrnagya az égő Rosberitz mögötti magaslaton kitűzette a zászlókat, hogy emberei ott gyűljenek össze. És ott esett el az első Helldorff is. És aztán a bevonulás a Brandenburger Toron az öreg király előtt! Aztán a második háború – hetek óta tartó kemény menetelések után végre a hőn vágyott csata.

A zászlókat kibontották, felvonultak a zászlóaljak, ez még a látható háború ideje volt. A porral lepett egyenruhákon is átcsillantak a katonák pompázó tarka halottasruhái.

Testőrtüzérség robogott előre. Odaát, a rétség másik oldalán, St. Privat füstölgő magaslata.

Az ezred nem tudja ezt a szemközti tűzokádó magaslatot megrohamozni, kitérnek a rétség irányában, melynek csöndje, sziget a dúló csatában, nedves füvének hűvösébe fogadja a fáradt katonákat. És ott találja el egy eltévedt golyó Helldorffot, a fiút.

A feltoluló képeket nem lehet elűzni. Vége a ragyogó nyári napnak, a tábornagy látja a küldöttséget vivő autókat eltűnni a novemberi ködben – aztán újra ennek a régi csatának felejthetetlen látványa tárul eléje és a tábornagy újra ott áll a réten, mint fiatal hadnagy és vár a győzelem szózatára. Bármit tégy is a következő percekben, mondja magának a fiatal hadnagy, minden mozdulatodért felelősséggel tartozol. Tetteidet megőrzi ezreded, ez a nagy család, amelyhez tartozol. Bízzál csak a harcok istenében, aki győzelemre vezet majd. A keresztfuvolák rikoltása, a dobpergés, a marsolás ütemes léptei a "Hohenfriedbergerek" szózata és a fiatal katonákat felsorakoztató, glédába állító vezényszavak újra felkorbácsolják a vért – a fáradtságot mintha elfújták volna róluk, mert nagy óra virradt fel most.

Szegény Helldorff, aki a szózatot elmulasztotta és a győzelemnél már nem lehetett ott.

Végre, késő délután megjött a parancs a támadásra. A legénység tisztjei arcát fürkészi, a tisztek rosszat sejtenek, végigfuttatva pillantásukat a nyárfasor előtti sík mezőn. Odaát a nyárfák csak félig rejtik el az ellenséget, belelátni a kártyájukba. Nemsokára kiderül, kié az utolsó tromf.

Még mielőtt a zászlóalj rohamra indulhatna, odaátról újra felbugyborékol az ellenség tüze, az első testőrezred támadásra indul. A tüzelő ellenség szétszórja soraikat, felborítja a tervet, megzavarja a támadást.

A zászlóaljparancsnok magával viszi szárnysegédét, Hindenburg hadnagy kihúzza magát keletporosz sárga kancáján és nekivág: A zászlóalj követi, kék foltok maradnak a földön – milyen kicsinyek a halottak.

A szárnysegéd átvágtat az egyik faluba - üresek a házak csönd mindenütt Az elhagyott utcákon

limlomok. hulladékok, egy ottfelejtett tehén bőg, egy
gazdátlan kutya vonít fel, mindenki künn van a nagy
aratásnál és sokan már lekaszálva hevernek a föld
napmeleg keblén. A falutól keletre fekvő kőbányákban
vörösnadrágosok bukkannak fel. A szárnysegéd
megfordul, zászlóaljához vágtat és két szakasz
legénységgel tér vissza. Alig értek oda a lihegő katonák, a
bányákból előrobognak a vörösnadrágosok, lármázva
törnek rájuk egy idegen nyelv magas fejhangjaival,
majd megtorpannak és hanyatt-homlok menekülnek
vissza a St. Privat-i magaslatok felé.

A fiatal hadnagy sárga kancájának tajtékos nyakára
hajolva kémlel le a völgybe, ahol eldől a sorsuk.
Csak egytől fél: hogy azok ott fenn a magaslaton
ellentámadásba mennek át és áttörhetik az egyre
gyérebbé szóródó német vonalakat. Porfelhő száll feléjük.
melyből francia lovasok bontakoznak ki. Most felnevet
a szíve, mert látja, hogy a tűz alá fogott lovasok
szétrebbennek, megbokrosodó paripáik százfelé szaladnak
a csatamezőn. A sarkantyúcsörrentő lovasosztagok
ideje elmúlt. Most elpihent a csata, az üstbedobott
fiatal életek utolsó zöldje sisteregve ég el — nem,
azok odafenn épp oly kevéssé támadnak, mint Rennenkampf
Tannenbergnél.

A fiatal szárnysegédnek nincsen nyugta, eltévedt
golyók halk füttye közt lovagol végig a lövészek során
— egyik szárnytól a másikig. Nyugaton a halottak,
keleten az elfáradtak, a lovak patái alatt széttört fegyverek,
hulladékok és széttaposott rozs.

Valami dörren, por száll fel a nyomán — végre
tüzérség, végre! Végre!

Végre friss csapatok! A nap leszáll. Esti fény reszket
a fák csúcsán, A testőrök ritkás sorai most nekivágnak,
összezárulnak és megrohamozzák az ellenséget, a
tüzérség mennydörgésének kíséretében, Az elhalványuló

magaslatokat most egy másik haragos alkonyi
fény önti el, mely a meghódított falvak égő házaiból
száll fel.

Hindenburg elfordult az ablaktól — a fegyverszüneti
bizottság utolsó autója most tűnt el a kanyarodóban.

Ha akkor ott — fenn a magaslaton — a győzelem
mámorában elesett volna, megkímélte volna a
sors ettől a mai naptól. De akkor nem érte volna meg
a sedani diadalt sem, mikor a mélyből felhangzott a
sokhangú ének: — adjatok hálát Istennek! — És az
allensteini templomot sem és diadalmas csapatainak
előnyomulását a tannenbergi csata után.

És vajon mindez, ami az ifjú hadnagy és az öreg
generális csatái közé esett, a diadalmi-tüzeknek és
emléknapoknak ez a végtelen sora — a birodalom felvirágzása
— mindez csak álom volt, mely szürkületre
elszállt, hogy az öreg ember szíve megdermedjen belé?

Hiszen ő is ott állt egyszer ezrede képviseletében
a versaillesi tükörteremben, mikor öreg királyát császárrá
koronázták. A hajdani háborúk és a mostani
között összezsugorodott az idő — hiszen apja birtokán,
mint gyermek, ismert egy aggastyánt, aki Nagy
Frigyest még saját szemével látta. Oly gyorsak-e a végzet
útjai hogy azt, aki a győzelmet látta, nem kíméli
meg attól sem, hogy a vereséggel is szembe kelljen
néznie?

A déli órákban négy autó robogott Spaból a felhőkkel
teleaggatott novemberben. Alig hagyták el a
helységet, Erzberger autója az esőtől puhára ázott országúton
megcsúszott és nekirepült egy ház falának,
az utána jövő autó nekiszaladt, a szélvédő üvegek
csörömpölve zúzódtak szét, de Erzberger is, Oberndorff
gróf is sértetlenek maradtak.

— Rossz ómen — mondta Oberndorff gróf.

— Üvegcserép szerencsét jelent, — vigasztalta Erzberger. A sérült kocsi ott maradt az úton, az urak átszálltak egy másik autóba és tovább robogtak a visszavonuló tréncsapatok közt. Olykor be kellett fogniuk a fülüket, mert ez a zsákmányolt holmikkal jól megrakott kocsikon visszaözönlő hadtáp fegyelemnek és udvariasságnak egyként híján volt. Mikor meg kellett gyújtaniok a reflektort és egy pár sovány, bozontos hucul-ló megijedt a vakító fénytől, ilyen hangok hallatszottak az oszlopokból — Le a fénnyel, ki a késsel!

— Emberek, ne csináljatok ostobaságokat, — intette le őket Erzberger, — mi vagyunk a fegyverszüneti bizottság, mi hozzuk nektek a békét!

— Tán a spanyolviaszkot is te találtad fel? — kiáltott vissza egy hosszú fickó és mialatt az autók elsuhantak mellettük, a legények nótába fogtak:

Egyenlő zsold, teli csajka,
Az lesz ám a béke napja.
Kimondhatom hát végre:
Ha Vilmos cilinderbe jár,
Ágost krumpliért sorba áll,
A háborúnak vége.

Chimayban egy parancsőrtiszt várta az autókat. — Itt lehetetlen átjutniuk. Az ellenség keményen szorongat bennünket, az utakat elzártuk, az országutat fákkal torlaszoltuk el, aláaknáztunk mindent, élve nem jutnak keresztül.

— Pedig tovább kell jutnunk, — felelte Erzberger. — Hindenburg tábornagy sürgeti, mert minden nap fölösleges véráldozatba kerül.

— Majd meglátjuk, mit tehetünk. Talán hívják fel önök a treloni hadtestparancsnokságot, — tanácsolta a tiszt.

Kis idő múlva Erzberger visszajött. — Indulhatunk.

Továbbrobogtak az éjszakában; minél közelebb értek a fronthoz, a csapatokat annál nagyobb rendben találták. A reflektorok felvillantották az éjszakából rongyos egyenruhákban tovakullogó sovány, beesett szemű katonák arcát, aztán félősen visszaejtették a homályba.

— A legszörnyűbb, — mondta Winterfeldt tábornok Vanselow kapitánynak, — ilyen katonáknak azt mondani: minden hiába volt.

— És mind a halottaknak és a halottak hozzátartozóinak, — felelte Vanselow.

Trelonban maga a parancsnokló tábornok várta őket a faluszélen. Mögötte törzstisztjei álltak káprázva a reflektorfényben. A motorok csikorogtak a hirtelen fékezéstől.

— Tovább mehetnek. — mondta a tábornok. — Az utászparancsnokság utasítást kapott, hogy az aknákat szedjék fel és a fatorlaszt takarítsák el.

— Hála Istennek, még jókor érkeztünk, — lélegzett fel Erzberger.

— Hetek óta alig kapunk hírt, mi újság van otthon? — kérdezte a tábornok.

— Kielben forradalom, — mondta Oberndorff gróf, — a matrózok megtagadták az engedelmességet.

— Miért nem teremtenek rendet közöttük?

— A lázadás az egyik városról a másikra harapódzik át - mondta Erzberger - Lübeck, Hamburg, Kiel, a lockstedti tábor mind a lázadók kezén van.

— És Berlin? Berlin tűri ezt?

— Berlinnek ezidőszerint egyetlen gondja, miképpen lehetne őfelségét lemondásra kényszeríteni, - felelte Oberndorff gróf.

— Remek hírek! És az olasz front?

— Szövetségeseink pár nappal ezelőtt feltétel nélkül megadták magukat. — felelte Winterfeldt.
— Előbb Bulgária, aztán Ausztria! Hogy tömjük be ezt a rést?

— Az alpesi hadosztály kapta a parancsot, hogy szállja meg a Brennert. — mondta Winterfeldt.

— Egy kérésem van, uraim - szakadt ki a tábornokból a torkát fojtogató szó — ne szóljanak erről a tisztjeimnek. Jobb, ha később tudják meg, s még jobb volna, ha az a szerencse érne bennünket, hogy soha sem kéne megtudnunk.

— Milyen a helyzet elől? — kérdezte Winterfeldt.

— Elől? A legénység teljesítménye emberfeletti, hat hét óta naponta ütközet. Rendben vonulunk vissza. Tudja. hogy egyes hadosztályoknak alig négyszáz főből áll a legénysége? Ezt a visszavonulást soha el nem felejtjük, de az ellenség is meg fogja jegyezni magának.

— És a "Vorwärts" mégis már négy héttel ezelőtt azt írta: a szocialisták megdönthetetlen akarata, hogy Németország egyszer és mindenkorra vonja be hadilobogóit — és nem mint győztes.

Senki se felelt erre. A tábornok tisztelgett, az urak beszálltak autóikba. A reflektor egy ősrégi, üres szemekkel maga elé meredő arcot villantott fel — súlyosan hullott le a tábornok keze sapkaellenzőjéről.

A kocsi minduntalan elakadt, mert az utászok meg nem készültek el munkájukkal.

Agyonhajszolt lovak-vontatta tüzérség csörgött el mellettük, a katonák bóbiskoltak az ágyúk mellett. Mögöttük szanitécautók görögtek tova fel-felnyögő terhükkel.

Egy, néhány ember élén, arra haladó tisztet megkérdeztek: — messze még a front?

Emberei mintegy álomban meneteltek, a tiszt, egy borostavert ábrázatú fiatalember, sötét karikákkal a szeme körül, fáradtan lépett a kocsikhoz. — Hová akarnak jutni?

— A fronthoz — ismételte Erzberger, — és azt kérdezzük, hogy messze van-e még?

— Front? — Amit így neveznek, nem lehet messze, mert napról-napra közelebb jön. Azok odaát, hetek óta a mi meleg ágyainkban alusznak.

— Miért nem hallani a csatazajt?

— Nem, csatazajt nem hallani, — mondta a fáradt tiszt. — Pár óra óta csak a szakaszom kengyelvasainak koppanását hallom — mondhatom, rossz érzés.

— Ez az egész szakasza?

— Tizenkét ember — mondta a tiszt tompán — és ebből is kettő más ezredbeli.

A tiszt nem kérdezősködött, mi keresni valójuk van a fronton, elköszönt és nekivágott az éjszakának, emberei után.

A kocsik továbbrobogtak, kétoldalt nyárfák ugrottak elő a sötétből, felzúgtak, megremegtek a reflektorok fényében és a homályba vesztek.

Olykor-olykor görnyedthátú csapatocskák haladtak el mellettük.

A reflektorok az országút közepén emberekre vetették fényüket: egy tisztre és egy trombításra. A kocsivezető leszáll, elől a hűtőre egy nagy fehér zászlót tűz ki és a trombitással tér vissza a kocsihoz.

— Mit keresnek errefelé? — kérdezte egy népfölkelő, Erzberger kocsijához lépve.

— Fegyverszünetet kötünk.

— Még csak az hiányzik, — mondta az öreg, letette pipáját és nagyot köpött.

A kocsik most lépésben haladnak előre — hallották

maguk mögött becsapódni Németország ez egyetlen
nagy erődítményének utolsó kapuját — a kapu
szárnyai egész a csillagokig érnek és vén népfölkelők
állnak őrt előttük — a trombitás fújja-fújja — a németeknek
végig lúdbőrözik a háta — elől a szörnyű
fehér zászlóba bele-belekap a szél — ha most örökre
becsukhatnák a szemüket, megsüketülnének, a trombitás
fújja —

Az országút két oldalán két fénysáv halad velük
és fönn az ég magasában metszi egymást.

Újra trombitaszó! Az útszéli árkokból világoskék
köpönyegek szállingóznak elő — ott állnak, felsorakozva
— két világoskék tiszt áll a reflektorok előtt.
Kimérten tisztelegnek — Oberndorff gróf és
Winterfeldt tábornok pár szót váltanak velük — nem, a
franciák köszönik, nem szállnak be, majd a kocsi
hágcsóján állnak addig, nincs messze a legközelebbi
falu.

Ott mindenütt még németnyelvű utcafeliratok és
hirdetmények. — Itt lehet hadikölcsönt jegyezni! —
és egy tekintélyes külsejű épületen, melyet a lengedező
zászló félig eltakar: — Császári Körleti Parancsnokság.
E nagy kezdőbetűs főnevekkel írt antidemokratikus
felirat mellett egy feldöntött fekete-fehér őrbódé
látható.

Az utcák tele vannak katonákkal. — Éljen Franciaország!
— kiáltanak — vége a háborúnak! — ujjonganak.
De ezek az ujjongó hangok nem valami boldogan
hangzanak, az emberek olyan fáradtak, majd összeesnek.

Most felnyílnak az első ablakok. Polgárok jelennek
meg a kapukban, alsóneműjük fölé vett köpenyben
— kajánul integetnek — ez aztán a viszontlátás!
Pár órával ezelőtt vonultak ki a városkából — és most
így jönnek vissza. Egy pár katona cigarettát szeretne,

még nem tudják, hogy ezek boche-ok. — Úgy, és most kiszállnak és átmennek a városka másik végén levő parancsnokságra. Ott vannak a német parlamenterek is, akiknek Erzberger némán rázza meg a kezét.

A franciák udvariasak, de fennkölten hűvösek — Tizenkettőig fegyverszünetet engedélyeztünk Az önök autói visszatérésükig ittmaradnak. A mi autóinkkal utazhatnak tovább. Mivel kevés az idejük, nem tartóztatjuk önöket.

Mikor a német küldöttség elhagyja a villát, világítógolyók lobbannak fel, halk pattogással széttárják ernyőjüket, a fényképezőgépek kattannak.

Most a küldöttség minden tagjának külön kocsija van. Erzberger mellett Bourbon-Buzy gróf foglal helyet. Erzberger azon tűnődik, megemlítse-e ennek az udvarias tisztnek a Parma-Bourbonokkal való eléggé közeli kapcsolatát. de mivel a gróf csak gyengén beszél németül, Erzberger pedig franciául mukkanni sem tud, kissé fáradságos volna ez a megbeszélés, melyre a gróf aligha helyez súlyt. Erzberger élénk taglejtések kíséretében megkérdezte, hová mennek.

A gróf azt felelte, nem tudja, csak annyit mondhat, hogy még ötven kilométert kell utazniuk.

Erzberger megkérdezte még, nem fogják-e bekötni a szemét, de ezt a gróf feleslegesnek tartotta.

Erzberger továbbá azt is szerette volna tudni, hogyan ejtik ki Foch nevét, — Foknak-e — ahogy egyesektől hallotta, vagy Fosch-nak.

— Fosch — Fosch— felelte az udvarias őrnagy, — Fosch breton származású.

— Milyen gyorsan megy ez, — gondolta magában Erzberger, — alig pár perce jutott túl a határon. és máris tanult valamit.

Előnyomuló csapatok mellett robogtak el, termetes,
villogó fogú szenegáli négerek, kis poiluk, autósosztagok,
csörgő tüzérek között, az éjszakából jöttek, az
éjszakába tűntek el — kelet felé, kelet felé! Öszvérek
és lovak, kiáltások És vezényszavak, és az országút
szélén néhány zsákmányolt német ágyú és felborított
német autók.

Guise-re érkeztek, itt láttak először háború-pusztította
vidéket, házmaradványokat És rombadöntött
templomokat — rumpumpum, robogtak át az autók egy
ideiglenes híd deszkapallóján.

Erzberger kényelmetlenül érezte magát, minduntalan
lopott oldalpillantásokat vetett a mellette
ülő grófra: vajon ő is látja-e ezt az elpusztított vidéket.
de az őrnagy finom ember volt, Erzbergert személy szerint
nem vonta felelősségre.

St. Quentin közelében egy udvar előtt megálltak
az autók. A gróf megkérte Erzbergert, szálljon ki, itt
fognak vacsorázni.

Egy kopár szobában. rogyadozó asztalkán állt az
egyszerű vacsora. — Mi is ugyanazt az ellátást kapjuk
mint katonáink — mondta Debeney tábornok.

A németek átfázva és éhesen, gyorsan felkanalazták
a levest, utána sózott húst és borsót kaptak. A franciákkal
nem beszéltek, csak olykor-olykor bukkant fel
egy-egy kíváncsi arc: a boche-okat szerette volna látni.

Egy óra múlva tovább autóztak az elpusztított
vidéken át. A hold előtűnt a felhők mögül, kutya se
ugatott, menetelő katonákkal se találkoztak, halott
és üres volt a vidék, rom-rom után sorakozott fel.

Reggel négy órakor Tergnier szétrombolt pályaudvara
előtt álltak meg az autók. Falmaradványokon
és rozsdás síneken kellett átbotladozniuk, aztán egy
vonat árnyéka tűnt fel.

A compiégnei erdőben (nov. 8.)

Itt már mindenütt idegen nyelven szólt a magas
fejhangú vezényszó, felszegzett szuronyú őrszemeket
láttak, kis lámpások integettek, – aztán végre fűtött
szakaszok az ordonáncok konyakot hoznak – az ablakok
csukva maradnak és elfüggönyözve – talán
mégis csak sikerül elbóbiskolniok néhány percre.

A vonat áll, felriadnak. Szürkül. Végre kinézhetnek
az ablakon: köd, lelombozott és csepegő fák. Erzberger
újra tudni szeretné, hol vannak, de a vasúti
személyzet azt mondja, hogy Északfranciaországból
való, ezt a vidéket nem ismeri.

– Odaát, – mondta Helldorff kapitány, kimutatva
az ablakon, – ott áll az ellenvonat.

– Vakvágányon veszteglünk, ezen szállítják a
nehéz tüzérséget, – magyarázta Winterfeldt tábornok,
– alighanem a compiégne-i erdőben vagyunk.

– Hát akkor miért bumliztak velünk körbe egész
éjjel – kérdezte Vanselow kapitány.

– No – ön is alighanem hamar leszokik majd
a kérdezősködésről, – felelte Winterfeldt.

Erzberger megkérdeztette az egyik francia tiszt
útján, hogy azonnal megkezdhetik-e a tárgyalásokat
Foch tábornaggyal .

– Franciaország marsallja tíz órakor szívesen
látja az urakat.

Mosakodással, beretválkozással és reggelizéssel
telt el nagy nehezen ez a végtelennek tűnő, szívet
szorongató idő. A két tiszt aztán a német meghatalmazottakat
az erdőn át a másik vonathoz vezette, amely
egy szalon, egy háló és egy étkezőkocsiból állt.

Weygand tábornok kijelölte a németek helyét. A
tisztek a földre szegezték pillantásukat. Erzberger kíváncsian
nézett körül a teremben.

Foch tábornagy, karja alatt irattáskájával, belépett.
Három simára borotvált angol tengerésztiszt követte,

továbbá egy angol és egy francia tolmács.

Foch kimérten és szertartásosan meghajolt, Erzberger előlépett és kísérőit németül bemutatta. Aztán átadta a meghatalmazását.

Foch bemutatta a németeknek kísérőit: a sovány, hosszú tengerész Hope admirális, a másik, a buldogképű, Rossely Wemyss, tengernagy. Az urak nyomban ezután távoztak, hogy átvizsgálják a németek okiratait.

— Csak angolok és franciák? — suttogta Erzberger.

— A szárazföldi és a tengeri hatalom — a szövetségesek főparancsnoksága, — felelte Oberndorff gróf.

Foch visszatért az urakkal, letelepedtek az asztal köré; Foch Laperche tolmácshoz fordult. — Mondja meg, hogy a meghatalmazásokat rendben találtuk és kérdezze meg az urakat, mit parancsolnak.

— Azért jöttünk, — mondta Erzberger, — hogy a Szövetséges hatalmakkal szárazföldön, vízen és levegőben kötendő fegyverszüneti javaslataikról tárgyaljunk.

A két tolmács lefordította.

— Javaslat! — pattant fel Foch. — Mondja meg az uraknak, hogy se javasolni, se tárgyalni valóm nincs velük. — Foch felállt, hogy távozzék.

— Tábornagy úr, túl komoly az óra, semhogy szavakon vitázzunk, — folyt bele franciául a beszélgetésbe Oberndorff. — Mi a kívánsága, hogy fejezzük ki magunkat. A mi számunkra közömbösek a szavak.

— Az uraknak kell tudniok, mit akarnak.

— Bizonyára tudja, — folytatta Oberndorff gróf, mm hogy az Északamerikai Egyesült Államok elnökének egyik jegyzéke alapján jöttünk ide. Szíves engedelmével fel fogom olvasni ezt a jegyzéket.

Oberndorff gróf olvasni kezdett, a tolmácsok lefordították, a francia urak alig tudtak elnyomni gúnyos mosolyukat.

Wilsonra hivatkoznak! Remek! Remek! A tábornagy oda se figyelt - a párizsi tárgyalásokról már túlontúl jól ismerte ezt a szöveget.

— ... Az elnök továbbá a január 8-i kongresszusi felszólalásában nyilvánosságra hozott békefeltételekben leszögezte. hogy a megszállt területeket nemcsak kiüríteni és felszabadítani kell, de helyre is állítani. A Szövetséges kormányoknak az a nézetük, hogy a rendelkezések értelme felől nem szabad kétséget hagyni. Úgy értik ezt, hogy Németország nyújtson kárpótlást a szárazföldön. vízen és levegőben való valamennyi támadása által a Szövetségesek polgári népessége és vagyonuk ellen elkövetett károkért. Az elnök közölte. hogy Foch tábornagy az Egyesült Államok kormányáról azt a felhatalmazást nyerte, hogy a német kormány hites megbízottait fogadja és közölje velük a fegyverszüneti feltételeket.

Oberndorff gróf letette a kezében tartott papírlapot.
— Ha jól értem, ez annyit jelent, hogy ön most ezeket a fegyverszüneti feltételeket közölni fogja velünk.

— Helyes - mondta Foch, — közölni és nem tárgyalni. — Aztán intett Weygand tábornoknak.

A tábornok olvasni kezdett, lassan, mintha minden szót külön akarna élvezni. A tolmácsok lefordították a szöveget, Winterfeldt tábornok eleinte megpróbálta, hogy jegyzeteket készítsen, de mennél többet hallott, annál reszketőbb lett a keze, végül is letette ceruzáját.

Foch arca meg se rezzent, Wemyss admirális zavartan játszott szemüvegével.

Most jön az ötödik pont! Mialatt a tolmácsok lefordították, Foch szemügyre vette a németeket.

Winterfeldt tábornok, akit még békeidőből, párizsi katonai attasé-korából ismert, már a francia szöveg olvasása közben elsápadt, meg-megrándult az arca, kezei reszkettek.

— A Rajna balpartjának kiürítése. — ismételte a tolmács. — A Rajna balpartját a helyi hatóságok a Szövetségesek és az Egyesült Államok megszálló csapatainak felügyelete alá helyezik ... Mainz, Koblenz, Köln... a Rajna jobbpartján semleges zóna, Hollandiától Svájcig ... A kiürítést a fegyverszüneti szerződés aláírásától számított 31 napon belül végre kell hajtani.

Egyik német kiküldött sem ugrott fel! Egyikük sem ütött öklével az asztalra! Erzberger néhány számot jegyzett fel.

Weygand tovább olvasott és a tolmácsok a legyőzöttek nyelvén ismételték mindazt, ami már a győzők nyelvén is elég borzalmasan hangzott, mintha a keményen pattogó német szavakkal még külön fájdalmat akarnának nekik okozni.

Tovább: 5000 mozdony, 150.000 vasúti kocsi útra kész állapotban, továbbá — 5000 teherautó — a német hadifoglyok hazaküldését az előzetes béketárgyalások megkötése után fogják szabályozni — a Brest-Litowsk-i és bukaresti békeszerződések hatálytalanok.
— Most a flottára került a sor.

— Valamennyi tengeralattjáró és aknavető teljes hadifelszereléssel kiszolgáltatandó, a fegyverszünet megkötésének aláírása után hét nappal, az egész tengeri flotta internálandó — a blokád továbbra is fennáll... a kereskedelmi hajók lefoglalása... A Szövetségesek és az Egyesült Államok a fegyverszünet idejére Németország élelmiszer-ellátásáról gondoskodnak,

úgy, ahogy azt szükségesnek látják... A fegyverszűnet megkötése után német kereskedelmi hajók semleges lobogó alatt sem közlekedhetnek...

Kész. Weygand letette az iratot. Oberndorff grófot a hideg rázta. Vanselow kapitány fejében zavarosan kóválygott mindaz, amit hallott. Winterfeldt dermedten ült a helyén. Erzberger emelkedett szólásra.

— A felolvasott feltételek olyan súlyosak, mondhatnám, elviselhetetlenek a számunkra, hogy meg kell még beszélnünk egymás között. Délutánra kérjük az ülés folytatását, addig összeköttetésbe lépünk a birodalmi kancellárral és a főhadiszállással.

— Nem engedhetem meg, hogy ezeket a feltételeket nyilvánosan tovább adják, — tiltakozott Foch, — chiffrírozva továbbíthatják.

— A szöveg terjedelme lehetetlenné teszi, hogy ilyen rövid időn belül chiffrírozva továbbíthassuk, — jegyezte meg Oberndorff gróf.

— Jogukban áll kurír útján továbbítani.

— Ha kurír útján küldjük, — jegyezte meg Oberndorff gróf — a hetvenkét órás gondolkodási határidő túl rövid, mert a kurírnak legalább tizenkét órára van szüksége, hogy köztünk és a főhadiszállás között összeköttetést létesítsen. Kérem a határidő huszonnégy órával való meghosszabbítását.

— Lehetetlen, — utasította el Foch.

— Kérem, — nem katonai, hanem emberi okokból, — az ellenségeskedések azonnali beszüntetését, - mondta Winterfeldt tábornok.

— Ugyancsak lehetetlen. Folytatjuk az előnyomulást. Önök elfogadhatják, vagy elutasíthatják feltételeinket, harmadik eset nincs, Én is kötve vagyok a Szövetséges kormányok és hadvezetőségek határozatai által. Ezért semmiféle vitának nincs helye. - Foch elővette óráját. — Délelőtt 11 óra, péntek, november

8. Hétfőn. november 11-én. délelőtt 11 órakor
lejár az ultimátum.

A franciák és az angolok felálltak; kimérten
meghajoltak és elhagyták a szakaszt.

A németek szótlanul és némán mentek át a vonatukhoz,
a csörgőlombú őszi erdőn. Kíváncsi őrszemek
pillantásai szálltak feléjük.

A német frontot megkérdezik (Spa, nov. 9.)

Az egész ház csupa rohanás és ajtócsapkodás.
Átfagyva a hosszú úttól – az Ardenneken zúzmara
– gyűltek össze az álmos tisztek, a spai Britannigue
szálló tükörtermében. Fel-alá járkáltak, hogy dermedt
tagjaikat nyújtóztassák, köszöntötték egymást és óvakodtak
belenézni a magas tükörbe – nem, ez a mai
nap nem olyan, hogy az ember szívesen látná saját képét.

– Valami meleg ételről is gondoskodhattak volna,
– dörmögött egy öreg tábornok, – tegnap este
óta egy falatot sem ettem.

– Egyszerre valamennyien elvesztették a fejüket.
– felelte egy őrnagy.

Egy vezérkari százados lépett be, kezében egy lista,
számolt és megállapította, hogy tizenegy úr nem
jelent meg.

– Bizonyára nem sikerült átjutniuk, az országút
zsúfolva van trénnel, – felelte egy ezredes – egyébként
minden csapattestnek itt van a képviselője.

A fiatal százados eltűnt, mielőtt még megkérdezhették
volna mi a tulajdonképpeni célja a hadosztály
és hadtestparancsnokok összejövetelének.

A nagy szárnyasajtó szélesre tárult, egy tábornok
lépett be néhány törzstiszt kíséretében és kezét a sapkájához
értette. – Miféle összejövetel ez? – kérdezte
kíséretét a harminc várakozó tiszt felé mutatva és

tenyerével a homlokára csapott, mikor azt a feleletet kapta. — A csapatparancsnok urak. — Itt alighanem mindenki az eszét vesztette, mióta a tábornok elmenti Ludendorff távoztával az ész is nyugalomba vonult! Dehát mi itt a kérdés?

— Ki volt ez? — kérdezte egy fiatal ezredes.

— Schulenburg, a német trónörökös nevét viselő hadsereg parancsnoka.

Nem, az itt összegyűlt tisztek nem értették, miért csődítették ide őket a frontról. Órák óta itt topognak már és a kutya se törődik velük.

Végre, tizenegy órakor Heye ezredes lépett be: ő volt a hadműveleti osztály parancsnoka, Wetzel alezredes távozása óta. No most talán megtudják végre miért kellett idejönniük. A tisztek félkörben sorakoztak fel.

— A tábornagy nevében üdvözlöm az urakat, — kezdte Heye rikoltó hangon. — A tábornagy személyesen akarta üdvözölni önöket, de sajnos nem volt ideje, felségéhez kellett sietnie sürgős, halaszthatatlan megbeszélésre.

Az ezredes végigsimított bajuszán, ez volt a beköszöntő, most a tárgyra térhetett.

— Mindnyájan tudják, hogy a helyzet igen komoly. A hazának minden áron fegyverszünetre van szüksége. Kielből a lázadó szellem már a hadtápra is átragadt. A nagy vasúti gócpontokon a legsúlyosabb zavargások törtek ki, Egy sereg szabotáló, aki nem akar többé a frontra menni, hivatásszerűen űzi a rablást és fosztogatást. Az erődítmények nagy része a lázadók kezén van, akik ellen hevenyészve összekapott csapatainkkal meg sem kísérelhetjük a támadást Egy különösen megbízhatónak tartott hadosztály, melyet Aachen és Köln irányában, a főhadiszállás védelmére küldtünk, megtagadta tisztjeinek az engedelmességet;

vissza. kellett venni a parancsot, különben
az Aachennál szemközt veszteglő népfölkelő csapatok
önhatalmúlag hagyták volna el posztjukat.

Heye ezredes egy kis szünetet tartott, a frontról
jött tisztek. akik hallottak már efféle riasztó híreket.
most, hogy hallomásaikat ily módon megerősítették,
tanácstalanul bámultak maguk elé.

— A következő kérdéseket kell tehát feltennem
önöknek, —folytatta Heye lesújtó fejtegetéseit — melyekre
külön-külön várom az urak feleletét. De már
most figyelmeztetem önöket. hogy az itt megbeszélteket
nem adhatják tovább, tisztjeiknek sem, ha
visszatérnek s frontra. Ha megbeszélésünket befejeztük,
a rangidős tábornoknak kézfogással fogadják meg
hogy a hallottakról nem beszélnek.

Heye ezredes elővett egy papírlapot, közelebb intette
az urakat és olvasni kezdett:

— 1. Milyen a csapatok viszonya a császárral?
Lehetséges lesz-e, hogy a császár csapatai élén
harccal hódítsa vissza a hazát?

2. Hogy állnak a csapatok a bolsevizmussal? Hajlandók-e
fegyverrel a kezükben felvenni a harcot a hazai
bolsevikiekkel?

A tisztek egymásra pillantottak, nem akartak
hinni a fülüknek. Mit jelentsen mindez? Hiszen alig
három napja, hogy hadseregparancsban kapták: a
hadsereg számára, melynek minden tagja a császárra
esküdött fel, nincsen császárkérdés. Bármi következzék
is, a hadsereg hű marad esküjéhez, meggyőződése
rendíthetetlen. — Ilyen hamar hervadtak el a szavak
ezekben a napokban? Bármi következzék is?
Dehát mi történt, ördögbe is? Rendíthetetlen meggyőződés?
Mi az, ami még rendíthetetlen, ha három nap
múlva a hadseregparancsot is kigúnyolják?

Mialatt Heye ezredes néhány szót mondott még

a lelkiismeret próbájáról egy sereg vezérkari tiszt
jelent meg némán, sápadtan a szobalevegőtől, a megerőltető
munkától elcsigázva — nadrágjukon borvörüs
sáv, pillantásukat zavartan szegték le — és mögöttük
testesen és súlyoson, botorkáló léptekkel, szürke arccal,
mintha már régen meghalt volna, maga a tábornagy
lépett be Gröner tábornok kíséretében. A tábornagy
vöröskarikás szemét végigfuttatta az összegyűlt
tisztek során.

— Közelebb, kérem!

Lélegzetelállító csend lett.

— Üdvözlöm önöket. Szívesebben üdvözöltem
volna itt más alkalomból az urakat. E súlyos harcok
idején gondolatban önöknél időztem. Köszönöm emberfeletti
teljesítményüket. Derék, keményen szorongatott
csapataink képviseletében kérettem önöket ide.

A tábornagy körülnézett, sőt a vele jött Plessen
főszárnysegéd is balra-jobbra ingatta ősz sólyomfejét.
Minden ajtó előtt egy vezérkari tiszt állt, a szoba lepecsételt
levél volt.

A fronttisztek érezték, hogy itt olyasmiről lesz szó,
amit a világ elől el kell titkolni. Látták ahogy megrogy
Hindenburg lépte, majd nagynehezen erőt vesz
magán és kiegyenesedik.

— Tudják, hogy helyzetünk a fronton komoly,
de nem kétségbeejtő. Otthon viszont kétségkívül
aggasztó jelenségek mutatkoznak. A haza a császár lemondását
követeli. — A tábornagy nagyot lélegzett,
senki a tisztek közül nem mert a szeme közé nézni. —
De a hadsereg kellő biztonságot nyújt nekünk, reméljük,
hogy szembeszállhatunk ezekkel a követelésekkel.
Heye ezredes úr bizonyára közölte már önökkel,
hogy ez az a kérdés; amelyről szeretném hallani a véleményüket.
Arról van szó. hogy őfelsége az egész hadsereg
élén Berlinbe vonuljon és ott biztosítsa magának

a császári és királyi koronát. Ez csak úgy sikerülhet
ha a hadsereg, a sarkunkból természetesen nem tágító
ellenség szeme láttára hátraarcot csinál és futólépésben
egy-két hét alatt Berlinbe robog, mert a vasutak szállítmányokkal
vannak túlterhelve, azonkívül egy sereg
vonalat használhatatlanná tettek a bujkálók. Még nem
tudjuk, miképpen fogjuk a hadsereget élelmezni, most,
hogy a lázadók fosztogatják a raktárakat és megszállják
az erődöket. Ez a nehéz kérdés még megoldásra
vár. Ebben a komoly helyzetben elvárom önöktől,
akiknek oltalmára bíztuk derék frontcsapatainkat:
személyük teljes latbavetésével mindent kövessenek el,
hogy legénységük közt a fegyelmet fenntartsák. Valamennyiüket
személy szerint teszem felelőssé, hogy
kötelességüket a végsőkig teljesítsék. Ugyanezt ígérem
én is.

A hetvenhétéves Plessen vezérezredes ráncos arcán
végigpotyogtak a könnyek, három császár trónralépését
érte meg s most látta megnyílni maga előtt a
mindent elnyeléssel fenyegető mélységet. Gröner tábornok
arca nem árult el meghatottságot.

— A mai nappal hadseregem élére állok, — fejezte
be Hindenburg, — és visszavezetem a hazába,
bármi jöjjön is, bármi akadály gördüljön is elénk. —
A tábornagy kezet nyújtott a berendelt tisztek rangidős
tábornokának, fejbólintással köszönt el a többi
úrtól és újra magukra hagyta őket abban a tükörteremben,
ahol valamikor frakkos urak és estélyiruhás
hölgyek próbálták ki szerencséjüket a kártyán.

A léptek elhangzottak, a sarkantyúcsörgés elhalt.
Itt álltak egy csomóban a hadsereg válogatott, legkülönb
tisztjei és szégyellték magukat egymás előtt,
mintha zárt ajtók mögül valami hihetetlenül szégyenletes
dolgot hallgattak volna ki. Hirtelen fáradtság
lepte el őket, éhség, nyugalom utáni vágy — lám,

így fest a nyugalom, ha a félistenek idegei felmondták
a szolgálatot.

Egyes tisztek lerogytak a székükre — mert hosszú
út volt ez, a leghosszabb, amit katona megtehet: a szégyen
végnélküli útja. Nem vezetők többé, akiknek
parancsszava halált osztogat, akikre rábízták, hogy
kis kézilámpájuk fényénél egy szétlőtt ház mögött megadják
az utolsó parancsokat a támadásra. Most csak
férfiak, akik elmulasztották idejében megtenni azt,
amit oly sok bajtársuk megtett, aki elvesztette a győzelembe
vetett hitét — hogy támadás közben a vigasztaló
és enyhítő golyót keresse — ezért kell most itt
ülniük, hogy szembenézzenek a jövővel, mely olyan
dolgokat rejteget, amilyen legborzongatóbb lázálmaikban
se kísértett.

Néhány úr a magas üvegajtóhoz támaszkodik és
kibámul a borús napba. Mire a levelek lehullanak,
otthon leszünk.

Bolsevizmus! Mi mást tudnak a bolsevizmusról,
minthogy odaát megfordított világ van, melyben a
szakácsból ezredparancsnok és az ezredparancsnokból
szakács lesz, és hogy a tiszti ruhákat a vállpántok és
kokárdák letépésével fegyenczubbonnyá silányították.

Most hirtelen felugrik egy fiatal őrnagy. — Igen,
Schulenburg grófnak igaza van! Itt mindnyájan eszüket
vesztették! E sunyi hadtápisták, e koszos konyhában
sündörgők, raktártöltelékek előtt hajtsuk meg a
zászlót? Hát nem tiszta őrület?

— Amióta Ludendorff elment, minden lehetséges,
— feleli egy őszhajú tábornok. — Ő volt közülünk az
első áldozat. A vasutasokra alighanem azért tették rá
a kezüket, hogy minket bevagonírozhassanak.

A tisztek közül a poroszok szégyennek érezték,
hogy most, ilyen órában itt kelljen állniuk. És a tengerészet!
Hát csak arra való a hadsereg, hogy meghaljon?

Megkérdezték a hadsereget? Ez az átkozott gyári mentalitás! A hajók sokba kerültek, a hajók a német nép becézett szemefénye. De ki tette naggyá Poroszországot? A hadsereg. És kit kényeztettek el Németországban? A flottát! Ki árulta el Németországot legnehezebb órájában? A császári tengerészet. Az egyik tábornok nem bírja tovább, kimegy a folyosóra és egy vezérkari századossal tért vissza.

— Kérem, — mondja a százados, — rendelkezésükre állok, minden kérdésükre felelni fogok.

— Tisztábban szeretnénk látni.

— Uraim közelebbi híreket én se kaptam. Mi magunk is Spaban két front között állunk.

— A kettő közül az a front, ahonnan mi jövünk, mindég pontosan jelentette az eseményeket, — felelte a tábornok indulatosan.

— Mi csak töredékes jelentéseket kapunk a hazából, mert a telefonösszeköttetést a legtöbb vonalon elvágták.

— Miért nem csinálnak rendet?

— Úgy látom, önök nem tudják, hová fejlődtek a dolgok. Bajorország királya, Braunschweig nagyhercege és a Mecklenburgi nagyherceg lemondtak, már a Württembergi király lemondását is követelik.

— Lemondtak! — kiált a fiatal őrnagy — miért nem veszik fel a harcot ezzel a zsivány népséggel?

— A frontcsapatoknak már csak egy hétre való ellátásuk és muníciójuk van, a gyárak sztrájkolnak, a hadsereg szükségleteinek nincs utánpótlása. A hadsereg katasztrófa előtt áll.

— Nem mi vagyunk az oka, mert nálunk mindenki megteszi a kötelességét! — pattan fel egy ezredes.

A vezérkari úr sajnálkozva vállat von. — El kell kezdenünk. Az urak most lesznek szívesek kettesével Heye ezredeshez menni, aki jegyzőkönyvbe foglalja

majd feleleteiket. A kérdések lelkiismereti kérdések: melyeket minden úrnak önmagával kell elintéznie. A hadsereg jobb szárnyán kezdjük el.

Az első két úr követte a századost.

Mit is mondhatnának? Ezek a tisztek kora ifjúságuk óta mindig csak engedelmeskedtek és hallgattak. Beszélni azok joga, akik fenn vannak. És éppen ebben a hosszú hallgatásban rejlik a biztosíték, hogy a tiszt, ha beszédre szólítják fel, megfontoltan és céltudatosan él majd ezzel a jogával. Dehát a hadvezetőségnek ez az intézkedése nem hasonló-e ahhoz, mintha a tiszt támadás előtt a legénységéhez fordulna tanácsért: támadjanak-e vagy sem? Jobb-e ez, mint ama megfordított világ, ahol az ezredesekből szakácsok és a szakácsokból ezredesek lesznek? Hiszen az egész négy esztendő alatt a lehetetlent követelték meg tőlük és csak a vezetőségbe vetett vak hitüknek köszönhető, hogy helyt álltak. Miért kér tőlük a tábornagy tanácsot? Nem lehetne egyszerű paranccsal elintézni a dolgot? Miért hozták őket abba a helyzetbe, hogy mint az összeesküvőknek, arról kelljen tanácskozniok, hűségesek maradnak-e a császárhoz vagy elkergessék. A katona engedelmeskedik vagy parancsol, de nem szavaz — az ilyesmit tisztességtelennek érzi.

Aki olyat kérdez, mint amit tőlük kérdeztek: oly dolgokat érint, melyeket nem szabad érinteni. A császár? A császár nem személy, a császár szimbólum. lobogó, fogalom. Lehet-e hibás a haza? Lehet! Látjátok, ezt a császárt is az érte elhullt százezrek vére némította meg, ezt érzi a vállán szörnyű teherként.

A következő két tisztet szólították. Az a kettő, aki visszajön, senkivel se beszél. Leülnek egy sarokba, kezükre támasztják a fejüket és szégyenkeznek, mintha valami gyalázatos dolgot követtek volna el.

A császár nem maradhat puszta fogalom, mint

sakkban a király, melyet csak védeni kell. De a sakk végjátékban a király egyetlen paraszt segítségével is eldöntheti a játszmát.

Hol a király, aki miatt a tiszteket megkérdezik? Miért nem lép a király tisztjei elé? Miért nem maga kérdezi: hajlandók-e meghalni velem?

De miért is kérdezzen? A királynak nincs mit kérdeznie. A királynak követelnivalója van. Lám, milyen világosan beszélt hajdan a nagy király Leuthennél, és egy szürke novemberi napon is, amikor már minden veszni látszott. És mit kiáltott az a bizonyos Möllendorf kapitány, mikor Leuthennél a porosz testőrezred egyik zászlóaljparancsnoka habozott? — Másik embert ide! Emberek kövessetek! — Nem jön másik ember, nem mutatkozik a király a tisztek előtt. A fiatal őrnagy, akinek a megerőltető szolgálati és vérveszteség arca színét vette, könnyeivel küszködik, fogai vacognak — és hirtelen egy képet lát maga előtt, melyen ennek a királytalan napnak minden borzalma ott él sejtésként. Nagyszabású kép: hó fedi a földet és ott állnak körben a leutheni tisztek; Lentulus tábornok, Braunschweigi Ferenc herceg, Moritz von Dessau herceg Ziethen, Schmettau, Driesen és Retzow. A kék kabátok a vörös hajtókák, a katonák kipirult arca — mindez olyan, ahogy csak Menzel tudta volna festeni. De a kép közepe, ahol a király helye volna, az a hely, mely felé minden pillantás irányul, bár híven és életnagyságban van ábrázolva, ez a hely üres; szürke; gőzbeburkolt, mintha Nagy Frigyes beleoszlott volna a ködbe.

Most emlékszik az őrnagy, aki akkor hadnagy volt és közelről megnézte a képet — egy ecsetvonásnyi szín nem volt ott látható — csak a vászon durva szőttese. Akkoriban sokat foglalkoztatta a kérdés: hogy ez a kis Menzel miért nem előbb a királyt festi

le és aztán a tábornokokat — most aztán a király számára
már helyet se fog hagyni. Tisztek a hóban —
egy üres folt köré csoportosulva —

— A következőt! Kérem gyorsabban!

Most a mi őrnagyunk is, aki egy magas házszámot
viselő tartalékezred parancsnoka, ott áll Heye
előtt egy ezredes és egy tábornok között.

— Első kérdés, — mondja Heye üzletszerűen.

A tábornok összeszedte magát. — A csapatok elidegenedtek
őfelségétől. A csapatok az egész háború
tartama alatt csak hírből hallották a tábornagy és
Ludendorff nevét. Az Oroszországból visszatértek mérget
hintettek szét soraik közt. Bizonyos ellenőrizhetetlen
összeköttetést tartanak fenn a Hinterlanddal... —
Heye ezredes ceruzájával kopogtatott. — Nem a hangulatról
van szó — mi lesz a csapatok állásfoglalása.

A tábornok vállat vont. — Nem tudom.

— Köszönöm! — Az ezredes feljegyzi. — Kétséges.

Most az ezredes került sorra; az ő brigádját tegnapelőtt
vonták vissza a frontról, hamuszürke hadfiak
robogó autókon — olyan fáradtak, hogy ájulás környékezi
valamennyit. Az ezredes arcán is ott dermed
annak a katonának minden keserűsége, akinek újra
meg újra vissza kellett vonulnia

— Nem, — felelte röviden, — a csapat nem akar.

Heye felírta a feleletet, aztán a fiatal őrnagy
következett.

— A csapat utolsó emberig küzd a külső ellenség
ellen. Ha kitartunk állásainkban, az ellenség ott még
betörheti a fejét. A legénység most is, mint mindig,
kitart a császár mellett, eddig még különben sem igen
volt idejük, hogy erről a kérdésről elmélkedjenek.
Az én embereim úgy fognak gondolkodni ahogy mi
tisztek gondolkozunk. De ilyen állapotban, ahogy most

vannak, teljesem elcsigázva, átázva agyonhajszoltan
és lerongyolva, így nem vezethetem a lázadó Hinterland
ellen. Pár nap pihenőt kell nekik adni.

Heye felírja a feleletet, — közben egy vezérkari
százados elhívja. — Ezredes úr a tábornagyhoz!

— Mondja meg, hogy pár perc múlva elkészülök
a kérdőívekkel. — A százados elrohan.

— Második kérdés, — mondja Heye.

— Ha a csapat már nem tart ki a császár mellett,
— feleli a tábornok, — ez nézetem szerint máris a bolsevizmussal
egyértelmű. Nem tudom miképpen fog a csapat
viselkedni. Én mindig csak a nyugati fronton voltam,
nem tudom máshol mi a helyzet — nem vagyok
próféta.

Az ezredes megvárja, míg Heye beírja a "kétségest",
aztán kurtán és élesen adja meg a válaszát. —
Nem.

Aztán az őrnagy következik. —— Ha az emberek néhány
napig pihentek, megpróbálhatjuk. Csak el kell nekik
mondani, hogy a hadtáp és a tengerészet milyen
gyalázatosan viselkedett, hogy az emberfelettien küzdő
csapatok hazatérése elé mekkora akadályokat gördítenek,
hogy kirabolják a raktárakat és felforgatják a
vasutak rendjét. Ki kéne oktatnunk, elő kéne készítenünk
a legénységet erre a nagyszabású rendőri felvonulásra,
különben teljesen értetlenül állnak majd a
dolgokkal szemben. Ha mindezt...

Újra betoppant a vezérkari százados, — Heye ezredes
azonnal őfelségéhez.

— Jelentse, hogy már csak néhány urat kell
megkérdeznem!

— Ez őfelsége határozott parancsa!

Most a folyosóról is Heye nevét kiabálják, Az ezredes
felkapja iratait, még gyorsan megkéri a tábornokot,
folytassa helyette a kihallgatást, aztán a parancsőrtiszt

kíséretében átsiet a léptektől és ajtócsapkodásoktól visszhangzó házon.

A Villa Fraineuse parkját a Rohr-rohamosztag kettős őrszemei állták körül. Az álldogálás, őgyelgés és tisztelgés untatta ezeket a vékony, napsütötte arcú katonákat, akiknek kemény ábrázatán a halál komolysága csillapíthatatlan életkedvvel párosult. Túl meredek volt az átmenet számukra a csaták zajából mindjárt a főhadiszállás nyugalmába kerülni. Irigylésreméltók azok a bajtársak, akik a holland királynő ma érkezett főszárnysegédjének bemutathatják egy közeli erdőcskében, milyen a modern támadás — mert közben legalább mozoghatnak és nem kell így állniuk mint a cövek. Hogy a semlegesek mit kerestek éppen most Spaban, azzal nem törődtek, mert már régen leszoktak a kérdésekről, most is, mint mindig, elszállították és ott tették le őket, ahol a többieknek segítség kellett. Annyi bizonyos, hogy mulatságosabb dolog fütyköst lóbálva átvonulni a fürdőhely utcáin és míg a keresztfuvolák rikoltanak, megmutatni a bámész népnek, milyen az igazi masírozás, mint itt arra ügyelni, hogy a legfelsőbb hadvezetőséghez beosztott kis matrózosztag nem csinál-e a végén valami disznóságot; jól állna ezeknek a fickóknak, akik az egész háborút irodákban húzták ki, hogy most a vérszomjas vadembert játsszák.

Déli tizenkettőkor a trónörökös autója ált meg a villa előtt. Schulenburg gróf sietett a trónörökös elé:

— Királyi fenség, alázattal kérem, tartsa vissza őfelségét elhamarkodott lépésektől. Itt mindenki eszét vesztette, mióta Ludendorff nincs itt. Gröner még ukrajnai élményei alapján fél a bolsevizmustól, pár nappal ezelőtt Berlinben teljesen elcsavarták a fejét. Ha őfelsége le akar mondani a császári trónról, a porosz koronát mindenképpen tartsa meg.

A trónörökös a kertben odasietett az urak csoportjához,

melynek közepén a császár állt. Schulenburg követte. A császár kissé összefüggéstelenül előadta, milyen követelést támasztanak Berlinben vele szemben az ő személyét tartják a béke egyetlen akadályának. — Ez a következménye, ha a kormánynak túl nagy a cselekvési szabadsága — felelte a trónörökös. — Az ilyen előzékenységért az a hála, hogy elkergetik az embert.

Heye ezredes sietett a császár felé, arca nem árulta el nyugtalanságát.

— Felség, a fronttisztek egy részét magam hallgattam ki, a hátramaradt szavazatokat nemsokára idehozzák majd. Az első kérdésre, — hogy őfelsége hazavezetheti-e csapatait — egy tiszt igennel felelt; tizenöten nem tudtak határozott választ adni huszonhárom tiszt nemet mondott.

A császár, aki felett tisztjei mondták ki az ítéletet, nyugodtan állt, mintha kőből faragták volna. Plessen főszárnysegéd elfehéredett.

— Ami a csapatoknak a bolsevizmushoz való viszonyát illeti, — folytatta beszámolóját Heye, — nyolc tiszt nem látja lehetőségét annak, hogy csapatait a bolsevikiek ellen vezesse, tizenketten nyugalmat kértek, hogy előkészíthessék katonáikat, tizenkílencen kétesnek látják, hogy igen-e vagy nem.

Hindenburg és Plessen, a két öreg, le nem vette szemét a császárról. Schulenburg gróf valami ellenvetést akart megkockáztatni, de Heye ezredes még nem fejezte be. — Összefoglalom: a csapatok még hívek őfelségének tett esküjükhöz, de fáradtak és eltompultak, nyugalmat és békét akarnak, túlságosan igénybe vették őket az utolsó hetek. Nem masíroznak se Berlin, se a bolsevizmus ellen. Egyesegyedül; mennél hamarább, a fegyverszünetet kívánják; minden óra fontos.

Schulenburg gróf felpattant, nem tudott tovább uralkodni magán. — Disztingválni kell, nem szabad mindent egy fazékba dobni. Vonuljunk lassan, megbízható válogatott csapatokkal, helységről-helységre előre; ez aztán császárhű hadsereg lesz. Mit kerülgetünk, mint macska a forró kását? Miért nem nevezzük nevén a gyermeket? Álljunk.oda mi magunk a katonák elé és kérdezzük meg: Emberek, meg akarjátok-e szegni eskütöket, cserben hagyjátok-e legfelsőbb haduratokat? Ha így tesszük fel a kérdést — valamennyien — egy pár zsivány kivételével — azt fogják felelni: hívek. maradunk a császárhoz, nem hagyjuk el a királyt. Mert a hadsereg tömegei még mindég vezetőik markában vannak és hívek maradnak esküjükhöz. Minden nyugtalanító jelenség a hadtápból indul ki, örökös félelmük, hogy egyszer nekik is a frontra kell menni. tört most ki lázadásban és fosztogatásban.

— Eskü és hadúr eszmék csupán, — felelte Gröner, amikor látta, hogy Schulenburg szaval kezdik a császárt kitartásra ösztökélni, — de az eszmék elhalványodnak az akadályok előtt, melyek az ember elé tornyosulnak.

— Ha kegyelmes uram azt állítja, hogy eskü és hadúr, királyság és hűség eszmék csupán, kegyelmes uram ezzel arról tesz tanúságot, hogy a frontot, amellyel kevés alkalma volt közvetlen érintkezésre, egyáltalában nem ismeri. Menjen csak egyszer végig a lövészárkokon, bibliák és zsoltároskönyvek a katonák főolvasmányai.

Gröner vállat vont, éppoly kevéssé értette meg a grófot, mint a gróf őt.

— Én bizony nem vonok vállat, — felelte Schulenburg, — mert tudom, hogy egy hadsereg, amely négy éven át teljesítette kötelességét, képtelen arra, hogy királyának tett hűségesküjét megszegje. Vannak

a történelemben olyan órák, melyek örökké rejtélyek maradnak, ha nem úgy cselekszünk, mint ahogy az évszázadokon át belénk idegződött. Porosz katona még sose árulta el és sose hagyta cserben a királyát, porosz tisztek még sose szavaztak arról a kérdésről, hogy kitartanak-e a király mellett vagy sem.

A császár szomorú pillantással mondott köszönetet a grófnak, aztán Heye ezredes felé fordult:

— A hadsereg nélkülem is rendben fog hazamasírozni?

— Igen, felség, rendben, — felelte Gröner tábornok.

— Azt már nem! Nem bizony, — tört ki Schulenburg gróf, — a tisztikar sose kapható arra a szégyenre és gyalázatra, hogy a legfelsőbb hadurát a hadszíntéren, az ellenség szemeláttára cserbenhagyja.

— A hadsereg, vezérei és parancsnokló tábornokai alatt zárt sorokban és rendben fog hazájába visszatérni, de nem őfelsége vezetésével, mert a hadsereg nem áll már őfelsége mögött, — mondta Gröner tábornok, akit ingerelt Schulenburg ellenállása és a császár határozatlansága. Miféle király volt ez, aki maga se tudta mitévő legyen és ilyen órában fűhöz-fához fordult tanácsért?

— Mi az ön véleménye? — kérdezte a császár Heyet.

— A hadsereg tábornokai vezetésével rendben hazaindul, hiszen vezérei még urak felettük. És ha őfelsége a csapatokkal akar masírozni, a katonák bizonyára örülni fognak. Csak harcolni nem akar már a hadsereg, se belül, se kívül.

— Csak harcolni nem tud már a hadsereg, — tette hozzá Hindenburg óvatosan. — Én is — mint minden porosz tiszt — osztozom Schulenburg gróf nézeteiben, de a hazulról érkezett hírek olyanok. hogy őfelsége lemondását én is elkerülhetetlenül szükségesnek tartom,

Se Gröner tábornok, sem én nem vállalhatjuk annak a
felelősségét, hogy őfelségét esetleg lázadók és fosztogatók
foglyul ejtsék és Berlinben forradalmi törvényszék
elé állítsák vagy kiszolgáltassák az ellenségnek

A császár néhány lépést tett, majd hirtelen hátrafordult.
— Kérdezzék meg valamennyi főparancsnokomat
a hadsereg hangulata felől. Ha ők is azt jelentik,
hogy a hadsereg nem áll többé mögöttem, hajlandó
vagyok lemondani — előbb nem.

A győztesek feltételei (Compiégne, nov. 9)

A november 9-ről, szombatról, 10-re, vasárnapra
virradó éjjel nyugtalanul és kétségek közt hánykolódva
töltötte a német küldöttség a ködös erdőben. Szombaton
este hét órakor egy francia kapitány Foch vonatából
azt a hírt hozta, hogy a német császár lemondott
és a trónörökös nem tart igényt a trónra; tíz
órakor újabb francia tiszt érkezett azzal a hírrel. hogy
Németországban népkormány alakult és a berlini helyőrség
az új urak rendelkezésére bocsájtotta magát.
Az ügyek intézése Ebert szociáldemokrata képviselő
kezébe került.

Késő éjszakáig folyt a vita, hogy Németország
monarchia-e még vagy köztársaság.

Mikor Erzberger vasárnap reggel szent misét
szeretett volna ballgatni, a hálókocsi altisztje sajnálkozva
vont vállat.

— Elkésett. Foch marsall már kora reggel bent
volt a Rethonde-i templomban, más pap meg nincs a
közelben.

Most legalább bizonyosságot szereztek a németek
arról, hol is áll a vonatjuk és hogy a sínek mentén azok
a fűvel benőtt tölcsérek 1914-ből német ágyúgolyóktól
származnak — a compiégne-i erdő kellős közepén voltak,
elvágva a világtól

Egy pár francia vasutas ólálkodott a vonat körül,

szorongva kémleltek az őrszem felé, aztán a németek felé néhány különkiadású újságot mutattak:

— A császár lemondott!

Magukat az újságokat nem adták ki a kezükből, az szigorúan meg volt tiltva.

Erzberger nyugtalanul járt-kelt a vonat előtt. Vanselow az angoloknál van, Winterfeldt odaát Weygandnál, Heildortfról még nincs hír.

Az idő kiderült, a köd szétoszlott, körül az erdőben világoskék köpenyű őrszemek álltak.

Déltájt a német kiküldöttek lógó fejjel tértek vissza.

— Az angolok kételkednek, hogy az új kormány egyáltalában lesz-e abban a helyzetben, hogy a fegyverszünetnek érvényt szerezzen, — jelentette Vanselow,

— Weygand is számol azzal. hogy az új kormány végső, kétségbeesés sugallta harcra fogja felszólítani a német népet, — mondta Winterfeldt.

— Felhívták az ellenség figyelmét a bolsevizmus veszélyeire is? — kérdezte Erzberger. — Megmondták, hogy ugyanazt a hibát készülnek elkövetni, amit mi Brest-Litowskban követtünk el? Megmondták, hogy mi, kiket most a bolsevizmus legyőz, mi is azt hittük, hogy legyőzzük a bolsevizmust?

— Az angolokra ez semmiféle hatást nem gyakorol, — mondta Vanselow szabadkozó kézmozdulattal. — Akinek a szól feszíti a vitorláit, azé a siker, — ezt válaszolta Wemyss az én előterjesztéseimre.

— És Weygand, — tette hozzá Winterfeldt. — hasonló érveléseimre így felelt: a győztesnek nincs mitől félnie.

— Elvakítja őket a gyűlölet, — mondta Oberndorff gróf, minden szavunkban ravaszságot és tőrvetést látnak.

— Mialatt Weyganddal tárgyaltam, Foch bejött

a szakaszba és megkérdezte, hogy még mindig nem vagyunk-e készen? — Ha negyedórán belül el nem készülnek, visszajövök és kezeskedem, hogy öt perc alatt befejezzük — idézte Winterfeldt Foch szavait.

Bizonytalanságban telt el a vasárnap. Estefelé szikratávirat érkezett a legfelsőbb hadvezetőségtől, mely néhány pontban könnyítéseket kért — a kiürítési határidő meghosszabbítását, a semleges zóna elengedését vagy megrövidítését tíz kilométerre, a szállítandó anyag csökkentését: különben a követelt időn belül nem lehet a kiürítést lebonyolítani, a hadifoglyok egyoldalú átadása kapcsán megállapodást a foglyok bánásmódját illetőleg, a blokád feloldását. Ha ezt a pontot nem sikerülne keresztülvinni, végső esetben el kell fogadni. A kiürítési határidő elutasítása ellen, Keletafrika tisztességes kapitulációjának megtagadása a hadifoglyok és a blokádpontot illetőleg, Wilsonra való hivatkozással a leghatározottabban tiltakozni kell.

Este 10-kor maga Weygand táboruk jött át. — Holnap délelőtt lejár a határidő. Tudni szeretnénk: aláírják-e vagy sem.

Féltizenegykor távirat érkezett Erzberger nevére: felhatalmazzák, hogy a szerződést írja alá. Aláírás: birodalmi kancellár — Schluss.

— Ki az a Schluss úr? — kérdezte a francia tolmács, — Ezt a nevet sem a főparancsnokság, se Párizs nem hallotta még.

— Schluss annyit jelent: vége, — magyarázta Erzberger szeretnék még egy utolsó ülést.

Éjjel kettőkor. a németek az erdőn át a francia vonathoz indultak. Előzőleg gyorsan kidolgoztak még egy tiltakozóiratot.

Újra megvitatták az egyes pontokat, a franciák

és angolok a maguk hűvös, visszautasító modorában,
a németek körömszakadtig védekezve.

— Huszonhatodik pont, — mondta Erzberger, —
a blokád fenntartásáról, valamennyi pont közt a legkeményebb.
A keserű nyomor és a szükség, mely az
asszonyokat és a gyermekeket se kímélte, melybe annyi
ember halt bele és betegedett meg, vezetett arra a
hangulatra, mely Németországot a forradalom karjaiba
kergette. Ha most, a fegyverszünet után folytatják a
kiéhezési politikát, ez a háború legkíméletlenebb formában
való folytatását jelenti. Ez olyan politika
melyet unfairnek kell neveznem.

Wemyss admirális felfülelt és még mielőtt a tolmács
lefordíthatta volna, Oberndorff gróf ismételte a
szót.

— Unfair? — pattant fel az admirális. — Önök se
sokat válogattak. asszonyostól, gyerekestől süllyesztették
el a hajóinkat!

— Az a háborúban volt, — felelte Oberndorff
gróf. — Most arról beszélünk, mi legyen a fegyverszünet
alatt.

— Benne lesz a szerződésben, — felelte Foch.
— A szerződést igen enyhén fogjuk értelmezni,
— mondta Weygand — ami benne van a szerződésben,
az benne van, és ami nincs benne, az nincs benne.

Végre befejezték. Foch tábornagy elővette óráját:
5 óra 12.

Az urak is megnézték órájukat.
— A franciaországi idő érvényes, — tette hozzá
Weygand.

— Öt órát fogunk írni, — jegyezte meg Foch —
hogy a fegyverszünet hat órával később életbe
léphessen.

A tárgyalásokat most kis időre félbeszakították,
Erzberger szikratávirat útján értesítette a legfelsőbb

hadvezetőséget a szerződés megkötéséről.

— Sehogy se akarták elhinni, — mondta Vanselow kapitány, — hogy feleannyi tengeralattjárónk volt csak, mint amennyit követeltek rajtunk.

— Általában minden anyagit túlbecsülnek nálunk, — felelte Oberndorff gróf, — hogy szellemi része is van a hadvezetésnek, nem tételezték fel velünk kapcsolatban.

— Félek, hogy ez még keservesen megbosszulja magát, — mondta Winterfeldt. — Mert a végén követelni fogják, hogy ezt a szellemi részt is szolgáltassuk be és azt hiszik majd, hogy becsaptuk őket. mikor látni fogják, hogy ennek a szellemi résznek tökéletesen nyoma veszett.

Kis idő múlva Foch újra megjelent kíséretével,

— Legjobb lesz, ha az utolsó oldalt írjuk először alá, az egész szerződés leírása még több órát vesz igénybe.

Először Foch és Wemyss írták alá. Aztán Weygand tábornok átnyújtotta az iratot a németeknek, de a pillantásukat kerülte. Erzberger és Oberndorff írták alá, majd továbbadták az iratot Winterfeldtnek. A tábornok alákanyarította nevét, felállt és arccal a fal felé fordult. Vanselow kapitánynak könny szökött a szemébe, aláírta; aztán kiejtette tollát kezéből, mintha az ujját égetné.

Most felállt Erzberger és folyékony és fordulatos beszédet tartott, mintha gyűlésen szónokolna, a tolmács alig tudta követni. Fochnak kínos volt ez a jelenet, félrenézett, nem értette: hogy ha valaki aláír egy ilyen szerződést, miért szónokol még utána. Erzberger kijelentette, hogy a németek becsületesen azon fáradoznak majd. hogy amit aláírtak, teljesítsék is, bár egyes követelések teljesíthetetlenek. Beszédét így fejezte be;
— Egy hetven milliós nép szenved, de nem pusztul el.

— Helyes, — mondta Foch és felállt, csöppet sem erőltette meg magát, hogy határtalan megvetését leplezze.

A többi úr is felállt és kimérten meghajolt. Egyedül Erzberger hajolt meg kissé mélyebben. Kezet nem nyújtottak egymásnak — a franciáknak és az angoloknak elég áldozat volt az is, hogy egy asztalhoz kellett leülniük a húnokkal.

November tizennegyedike

A tizenegyedik hónap tizenegyedik napjának tizenegyedik órájában Big Ben harangja a londoni Westminster harangtornyában hírül adta, hogy a háború befejeződött.

A házakból kiözönlöttek az emberek az utcára, a komoly. háborús London feldobta páncélját és széttárta karjait, ujjongott s mintha az örömujjongásnak nem volna elég tere a belvárosban, kiözönlött a Themse-partra, zúgva és tombolva vonult el a szélesen elterülő parlament előtt. az utcákból újabb és újabb tömegek özönlöttek elő, zászlókat bontottak ki a sötét menetben, az emberek sírtak és nevettek örömükben, átölelték egymást, és e nagy kiabálás és ujjongás közt egyszerre csak London valamennyi harangja zúgni kezdett, mintha csak ők emlékeznének a Flandriában, a Somme-mentén. Palesztinában, az Eufrátesnél, a Dardanelláknál elesettekre és azokra a halottakra, kik a hűvös tenger mélyén pihentek. Végetértek a megpróbáltatás évei, meg volt mentve a tengermosta sziget. Isten megvédte az ezer sebből vérző Angliát és kiválasztott népét a pusztulástól. A harangzúgás mindezt világgá hirdette mindez az öröm csillogott vissza az özvegyek és anyák könnyeiből kiknek karjába nem térnek vissza többé azok, akik Angliát megmentették.

De jaj, százszor jaj azoknak, akik Angliát e megpróbáltatások elé állították! Lakolni fognak, Isten ítélőszéke elé állítják őket és Isten az ő választott népére ruházza a bíró tisztjét.

A tizenegyedik hónap tizenegyedik napjának tizenegyedik órájában Párizsban üdvlövések dördültek a gyakorlótér felől — ez már nem a "kövér Berta" távoli lövegeinek dördülése, sem a légelhárító osztagok ágyúszava — a közeledő béke örömére dördültek el ezek az üdvlövések. Itt is zúgtak a harangok, itt is minden fel volt lobogózva, a trikolór mellett mindenütt a csillagos lobogó, katonák vonultak át az utcákon, asszonyok és lányok szegődtek a nyomukba katonanótákat énekelve, arcuk az ég felé fordult, félig csukott szemmel adták át magukat a gyönyörnek, hogy a tovahullámzó tömeg részei lehetnek. Felhangzik a Marseillaise, trombitaharsogás szakítja félbe, és most felzeng a régi induló: Sambre et Meuse, síró emberek ölelik át egymást. Öntözőkannákon, fazekakon, dobokon, gyermektrombitákon lármáznak össze-vissza, a katonák kürtjelzéssel rikoltanak közbe, mintha az emberi torok nem tudná mindazt az örömet világgá ordítani, mely a kebleket majd szétrepeszti.

A Place de la Concorderól és a Champs-Élysées-ről elővonszolják a zsákmányolt ágyúkat, lányok ülnek az elnémult csövekre. az ágyútalpakon lovagolnak, katonák húzzák az ágyútaligákat és az integető, lengedező boulevardokon csörög tova ez az ujjongó menet. Az ablakok tárva, az erkélyek feketéllenek az emberektől — harangszó, muzsika. tomboló kiáltások kavarognak össze-vissza — mintha a város eszét vesztette volna — és a tömegben itt is feltűnik a sok gyászfátyolos asszony. A tömeg gyűrűjében, lányok koszorújában vonulnak tova a szálas amerikai katonák a

kis franciák között, aggastyánok ünneplik őket —
kik saját fiaikat elvesztették — így őrjöng, ordít, tombol
a város kivilágos virradatig.

Amerikában a fegyverszünet órája éjidőre esik.
New-Yorkban sustorogva szállnak parttól partig a tűzijáték
fénykévéi. a felhőkarcolók mellett oly kicsi és
kevésszámú templom harangjai zúgnak — mert mi
keresnivalója volna is itt Istennek, ebben az üzleti forgatagban?
— A lármában elhalnak a hajószirénák és
a füttyjelzések. A Brooklyn-Bridgere az öröm felszállt
röppentyűinek csillagesője hull és a felhőkarcolók, a
kősivatag peremén messze elviláglanak a tükröző habokba.
Fékevesztett tömeg vonul tombolva a Broodwayre,
az ablakokból konfetti-zápor hull az utcákra.
A nyugati és a keleti városrészekben az öröm tombolása
így izzasztja össze egy tömeggé a győzők fiait és a
vén Európa legyőzöttjeinek utódait. Ezen az éjszakán
azt hiszik, hogy ők a világ urai. Hiszen ők a legfiatalabb
nép. És katonáiknak odaát csak egyszer kellett
amúgy istenigazában támadniuk és a németek máris
magasra tartották a kezüket.

Rakéták, rakéták! — És arany a Wall Street számára,
amely mindent előre tudott és kiszámított,

És Wilsonnak semmi?

Wilson kábeltáviratot kapott Párizsból, ama bizonyos
ezredestől, aki sose vezényelt katonákat. Igaz barátjának
és segítőtársának küldi szerencsekívánatait:
"Mindenki bankháza".

— Az önkényuralom halott! Éljen soká a demokrácia
és halhatatlan vezére. Ebben a nagy órában szívem
egész melegével, büszkeségével, csodálatával és
szeretetével fordulok ön felé.

A legyőzöttnek nem szólnak győzelmi harangok.
És a győzök órája elsüllyed odaát, a visszavonuló
katonák közt, az áldatlan nappal szürke színében.

November 11-én este az első népvédelmi szakaszok.
átveszik a schönbrunni kastély őrizetét. Magatartásuk
tudatos híján van minden katonai fegyelemnek,
még az ütemes lépést is szégyellik, mint ami szabadságukat
korlátozza, köpenyük nyitva és ferdén ülő sapkájukon
vörös rozetta, fegyverük félrecsapva lóg. A
kastély belső frontján fiatalemberek, félig még kamaszok
gyűrűjében egy pár bérautó áll, apró pontok a
széles őszilomb-fedte tér előtt, melyet sötéten koronáz
be a Gloriette. A mödlingi és wienerneustadti katonai
akadémiások, akik még nem futottak szét az utódállamokba,
a császári kastély utolsó őrzői, jöttek, hogy
a császártól elbúcsúzzanak.

Az autók nekigördültek, a sötét előudvaron át, a
pipázó népvédelmiek előtt, ki, a fáradt város ki nem
világított utcáira.

A fiatal akadémiások is elbúcsúznak egymástól.

S mivel ez egy kis illemtudó, parancsszóra csinált
forradalom, a népőrség kis csapatokban sétál át a császári
palota visszhangzó dísztermein, a gobelinek és a
krinolinos nagy császárnő képmása előtt, a kékezüst és
vörösarany szobák során, melyekben, mint valami úri
futóvendég, az utolsó császár lakott. együgyűen modern
bútorokkal, mosdókkal és rézágyakkal a magastámlájú,
büszke, régi székek és pamlagok között.

Az emberek közül senki se hangoskodott, senki se
nevetett, senki se volt arcátlan, a forradalom egyetlen
jele a mélyen a homlokba nyomott sapka volt, mert
a forradalom kórházakból, irodákból és póttartalékokból
összeszedett katonái ama bizonyos Ferenc Józseftől
örökölt félénkségben szenvedtek, melyet Károly császár

se tudott teljesen kiölni belőlük uralkodásának
két esztendeje alatt.

A széles épületben a szöges cipők lépteire fel-felcsörrenő
csillárok valamennyi lángja égett. Ez u az éjszaka,
mikor meghalnak a császárok, királyok és hercegek
kastélyai és életük szürkévé fakult végső lángja
kilobban. Visszasüllyednek abba a múltba, mely összefoglalja
s elrendezi a dolgokat, s melyből valamennyiük
példaképe, a Versaillesi kastély csillan
csak elő.

Ezek voltak hát a szobák, melyek az egész utolsó
napokig csak úgy visszhangzottak a sok miniszter és
képviselő jövés menésétől, Egy közülük, a legnyugodtabb
de legmértéktartóbb, ma, a forradalom előestéjén,
örökre elment. Ellenségesek csak a magas tükrök itt,
melyek a foszladozó csalánszövetű köpenybe burkolt
emberek szánalmas képmását büszkén lökik el maguktól.

Az őrség egy akadémikusa nekivágott a hosszú
útnak, mely a városba vezetett, hol a sötét utcákon a
katonai autók robogtak keresztül-kasul és a tiszteknek
letépték a csillagait és bármilyen furcsán hangzik,
a sarkantyúit is, A hűvös újgótikus városháza széles
szabadlépcsője feketéllett az emberektől. Fiatalemberünk
utat fúrt magának a tömegben. Íme itt két világ
között, az egyik éppen most vett egyszerű búcsút
esős égbolt alatt, az őszi lombot meg megcsörgető
szélrohamok közt és széttépett autódudákkal, a másik
világnak pedig itt kellett megszületnie a tömeg
zúgó tetszésnyilvánítása közt. Egy fekete szekrényt
cipelő embert követett, egy fényképészt, akinek a tömeg
utat nyitott, hogy ott fenn azt a szemét kidüllesztő,
karját lóbáló szónokot kiszakítsa az alakja köré zúduló
feledés áradatából. De most valami figyelemre
méltó történt, A szónok közelébe furakodva, három

fiatal, nagyüstökű fickó szenvedélyesen magasba lódította
a karját, Ökölbeszorult a kezük, kitátották a
szájukat, de hang nem jött a torkukon, Az akadémikus,
aki kissé maga is tanulmányozni szerette volna az
életet, megkérdezte a férfiút, aki éppen fel akarta villantani
a magnéziumfényt, mit akar ott elől az a három
tébolyodott, és ezt a kissé homályos feleletet kapta:
— Mert ők is szeretnének szónokolni a képen.

Ki az az ifjú vagy férfi aki ilyen levegőben gyűlölni,
vagy ilyen emberek ellen harcolni tudna? Egy
kis forradalom, aztán nyugalomba vonul a város és a
nép, elég volt már neki a világtörténelemből. De ebben
a pletykafészekben nem melegít kályha, fény se világít
és főképpen — senki se akad, aki ezeknek a mogorva
embereknek a nyugdíját megfizesse.

Berlinben nem volt se nap, se óra. Mint vihar után
a szürke patakok, minden utcából csukaszürke áradat
özönlött az Unter den Lindenre. Poroszország e győzelmi
útján át a Brandenburger Torhoz vonultak, magukkal
sodorták a feketeruhás civileket és a bánatszántotta
arcú asszonyokat, körülzúgták a diadalmi oszlopot,
kis, szélben reszkető pocsolyákká álltak össze, egymásba
folytak és megmutatták a város igazi arcát: —
egyetlen egy nagy lázadó katonai tábor, melynek hídfőin,
terein, parkjaiban mindenütt ott álltak az ércbe
öntött királyok, uralkodóhercegek és tábornokok, mint
a dicsőség elárvult őrszemei, mint ércből és kőből való
őrzői az utcáknak, melyek Poroszország győzelmeiről
kapták nevüket. Nyugtalanul özönlött a tömeg visszafelé
— és már ott is álltak a császári palota körül,
az ágyúcsövek nyílásaira és a szétzúzott ablakokra
bámultak. A kastély körül még ott hevernek a röpcédulák
tegnapról és tegnapelőttről, a különkiadások, melyek

hírül adták a forradalom kitörését Franciaországnak,
Angliának és Olaszországnak.

Ebben a tiszta, éles, tenger felől ideáramló levegőben
ezt gondolták az emberek: kell, hogy valami fizetséget
kapjanak mind a kiállott szenvedésekért;
akik felül voltak, becsaptak minket a bérrel, most
majd magunk szabjuk meg, mennyi jár. És ez a jelszavakra
esküvő nép nem győzte ismételni ezekben
a napokban: — A német nép minden vonalon győzött,
— Ennyi fáradtság után el kellett jönnie a győzelemnek
— ha nem a külső, hát a belső ellenség ellen. A
tiszteket megállították, letépték a vállrózsáikat — igaz
is, hát miért nem győztek — el a múlttal — most szebb
jövő kezdődik! Németország a szabadság földje és Berlin
szabad város immár!

De különös mennyire megváltozott egycsapásra
minden. A röplapokat magával sodró éles tengeri szél
tette-e, a sok lármázó matróz, a mogorva pillantású
felfegyverzett munkások tömege, vagy az északról jöttek
széles, szláv tűrőábrázata, melynek alázata gyűlölségre
változott: egyszeriben mindennek olyan oroszos
képe lett. Ezek az emberek most az utcákon és a tereken
keresték az újat, hitre mohón füleltek a fel-fellobogó
szavakra, most, hogy a felsőbb rétegek vékony hűvössége
megtört mint a jég, a szürke áradat felcsapott
alulról én partra vetette a szétzúzódó göröngyöket,
fakózölden ragyogott a Reichstag és a dóm kupolája -
fénytelenül csak a diadalmi oszlop aranyszíne pompázott
és a kupolák fölött a magas lámpák,

Ott ahol az új dóm áll, ott a régi józan porosz
dómban állt díszőrségben Hindenburg, mint fiatal tiszt,
az első Hohenzollern-házból való császár koporsója
előtt.

Milyen későn került Berlinre a sor! Ez az új dóm
nem utolsó-e azoknak a pompázó templomkupoláknak

sorában, melyek a római Péter-dómmal kezdődnek és a
wieni Karlskirchével, a párisi Invalidus dómmal, a londoni
Pál-székesegyházzal és a drezdai Frauenkirchével
folytatódnak? A berlini dóm, mint utolsó e nagy templomok
sorában, nem akart-e több lenni mint valamennyi
idősebb társa? És mégis — és mégis! Nem megható-e,
hogy a Szentírás egyes jeleneteit ábrázoló reliefek
hamis csillogása közt feliratok jelzik: a Biblia
melyik passzusát mutatja be. Ilyen sajátságos kereszteződése
a szigorú iskolának és a hatalom siváran ható
túlméretezett díszsátrának.

Ezek az igazságot szomjazó kiéhezett arcú tömegek
nem éppoly árván bolyonganak-e vezér nélkül,
mint hasonló embertársaik messzebb, kelet felé? Hiszen
odaát Oroszországban is mások a vezetők — miután
előbb megölték vagy elkergették mindazt, ami német
volt. Zsidók, kaukázusiak, tatárvérűek próbálják ott
összefogni a formátlanul széthullót.

A tömeg utat tévesztett és az estéken és a hosszú
novemberi éjszakákon először szállt le az a vigasztalan
magányosság a Lustgarten és a Schlossbrücke közti
jó darab útra. A bénító csendet csak olykor-olykor
szaggatták meg a puskalövések,

Most, hogy a színészek jelenése véget ért, a színpadot
elözönlő szürke kórus elzárta a kilátást. Amit az
emberek mondtak és cselekedtek. bizonytalan volt és
át nem tekinthető. Tiszta csak az maradt amit építettek.

Még mindig bánatot lehelt a lélekre a Sanssouci-
kastély, ez a puszta tájékra odalopott gyöngédség és
álmodó délvidék és a nyárspolgári Charlottenhof azért
hatott olyan bosszantóan még mindig, mert a királyok
közt se akadt olyan, aki az unokáknak eme őseik iránti
lázadó szellemét meg tudta volna fékezni! Lázadó a
nép és lázadók az urak! Csak az a semmi mással nem
pótolható túlzott fegyelem tartott össze mindent,
melynek béklyóit a tömeg most letépi magáról.

Firth of Forth (1918. nov. 21)

November 21-én csütörtökön, néhány perccel reggeli négy óra előtt kezdte meg a kihajózást az angol flotta a Firth of Forthból, Skócia délkeleti partvidéke öbléből. Lassan oszladozni kezdett a sűrű köd, mely öt nap óta nehezedett a tengerre, de a csillagokat továbbra is ködfátyol takarta. Hétszáz hadihajó, cirkáló, torpedóromboló és tengeralattjáró szedte fel a horgonyt, a Nagy Flottával együtt indult útra a canadai, ausztráliai, újzélandi és délafrikai flotta. Az "Admiral Aube"-n a francia trikolór, a "New-York"-on az Egyesült Államok csillagos lobogója lengedezett. A hajóraj élén a "Revenge", a Bosszú haladt. Így vonult tova a hajóraj, a szilárd Anglia és sósvize tajtékot vetett a délfelé irányított hajógerincek előtt. Nyolc óra felé a napfelkelte vörös fénye kezdett átparázslani a köd zsákján. Az óriásflotta most két részre szakadt célpontja irányában, ahol az északi szélesség 56. foka 11 perce és a nyugati hosszúság 1. foka 2 perce alatt, az ég és a tenger közé képzelt vonalak fonadékában, a német flotta várta. A Nagy Flotta teljes hadikészültségben haladt, a kezelő legénység az ágyúknál, a matrózok készenlétben. Ez Nagybritannia napja és merre a szem ellát, angol hadihajók siklanak, sötéten és hatalmasan a füst feketés felhői alatt. És ez az első nagy útjuk 1914. július 19-ike óta, mikor a történelem hasonlíthatatlanul legnagyobb szabású tengeri hadgyakorlata zajlott le, mikor az egyesült hajóhad hat óra alatt 15 csomós sebességgel és teljes lobogódíszben zúgott el az angol király előtt. És tíz nappal később Winston Churchill, a hajóhadak akkori főparancsnoka, azt a parancsot adta ennek a flottának, hogy lecsavart lámpákkal és teli gőzzel induljanak Scapa Flow felé.

Fél tíz körül a napot makacsul eltakaró köd könnyű fátylaiból előbukkantak az első német hajók. Csak lassan haladtak előre, tüzelőhiányuk következtében

nem tudtak gyorsabban. Árbocaikon az német hadilobogó lengedezett, fölöttük alacsonyan a hullámzó ködön kívül, egy napfényben úszó angol léghajó szállt, és előttük, a "Cardiff" angol cirkáló vezetésével, könnyű angol hajóraj siklott.

A szarajevói gyilkosság napján látogatta meg az angol flotta utoljára a németet Kielben, mindkét sajtó csaholása ezen az egy napon szünetelt és a németek legyőzték az angolokat kötélhúzásban és labdarúgásban.

De ennél a viszontlátogatásnál nem dördült üdvlövés, nem csendült fel kiáltás, a gépek dugattyúi olyan gyengén dobogtak, mint Németország szíve, először a cirkálók tűntek el, legelől a "Seydlitz", amely résztvett a skagerraki tengeri-ütközetben, árbócán Kommodore Taegert széles szalag lobogójával, aztán a "Moltke" "Hindenburg", "Drefflinger" és a "von der Tann", — jobbról és balról a "Fearles" és a "Blonde" kísérték. Nyomukban a német flotta kilenc legerősebb hadihajója, egyenes sorban, mint a hadgyakorlatokon: az öt császári dreadnought: "Friedrich der Grosse", elől Reuter ellentengernagy lobogójával, aztán a "Kaiser", "König Albert", "Prinzregent Luitpold" és a "Kaiserin", azután a "Bayern", ez a nemrég elkészült 28.000 tonnás és nyolc 80 centiméteres ágyúval felszerelt óriáscsatahajó, majd a "Markgraf", a "Grosse Kurfürst" és "Kronprinz Wilhelm", A "König", az egyetlen csatahajó, mely lobogóit megvédelmezte a kieli lázadók ellen, az úszódokkban volt még javítás alatt. Ennek a hajórajnak az "Orry" és a "Phaeton" volt az őrkísérete, Utánuk a "Boadicea" fedezete mellett a hét könnyű cirkáló lihegett: "Karlsruhe", "Frankfurt", Emden", "Nürnberg", "Köln", "Bremse" és "Brummer".

Most az angol hadihajók kettesével körülfogva az elfogott flottát, újra szelni kezdték a habokat. Messzebb, a soron kívül áll a "Queen Elizabeth", melyről

Sir David Beatty admirális a győzelmes és az elfogott flotta elvonulását vezényelte. Az admirálisi hajó csúcsán a jütlandi tengeri csatában elsüllyesztett "Lion" vezérhajó rongyos lobogója lengedezett. Dörgő örömujjongás és véget nem érő zsívaj zúgott fel az angol hajókon és csapott össze a német flotta felett és az "Elizabeth" fedélzetéről szóló zene hangjaival keveredett. Íme foglyokként vitték a húnokat, akiknek kalózlobogói a tengeralattjáró-háború bűntényét fedezték, akiknek tisztjei 1914 augusztusában a helgolandi öbölben az őket megmentő angolokat arculköpték. Az elvonuló hajók élcsapata már a ködbe veszett — és még egyre újabb hajók vonultak; a végén, százötven cirkáló gyűrűjében, szélesen nyúlva el a súlyosan hullámzó tengeren, a negyven legjobb német cirkáló.

May sziklaszígete előtt a Firth of Forth közepén a német hajók és őrizőik horgonyt vetettek. A flotta többi része visszatért azokra az állomásokra, ahonnan reggel kifutott.

Délután négy órakor a "Königin Elizabeth" sípjai az egész legénységet a fedélzetre szólították. A kürtök a napszállat jelét fújták. Minden szem a brit lobogóra irányult, a matrózok tisztelegtek

Ugyanabban a pillanatban künn a ködben, a sziklaszigetnél, lehullottak a hajókra a német lobogók, melyeknek nevei a porosz tengerészet három évszázados hadidicsőségét és győzelmeit hirdették.

Most már a német matrózok is tudták: jobb lett volna, ha utolsó harcra hajóznak ki és ott pusztulnak el, mint bajtársaik a Falkland-szigeteknél, Helgolandnál és Jütlandnál mert a tenger mélyén nem érzik a szégyen parazsát, akárcsak azok a bajtársaik, akik tengeralattjáróikon ott lenn pihennek a szánakozó mélységben. Kerülték őket mint a bélpoklosokat, hideg megvetés környezte őket, kik ott vesztegeltek

őrizet alatt egy sziklasziget előtt, most már tudták,
hogy itt senki se tett különbséget császári matrózok
és vörös spartakísták között, hogy németek voltak német
hajókon, melyek küzdelem nélkül adták még magukat
sorsuknak és nem álltak kötelességük magaslatán,
mint szárazföldi bajtársaik százszor és ezerszer. Ők
az elkényeztetettek, kedvencek. ők, a császári birodalom
büszkesége, melynek lobogói most lehanyatlottak,
a legmélyebb gyalázatba lökték ezt a birodalmat utolsó
órájában.

VII. Wilson Európába utazik.

(A "George Washingtonon", 1918. dec. 10-én)

December 10-én délelőtt Wilson elnök a "George Washington" cirkáló étkezőjébe kérette a kíséretéhez tartozó urakat; a hajó három napi távolságban volt Franciaország partjaitól. Wilsonnal a párisi békekonferenciára utazó államférfiak sorában ott volt Lansing államtitkár, továbbá a vizsgálóbizottság első tisztviselője dr. Bowmann, és mr. Withe. A bizottság többi tagja földrajz, történelem és közgazdaságtanárokból állt, továbbá néhány pénzügyi és közélelmezési szakértőből — közöttük szép számmal voltak fiatal emberek. akik erőteljes friss arcuknak szarukeretes szemüveggel próbáltak tekintélyesebb külsőt kölcsönözni.

Mindenki feszülten pillantott a belépő elnökre, akinek sápadt arcán különös nyugtalanság látszott. A hajó könnyedén ringott, ködös nappal pillantott be az ablakréseken.

Az elnök egész úton hallgatott, vajon mit fog most mondani? Valamennyien látták, ahogy felcsapott köpenygallérral és lógó fejjel nyugtalanul sétált fel és alá a fedélzeten, felesége is csak ritkán volt vele és hozzá is alig szóit.

Lansing államtitkár papírjait rendezte és még mielőtt az elnök megszólalt volna, töltőtollával kaparászni

kezdett, hajócskákat és autókat, lovakat és emberi alakokat vetett papírra; nem érzett különösebb vágyat. hogy odafigyeljen elnöke szavaira; de ez kölcsönösségen alapult, hiszen Wilson se sokat törődött az államtitkárával. Lansing kezdettől fogva ellenezte ezt az utazást; mert az volt a véleménye. hogy Wilsonnak, mint egyetlen államfőnek. nem kellett volna résztvennie a konferencián. Az Egyesült Államok elnökeként a washingtoni Fehér Házból nem hallathatta volna-e súlyosabban és messzehangzóbban a szavát, mint a párizsi konferencia asztalánál, ahol mint hasonló a hasonlók között, mindarról a hatalomról lemondott, amit a háborúba való beavatkozása hozott meg számára.

— Örülök uraim, — kezdte Wilson, — hogy a küszöbön álló békekonferenciáról beszélhetek önökkel. Kérem, ne feledkezzenek meg arról, hogy Párizsban egyedül mi, amerikaiak nem vagyunk érdekelt felek. Ezt újra meg újra hangsúlyoznunk is kell, mert azok az emberek akikkel tárgyalni fogunk, a valóságban nem népük érdekeit, hanem saját imperialisztikus és nagyhatalmi érdekeiket képviselik.

Tartsák szem előtt továbbá, hogy ez az összejövetel az egész világtörténelemben első a maga nemében, mert ezen a konferencián nem politikusok és diplomaták, hanem az egész világ dönt a sorsa felett. Mindebből következik, hogy tanácsainkkal és döntéseinkkel nemcsak az Egyesült Államoknak. hanem az egész emberiségnek is felelősséggel tartozunk. Csitítsák el az időnként feltörő kétséget: miképpen egyeztethető össze az amerikai népnek az a tiszta szándéka. hogy igazságos új rendet teremtsen a világban, a többi nép — még a mi háborúba való belépésünk előtti — programjaival, szerződéseivel és döntéseivel. Az egész emberiség nevében fogunk beszélni és e dörgő hang előtt elnémul minden, amiben a kormányok egymás közt, titokban

megállapodtak : és a mi kezünk-feltépte ablakokon
kiáramlik a dohos levegő Európa szellőzetlen kamráiból.

Maguk a népek jót akarnak, demokráciát, szabadságot
és igazságot. De a vezetők ellen, akik népeiket
félre akarják vezetni, nekünk kell felvennünk a harcot,
mint ahogy harcunkat nemcsak a legyőzött Németország,
hanem minden igazságtalanság ellen már meg
is kezdtük. Ha azonban ez nem sikerül, ha az államférfiak
szívébe továbbra is gazdasági irígység, versenyt-
fegyverkezés és uralmi vágyak vájják karmukat, olyan
csődbe kerül a világ, amilyet nem látott még ez a
földgolyó. Ez a csőd nem a világháború lesz már, hanem a
világrend teljes felbomlása, az első felcsapó
lángnyelveket már láthatjuk Oroszország felől.

Lansing államtitkár letette tollát és a prédikátor
buzgó hevével beszélő elnök izgatott arcába nézett.
Valamennyi hallgatója szavainak varázslatába került,
ebben a pillanatban valamennyien úgy érezték, hogy
Wilson új világért harcoló hadseregének katonái.
Hogy beszélhet ez az ember így, gondolta Lansing, ez
az ember, aki röviddel az elutazása előtt vonakodott,
hogy a republikánus párt tagjait felvegye a
békebizottságba? Ki adta meg a jogot Wilsonnak, hogy
az egész világ kiengesztelődését hirdesse, mikor
Amerikában politikai ellenfeleivel sem akart kibékülni?
Még mindig nem tért el kedvenc eszméjétől, hogy Angliában
és Franciaországban az oppozíció segítségével Lloyd
George és Clémanceau ellen forduljon? Hiszen az elnök
maga is túltette magát az alkotmányon. Aki az
emberiség hangjára hivatkozott: nem volt-e az az érzése,
hogy a szenátusnak felelősséggel tartozik cselekedeteiért.

Lansing egy ideig elhallgatta Wilson szavait a
Népszövetségről, melynek az örök béke kikényszerítése
a feladata, a nemzetközi bíróságról, a nemzetközi
rendőrségről — és aztán újra részvétlenül rajzolgatni
kezdte figuráit,

— Ami a Népszövetséget illeti, — folytatta Wilson kis szünet után; — e háború folytán létesült új államok politikai függetlenségéért és sértetlenségéért, továbbá az új államhatárokért nemcsak kezeskedik, de megvédelmezni is tartozik azokat. Jogszabályait mindazonáltal úgy kel! megfogalmazni, hogy később, ha a békekonferencia határozatai idővel rosszaknak és igazságtalanoknak bizonyulnának, változtatni is lehessen a határozatokon. Mert a Népszövetség feladata, hogy az igazság fényébe állítsa azokat a dolgokat, melyeknek tárgyilagos megítélését egy ilyen szörnyű háború utáni békekonferenciától még nem lehet teljes mértékben megkövetelni. A Népszövetség nélkül nincsen igazi béke, mert csak a nemzeteknek ez a közössége bírhat azzal a rugalmassággal és nagylelkűséggel, hogy szembeszálljon a ma még talán elkerülhetetlen szigorral. Mert olyan sokrétűek a tárgyalásra kerülő problémák és oly számos lehetősége van a tévedésnek, hogy diplomáciai fogásokkal és mesterkedésekkel — mint amilyen a hatalmi egyensúly kérdése vagy a nagyhatalmak együttműködésének eszméje — nem lehet hozzájuk férkőzni. Hiszen mindez csak az önkény és az imperialista szándék leplezésére szolgál. Higgyék el, az ilyen mesterkedéseket már unja a világ, belefáradt — a konferencia mutassa meg az emberiségnek a boldogsághoz és a kölcsönös bizalomhoz vezető új utat. Meg kell akadályoznunk, hogy az igazságért folytatott kereszteshadjáratunkat szövetségeseink rablóbékére használják fel. Tehát azt sem fogjuk tűrni, hogy a német gyarmatokat egyszerűen elnyeljék. Ha Németország csakugyan alkalmatlannak bizonyult arra, hogy gyarmatai felett emberségesen uralkodjék, a Népszövetség maga veszi át a kormányzás jogát e gyarmatok felett és kincseiben egyként részesüljön a Népszövetség valamennyi tagja Mégse járja, hogy Anglia minden háborúból

még jobban megerősödött gyarmati hatalommal kerüljön ki, maga Anglia is ellene van, hogy világbirodalma nagyobb területekkel gyarapodjék. Mindezekben a kérdésekben nem szabad az olyannyira kedvelt intézkedés jogát a diplomatáknak átengedni. Mindennek felügyelete a Népszövetségre tartozik, mely Hágában vagy Bernben fog székelni. Tagjai a világ legjobb koponyái lesznek. A Népszövetség tagjait figyelmeztetni kell a felmerülhető bonyodalmakra és nehézségekre. Lassanként elérhetjük, hogy a fegyelem fenntartására nem kell mindjárt háborúhoz folyamodnunk, elég, ha a bojkott enyhébb formájához nyúlunk: a kereskedelmi összeköttetések beszüntetéséhez, a posta és kábelzárhoz Így aztán egyetlen állam se fogja kivonni magát e közösség alól, mindenkinek elmegy majd a kedve, hogy szomszédja vagy a világ ellen igazságtalanságot kövessen el. Egyes-egyedül ebben látom az államférfiak jövőbeli feladatát. Ezért kell az igazságot megmondanunk az Egyesült Államoknak is a mai európai diplomácia fondorkodásai felől, hogy Amerika is megértse, mit tettünk az emberiségért.

Ha az európai népek vezetői az eljövendő Népszövetségről beszélnek, ama bizonyos Philippopoliból való ezüstművesekre emlékeztetnek, akik két óra hosszat kiáltozták: "Nagy az ephesusi Diana" — igen ám — de csak az ezüstművesek érdekeit illetőleg, — tette hozzá Wilson halkan és tréfásan,

Ár összegyűlt tudósok úgy nevettek Wilsonnak ezen a tréfáján, mint növendékek a tanár úr viccén. De Wilson komoly maradt, — Az ilyen ezüstművesek és cselszövők számára a Népszövetség nem lesz kapható. Az önző érdekeknek el akarjuk vágni az útját, mert a világ egyetlen pártcsoportjához se tartozunk, egyetlen szövetségre esküdtünk fel, melyet sose szabad cserben hagynunk — és ez az igazság. Tudnom kell mi az igazság

— és ennek számontartása uraim, az önök feladata
lesz — én harcolni fogok érte. Így lesz pozícióm
megtámadhatatlan.

Mikor Wilson őt magát is mélyen megható beszédének
befejezése után távozott, Lansing lassan felállt,
összehajtotta telefirkált papirosát és odalépett az egyik
közgazdasági tanárhoz, aki távol tartotta magát attól
a csoporttól, ahol dr. Bowmann a fülelő uraknak elmagyarázta,
hogy Wilson iménti szavai megérdemelnék,
hogy kőtáblára véssék azokat.

— Önnek mi a véleménye kedves tanár úr? —
kérdezte Lansing.

— Szépen beszélt, — felelte a tanár.

— Jó, jó, szépen beszélt — de tud ön válaszolni
az elnök pilátusi kérdésére? Én nem. Talán ön vagy
többi tisztelt kollégái meg tudják mondani neki. mi az
igazság? Hol az igazság? Ha körkérdést intéz az egész
világhoz — főképp az egyszerű emberekhez, akikre
annyira szeret hivatkozni — nem kap két egyforma
feleletet.

A tanár ijedten bámult az államtitkárra

— Tudja, hogy itt egy kísértetek hajóján vagyunk?
— kérdezett Lansing tovább.

A tanár egy lépést hátrált, de Lansing korántsem
látszott tréfás kedvűnek.

— Ezt a hajót nem "George Washingtonnak",
kéne hívni, erre a cirkálóra jobban illene a "Laputa"
név.

— Laputa?

— Nem emlékszik mi az a "Laputa"? Hát elfelejtette
már? De hogy ki volt Don Quichote, azt tudja
Hallott Sánta ördögről is? És; Csicsikovról, Gogol
Holt lelkek-éből?

—— De Laputa?

— Hát az nem személy, az egy repülő sziget.
Minden nép valamely alakban személyesíti meg azt,

ami fontos a számára. Az angolszászok Lapután vannak otthon. Laputa egy repülő sziget, ahol csak tudósok élnek. Jonathan Swift írta le Gulliver harmadik részében. Mondhatom, uram, fölöttébb olvasásra méltó könyv ez még mindig, ha Angliából származik is. Ennek a szigetnek a lakosságát így írta le az öreg Swift — Az egyik vakon született és több segédje volt, aki hasonló fogyatkozásban szenvedett; azzal foglalatoskodtak, hogy színeket kevertek festők számára; tanítójuk kioktatta őket, miképpen lehet tapintással és szaglással megkülönböztetni az egyes színeket, és az egész pereputty tökéletesen meg volt elégedve munkájukkal, bár a színeket minduntalan eltévesztették. — Nem gondolja, hogy ez hasonlít kissé a mi bizottságunkhoz? — Igen, és a továbbiakban leírja Gulliver, milyen módszerekhez folyamodik a király, ha egy város fellázad. A szigettel a város fölé száll, eltakarja a napot, miáltal sötétbe borul, és ha sehogy se adják be a derekukat, leejti rájuk a szigetet. De hát ezt olvasni kell, kedves tanár úr, a mi egész hajónk prófétai előrelátással van leírva benne. Ugyancsak szó van a könyvben a filozófiai tervkovácsok iskolájáról, akik a politikát merő önzésből akarják megtisztítani — nem, messzire vezetne ha elmesélném — Swift mindent előre látott.

A tanár megígérte, hogy ahogy szerét ejtheti, elolvassa Gullivert és távozott.

Mister Withe lépett oda Lansínghoz. — Nos?

Tizenharmadikán és ráadásul pénteken kötünk ki majd Brestben - mondta Lansing. — mert ő azt hiszi, hogy amit a többi ember rossz előjelnek tart, az ő számára jót jelent Tudja, hogy Roosevelt már urbi et orbi kijelentette; hogy szövetségeseink, ellenségeink és mindenekelőtt mr. Wilson, maguktól is beláthatnák, hogy mr. Wilsonnak nincs felhatalmazása, hogy az amerikai nép nevében beszéljen.

Elutazása előtt ki kellett volna békülnie a republikánusukkal, felelte Withe.
— Most már késő, a republikánusok már őrjöngenek a dühtől.
— Úgy viselkedett mint egy autokrata, — mondta Withe.
— Ő, aki olyan keservesen panaszkodott Vilmos császárra, — felelte Lansing. — Nem hiszem, hogy tudós hajónk királyával sok dicsőséget szerzünk majd. Nem lehet beszélni vele, legfeljebb a felelőtlenekhez fordul tanácsért, mindent jobban tud.

Közben Wilson ismét megkezdte nyugtalan fel-alá járkálását a "George Washington" fedélzetén A. tengeri szél megzengette a nagy rácsos árbócot, néhány kicsi, zöldfülű matróz a Fülöp-szigetekről, a sárga és fekete faj törvénytelen gyermekei, osontak el hangtalanul a hosszú, szikár ember előtt. Mr. Creel haladt el arra és Wilson magához intette:
— Értette a beszédemet?
— Értettem, - mondta mr. Creel, — és önnel érzek.
— Van sejtelme, milyen nehéz az én állásom? Látja, milyen szörnyű feladattal kell megbirkóznom? Az elnök arca megrándult, szeme a tajtékos habokra meredt.
— Látom a nehézségeket, de remélem, ön elég erős lesz, hogy legyőzze azokat.
— Ma az egész világ Amerikára pillant, — mondta Wilson, — nem csupán azok, akik az igazságtalanságot elkövették, hanem azok is, akik most remélik, hogy minden bajuktól egy csapásra megszabadulnak. Az éhesek azt várják, hogy enni kapjanak tőlünk; a hajléktalanok, hogy párnát adjunk a fejük alá, a testi és lelki nyomorékok tőlünk várják a gyógyulást, mert látja kérem, ez az egész Európa beteg, meg van mételyezve és az egész világot megfertőzéssel

fenyegeti. Mindezek a várakozások azt mutatják,
milyen szörnyen sürgős a segítségünk. A dolog nem
tűr huzavonát, túl nagy a kötelezettség melyet magunkra
vállaltunk. — Wilson félbeszakította mondókáját
és újra nyugtalan járkálásba fogott. — És mégis,
ön épp olyan jól tudja mint én, hogy ezt a régi nyavalyát,
ezt az évszázadok alatt érlelődött szerencsétlenséget
nem lehet egy nap alatt és egyetlen hanyag
kézmozdulattal meggyógyítani. Ha mindezt magam elé
képzelem, ha az ellenállásra gondolok, melyben részem
lesz, — tudja, mit látok magam előtt? Hiszen még mindig
remélem, hogy tévedni fogok — de félek, hogy
csalódásom tragikus lesz.

Mr. Creel hallotta ezeket a csüggedt szavakat,
látta hogy az elnök hirtelen elsápadt, sőt olybá tűnt
előtte, mintha a hideg rázná ezt a szikár férfiút.

— Kímélnie kéne magát az ön egészségétől függ
az egész konferencia kimenetele — mondta mr. Creel.

Wilson erre már nem válaszolt, újra megkövült az
arca. Lassan visszament a kabinjába.

Mr. Creel meg azon tűnődött; vajon igaz-e, amit
az elnök ellenségei mondanak, csakugyan paralízisben
szenved-e?

A parancsnoki toronytól nem messze mr. Creel Lansing
államtitkárral találkozott és közölte vele aggályait.
Lansing vállat vont. Már régen számot vetett magában
Wilson komoly megbetegedésének lehetőségével.
Az ő számára (de ezt nem közölte a jóhiszemű mr. Creellel),
Wilson egy királlyá felkapaszkodott tanító volt,
aki az egész világban csak egy elviselhetetlen egymással
torzsalkodó osztályt látott, melyet hol nádpálcával
kell megfenyíteni, hol meg mézeskaláccsal a jóra buzdítani.

VIII. A zsákmány felosztása.

A versaillesi császárkoronázás évfordulóján Poincaré megnyitja a békekonferenciát (Párizs, 1919. jan. 18)

1919. január 18-án a francia köztársaság
elnöke Raymond Poincaré a Ouai d'Orsay
nagy III. Napóleon termében üdvözölte a központi hatalmak
ellen hadat viselt huszonhét állam képviselőjét.
A kandalló felett Franciaország életnagyságúnál nagyobb
szobra emeli fel karját patetikusan redős ruházatából,
mintha ő maga adná meg a jelet a konferencia
megkezdésére. A vörös, patkó alakban álló asztalokon
üres papírlapok, a szavak felnyársalására ceruzák és
tollak, az itt töltött igazság tiszta bora vörös és fekete
tintává változik.

— Uraim, — kezdte Poincaré az asztalfőn, a Köztársaság
szobra alatt, — Franciaország örömmel üdvözli
önöket és köszönetet mond, hogy ülésük helyéül
egyhangúlag ezt a várost választották. mely négy esztendőn
át volt az ellenség legelőkelőbb célpontja s
melyet a szövetséges haderők hősiessége minduntalan
megvédeni kényszerült az ellenség megújuló támadásaival
szemben. Engedjék meg. hogy elhatározásukban
az önök által képviselt valamennyi nemzet hódolatát
lássam azzal az országgal szemben, mely még jobban
kivette részét a háború szenvedéseiből mint a többiek,
melynek irdatlan csatamezőkké változott tartományait
a benyomult ellenség szándékosan elpusztította és

mely a halálnak a legsúlyosabb váltságot fizette. Ilyen hatalmas áldozatokat hozott Franciaország anélkül, hogy ebben az iszonyatos, az egész földgolyót megrázkódtató katasztrófa előidézésében a legcsekélyebb része is volna; és attól a pillanattól fogva, hogy a borzalmaknak ez a vihara rászakadt a világra, mindazok a hatalmak, melyeknek kiküldöttei itt összegyűltek, százszázalékos felmentést nyernek: a legcsekélyebb részük se volt abban a bűntényben, mely kiindulópontja volt a világra rászabadult végzetnek,

Poincaré szünetet tartott, a tolmács lefordította a beszédet angolra, melyet hosszas harcok után a konferencia második nyelvévé fogadtak el. Wilson lassan ingatta a fejét és csodálkozva bámult erre az ügyes ügyvédre, aki így merészelt beszélni. Mert bár Wilson is kétségkívül többet foglalkozott a német császár és a Központi hatalmak mulasztásaival. mint a háborút megelőző eseményekkel, mindazonáltal tudta, miféle fehér holló ez a Poincaré, aki most csak úgy csöpögött az ártatlanságtól.

— Annak a ténye emeli önöket arra a magaslatra, hogy az igazság és jog békéjét kössék meg: hogy az önök által itt képviselt népek egyikének se volt része az igazságtalanságban. Az emberiség bizalmat szavazhat önöknek. mert nem tartoznak azokhoz. akik az emberi jogokat lábbal tiporták. Már csak a dráma kezdetének további megvitatása és megvizsgálása a feladatunk. A vérben fürdött igazság kiderült, bár aktáit már eltüntették a császári levéltárból. A fondorlatos támadás szándékait ma már tisztán látjuk.

A tolmács lefordította. Igen, ez helyes volt, senki a világon nem értette a németeket, akik még egyre mélyebb és mélyebb szerencsétlenségbe próbálták dönteni országukat, akik nemcsak felnyitották a levéltárakat, akik szintén bűnösök után kutattak, mialatt az itt beszélő

férfiú, aki panaszt emelt Németország ellen a világ
ítélőszéke előtt s akit huszonhét nép, az egész világ
hallgatott, többet tudott a háború kitörésének okairól,
mint a német önvádaskodók álmodni mertek volna

— Abban a reményben, — folytatta Poincaré, —
hogy előbb az európai hegemóniát, aztán a világuralmat
szerzik meg, a titkos-szerződésekkel egymáshoz béklyózott
központi hatalmak a leggyűlöletesebb ürügyeket
keresték, hogy Szerbiát szétzúzzák és ilymódon
utat nyissanak maguknak kelet felé.

Ott ült hosszú apostolszakállával az ősz Pascícs és
meg se rezzent a szempillája e barátságos előadás hallatára;
hisz senki se volt itt, aki megkérdezhette volna,
miért éppen azokban a napokban kutattatta át ügynökeivel
a wieni Ballhaust dokumentumokért, melyek
Szerbia megszállásánál osztrák kézre kerültek; olyan
dokumentumok, melyek a Fekete Kéz Oroszországgal
való összeköttetéseit bizonyították, iratok. melyek világosságot
vetettek az Apis ellen Szalonikiben indított
felségárulási perre. iratok, melyek egészen elképesztő
feleletet adtak volna, kit terhel az igazi felelősség
a háború kitörésében.

— Egyidejűleg megtagadták ünnepélyes kötelezettségeiket,
hogy Belgiumot szétmorzsolhassák és
betörhessenek Franciaország szívébe. Ez az a két
felejthetetlen gonosztett, mely a háború nyitánya volt. Ez
az esztelen elbizakodottság Anglia Franciaország és
Oroszország közös erőfeszítésén hajótörést szenvedett.
Ha hosszas válság után azok, akik fegyver által akartak
uralkodni, fegyver által vesztek el, magukra vessenek,
mert önnön elvakultságuk okozta pusztulásukat.
Mi sem jellemzőbb erre, mint az a gyalázatos alku,
mellyel 1914. júliusában Franciaországot és Angliát
akarták megkörnyékezni, mikor Angliának odasúgták:
engedjétek meg, hogy Franciaországot megtámadjuk

és a csatornát nem lépjük át — ugyanakkor felhatalmazták követüket, hogy Franciaországnak így szóljon: csak akkor fogadjuk el semlegességi nyilatkozatotokat, ha Brieyről, Toulról és Verdunról lemondtok a javunkra. Ilyen emlékezések fényében önként alakulnak ki mindazok a következmények. melyet a háborúból le kell vonniuk. Nemzetiségeik sorra léptek be a háborúba, de egymásután csak a szorongatott igazság segítségére siettek.

Ha valamennyien csak a szorongatottak segítségére siettek, gondolta magában Wilson, miért hagyják hát ezek a szolgálatkész nemzetiségek segítségüket csak ilyen hosszas alkudozások után és ilyen jól megfizetni? Miért kérnek hát ezek a szolgálatkész nemzetiségek olyan városokat fizetségül mint Fiume, melyre fekvésénél és nyelvénél fogva épp a szorongatott államok egyike, Olaszország tarthatott igényt? És miért habozott olyan sokáig Románia, míg Oroszország számára már későn jött a segítsége?

— Mint Németország, — folytatta Poincaré, — Nagybritannia és Franciaország is kezeskedtek Belgium függetlenségéért. Németország megkísérelte, hogy Belgiumot elnyomja. Nagybritannia és Franciaország megfogadták, hogy megmentik. Így küzd a háború kitörése óta az egymással szembenálló két eszme, mely ötven hónapon át harcolt a világhatalomért: a határtalan erőszak eszméje. mely minden féket levetett magáról és az igazság eszméje, mely a fegyverekre támaszkodik. hogy az erőszak túlkapásait megelőzze vagy letörje. Nagybritannia dominiumaira és gyarmataira támaszkodva elhatározta. hogy nem tarthatja távol magát attól az összeütközéstől mellyel a többi országok sorsa összefonódott. Csodálatraméltó erőfeszítéseket tett — dominiumai és gyarmatai úgyszintén — annak a megakadályozására, hogy ez a háború a hódító

szellem győzelmével és az igazság letiprásával
végződjék.

Igen ott ültek egymás mellett, Borden, Kanada,
Massey, Újzéland képviseletében, Hughes, Ausztrália
munkásminiszterelnöke és Smuts Délafrikából, a vadak,
ahogy Clemenceau nevezte őket barátságosan,
az emberevők, akikben Wilson nem sok örömét lelhette,
mert ezek az emberek mindennek inkább voltak nevezhetők,
mint simanyelvű diplomatáknak vagy az éjszakai
életben otthonos arisztokratáknak. Az új országok
Anglia hű fiai voltak és egyáltalában nem rejtegették
a német gyarmatokra irányuló. étvágyukat, nem, a két
búr: Smuts és Botha sem, közülük éppen Smuts találta
fel azt a módszert, mely a német gyarmatok kormányzására
a legalkalmasabb — persze a többi német
gyarmatéra, nem azokra, melyeket a délafrikaiak meghódították.
És Hughes, a nagyothalló ausztráliai, Wilsonnak
arra a kérdésére, hogy Ausztrália ilymódon az
egész civilizált világ felfogásával szembe akar-e helyezkedni,
nyugodtan így válaszolt. — Így valahogy,
elnök úr.

— Japán, — folytatta Poincaré, miután a tolmács
lefordította szavait, — csak nagy szövetségese,
Anglia iránti lojalitástól fogott fegyvert, annak a veszélynek
tudatában, melybe Európát és Ázsiát a világhegemóniáról
álmodozó germán birodalmak döntötték.

A tolmács lefordította és a három sárga férfi
mozdulatlanul pillantott maga elé: a szeretetre méltó
Saionji herceg. az ideges báró Matsui párisi követ és
a sztoikus gróf Makino, a londoni követ. Talin egy
ízléstelen rajzra gondoltak, amely a német császárt
ábrázolta: Európa népei. védjétek meg szent javaitokat!
— Talán eszükbe ötlött Németországhoz intézett
ultimátumok finom iróniája. melynek ugyanaz volt a
szószerinti szövege, mint 1894-ben a Németország

által is aláírt orosz-francia ultimátumé, épp csakhogy
"Port Arthur" helyett "Tsiugtau -t írtak. Nyilván
Tsingtaura is gondoltak és — Wilson legnagyobb
bosszúságára, — az egyenlítőtől északra fekvő német
szigetekre, melyeket nekik ígértek oda. De arcuk kifürkészhetetlen
maradt, mikor az üdvözlésnél könnyedén
meghajoltak, sötét szemük kemény magján át
senki se pillanthatott be a szívükig. Nyugodtan nézték
ezt a szánalmas színjátékot, melyet a fehér faj mutatott
be, mert Japán okos volt és zsákmányra tett
szert anélkül, hogy közvetlenül belebonyolódott volna
az iszonyatos küzdelembe — még Francia-Indokína
felkínálása se tudta őket rábírni erre!

— Olaszország, mely első pillanattól fogva vonakodott,
hogy kezet nyújtson a német becsvágynak, harcra
szállt százéves ellensége ellen, ezzel felelt az elnyomott
nemzetiségek jajkiáltásaira és vére árán rombolta
szét azokat a mesterséges politikai összeköttetéseket,
melyek az emberi szabadsággal nem vetettek számot.

Orlando, báró Sonnino és Salvago-Raggi igen csöndesen
viselkedtek eddig nem sokat hallattak Fiuméra
való igényükről, mert ezen a ponton mindenfelé értetlenségre
találtak, holott már Dante "Isteni színjáték"-ában
odahelyezte volt Olaszország keleti határát.
A Brenner-határ német földet vett el, dehát ez védtelen
föld volt, a német némaságra kárhozott nép, —
de a délszlávokkal egy asztalnál ülnek, ellenére annak,
hogy tiltakoztak a horvátoknak a nemzetek szövetségébe
való felvétele ellen.

— Románia is elszánta magát a harcra, hogy megvalósítsa
nemzeti egységét, ellene szegült a népe felett
zsarnokoskodó önkénynek. Cserben hagyva, elárulva
és megfojtva szégyenletes békefeltételeket kellett
elfogadnia, melyeknek revízióját fogja itt követelni.

Cserbenhagyva? Elárulva? Nem a császári Oroszország véres árnyait idézik fel itt? Hiszen ezt az Oroszországot küldték újra meg újra rohamra, a Kárpátokba, holott már 1915 márciusában elfogyott a muníciója. Nem. Oroszország számára Poincarénak nincs egy szava sem. Oroszország véresen hever a küszöbön. Oroszországból rossz hírek érkeznek, a németek elvonulása után, Odesszába küldött francia flottát lázadás veszélye fenyegeti. Poincaré orosz barátait, akik francia pénzen építették a nagy vasutakat, elűzték és az új urak vonakodnak visszafizetni a kölcsönt.

— Görögország, melyet az ellenség hónapokon át rendeltetésétől és hagyományaitól elidegeníteni próbált, hadsereget állított fel, hogy kivonja magát az uralmi törekvések alól, melyeknek egyre fenyegetőbb veszélyeit érezte.

Venizelos, a sötétszemű krétai Odysseus, ravasz mosollyal hajol: meg: ez aztán az elismerés! Igazán nem lehetett volna szebben megfogalmazni Görögországnak az entente által kikényszerített beavatkozását. Udvariasnak kellett lennie, már engedélyt kapott a legközelebbi háborúra: Szmirna megszállására, és Lloyd George is, aki még tele volt a törökök iránti régi liberális előítéletekkel, megígérte támogatását. Ezidőszerint két görög hadosztály állt Déloroszországban, alighanem azért, hogy Görögország szabadságáért harcoljon, Venizelos foglalóba küldte oda őket Szmirnáért.

— Portugália, Sziám és Kína is csak azért léptek ki semlegességükből, hogy a császári cselszövények elől elmeneküljenek. A császár terjeszkedési vágya ilymódon kergetett annyi kis és nagy népet az ellenféllel való szövetkezésbe.

Hogy Wellington Koo, a Párizsban nevelkedett kínai mit gondolt magában, nem lehetett látni az arcán.

Ezidőszerint nem állt jó lábon a japánokkal, mert megtartották
maguknak a németektől elvett területeket,
ahelyett, hogy a népek önrendelkezési jogának értelmében,
visszaadták volna a kínaiaknak.

Most azonban Poincaré felemelte a hangját: —
És mit szóljak ahhoz az ünnepélyes elhatározáshoz,
melyre az Egyesült Államok jutott 1917. tavaszán főméltóságú
elnökének Wilson úrnak kezdeményezésére,
akit van szerencsém itt a hálás Franciaország
és, ha megengedik, e teremben képviselt valamennyi
nemzet nevében üdvözölni.

A tetszés moraja futott végig az egész asztalon.
Mindenki meghajolt Wilson, a világ leghatalmasabb
embere, az új idők prófétája, az egész itt összegyűlt
népszemle ura felé, aki ott trónolt magasztosan, tizennégy
pontjának páncéljába burkolva.

— Mit szóljak annyi más amerikai államról, melyek
mind hadat üzentek Németországnak: Brazília, Kuba,
Panama, Guatemala, Nicaragua, Haiti, Honduras —
vagy melyek legalább minden összeköttetést mogszakitottak
Németországgal: Bolívia, Peru, Ecuador és
Uruguay? Északtól délig fellángolt az új világ felháborodásában,
mikor látta, hogy középeurópa császárságai,
melyek a háborút oktalanul lángra lobbantották,
milyen kíméletlenül, rabolva, gyújtogatva és gyilkolva
folytatják azt.

Nem, ezeknek az államoknak a világ minden arcszínét
képviselő kiküldöttei igazán nem mondhattak
mást, minthogy a dollár ereje nagy, az angolszász sajtó
propagandaereje rendkívüli és hogy ez államok kikötőibe
internált német hajók birtoklása se megvetendő,
éppoly kevéssé, mint az elkobzott német javak
és ültetvények.

Az Egyesült Államok beavatkozása más volt
és több, mint pusztán katonai és politikai esemény.

Magasztos ítélet volt, melyet egy szabad nép és legfelsőbb vezetőinek igaz lelkiismerete mondott ki a történelem ítélőszéke előtt e szörnyű, az emberiséget szétmorzsoló harcnak hatalmas felelősségéről. Az Egyesült Államok flottát fegyverzett fel és hatalmas hadsereget állított talpra, nemcsak azért, hogy önmagát védje meg a germán nagyzási hóbort vakmerő kísérletével szemben, de mindenekelőtt azért, hogy szabadságideálját megvédje, mely fölé napról napra fenyegetőbben tárta ki szárnyát a császári sas. Amerika, Európa leánya, átkelt az Óceánon, hogy anyját kiragadja a megaláztatás és a szolgaság karjaiból és megmentse a civilizációt. Az amerikai nép az emberi faj történelmében megesett legnagyobb gyalázatnak akarta végét vetni. Az autokrata kormányok titkos irodái és vezérkara értelmetlen, világuralomra törő tervet dolgozott ki; mit se törődtek a hagyományokkal és a népek kívánságaival, a polgárok életével, az asszonyok becsületével és a köz- és magánerkölcs mindama alapkövetelményeivel, melyeket mi a háború alatt is változatlanul tiszteltünk és melyet se magánszemélyek, se népek nem dobhatnak el és nem vethetnek meg büntetlenül.

A tolmács lefordította, ezek a tirádák angolul szinte nevetségesen hatottak - és az autokrata kormányokról és titkos irodákról szóló pontnál egy ideig kétség merülhetett fel, vajon Poincaré nem a saját Iswolskival való összeköttetéseiről beszél-e; Franciaország most alighanem azon fáradozott, hogy ami gaztettet a háború alatt elmulasztott, most gyorsan pótolja kissé, a feketék által megszállt területeken, ahol a német hadifoglyokat éheztették és veréssel ösztökélték munkára, hogy ezáltal is gyakorlati példát szolgáltassanak a köz- és magánerkölcs Poincaré által említett alapelveiről, Hogy Németország ellen

a fegyverszünet után is fenntartották a blokádot, hogy asszonyok és gyormekek haltak éhen, az alighanem csak azért történt, hogy ennek a népnek fennhéjázó viselkedését kissé letörjék és hogy némiképen megtizedeljék azt a húszmillió németet, amennyivel több van, mint kellene, hogy megpuhuljon ez a nép, mire a békeszerződés aláírására sor kerül.

— Mialatt a háború lángja lassanként az egész világra átcsapott, innen is onnan is, lánccsörgést lehetett hallani, szolgaságba süllyesztett nemzetek százesztendős börtönük mélyéről hozzánk kiáltottak segítségért. Sőt többet tettek: megkísérelték, hogy segítségünkre siessenek. Az újra feltámadt Lengyelország csapatokat küldött nekünk, Csehszlovákia Szibériában, Franciaországban és Olaszországban szerzett jogok önállóságára.

Benes pirulva hajolt meg örömében — ebben neki is része volt. Paderewski művészsörényét rázta. Az új urak zsebeiben már készenlétben voltak a széttépett láncok a németek, szlovákok, magyarok és ukránok számára, alig várták már, hogy újra összeillesszék és még sokkal szorosabbra kovácsolják az új foglyok csuklója köré.

— A délszlávok, az örmények, a szíriaiak és Libanon bennszülöttei, az arabok, minden elnyomott nép, minden régóta lefegyverzett vagy sorsába tompán beletörődött tehetetlen áldozata a nagy történelmi igazságtalanságoknak, a múlt minden mártírja, minden elnyomott lelkiismeret, elfojtott szabadságvágy újraéledt fegyvereink csörgésére és felénk fordult, természetes védőjükhöz. A háború így vált lassanként azzá, aminek indult: Így lett a szó szoros értelmében az emberiségnek az igazságért folytatott kereszteshábor ja. És ha van valami, ami legalább részben vigasztalhat veszteségeinkért a gondolat, az, hogy

győzelmünk egyben az igazság győzelme is. Ez a győzelem teljes, hiszen az ellenség azért kért fegyverszünetet, hogy elejét vegye elkerülhetetlen katonai összeomlásának. És most megérdemlik önök, hogy győzelmük gyümölcseit élvezzék. E hatalmas feladat keresztülvitelére elhatároztuk, hogy előbb a szövetséges és a később csatlakozott nemzetek igényeit elégítjük ki — és csak aztán az esetleg érdekelt semlegeseket. Önök jónak látták, hogy a békefeltételekben előbb magunk közt állapodjunk meg, mielőtt azokkal közölnénk, akik ellen együtt vívtuk meg ezt a dicső harcot.

Magát a tolmácsot is elragadta e hangzatos szavak lendülete, mialatt lefordította a szöveget. Igen, ez csakugyan a világ ítélőszéke volt — de egek Ura, hogy néztek ki ezek a bírák! A kis ügyvéd, aki a világ ügyészévé tolta fel magát, türelmetlenül várta, hogy a tolmács befejezze.

— A szolidaritásnak, mely a háború alatt egyesített bennünket és fegyvereink győzelmének előkészítette az útját, a tárgyalások idejére és a szerződések aláírása után is változatlanul érvényesülnie kell. Itt nem csak kormányok, de szabad népek képviselői vannak jelen. Ezt a szükséges egyetértést már a fegyverszünet előtt azoknak az erkölcsi és politikai igazságoknak védőpajzsa alá helyeztük. melyeket Wilson elnök fogalmazott meg az ő magasröptű kiáltványában; és ezeknek az igazságoknak a fényében szándékozzák önök küldetésüket betölteni.

Mialatt lefordították, Wilson felfülelt. Ellene irányult ez, állítólagos német-barátsága ellen? De hiszen Poincaré ezekkel a szavakkal maga is a tizennégy pont mellé állt. House ezredes tisztelt barátja felé mosolygott, Lansing államtitkár a levegőbe bámult.

— Ezért csak az igazságot fogják szem előtt tartani, és pedig azt az igazságot, amely nem ismer előnyöket.

Igazságot a területi kérdésekben, igazságot a pénzügyekben; igazságot a gazdasági kérdésekben, De az igazság nem tétlen; nem veti magát alá az igazságtalanságnak. Követel, mert sérelem esett rajta, mind a megrabolt és bántalmazott népek és egyének számára jóvátételt követel.

Lloyd George, aki a választások előtt azt ígérte Londonban a szavazóinak, hogy Németországot kifacsarja mint egy citromot és a császárt felakasztatja, izzadt homlokát törölgette, amikor Poincaré szájából hallott hasonló követeléseket — s még hozzá itt a konferencián. Mert Párizsban Lloyd George mindig a mérsékelt irányzatot képviselte.

— Az igazságnak megfelel, hogy törvényszerű igényeket támasszunk, de sem gyűlöletnek, sem ösztönös és meggondolatlan megtorlási rendszabályok utáni kívánságnak nincs helye. Az igazság kettős célt szolgál: Mindenkinek visszaadni azt, ami megilleti és a bűnöst se hagyni büntetlenül, nehogy ezzel arra bátorítsuk, hogy gonosztetteit megismételje.

Wilson a fordítóra figyelt, Poincaré szavaiból a Rajna zúgását hallotta ki, annak a folyamnak a zúgását, mely Franciaország határaiért és biztonságáért volt hivatva kezeskedni.

De Polncaré óvatos szónok volt. — Az igazságosság kizárja az imperialista álmokat, a nemzeti akarat megvetését s hogy az államok önkényesen csereberélhessék a tartományokat, mintha a népek csak kövek volnának és játékeszközök. Elmúlt az az idő, mikor a diplomaták összeülhettek és a zöldasztalnál hatalmi szóval változtathatták meg egy-egy birodalom térképét.

Ezek Wilson szavai voltak. House ezredes az elnök felé mosolygott. Wilson konokul nézett maga elé és azt gondolta, hogy e szavakkal Poinocaré maga is

elismerte a Rajna balpartjára való igényük jogtalanságát. Szíria persze kissé messze esett, ott nem ordítottak fel annyira hangosan és ha felordítottak, nem hallatszott messze. Mezopotámia ős Palesztina alighanem ugyanígy volt Angliával. Clemenceau, aki hetek óta mást se látott mint térkép fölé hajoló, töprengő urakat, ennél a pontnál majd, hogy hangosan ki nem nevette régi ellenfelét, Poincarét.

— Ha majd a világ térképét átalakítják, ez a népek nevében történik és oly feltétellel, hogy gondolataikat hűségesen fordítsák le a valóság nyelvére, tiszteljék a kis és nagy nemzetek önrendelkezési jogát és hozzák összhangba a népi és vallási kisebbségek szentesített jogaival. Nehéz feladat! De az önök két tanácsadója: a tudomány és a történelem, megsegíti önöket munkájukban. Nem hívnak életre népeket, hogy halálra ítéljék őket; művük itt is, mint mindenütt, dacolni fog az idővel.

Nem, Benesnek nem kell nyugtalankodnia, ezek a szavak a csehországi, morvaországi és sziléziai németekre vonatkoztak, kiket Masaryk telepesekké hamisított át, holott a legkésőbb jött német telepesek is régebben éltek ebben az országban mint az angolok Amerikában, olyan régen laktak ott, mint a normannok Angliában. Nem, ezek a szavak az ausztriai németekre se vonatkoztak. A legyőzötteknek nem lehetnek efféle kívánságaik — csak azt az egyet engedték meg nekik, hogy részeikre bomoljanak — Bajorországgá, Szászországgá, Rajnai-szövetséggé, csak Poroszországtól szakadjanak el. Ezeknek a németeknek a szabadsága nem tartozik ide, Poincaré mindezt részletesen meg is fogja majd indokolni. Ez az Ausztria — Wien és környező nyaralóhelyei — gondoskodjék maga róla, ahogy tud, miképpen fog megélni. Igen, majd felfedezik még az elnyomott frízeket is és azt tanácsolják

nekik, hogy önálló államot alakítsanak. A magyarokkal szemben se voltak restek; országukat egy kissé szétdarabolták, hiszen annak idején Lengyelországgal szemben is hasonló bűntettet követtek el és szép időbe tellett, míg ez az ország újra talpra állt.
— Miután a világharmónia útját ilymódon előkészítették, a tizennégy pontnak a szövetséges hatalmak által egyértelműleg elfogadott pontjai alapján megalakítják a nemzetek általános ligáját: ez lesz a legfőbb biztosíték minden, a népek joga ellen elkövetett támadással szemben. Az önök intenciói értelmében a népeknek ez a szövetsége a jövőben senki ellen sem irányul, kapuit senki elől se zárja teljesen el; de mivel létét olyan nemzetektől nyerte, melyek az igazság védelmének szentelték magukat, tőlük fogja nyerni alapelveit és jogszabályait is: olyan feltételeket fog szabni, melyek egyként vonatkoznak alapító tagjaira és azokra, akik később csatlakoznak a szövetséghez. És mert lényeges célokat követ majd. hogy az újabb háborút lehetőleg megakadályozza, mindenekelőtt az alapítók által megkötött békének fog érvényt szerezni és ezzel aligha lesz sok fáradsága, mert hiszen ez a béke önmagában viseli az igazság nagy tényeit és szilárdságának biztos zálogát.

Wilson csakugyan nem mozdul? Nem hallja, mit akar Poincaré csinálni az ő kedvelt Népszövetségéből? Hiszen ő nem győzte eléggé hangsúlyozni, hogy éppen a Népszövetség rugalmassága az, amely a békekonferencia minden igazságtalanságát később egyszer majd jóváteszi. Nem látja, hogy itt a Népszövetséget éppen az erőszak fenntartására akarják felhasználni? Nem, Wilson nem aludt, mint Lansing államtitkár vagy Balfour, Wilson észrevette a csapdát, résen lesz majd, már most is feljegyez magának valamit, ragaszkodni fog hozzá, hogy előbb a Népszövetség ügyét

tárgyalják le és csak aztán a szerződéseket. Wilsont mégse lehet ilyen könnyen kijátszani

— Ezt az új rendet olyképpen fogják megteremteni, hogy megfeleljen az emberiség várakozásainak, melynek a borzalmas háború megrázkódtatásai után az a leghőbb vágya, hogy a jövőben esetleg újra fellángolható primitív vadsággal szemben maga mögött érezhesse a szabad népek szövetségét. Halhatatlan dicsőség keretezi glóriával a nemzetek és emberek nevét, akik bizalommal és testvériesen dolgoztak össze a nagy mű létrejöttén: hogy a világ békéjét fenyegető megrázkódtató és nyugtalanító elemek egyszer és mindenkorra kiküszöböltessenek.

Poincaré most bevárta, míg a tolmács is befejezte, egy kis szünetet tartott; nagyot lélegzett, kitárta karjait és fejét hátravetette: — Negyvennyolc évvel ezelőtt — napra is pontosan — 1871. január 18-án a betört ellenség a versaillesi kastélyban kiáltotta ki a német birodalmat. S ez ünnepélyes aktusnak két francia tartomány esett áldozatul. Így hát ez a császárság eredettől fogva be volt szennyezve és alapítóinak bűnei által magában hordozta a halál csíráját. Igazságtalanság volt a bölcsője, szégyenben kellett kimúlnia, Önök azért gyűltek itt össze, hogy ezt az igazságtalanságot jóvátegyék és elejét vegyék annak, hogy a jövőben hasonló megismétlődhessék. A világ jövője az önök kezében van. Uraim, bölcs belátásukra bízom, miképpen határoznak és ezzel a párizsi konferenciát megnyitottnak nyilvánítom.

Mialatt az összegyűltek körültolongták a hiú Poincarét, hogy gratuláljanak neki, Lloyd George Clemenceauhoz sietett és megkérdezte, mit hallott az odesszai francia flotta elégedetlenségéről.

— Veszedelmes kaland, — mondta Clemenceau.
— És az önök katonái?

— Mi Londonban majd csak leszámolunk a lázadókkal,
— felelte Lloyd George. — De a békekötéssel
kissé siethetnénk.

— Ez az Egyesült Államok magasztos elnökétől
függ, — mondta Clemenceau, — mert alighanem kézzel-
lábbal kapálózni fog minden ellen, aminek valami
értelme van.

— Kicsit többet törődhetnénk az oroszokkal —
mondta Lloyd George — A különféle tábornokokat és
államokat, úgy a fehéreket mint a vörösöket, ide kéne
rendelnünk Párizsba, valahogy úgy, ahogy a római
birodalom hadvezére a távolabb fekvő adóköteles
államokat jelentéstételre berendelte.

— Franciaország nevében köszönöm az ilyen látogatást,
— felelte Clemenceau. — Ilyen népséggel a
németek leülhetnek egy asztalhoz, de a franciák soha
És ha az orosz fehérekben van egy szikrányi becsület,
visszautasítják, hogy a bolsevikiekkel tárgyaljanak.

— Wilson akkor majd egyedül mehet Prinkipoba
a oroszokhoz, — mondta Lloyd George. .

Clemenceau nevetett. — Tudja, hogy Prinkipoban
vagy Prinkiponál az újtörökök kitették a konstantinápolyi
utcák kóbor kutyáit, hogy ott azon a magányos
szigeten, egymást falják fel — amit a kutyák
eszeveszett üvöltések közepette pontosan végre is
hajtottak.

Lloyd Georgenak is nevethetnékje támadt. —
Úgy érti, hogy így egy csapásra megszabadulnánk mind
a kettőjüktől?

— Valahogy így, valahogy így. A derék amerikai
nagybácsit Rómában, Londonban, Brüsszelben és nálunk
is úgy ünnepelték, mint valami kisistent. A németek
meg nem is látták, mégis imádatuk tárgya.
Madame Wilsont királyok és királynők kényeztetik.

A világ ítéletét várva

Kissé sok a tömjén egy ilyen republikánus orrocskának.
A jó embernek fejébe szállt a dicsőség és ez
veszedelmes mámor, mert meg se mukkan bele. Méltóságteljes
kísértet, hideg mint a jégcsap. Én voltam
odaát, ismerem ezeknek az embereknek határtalan
gőgjét. Félek, hogy ezzel a segítséggel valami remeket
aprítottunk be magunknak, csak győzzük kikanalazni.
És két fronttal kell megküzdenem – Foch és
Poincaré hátbatámadnak majd, mert a Rajnára fáj a
foguk, szemtől-szembe meg Wilsonnal hadakozhatom,
mert azt fogja kivárni, hogy testvéri csókokat váltsunk
a németekkel.

Egy magas állványt ácsolnak, gerendáit zászlókkal
takarják le, a nemzeti államok lobogóival, Franciaország,
Belgium, Olaszország, Jugoszlávia, Románia
és Csehszlovákia vörössel kevert színeivel, a lengyel
fehér sas magasra szárnyal a hamuból – és magasan
az állvány felett a három tengeri hatalom zászlója
lengedez, Amerika csillagos lobogója, Nagybritannia
Union-Flagja és Japán felkelő napja.

Fenn az építményen egy dobogót állítottak fel,
négy férfi ül ott, messziről is jól látni, bámulják is
őket a föld különféle népei, halkan beszélgetnek egymással;
időnként lemutatnak a földre, összedugják a
fejüket és tanácskoznak. Lenn, a világ, kicsi mint egy
hangyaboly, magasba bámul és a négy férfi felé fülel.

Messze künn, még a nehezen derengő reggel szürkéjébe
burkolva ködpárásan zúgnak el a föld nagy
folyamai az álmukban sóhajtozó országokon át. Ott
folyik a Rajna és a Duna, a Visztula és a Volga, a
Dnjeszter és a Dnjeper, az Eufrates és a Tigris, a Kongó
és a Nílus, a Yangtse és a Hwangho – olykor
olykor a négy férfi egyike előrehajol, hogy ott lenn, a
messzíről idezúgó világban, jobban megnézzen egy

kisebb folyócskát — az Innt vagy a Morvát, a Tiszát
vagy a Moldvát. A távolbavesző keleti rónaságok
felett köd hullámzik — csak olykor-olykor csillámlik
fel valamelyik nagy orosz folyó és eltűnik újra.

A professzor felemeli csontos kezét és csöndet parancsol.
És a föld hallgat. A parasztok, akik a nagy
folyók partján itatják elcsigázott lovaikat, a falusi
utcákon bandukoló tompán felbőgő szarvasmarhák —
a férfiak, akik kötényükből magot szórnak a felszántott
földbe — csendben állnak és várnak.

A nagy lakomák füstje szétoszlik, elhallgat a gépek
zakatolása, kék kötényes munkások szaladnak a
gyárak előtt, jönnek a bányákból és hallgatóznak. A
nagy városok felébrednek, emberektől feketéllenek az
utcák és a koplalástól sápadt arcok mind-mind a magas
emelvény felé néznek. A professzor beszélni akar,
de jobbján a vén kalmükkoponyájú orvos és balján a
rózsásarcú prédikátor szelíd erőszakkal visszahúzták
felemelt kezét.

Senki se beszél — de mégis valamennyien reménykednek,
a lassú, nehézkes szavú parasztok — száz változatú
egy nyelven — vigasztalják egymást, visszatérnek
munkájukhoz, hogy barna, fekete, vörös földjüket
ellássák.

A munkások visszatérnek gépeikhez, olajozzák,
tisztítják, súrolják a csörrenő, megizzadt, gőzt lihegő
vasszörnyetegeket — de bármit tesznek is, a megtisztogatott
géprészeken újra átüt a rozsda, mint valami
bélpoklosság. Annyi rozsdás vas hever szerteszét a
világon, a fiatal esztendő fiatal zöldje rozsdás
drótakadályokon tekeredik át, a rozsdás lövedékek
szétszórva hevernek: hazatértek a földre.

A legyőzöttek utcáin, az egyenruhák szétlőtt posztórongyait,
mint őszi lombot, kergeti maga előtt a

szél. Csakugyan. a föld újra felvírul, a folyómenti
cseresznyefák virágoznak, csattogva szállnak magasba
a pacsirták és nem törődnek vele, hogy valahol még
mindig golyót és lángot szórnak a fegyverek és ágyúk
— az elnémuló háború késett visszhangjai.

Időnként kis emberek másznak fel a magas állványra.
alázatosan közelednek a világ négy bírája felé
és lefelé mutatnak az apró földre.

És ott fenn egyszerre csak hangzavar tör ki, aztán
bólint a négy férfiú; a kis embereknek a kis népekről
beszélnek, melyek most egymást próbálják túlordítani:
legyenek türelemmel, bizonyos dolgokat még meg kell
vizsgálni először ennek az alant elterülő országnak a
dolgát kell elintézni. Most a négy férfiú és az egész világ
erre a Németországra néz le, csakugyan kis országnak
látszik a ködbe burkolt keleti birodalomhoz
képest.

A rózsásarcú prédikátor egyetlen kézmozdulattal
elveszi ennek az országnak valamennyi hajóját — látjátok,
ahogy elsiklanak lenn a tajtékos habokban —
csak az ő országának dukál a nagy hajóhad. Mert az
ő országa az egész földet körülhálózza — látjátok, itt
is, ott is — mindenütt az ő lobogói lengedeznek. A
prédikátor népe nem a folyókon jött hanem a tengereken.
A folyókkal nem törődik, azok kis vízecskék
neki — ők sósvízi emberek. De a parasztok édesvízi
emberek ott lenn, az országok belsejének folyói mentén.

Senkinek se legyen ilyen nagy flottája — a professzornak
sem, nyomatékosan figyelmezteti, ne építsen
új hajókat és ami új hajója már elkészült, várjon
a vízre bocsátásukkal.

A mongolfejű doktor, a Tigris, egy folyót szeretne
viszont, de a professzor nem engedi és tiltakozása
jeléül felemeli az ujját. A föld újra feszülten figyel, a

parasztok a folyók mentén, a polgárok a városokban.
de a gyárakban a munkások nemigen figyelnek. Őfeléjük
kelet ködbeburkolt országából egy vörös lángnyelv
lobog át, azt bámulják lázas szemmel.

A szikár professzor megint csak nem tud szóhoz
jutni, a rózsásarcú prédikátor és a vad Tigris kérik,
hogy hallgasson.

De nem hallgat. Azért jött ide, hogy beszéljen —
messze tengerentúli hazájából. Erre a másik három felugrik,
utoljára a hallgatag olasz, és elhagyják a színpadot.
A professzor most egy ideig egészen egyedül
ül, hozzá zúg fel, mint valami Istenhez, a világ örömujjongása
— kitárta karjait, lélek önti el merev arcát
— a föld köré vetett dróthálózatot szorosabbra hurkolja
a kíváncsiság, híreket kopogtatnak a világ négy
tája felé, aztán a szikár professzor leejti karját és
lassan három társa után botorkál a szürke függöny
mögé.

A színpad most üres. Az egész világ látja. Most a
világ valamennyi országában még egyszer felzúg a
háború muzsikája. Aztán lélegzetelállító csönd. A levegőben
szomorúság és égés fojtó szaga. Most újra
valami kis lárma hallatszik: írógépek kattogása,
csinos, igyekvő lányok kopogtatják, amit izgága, öreg
férfiak diktálnak nekik. Ötszáz újságíró ólálkodik a
zsúfolt szálloda körül, híreket szimatolnak, fel-felbámulnak
az üres színpadra, ott kullognak az emberek
nyomában, akik egyik bizottságtól a másikhoz rohannak.
Magyarország felett füstfelhő, Írország, Bajorország
és az egész távol kelet vörös parázsban izzik. Az
ég beborul, az emberek kiáltoznak, az emberek félnek.

A négy férfiú láthatatlan marad, olykor meglebben
a függöny, mely mögött eltűntek; de maguk a bírák
nem lépnek többé elő.

Az elpusztított területeken az egyik nép rongyos ruhájú és barázdált arcú hadifoglyai ásnak, építenek, lihegnek és a romokat takarítják el. Villogó fogú feketék hajtják munkára őket, reggelenként a letiport falvakon át és a rombadöntött székesegyházak mellett terelik el őket. Esténként a sápadt hadifoglyok verés, puskatus és más gyötrelmek után, betegen rogynak fekhelyükre. Ha fekete őreik nem látják, az ellenség özvegyei nyújtanak be egy-egy darab kenyeret a fogolytábor drótkerítésén. A távol messzeségből egy szó cseng át, egy csukott könyv nyílik ki és hallani a szózatot: — De a fáraó szíve megátalkodott volt és nem engedte kivonulni a népet.

A világ nem él, a világ vár. Az újnak el kell jönnie. A háború véres színe nem alkonyati pír volt — ekkora fájdalmak között csak valami új születhetik meg! Hiszen az új magától értetődően egyszerű lesz, egyszerű mint a népek határai, egyszerű, mint a hegyláncolatok, egyszerű mint a folyó vagy a pacsirtaszó.
De mi lesz vajon ott, ahol hegyek ékelődnek egy nép fiai közé? Ahol a népek nem telepedtek le a folyók partján? Erről is dönteni fog ott fenn az a négy férfiú. A földet újra szétosztják — hallottátok! Hol késik a magas tanács? Kiáltsátok, jöjjenek már! Követeljétek az igazságot!

Mindenki össze-vissza kiáltoz, a kis népek a leghangosabban, mert íme ütött az ő órájuk.

Csak egy-két nép néma — a legyőzöttek; őket nem hallgatják meg, nem akarnak tudni róluk. Bár nyugaton még egyre szólnak a templomok harangjai, de úgy látszik mindörökre szétszakadt az a régi hatalmas hálózat, mely a népeket és a harangtornyokat egymáshoz fűzte. Hallgat Rómában a pápa is — mert most az új idők beszélnek, az ő ideje, a népek fölött uralkodó császárok és a nagy egység ideje elmúlt. Így kívánták. így követelik. A keleti láthatár ködén se hatol át már harangszó. csak tűz és gőzpára. Borzongás fut át a világon. Ó Isten. Isten, ha a világ tudná legalább, esti szél vagy reggeli szél borzongatja-e?

Merénylet Clemenceau ellen (Párizs, 1919. febr. 19)

Február 19-én, szerdán délelőtt 9 órakor. Clemenceau
a Rue Franklinon levő lakása előtt autóba szálit,
hogy a hadügyminisztériumba robogjon. Egyedül ült a
kocsiban, melyet egy katona vezetett, aki mellett egy
parancsőrtiszt foglalt helyet. Wilson már öt nappal
ezelőtt hazahajózott az Óceánon, miután nagy nehezen
sikerült keresztülnyomnia átkozott Népszövetség-paktumát.
Úgy — most büntetésül Washingtonban a kongresszus
elé kell majd állnia, hogy a szenátor urak
kérdéseire megfeleljen — igen, ilyen kicsinyek ezek a
nép kegyelméből való kényurak — a házitűzhelynél
igazi papucsok, csak idegenben jár a szájuk! Az
amerikaiaknak nem lehettek valami jó sejtéseik, az
utolsó napokban valamennyien olyan együgyű arcot vágtak.
És a tanító bácsi is kissé halkabbra szelidítette a hangját.
Lloyd George Londonban csücsült és azon tűnődött:
miképpen tudná elintézni, hogy a hollandok kiadják
a császárt, hogy felakasztathassa kedves londoni
választói örömére. Sokat nemigen foglalkozhatott e
szívbéli kívánságával, mert Angliában újra meg újra
fellángoltak a sztrájkok és a katonák elszökdöstek
ezredeiktől. Az Odesszába küldött francia flotta is
csakugyan fellázadt és egyesült a bolsevikiekkei. Foch
aki aznap jött meg Trierből, ahol harmadszor hosszabbították
meg a fegyverszünetet, közölte, hogy a németek
minden idejekorán velük szemben támasztott követelésnek
eleget fognak tenni. Erzberger egész kicsi,
rábeszéli a kormányt, hogy minden körülmények között
engedjen. A német kormány ezidőszerint sokkal
jobban fél a spartakistáktól, mint a békefeltételektől.

A Tigris kezeit dörzsölte: — Rajta hát! Előre:
Mire Wilson hazaér, minden kérdésben meg kell egyezniük.
House ezredessel majd csak elkészülnek.

Most mindenekelőtt Franciaország biztonságáról
és az okozott károk jóvátételéről kell gondoskodni.
Amíg ezt el nem intézték, nem juthatnak tovább.

Az autó a Rue Franklinról éppen a Boulevard-Delessertre
kanyarodott be, mikor a sarki illemhelyről
egy ember ugrott elő és a kocsira tüzelt. A sofőr gázt
adott, a kocsi nagyot ugrott; a Clemenceaura irányított
többi lövés áthatolt az autó hátfalán. Az autó a
Trocadero irányába fordult be. Clemenceau kopogtatott
az átlőtt szélvédő üvegen. — Gyorsan — haza.

Még látta, amint a tömeg vak dühvel veti magát a
merénylőre, akit már rendőrök vettek körül, aztán
hátrahanyatlott ülésén és behunyta a szemét.

Egy repülőtiszt ugrott fel a kocsira Clemenceauhoz
és megkérdezte, történt-e valami baja, Clemenceau
legyintett. — Rosszul célzott az ipse.

Clemenceau háza előtt megállt az autó, a hetvenkilenc éves
miniszterelnök, mint valami mesebeli lény,
sofőrjére és a repülőtisztre támaszkodva, dühös pillantásokat
vetett maga köré s kissé bicegve botorkált
át az udvaron. — Vigyázzon egy kicsit, — mondta a
sofőrjének, — fáj.

Fenn a lakásban a komornyik megágyazott a Tigrisnek.
Orvosok jöttek, megvizsgálták és egy mély sebet
állapítottak meg jobb lapockájának hátsó részén.
— Kérem, kollégálisan kezeljenek, — mondta Clemenceau,
— ha belgyógyász voltam is, kíméletesen bánjanak
velem.

Elősiető titkárát így fogadta a Tigris: — Még
csak ez hiányzott. Eddig még sose gyilkoltak meg.

Martetnek nevetnie kellett; csakugyan, még csak
ez hiányzott az események gazdag sorozatából. Clemenceau,

aki valamikor tanító volt egy amerikai leányinternátusban
és azóta, lehet mondani, elég változatos
pályát futott be, eddig még sohse állt szinte a
halál küszöbén — mint ezúttal.

Titkára a telefonhoz sietett, amely folyton szólt.
Egész Párizs érdeklődött, szóban és írásban, személyesen
és telefonon. Sarah Bernhard express küldte el
iniciálés névjegyét: — Kérve kérem, értesítsen, csak
engem, egyedül engem. Hálásan köszönöm.

— Ábrándos leányka, — mondta Clemenceau, —
csak öt, egyedül őt. Kis javíthatatlan! — És aztán —
hörgés-szaggatta szünet után: — Martet, mégis csak
udvarias a hölgy, egy ilyen antifeministával szemben;
mint én vagyok, igazán udvarias. Írja meg neki, csak
neki: "A Tigris él".

Négy nappal később House ezredes ült a vén, sebesült
Tigrissel szemben. A sárga, kissé megviselt kalmük-ábrázaton
szúrósan domborodott a bozontos fehér
szemöldök, az összekuszált, zilált bajuszt mintha
odaragasztották volna sápadt ajkára.

— Nem volnék már megint itt, miniszterelnök úr,
ha nem kéretett volna. Hogy érzi magát?

— Köszönöm jól, kár, hogy ez az ostoba eset közbejött.

— Cottin hadbíróság elé kerül, — mondta House;
agyon fogják lőni.

— Mi a véleménye, ezredes úr, ugye kissé időszerűtlen,
hogy egy francia manapság anarchista legyen. Nem fogják
agyonlőni, mert Jaures gyilkosával is kesztyűs kézzel bántak.

— Kímélnie kéne magát, miniszterelnök úr.

— Koromra céloz? — Clemenceau nevetett: — A
hetvenötödik évvel kezdődik a harmadik ifjúság és
szeretném egy kissé kiélvezni még. Aztán meg nincs

időm, hogy kíméljem magam. A konferenciát nem halaszthatjuk el. Remélem, nemsokára ismét részem lesz az élvezetben, hogy önnel és a keserves munkában, hogy dicső elnökével tárgyaljak. Foch tábornagy közölte, hogy a németek megpuhultak — látja, milyen jól működik a blokád — a német külügyminiszter Posen és Felsőszilézia miatt le akart mondani, aztán mégis meggondolta magát. Emlékszik, Wilson és Lloyd George mennyire ellenezték a fegyverszüneti feltételek szigorítását? No látja, és a boche-ok most ezt a falatot is kénytelenek magukba gyűrni. Elfogadhatatlan! — jelentették ki Wilson és Lloyd George — és a boche-ok most se tehettek mást, mint hogy aláírják. Most még a rajnai köztársasággal kell előrukkolnunk — három millió német lakosa lesz.

— Négymillió, — felelte House.

— Annyi baj legyen — ezek a németek olyanok, mint a sáskák, egymillióval több vagy kevesebb — nem számít. A Rajnavidékiek meg lesznek elégedve ezzel a köztársasággal, se hadsereget nem kell tartaniok, se hadikárpótlást nem kell fizetniük. Gondoskodni fogunk az új állam boldogságáról, fejlődéséről; elégedettségéről és nyugalmáról — egy szóval — paradicsomi életük lesz. Szívesen lemondanak majd, hogy a Spartakus-mozgalom lázától rázott koldusszegény Németországhoz csatlakozzanak. Ismerik Franciaországot, Franciaország fénykorában velünk éltek!

— De ha mégsem akarnak csatlakozni? — kérdezte House ezredes.

— Ha tébolyultak, annál inkább meg kell védenünk őket a saját őrültségük ellen. Ön hidegvérrel végig tudja nézni, ha valaki, akinek ön jóakarója, öngyilkosságot követ el?

— Tegnap kaptam meg elnököm válaszát Foch tábornagy memorandumára, — felelte House, — Wilsonnak

az a nézete, hogy a nyugati határoknak ilymódon való megállapítása, a tízek tanácsának teljhatalmi jogát is messze túllépi. Ha Németországot megfosztjuk hadseregétől, ha nem lesz többé nagy, állandó hadserege, el fog tűnni ennek a népnek militarista szelleme is, miáltal a tervezett Rajna-állam fölöslegessé válik!

Clemenceau nevetett. — A biztonságunkért is kezeskedik majd az ön elnöke?

— Ez a Népszövetség kötelessége lesz. — mondta House.

— Vagy úgy — már megint ez a Népszövetség. Amerikának könnyű nagylelkűnek lennie. Mit áldoznak önök, ha nem vesznek el területet? Semmit! Azt se tudnák, mihez kezdjenek vele. Mit jelent az önök számára, hogy lemondanak a kárpótlásokról? Be se tudnák hajtani. hiszen az a leghőbb vágyuk, hogy a katonáikat hazaküldhessék már végre. Önöknek könnyű leszerelésről beszélni, mert a boche nem az önök szomszédja. Az ön elnöke németbarát, igenis, németbarát, bármit mond is ön! Ha nem az volna, megnézte volna elpusztított területeinket — de erre nem volt kapható. .

— Az elnök nem hagyja magát letéríteni az igazság útjáról azzal, hogy szemtől szembe néz a bűntettel.

— Akkor csak Lloyd George szavait ismételhetem, — kiáltotta Clemenceau: — Ha Wilson csak a németek jogát és igazságát tartja szem előtt, egy okkal több, hogy a németeket teljesen elpusztítsuk.

— Ön mindig csak Franciaországra gondol, — mondta House ezredes.

— A győzelemre gondolok, — felelte Clemenceau, — és barátainkra. Lengyelországnak bejáratot kell biztosítanunk a tengerhez, különben megfullad a felsőszileziai szénben. Lloyd George ellenzi hogy

Lengyelországnak juttassuk Danzigot. nem sokat hallott a lengyelekről, földrajzi és etnológiai ismeretei egyébként is fogyatékosak.

— Foch memorandumában az orosz kérdés erőszakos megoldására tett előterjesztést. Elnököm felhatalmazott, jelentsem ki nevében. hogy Amerika se hadianyagot. se katonákat nem szállít Oroszországba

— Ej! Az ön elnöke nem csak a mi szocialistáinktól és demokratáinktól, hanem a bolsevikiektől is támogatást remél, hogy Párizsban ránkkényszerítse akaratát?

House ezredes vállat vont. — Mindenesetre be kell várnunk, amíg Lloyd George visszaérkezik.

— Ha a bolsevikiek iráni táplált szerelem néhány munkás-szavazatot hoz a számára — felelte Clemenceau, — miniszterelnökünk szívesen borul Lenin és Trockij nyakába. Olyan sokat ígért a választóinak — egy felakasztott császárt, kiürített német zsebeket, boldog lesz, ha valami újat adhat, ami eltereli a figyelmüket — például ezt a Moszkvával való barátságot.

— Az elnök minden beavatkozást ellenez Oroszországban, — ismételte House, — de azért önkénteseket küldhetünk. Ilymódon segítségére lehetnénk a nem bolseviki kormányoknak. Ha Oroszországot csak a mi kívülről jött beavatkozásunk mentheti meg, akkor már nem mentheti meg semmi. Inkább a kordont kéne megerősítenünk, hogy a métely át ne harapódzzék Németországra, továbbá Lengyelországot kéne...

— Igen Lengyelország, — mondta Clemenceau.
— Mit gondol, mikor láttam utoljára a lengyel légiót?
— 1848-ban — hét éves koromban — mikor kivonult Nantesból. A lengyelek Paderewskit küldték ki, Inkább Chopint hallgatnék tőle, mint ezeket az unalmas beszédeit. Lengyelországot meg kell védeni, a lengyelek

is mindig segítettek Franciaországnak. De azért
jó volna, ha az ön elnöke Lengyelország iránt érzett
rokonszenvének egy részéről lemondana az olaszok javára.
Értem mi az, ami a lengyel kérdésben az ő demokrata,
az ő republikánus szívét meghatja — három
császárság vág szét egy országot és ő most újra összefoltozhatja.
Szívesen adja e sebekre Felsőszilézíát
balzsamul és Danzigot szépségtapasznak, csinos kis
ajándék egy most született állam bölcsőjénél. Itt napok
és hetek alatt évszázadokat gombolyítunk fel. Tehát
Franciaországnak a Rajnát Hollandiáig. A régi
határokat! Írja meg, kábelezze meg ezt! És aztán —
igazán szégyen, ha nem merünk belenyúlni az orosz
darázsfészekbe. Ezt a kérdést is meg kell még tárgyalnunk
Versaillesban!

House felállt: — Miniszterelnök úr, ne izgassa magát.
A golyó még benn van, esetleg fájni fog.

— A golyó maradjon, ahol van. Egyszer majd a
csontvázamon úgyis áthull — aztán majd jöhetnek az
orvosok a szomszéd koporsókból. Engem nem nagyon
zavar. De ezredes úr, ne felejtse el, emlékeztesse az
embereket: Ausztriát meg kell védeni a Németországhoz
való csatlakozástól. Ágyúkat e kis hajó fedélzetére!
Stop! Nem tűrhetjük, hogy Németország területgyarapodással
kerüljön ki ebből a háborúból! Az ön
elnöke talán mégse így gondolta a népek önrendelkezési
jogát! Egy óráig se vállalunk felelősséget Csehszlovákia
létéért egy ilyen megnagyobbodott német
birodalom kellős közepén.

— Az elnöknek nem lesz kifogása a csatlakozási tilalom
ellen, — felelte House.

— Hát akkor idejében figyelmeztessük ezeket az
embereket, mi vár rájuk, ha nem fogadnak szót.

— De az elnök kérni fogja, hogy a nagyhatalmak
később egyszer engedélyezzék ezt a csatlakozást.

— Ha csak így tud jól aludni — ám legyen! — Clemenceau nevetett. — Egy ideig eltart még.

— Az elnöknek majd mindenről beszámolok. Önnek pedig mielőbbi javulást kívánok. — Az ezredes elbúcsúzott. Lassan ment le a lépcsőn és az utolsó lépcsőfokon néhány pillanatig állva maradt.

Ez a Clemenceaura irányzott golyó magát a békekonferenciát találta el, érezte az ezredes. Ha megjelenik majd a Tigris ezzel a golyóval a lapockájában, senki se mer neki ellentmondani. Lloyd George még mindég kötve volt a küszöbön álló választások által, Lansing, Bliss, White és az amerikai bizottság többi tagja érezték, mi készül Wilson ellen, nem akarták véglegesen lekötni magukat Wilson mellé a novemberi választások előtt, nehogy esetleg vele együtt bukjanak el.

Még egy dolog vok hátra — az angol és francia demokraták és szocialisták segítségével Clemenceaut és Lloyd Georgeot megbuktatni. Nem, nem! Az ezredes a kijárat felé sietett és beszállt autójába. Megbuktatni — manapság, egy olyan világban, melyben amúgy is minden összedőléssel fenyeget, ilyen időben senkit se lehet megbuktatni, mert sose tudja az ember, ki jön utánuk. Wilson elvesztette már a játszmát? Nem szabad feladnia! Mert ezzel a demokrata párt is, melynek Wilson a vezére, szörnyű vereséget szenvedne. És pártjának veresége, ez valami olyan szörnyűség, melyre House ezredes gondolni se tud anélkül, hogy végig ne borsódznék a háta...

Clemenceau a jóvátételekkel szerzi meg a Rajnavidéket

(Párizs, 1919. ápr. 25)

Április 25 én ült össze a francia minisztertanács, hogy a négyek tanácsa által írásba foglalt békeszerződést véleményezze és jóváhagyja. A köztársaság elnökén Poincarén és valamennyi miniszterén kívül jelen volt még Franciaország marsallja, Foch és a békedelegációhoz tartozó két úr, Tardieu és Cambon, A tanácskozás már végére járt; a négyek tanácsa, a tízek tanácsa és az ötvenkét különbizottság a tanácskozások megkezdésének napja, január 12-iko óta, nem kevesebb mint 1902 ülést tartott. Nem csoda, hogy mindenki ingerlékeny, fáradt, bosszús és türelmetlen volt, hallani akarták, miképpen védi meg Clemenceau békéjét a minisztertanács előtt.

Ott ült Clemenceau, fejét kezére támasztva, és hallgatta Franciaország marsalljának, annak a marsallnak az előadását, aki néhány nappal ezelőtt fellázadt és vonakodott, hogy a konferenciára szóló meghívót a németeknek továbbítsa, mert előzőleg nem hallgatták meg. Foch még egyszer, utoljára, fel akarta emelni intő szavát a béke ellen (hetek óta hiába ostromolta Clemenceaut) és a Rajnáról beszélt, mindig újra a Rajnáról, mint Franciaország egyetlen lehetséges határáról. A miniszterek izgalmát tetőpontra korbácsolták a tábornagy szavai; felcsillantak a napoleoni sasok, a francia forradalom Napóleon-hordozta lobogói lengedeztek egész Németországban, Georg Forster

a mainzi klubban 1793 nevezetes esztendejében a Rajnát ajánlotta fel francia határul. Újra a határon belül volt a visszahódított Elzász Lotharingia, az a tartomány, melyen át olyan gyakran masíroztak francia seregek a győzelem felé. A figyelő férfiak vérében felzúgtak a Marseillaise hangjai.

Ott ült Clemenceau, egy arcizma sem rándult meg, hunyt pillákkal hallgatta a marsallt, akinek sejtelme se volt: mi mindenről beszéltek a végtelenbe nyúló sorozatos tárgyalásokon, hallgatta ezt a hadakozó gyermeket, aki kitartott a dicsőségre és a becsületre alapított követelései mellett és a szavak mögött hallgatói értésére adta, hogy mindaz a fáradságos munka, melyet Clemenceau golyóval a lapockájában, annyi hét óta éjt nappallá téve végez, röviden, Franciaország ellen követett árulásnak nevezhető. Erzbergernek a fegyverszűneti tárgyalásokon tanúsított meghunyászkodása és alázata, Erzberger fáradozása, hogy szép csöndesen meghúzódjék, hátha Foch megbocsát a németeknek, a marsallt épp annyira elkényeztette, mint dr. Dortens felhívása a Rajnai köztársaság megalapítására. De Clemenceaunak időközben más némettel akadt dolga és felhívására: a német küldöttség szorítkozzék szigorúan a szerepére és tagjai csak olyanokból álljanak, akiknek megvan a kiszabott hatáskörük — Brockdorff-Rantzau gróftól azt a feleletet kapta, hogy elküldik majd Haniel követet, két titkos tanácsost, két hívatalnokot és két irodaszolgát. Clemenceau megértette a gúnyt és deferált, sőt a "két irodaszolgát" miniszterei előtt is elhallgatta, mert ez úgy festett, mintha postásokról volna szó, kiknek egy ajániott küldeményt kell átvenniük.

Miután Foch felsorolta a rossz békekötés felett őrzött aggályait, felállt, irattáskájába rakta papírjait, kimérten meghajolt és Tardieuvel és Cambonnal eltávozott.

És a marsall az utolsó hetekben sok dolgot adott
Clemenceaunak, akl kénytelen volt Wilson útján
üzenni neki: — Nem bíznám az amerikai hadsereget
olyan tábornokra, aki kormányának nem engedelmeskedik.

— Mindazt, amit Franciaország marsallja mondott,
— kezdte Clemenceau, — helytállónak tartom, aláírom
és helyeslem. Csak azt nem helyeslem, hogy mindezt
elmondta. A Rajnai határ érdekében felsorakoztatott
érvei meggyőzőek én logikusak. Ugyanezek voltak
az én érveim is — de csak voltak. Visszakoznom.
kellett a szükségszerűségek elől, melyek erősebbek
voltak, mint amilyen az én ellenállásom lehetett,
hacsak nem akartam az egész konferenciát szétrobbantani.
Mialatt Wilsonnal a legnehezebb csatákat vívtam,
nyakra-főre értek a támadások, nyíltan és titokban, a
fülembe súgva és hangosan, továbbá a hátam mögött
azzal vádoltak, hogy Franciaország békéjét elrontom. .
Nos, hasonló vádakat emeltek ellenem — persze nem
Franciaország nevében — Wilson és Lloyd George is,
mindketten azt állították, hogy követeléseim a békével
egyáltalában össze sem egyeztethetők,

Lloyd George persze könnyen beszélhetett, miután
Anglia, mint tengeri hatalom, minden vonalon biztosította
magát a német flotta elpusztítása, a német gyarmatok
elkobzása és a német külkereskedelem megbénítása által.
Franciaország, mint szárazföldi hatalom — és ezen a
ponton ismét Foch marsallal értek egyet,
ebben a békében nemcsak a saját biztonságáról,
hanem ama újonnan alapított államok biztonságáról is
gondoskodni tartozik, melyek Oroszország helyébe
lépnek, hogy Franciaországgal szövetkezve, a megvert
Németország talpraállását megakadályozzák. Mikor
aztán Lloyd George-ot sikerült egy kis húsvéti kirándulásra
rábeszélnem az elpusztított területekre, megtört

az ellenállása legfontosabb követeléseinkkel szemben. Most, hogy a háború befejeződött, mint valami lidércálomban belepillanthatott mindama szörnyű tűzvészeknek hideg hamujába, melyek Franciaországot elpusztították. Wilson elnököt nem sikerült erre rábeszélnem — mert az ő hűvös szemei is felfedeztek volna a hamu alatt egy szikrát, mely a bosszú lángját fellobbantotta volna a szívében. Mindent elkövettem, hogy Wilson elnöknél keresztül vigyem a Rajna-határokat, de lehetetlennek bizonyult elérnem ezt, éppoly kevéssé, mint a Saar-területnek. Franciaországhoz való csatolását.
Dühömben és haragomban otthagytam a konferenciát — és Wilson is azzal fenyegetett, hogy hazautazik, ha tovább is makacskodom. Wilson, aki keleten sok mindent engedélyezett a lengyeleknek a németek számlájára, nem volt rá kapható, hogy itt, nyugaton, a mi javunkra tegyen hasonló engedményeket. Azt tettem volna, amit Orlando, aki Fiume miatt, melyet az elnök semmi körülmények között nem akar az olaszoknak átengedni, elhagyta a konferenciát?

— Olaszország viszont ennek fejében megkapta a Brenner-határokat, — vetette közbe Poincaré, — és Tirol éppúgy németlakta vidék, mint a Saar-terület vagy a Rajna-vidék.

— Ugyanezeket az ellenvetéseket hoztam fel én is Wilsonnal szemben — felelte Clemenceau, — de adta a süketet, nem hisz benne — vagy úgy tesz, mintha nem hinne — hogy Tirol német, az ő számára osztrák, és nem tudom, hogy mit ért ez alatt.

— Mindazonáltal le kell szögeznünk, — felelte Poincaré, — hogy nem sikerült megkapnunk a Rajna határokat.

— Ne kényszerítsen hasonló helyzetbe, mint az olasz nép Orlandót, aki nem tudta Fiumét megszerezni, — felelte Clemenceau.

— Fiuméról a londoni szerződésben nincsen szó,
mondta Poincaré,

— Ugyanezt állította Wilson a Saar-vidékről, —
sose hallott róla, hogy ilyen terület egyáltalában létezik
— és a Rajna-vidékről — soha régebben nem volt szó
arról, hogy a Rajna legyen Franciaország határa.
Hagytam volna én is el a konferenciát? Akkor az ön
feladata lett volna, hogy a párizsi amerikai követséget
katonai védelem alá helyezze, mint ahogy most Róma
kényszerül erre, Róma, ahol még nemrég úgy fogadták
Wilsont, mint valami kisistent.

Mikor fölismertem, hogy nem tudom keresztülerőszakolni
az igazságos nyugati határokat, arra törekedtem
és ezt el is értem, hogy a jóvátétel és a németek
fizetőképessége között nem kerestek összefüggést.
Ha az a tanács érvényesült volna, amit House ezredes
és mister Dawis szövetségesünknek Lloyd Georgenak
a fülébe súgtak, Németországot egyszerűen fizetésképtelennek
nyilvánították volna és valamennyiünknek
kopoghatott volna a szemünk.

Így azonban a németeknek egy kitöltetlen csekket
kell majd aláírniuk — és a kiáltás, melyet minduntalan
hallunk: — a boche mindent meg fog fizetni! —
emlékeztetni fog bennünket, mi a követelnivalónk.
Németország csak akkor tud fizetni, ha, — mondjuk
Anglia — nagyobb kölcsönt nyújt neki. De ha Anglia
a németeknek pénzt kölcsönöz, az új erőre kapott német
ipar tönkreteszi az angol kereskedelmet. Ha tehát
Anglia, melyről semmi okunk sincs hasonló öngyilkossági
szándékokat feltételezni, nem kölcsönöz a
németeknek, a német ipar nem tud termékeket produkálni,
Németországnak nincs mit eladnia, nem folyik
be a pénz — tehát vállalt kötelezettségeinek nem tehet
eleget.

Mi azonban a Rajna-vidéket csak akkor ürítjük ki, ha Németország velünk szemben vállalt kötelezettségeinek utolsó souig eleget tett. Ha nem így tesz, mi maradunk. Tizenöt évnél tovább maradunk, ha kell, akár száz évig is — míg meg nem fizette, utolsó souig meg nem fizette. Én ha már kiürítettük a Rajna-vidéket és a boche-ok megszegik valamely vállalt kötelezettségüket, újra bevonulunk, újra megszálljuk. Kérdem, nem épp olyan jó-e ez, mintha a Rajna a miénk volna? Gondolkozott valaha, mekkora összeg az, melyet Németországnak fizetnie kell? Kérem, gondolkozzék, könnyen kiszámíthatja, meddig maradunk a Rajna-vidéken. Miért nem követeli a Rajna-vidék egyszerű annektálását? Miért mesterkednek Manginnal a hátam mögött egy Rajnai-köztársaság alapításán? Olyan sokáig, mint az a köztársaság — legalább olyan sokáig az én megszállási időm is eltart. Látja kérem, a népek önrendelkezési jogának korában ön is fél ettől a népszerűtlen szótól — ön is fél a világ fülét sérteni ezzel a szóval: annektálás. Miért nem akar rálépni a hídra, melyet annyi fáradsággal és olyan kemény küzdelmek árán építettem? Higgyen nekem, én teljesen az ön nézetén voltam, hasonló tervekkel foglalkoztam, szívemnek ugyanaz volt a hő kívánsága, ami az ön szívében ég. A Rajna-vidéket semleges katonai területnek nyilvánítjuk, a folyó jobb partján ötven kilométer széles zónára hasonló feltételek érvényesek. Gondolja meg, kérem, hogy a háborút nem egyedül mi nyertük meg, tartsa szem előtt, hogy a fél világnak kellett a segítségünkre sietnie, még nekünk is a feketéinket kellett mozgósítanunk, hogy a boche-okat legyőzhessük. Egyébként elutasítottam Wilsonnak azt a követelését, hogy bennszülött csapatok a jövőben ne vehessenek részt európai háborúban. De most egyszerre nem jelenthetjük ki: ezt vesszük magunknak, meg azt

vesszük magunknak! — Bocsánat mondanák az angolok
és az amerikaiak — közös erővel terítettük le a
bestiát — nem tarthattok egyedül igényt az egész
bőrére.

Merte volna valaki a frankfurti szerződés után azt
mondani, amit ma itt Franciaország marsallja jelentett
ki: olyan béke, mely csak Elszászt és Lotharingiát
adja vissza nekünk, legyőzött állam békéje?

Foch tábornagy — és valamennyi párthíve, vígasztalódjanak
azzal, hogy mindaddig a Rajnánál maradunk,
míg a németek meg nem fizették tartozásaikat.
Önök hallották. hogy ez mit jelent és elképzelhetik,
milyen sokáig eltart.

Clemenceau egy kis szünetet tartott, aztán Poincaré
felé fordult. — Elnök úr, ön sokkal fiatalabb,
mint én vagyok. Tizenöt év múlva már nem fogok
élni. Tizenöt év elteltével a németek még nem tettek
eleget a szerződés valamennyi pontjának. Ha tizenöt év
múlva megtisztel azzal, hogy felkeresi síromat, meggyőződésem,
hogy elmondhatja nekem: ott állunk a
Rajnánál és ott is maradunk.

A Tigris most megmutatta mancsait. Az agg Clemenceau
haláláról beszélt és valamennyi jelenlevőn
könnyű borzadály futott át. Olykor-olykor egy-egy
erőtlen ellenvetés vagy kérdés hangzott fel — aztán a
szerződést egyhangúlag elfogadták.

A német delegáció Versaillesba utazik

(1919. ápr. 28.)

Április 28-án a német békedelegáció három különvonaton.
százhatvan főnyi kísérettel, a gazdag anyagot
bőröndökbe és ládákba jól elcsomagolva, észrevétlenül
hagyta el Berlint. A külügyminiszter kísérői a
következők voltak: Giesbert postaügyi miniszter, a
porosz nemzetgyűlés elnöke: Leinert, Landsberg igazságügyminiszter,
Schücking professzor és dr. Melchior
— véletlenül valamennyien poroszok; a külügyi hivatal
delegáltjai: Stockhammern titkos tanácsos és Simons,
az azelőtti miniszteri tanácsos voltak. Brockdorff-Rantzau
még az utolsó napokban Erzberger fondorlatai ellen
volt kénytelen védekezni. Erzberger maga szerette
volna küldöttséget Versaillesba vezetni

Duisburgban éjféltájt Conger amerikai ezredes
szállt fel a vonatra; ez az ezredes, aki már ott volt Trierben
is az Erzbergerrel való fegyverszüneti tárgyalásokon,
úgy járkált a pályaudvaron, mint a többi
nagyszámú idegen tiszt Németországban, Ausztriában,
Bulgáriában, Magyarországon és Törökországban —
mintha az emberek merő árnyképek volnának és tisztára
csak rajtuk múlna, hogy úgy sétáljanak át rajtuk,
mint valami ködoszlopon. Wilson ezt az ezredest küldte
a német delegáció elébe a Gröner tábornokkal baráti
viszonyban lévő Bertram hercegérsek közbenjárására.
Az amerikai hűvösen viselkedett, ezzel akarva leplezni
alig fékezhető elfogódottságát.

—— Azért jöttem, hogy előkészítsem önöket az elkövetkezendőkre, — mondta rövid üdvözlés után Brockdorff-Rantzaunak, — Hasznát vehetik, ha figyelemre méltatják, amit mondok. Már minden, a legkisebb részletekig elő van készítve, az egész ünnepélyes procedúra. Clemenceau mond majd valamit, talán önöknek is alkalmuk lesz, hogy válaszoljanak rá — igen sok függ a viselkedésüktől, — tette hozzá azután mikor pillantása átsuhant Brockdortf-Rantzau sápadt merev arcán.

— Egyetlen mondanivalónk, — felelte Brockdorff-Rantzau röviden, — hivatkozni fogunk az ön elnökének tizennégy pontjára.

Az ezredes azok után, amik Párizsban lejátszódtak. szinte gúnynak érezte a gróf hivatkozását a tizennégy pontra. — Ha nem írják alá a szerződést, rákényszerítik önöket. Azt tanácsolom — és ez nemcsak az én véleményem — ne tiltakozzanak, hagyjanak szabad teret az eljárás lefolytatásának. Hiszen az egész csak formalitás, ellenvetéseikkel csak felingerlik ellenfeleiket.

Brockdorff-Rantzau nyugodt maradt. — Bízom az elnök szavaiban.

Conger ezredes izgatott lett. — Wilson elnök mindazt elérte amit az önök számára el lehetett érni. A konferencia éppen az ő makacs tiltakozása miatt többízben azon a ponton volt, hogy felborul. Wilsonnak köszönhetik. hogy a Rajna vidéket nem vesztik el teljesen. ahogy Franciaország szerette volna. Ő akadályozta meg azt is, hogy a Saar-vidéket Franciaországhoz csatolják. A gyarmatokat sehogy se lehetett megmenteni az önök számára. Ebben a kérdésben az elnök ellen zárt egyelget alkottak Anglia, Japán és Franciaország. De sikerült megakadályozni. hogy Danzig lengyel kézre kerüljön, Danzigot szabad várossá fogják

nyilvánítani. Keletporoszország az önöké maradt,
de a Visztulai korridor és Felsőszilézia elvesztésébe
vele kell törődniük. Amit az elnök elért, a legtöbb,
ami a Németország elleni általános elkeseredett hangulat
mellett elérhető volt.

— Ez a legtöbb olyan messze van a tizennégy ponttól,
hogy elfogadásáról szó sem lehet, — felelte a gróf.

— Ön elfelejti, — mondta az ezredes szinte ellenségesen,
— hogy a tizennégy pontot olyan időben fogalmazták
meg és hozták nyilvánosságra, mikor Németország
még hatalmi tényező volt, mellyel számolni
kellett. Németország teljes vereségével, a négyes Szövetség
szétbomlásával, Németország teljes legyöngülésével
Wilson értékes támaszt vesztett el.

— Németország maga okozta ezt a legyöngülését,
— felelte Brockdorff-Rantzau, — mert bízott az ön elnökének
szavaiban. De az elnöknek még mindig alkalma
lett volna az ön által most szemünkre vetett legyöngülést
megakadályozni, ha idejében feloldották
volna a blokádot. Egyetlen olyan szót sem írok alá
mely a tizennégy pontban foglaltakat túllépi.

Brockdorff-Rantzau hirtelen kényelmetlenül tisztán
látta, miről van szó. Az elnököt kijátszották és az
egész világ előtt azzal akarta ezt leplezni, hogy a németek
adták be a derekukat a négyhatalom-diktálta
kényszernek.

Az ezredes felállt. — Szeretném elkerülni, hogy
ezt jelentenem kelljen. — A gróf is felállt, keményen as
ezredes szeme közé nézett és minden szót külön hangsúlyozva,
így szólt, — Ön nemcsak ezt az elhatározásunkat
közölheti elnökével, de azt is hozzáteheti, hogy
az elnök megszegte a szavát és hogy én abban bíztam,
hogy betartja.

Az ezredes ajkát harapdálva szállt le a vonatról;
sűrű éjszaka fedte a vidéket, amerre elrobogtak.

Mintegy a ködből emelkedtek ki hirtelen a sötét szirtek, melyeken hajótörést szenvedtek. Németország kettős háborút viselt: tengeri- és gyarmati háborút Anglia ellen, mely kereskedelmébe, hajóiba, flottájába és gyarmataiba került — és háborút viselt a francia forradalom eszméje ellen, szárazföldi háborút Franciaország és mindazon népek ellen, melyek ez eszme jegyében szövetkeztek, háborút, mely a puszta létét fenyegette. Franciaország, Lengyelországnak és az Osztrák Magyar Monarchia területén keletkezett utódállamoknak juttatott ajándékaival ezeket az új államalakulatokat akarta megerősíteni, hogy átvehessék Oroszország régi szerepét és hátbafenyegessék Németországot s olyan erősek legyenek, hogy Németországot elválasszák Oroszországtól, De most Németországot fenyegette ez az új Oroszország is, ahol most egy évszázadra rá, az a forradalom visszhangzott, mely odaát nyugaton szinte csak üres forma volt s mely most Németország tömegeit is harcra szólította. Írjátok alá! Írjátok alá! sürgették odahaza a függetlenek, akik előtt Lenin példája lebegett. Mennél előbb törik össze minden, annál gyorsabban virrad fel mindnyájunknak a szabadság napja, kiket a háború kiéheztetett és a síberek kifosztottak. Teljesen közömbös, mire kötelezitek magatokat a levitézlett emberekkel szemben, szövetkezzünk Oroszországgal, buktassuk meg mindazokat, akik még a régi hatalom képviselői Németországban, siettessük a forradalmat és ragadjuk magunkkal az ő tömegeiket is — akkor azok számára is eljön az ítélet órája, akik szabadságról beszélnek és szenet, vasat, meg petróleumot értenek alatta.

Az a talpalatnyi szilárd talaj, melyről a gróf azt remélte, hogy megvetheti rajta lábát — Wilson demokratikus eszméi, most nemcsak csalókának, de kimondottan csalásnak bizonyultak.

Másnap éjjel befutott a vonat Versaillesba. A pályaudvar
tele volt katonákkal. Magnéziumfény lobbant
fel — belekáprázták a vakító világosságba. — Henry
ezredes lépett elő, bemutatkozott és így szólt: — az
a megbízásom, hogy az urakat fogadjam.

Katonák sorfala közt indultak a németek az autókhoz.
Néhány tiszt nevetett a német urak puha kalapján.
Katonai sofőrök vezették az autókat az elhagyott
utcákon át, A Hotel des Reservoirs előtt, a kastély hatalmas,
fenyegető homlokzatával szemközt megálltak.
Sok úti málha várt a kirakodásra, a francia katonák
velükszületott udvariassággal segíteni akartak.

— Nem azért vagytok itt, — mondta a parancsnokuk,
— hogy a németek csomagjairól gondoskodjatok.

A titkárnők maguk vitték írógépüket, az urak segítettek
a távírdászoknak cipelni a nehéz Siemens készülékeket,
Lersner lovag, aki előreutazott, hogy az
urak elszállásolásról gondoskodjék, így fogadta a
külügyminisztert. — Hűvös, hűvösebb, a leghűvösebb.

— Nem vártam szívhangokat, mondta Brockdorff,
— tisztában voltam, milyen levegő vár itt ránk.
Megtudta, mikor lesz az első ülés?

— Még maguk a franciák se tudják. Úgy látszik,
még mindig van mit egymás közt megtanácskozniok.
Még néhány napig türelemmel kell lennünk,

— Díszőrség áll itt lenn, vagy börtönőrök? — kérdezte
a gróf.

— Inkább börtönőrök, — felelte Lersner.

— Wilsontól a legnagyobb hiba volt, hogy eljött
Párizsba, — mondta Brockdortff-Rantzau. — Minden
más város jobban megfelelt volna — és ez a hiba elsősorban
rajtunk bosszulja meg magát.

Május 5-én Henry ezredes jelentkezett az Hotel
des Reservoirsban, ahol a németek bizonytalanságban

és szomorúan töltötték napjaikat, felmutatta a nevére érkezett parancsot és közölte Brockdorff-Rantzau-val: az a megbízása, hogy a német küldöttséget felhatalmazó iratainak felülvizsgálására kérje. A szövetséges hatalmak nevében Jules Cambon fog megjelenni a bizottság előtt, melynek feladata az iratok felülvizsgálása.

— Ha a mi bizottságunkat én vezetem, — felelte a gróf, — az én megítélésem szerint az ellenfél meghatalmazottainak élén Clemenceau francia miniszterelnöknek kell megjelennie.

Az ezredes távozott, hogy megbízóit telefonon megkérdezze. Kisvártatva visszatért és azt a választ hozta, hogy a békekonferencia elnöke elutasítja Brockdorff-Rantzau kívánságát.

— Jó. — mondta Brockdorff-Rantzau hűvösen, — ott leszek, de nem vizsgálom át személyesen a meghatalmazásokat. Majd bemutatom a bizottságnak doktor Landsberg igazságügyminisztert, mert az igazságügyminisztert bízom meg azzal, hogy az iratokat felülvizsgálja

Dólután három órakor robogott át az autó a széles térnek a köztársaság iniciáléjával díszített kapuján a Hotel Trianon elé. Az előcsarnokban, hová Brockdorff-Rantzau, Landsberg, Simons és Gauss léptek be, tisztek, titkárok és újságírók álltak. Lépést tompító vörös futószőnyegeken jutottak el egy kis szobáig. Jules Cambon egy lépést tett előre, az öreg úr, aki hét évig volt francia követ Berlinben, igazán finoman viselkedett — nem mint büszke győző — és megértéssel volt a legyőzöttek lelkében zajló érzések iránt. Kurta, kíméletesen halkan kimondott szavaiban megértés és részvét rezgett. Brockdorff-Rantzau fehér volt, mint a márvány. Németül válaszolt. — Miután az ön miniszterelnöke, Clemenceau úr se jelent meg, az én személyem is felesleges a meghatalmazó

levelek, kicserélésének aktusánál. Doktor Landsberg igazságügyminiszter vezeti majd részünkről ezt a hivatalos aktust.

Fojtott hangon, mintha egy betegágynál beszélne, fordult Cambon mégegyszer a grófhoz, aki csakugyan olyan sápadt volt, mintha bármely pillanatban összerogyhatna a szívét hasogató fájdalomtól.

Brockdorff-Rantzau kimérten meghajolt és az igazságügy miniszterre mutatott. — Nem én, az igazságügy-miniszter úr a küldöttség vezetője.

Landsberg dúlt arca megrándul, a többi német földreszegzi pillantását. A japán villámgyorsan néz arcról arcra, Withe, az amerikai, nem is érti, miért viselkedik ez az arisztokrata ilyen makacsul. Cambon megérti. Cambon áthidalja a zavart, mintha mi se történt volna. Átveszi a német iratokat és átadja Landsberg igazságügyminiszternek a vastag iratcsomót: a Szövetségesek tekintélyes számú meghatalmazó-levelét.

Május 7-én délelőtt 11 órakor — ugyanaznap, mikor délután 3 órakor a német meghatalmazottak át akarták nyújtani a békefeltételeket (szóbeli tárgyalás nélkül, csak írásban engedélyezett észrevételekkel — délelőtt 11 órakor megjelent a brit vezérkar főnöke — hosszú és szikár, — botorkáló léptekkel, hogy — ez az ő kifejezése — unokafivérének házában Lloyd Georgeval találkozzék., aki odarendelte őt. Éppen be akart lépni. mikor egy kis fellobogózott olasz autó futott a kapubejáró elé és ebben az autóban Orlandó ült, aki néhány nappal ezelőtt dühösen robogott el Párizsból.

A hosszú angol aranyellenzős sapkájához értetve kezét, tisztelgett és előreengedte az olasz miniszterelnököt. — Gyors zarándokút, — gondolta magában Wilson, — de már csak ilyenek ezek a frakkosok, mikor a zsákmányt osztják szét, ők is körülülik a dögöt, feketén, mint a hollók.

A görögök ajándékba kapják Szmirnát

(Párizs. máj. 7)

Wilson tábornokot egy szobába vezették, ott várakozott miniszterelnökére. Lloyd George kisvártatva berobogott, repkedő kabátszárnyakkal és kezeit dörzsölve. — Sir Henry — hallotta — milyen kínos, Orlandó újra itt van Rómából.

— Volt szerencsém magasztos arcához lenn a kapubejáróban, — felelte Henry Wilson. — Török-szakad Fiumét akarja, amit az unokabátyám sajnál tőlük.

— Nem azért, — mondta Lloyd George. — Benn éppen arról tárgyaltunk, hogy a görögök szállják meg Szmirnát és erről nem szabad Orlandónak tudnia, különben újra visszafordul.

— Hát nem akarják az olaszoknak megmondani, hogy a görögöknek akarják ajándékozni Szmirnát? — kérdezte Wilson. — Véleményem szerint szövetségesek közt nem szabadna ilyesminek előfordulnia.

— Ne most, ne most, — fejelte Lloyd (George, — örülnünk kell, ha a régi nézeteltéréseket sikerül áthidalnunk.

— Dehát akkor miért akarják új nézeteltérések csíráit elhinteni? Tudja, miniszterelnök úr, hogy a tengernagyi kar közölte: a görögök átszállítására nem áll megfelelő haderejük rendelkezésre?

— A görögök azt állítják, elég hajójuk van erre a célra. Azt az utasítást kapták tőlünk, hogy csapataikkal ne szálljanak partra.

— Pont a Balkán-népek tartják be az ilyen utasításokat! — gúnyolódott Wilson.

— Arról van szó, hogy Szmirna lakosságát védjék meg a törököktől, — mondta Lioyd George.

— De a Szmirnában élő európai kolónia és a konstantinánolyi brit királyi biztos óva intenek ettől a lépéstől; sőt a görögök ellen kérnek védelmet.

Lloyd George türelmetlenkedni kezdett. — Sir Henry, kérem, menjen a lakásomra, mi is odamegyünk majd, ha Orlandótól megszabadultunk. Hívja fel Venizelost, aki ott áll lesben a szállodájában. Sietnünk kell, sem a törököknek, sem az olaszoknak nem szabad neszét venniük, miről tárgyalunk.

— Gondolja meg ön is, — figyelmeztette a tábornok, — hogy igazán semmiért milyen nagy kellemetlenségei lesznek a törökökkel és a görögökkel. Azt hiszi jó lesz, hogy a görögöknek szinte hivatalos felhatalmazást adnak, csak azért, mert Wilson bosszút akar állni az olaszokon, amiért Orlandó olyan makacsul ragaszkodott Fiuméhez? Mialatt a boche-okkal tárgyalunk, szép kis háború zúdulhat a nyakunkba.

— Nem lesz háború, — mondta Lloyd George. — Ma szerda — hétfő előtt az olaszok nem tudnak meg semmit. Azt mondjuk majd a törököknek, hogy az olaszok nem szállnak partra, adják át csak nyugodtan Szmirna erődjeit a francia tengerészcsapatoknak.

— Ó — értem már — és aztán az olaszok csakugyan nem szállnak partra, hanem a görögök — finom kis terv! Olyan terv, hogy az ember nem tudja, unokafivérem vagy Venizolos eszelte-e ki. És azt hiszi, hogy az ilymódon rászedett törökök nem rendeznek majd vérfürdőt a keresztény lakosság közt?

— Amerikai csapatok szállják meg majd Konstantinápolyt, Arméniát és a Kaukázust.

— Gondolja ön! Tudja mit mondott nekem Bliss tábornok és Benson tengernagy: a kongresszus sose fogja megszavazni, hogy amerikai csapatok menjenek Arméniába és Konstantinápolyba. Ha Wilson Washingtonban ilyen előterjesztéssel áll elő, egyszerűen kihajítják a kongresszusról — mert ostobaságainak mértéke már betelt. — És ez a két katona pár hónappal ezelőtt még úgy bízott az elnökében, mint valami magasabb lényben. Az amerikaiak ma már szégyenkeznek

unokafivérem badarságai miatt! Nyilvános tárgyalások! Titkos szerződés kizárva, a tizennégy pont itt is, ott is — és közben ilyen összeesküvések! És mi is szégyellhetnénk magunkat egy kissé. Ma délután nyújtják át a szerződést — se Foch, sem én mind a mai napig nem láttuk ennek a szerződésnek egyetlen példányát sem — és erre kellett önöknek egy fél esztendő!

— Hát kérem, menjen mégis! — sürgette Lloyd George.

— Venizelos úrhoz. Nem bánom. De egy török vízhordó vagy szamárhajcsár rokonszenvesebb számomra, mint tíz görög miniszter.

— A német delegált urakat, — szólalt meg Henry ezredes éles katonahangja a terem bejárójánál.

A sivár, lélektelen szállodai pompában csillogó terem másik végén — széktologatás — a világ államainak hatvan kiküldöttje állt fel és hat németre bámult, kik a kíváncsi fejek-keretezte nagy kerti ablakon beözönlő fűillatú tavaszi világosság visszaverődő fényében léptek be a terembe. Brockdorff-Rantzau gróf, magas gallérja fölött sápadt arccal, egyenesen az asztal felé tartott, botjára támaszkodva, egyetlen mozdulatával sem tagadta meg az első testőrezred hajdani hadnagyát. Az öt úr követte, nehézkesen, szélesen, a vezérben bízva. Gróf Brockdorff-Rantzau kimérten meghajolt, némán viszonozták üdvözlését a szemközt ülők, a nagy konvent.

Újabb széktologatás fenn a nagy, két sorban körülült asztalnál. Wilson és Lloyd George között Clemenceau állt fel, ősz fej a két másik ősz fej között.

— Uraim, német delegált urak! Sem idő, sem alkalom nincs itt fölösleges szavakra. A nagy és kis államok meghatalmazottainak gyülekezetét látják maguk

előtt. Önök háborúra kényszerítettek bennünket!
Most gondoskodni fogunk majd, hogy újabb háború
ilyen formában ne keletkezhessék.

— Itt a leszámolás órája. Önök békét kértek tőlünk.
Hajlandók vagyunk a békére. Átnyújtjuk önöknek
a béke könyvét. Lesz ráérő idejük, hogy nyugodtan
átvizsgálhassák. Számítok rá, hogy önök ennél az
átvizsgálásnál a kultúrnemzetek között szokásos udvariasság
szellemét szem előtt fogják tartani. A második
versaillesi békét túl drágán vásároltuk meg ahhoz,
semhogy vállalhatnánk felelősségét, hogy ennek
a háborúnak a következményeit egyedül mi viseljük.
Hogy gondolatmenetemet a másik oldalról is önök elé
tárjam, szükségképpen hozzátehetem még, hogy ezt a
második versaillesi békét, melyről most tárgyalni fogunk,
az itt képviselt népek túl drágán vásárolták
meg, semhogy minden rendelkezésükre álló eszközzel
arra ne törekedjenek, hogy minden okozott kárért a
jogos kárpótlást megkapják.

— Nekem jutott a szerencse, hogy a meghatalmazott
urakkal közöljem a mindnyájunk által jóváhagyott
tárgyalási eljárást. Ha aztán valakinek észrevétele
lesz, természetesen megadjuk a szót.

Clemenceau befejezte, minden szem a németekre
irányult.

Brockdorff-Rantzau felemelte a kezét. — Szót
kérek.

Clemenceau állt még. — Nem, előbb ezt még le
kell fordítani. — Clemenceau izgatottan fordult hátra.
Hol vannak a tolmácsok?

A négyek tanácsa mögül most előléptek a tolmácsok,
hogy ezt a szidalmazást, fenyegetést, követelődzést
angolul is megismételjék.

Brockdorff-Rantzau gróf nem nézett fel, ujjai
nyugtalanul mozogtak az előtte fekvő papírok közt. Az
egyik iratot aztán véglegesen kiemelte.

Brockdorff-Rantzau gróf válaszol a győzteseknek

(Versailles, máj. 7)

- A nagy beszéd, — mondta a gróf Landsbergernek.

A négyek asztalától a békekonferencia titkára,
Dutasta, sietett át a termen a német külügyminiszter
felé. — Van szerencsém tisztelettel átnyújtani a
békefeltételeket.

A gróf könnyedén meghajolt és átvette a nagy,
vaskos, fehér kötetet és letette maga elé. Aztán remegő
köze szemüvegéért nyúlt, feltette, egy fekete kesztyűt
helyezett a béke fehér könyvére és mialatt két német
tolmács mögéje lépett, anélkül, hogy székéről felállt
volna, elkezdte:

— Uraim!
— Mindnyájunkat áthat az a magasztos feladat,
mely önökkel összehozott bennünket: hogy a világnak
tartós békét szerezzünk. Nem általatjuk magunkat vereségünk
mértéke, eszméletlenségünk okai felől.

A tolmácsok ismételték, Clemenceau, megfeledkezve
környezetéről, úgy ült ott az asztalnál mintha ő
egyedül idézte volna ide a németeket, keze a füle mögött,
előrehajolt, és nem értette a tolmács francia
kiejtését.

— Hangosabban! — kiáltotta türelmetlenül, —
egy szót sem értek!

A tolmácsok újra ismételték a gróf szavait, de a
Tigris izgalmában még mindig nem értette. — Jöjjenek
közelebb!

A tolmácsok most a németek asztala mellől a patkó alakú
nagyasztal elé álltak,

— Tudjuk, hogy a német fegyverek ereje megtört,
— kezdte a gróf, aki alig tudta fékezni Clemenceau
viselkedése miatt érzett izgalmát. — Ismerjük a felénk
csapó gyűlölet hatalmát és hallottuk a győzök szenvedélyes
követelését, hogy fizessünk, mert vesztettünk
és lakoljunk, mert bűnösök vagyunk.

A tolmácsok ismételték.

— Mit fog felelni rá? — kérdezte Lloyd George a Tigrist.

— Majd az orruk alá dörgölöm a szerződést: itt van, ezt kell aláírnotok! — felelte Clemenceau dühösen.

Wilson arca eltorzult a haragtól, hogy vele, a világ tanítójával, itt, a kis nemzetek szemeláttára, ellenkezni mertek.

Clemenceau hirtelen maga előtt látta. Itt a nagy francia forradalom konventje ülésezett. Vádlott a császár és a császár némi és ott lenn az az ember, aki szembeszáll a világ ítélőszékével, annak a gyűlölt arisztokratikus gondolatnak képviselője, melyet itt, a Franciaország által felszabadított nemzetek előtt ki akarnak végezni.

Bonar Law ökölbeszorította a kezét: mi mást lehetne a németektől várni, mint hogy szembeszállnak az egész világgal.

— Mért nem áll fel, ha beszél? — kérdezte House ezredes a mellette ülő Withe delegátust.

— Mert reszketnek a tagjai, — felelte Withe, — nem tud a lábára állni.

— Miért nem mondja, — kérdezte House ezredes,
— Elnök úr és tisztelt kiküldött urak! A háború kockajáték. Mi vesztettünk és készek vagyunk aláírni minden elfogadható feltételt.

Withe vállat vont és elhallgatta maga és az ezredes előtt a színigazat: hogy éppen House volt az, aki ebben a kockajátékban hamis kockákat tett barátjának, Wilsonnak, serlegébe.

Orlando helye üres; igazán vigasztaló tudat volna, hogy Orlando nem akart jelen lenni, mikor Olaszország régi barátja felett ülnek törvényt.

Minden arcon gyűlölet látszott, csak a császári Japán képviselői pillantottak le egykedvűen a grófra, aki várta, hogy a tolmácsok befejezzék.

— Szólni kéne, hogy álljon fel, — suttogta Wilson a Tigrisnek, de a gróf már tovább olvasott:

— Azt követelik tőlünk, ismerjük be, hogy egyedül mi vagyunk bűnösök a háborúban; ilyen beismerés nem hagyhatja el ajkamat, mert hazugság volna. Távol áll tőlünk, hogy Németországról elhárítsunk minden felelősséget, mely erre a világháborúra vezetett. Az egykori német kormány magatartása a hágai békekonferenciákon, tárgyalásai és mulasztásai a tizenkét tragikus júliusi napon talán hozzájárultak a bajhoz, de nyomatékosan kétségbe vonjuk, hogy Németországot, melynek népe azt hitte, hogy védekező háborút folytatunk, egyedül lehetne megterhelni a bűnnel.

— Egyikünk se akarja azt állítani, hogy a baj csak abban a titokzatos pillanatban kezdődött, mikor Ausztria trónörököse gyilkos kezek áldozatául esett. Az utolsó ötven esztendőben valamennyi európai államban lábrakapott imperializmus krónikusan mérgezte meg a nemzetközi helyzetet. A megtorlás és a terjeszkedés politikája és a népek önrendelkezési jogának semmibevétele hozta Európára azt a betegséget, mely a világháborúban hágott tetőpontjára. Az orosz mozgósítás megfosztotta az államférfiakat a baj orvoslásának a lehetőségétől és a hadvezetők kezére játszotta a döntést.

A tolmácsok lefordították, a patkóalakú asztalok körül ülő férfiak ajkukba haraptak, a homlokukat törölgették, ellenségesen bámultak erre a gőgös arisztokratára, aki az igazság hangját merészelte hallatni. Balfour, aki maga is nemes ember volt, szégyenkezett, hogy ilyet kell hallania és kezével elfedte az arcát. A halálraítéltnek megadták az utolsó szó jogát, de nem akarták hallani, mit mond.

— Valamennyi velünk ellenséges ország közvéleménye visszhangzik azoktól a gaztettektől, melyeket

Németország a háború folyamán elkövetett, — folytatta a gróf. — Ezen a ponton is készségesen beismerjük az általunk elkövetett igazságtalanságokat. Nem azért jöttünk ide, hogy kisebbítsük azoknak az embereknek a felelősségét, akik a háborút politikailag és katonailag vezették, és hogy az elkövetett, minden népjoggal ellenkező gonosztetteket letagadjuk. Ismételjük azt a nyilatkozatunkat, mely a háború kitörésekor a német parlamentben is elhangzott: Belgiummal igazságtalanság történt és ezt jóvá akarjuk tenni.

A tolmácsok lefordították; sok arcon gúnyos mosoly suhant át, mert senki sem akarta elhinni azok közül, akik itt törvényt ültek, hogy olyan társaságban, mely nem ismerte a politikai igazmondás fogalmát, a németeket igazmondó hajlamuk keverte hazug hírébe. Velük született szenvedélyük, hogy az élet minden kérdéséhez értelemmel közeledjenek és gondolkozással boncolják szét, fosztotta meg a németeket attól a közvetlenségtől, mely más népeket hozzásegített, hogy létkérdéseiket ne a hazugság és az igazság, hanem a haszon és a kár szempontjából ítéljék meg. És éppen azért olyan feltűnő ennél a népnél minden olyan cselekedet, mely ezt a magaszabta törvényt áthágja, hogy az egész világ ujjal mutathat rá,

— De a hadvezetés módjában sem egyedül Németország hibázott. Minden európai nemzet ismer olyan tetteket és személyeket, melyekre a jobb hazafiak nem szívesen emlékeznek. Szemrehányásokra nem akarok szemrehányásokkal felelni, de ha éppen tőlünk követelnek bűnbánatot, ne feledkezzenek meg a fegyverszünetről sem. Hat hétig tartott, míg fegyverszünetet kaptunk, hat hónapig, míg megtudhattuk a békefeltételeiket. Nem mintha a háborúban elkövetett gaztettek megbocsájthatók volnának, de a küzdelem hevében, a nemzeti létért való szorongásban, szenvedélyben fogannak,

mely a népek lelkiismeretét eltompítja. A nem harcolók százezreit, akik november 11-e óta a blokádba pusztultak bele, hideg megfontoltsággal gyilkolták meg ellenfeleink, miután már kivívták a győzelmet. Erre gondoljanak, ha felelősségről beszélnek.

Wilson arca eltorzult, idegei meg-megrándultak, keze nyugtalanul bolyong az asztal fölött. A Tigris hátrahanyatlott székében, hunyt szemmel hallgatja a tolmácsot, élvezi ennek a szemközt ülő védtelen embernek a lázongását. Lloyd George szégyenkezik, legszívesebben felugrana és elszaladna, De ott lenn a csehek és a lengyelek ugrásra készen várnak, nem szólítják-e, hogy a védtelenre uszítsák őket.

— A háborúban résztvett valamennyi nemzet felelősségének mértékét csak pártatlan vizsgálat állapíthatja meg, egy semleges bizottság, mely előtt a tragédia valamennyi főszereplője szóhoz juthat, mely valamennyi levéltárat átkutatja. Követeltük ezt a vizsgálatot és ezt a követelésünket most megismételjük. Mi nem vagyunk védtelenek ezen a konferencián, ahol egyedül, szövetségesek nélkül állunk szemben nagyszámú ellenfeleinkkel. Önök maguk küldtek a segítségünkre egy szövetségest: az igazságot, melyet az önök békeszerződésének alapelvei biztosítanak a számunkra A szövetséges és csatlakozott hatalmak az 1918 október 5-ike és november 5-ike közé eső időben lemondtak az erőszak békéjéről és az igazság békéjét írták a zászlójukra. 1918 október 5-én a német kormány az Amerikai Egyesült Államok elnökének kiáltványát békealapul ajánlotta, november 5-én Lansing államtitkártól azt a feleletet kaptuk, hogy a Szövetséges és csatlakozott hatalmak ezt az alapot két pont kivételével elfogadják. Wilson, elnök alapelvei tehát mindkét hadviselő fél, az önök számára és a mi számunkra, valamint régebbi szövetségeseink számára, kötelező érvényűek.

Mialatt a tolmácsok lefordítják, minden szem mégegyszer
és utoljára Wilson elnökre tapad — csak Lansing
államtitkár fordul el, aki cseppet se bánja, hogy
Wilsont így megszégyenítik valamennyi nép szemeláttára.
De Lansing tudja, hogy ez a tébolyult ezért a bátor
beszédért Németországon akarja majd megbosszulni
magát, csakúgy, mint ahogy Olaszország iránti
kicsinyes bosszújának is szabad utat engedett.

— Az egyes alaptételek, — folytatta Brockdorff-
Rantzau grót, — súlyos nemzeti és gazdasági áldozatokat
követelnek tőlünk, De ez a szerződés a népek szent
jogait védelmébe veszi. Mögötte áll a világ lelkiismerete;
egyetlen nemzet se sértheti meg büntetlenül,
De mivel ennek. a bátor nemes embernek a hangja .
és a tolmácsok hangjai nem hatolnak el a világ süket
lelkiismeretéig, álljunk valamennyien e férfiú mögé,
valamennyien, akik ellen szószegést követtek el,
valamennyien, kiket rászedtek és félrevezettek, valamennyien,
kiket házukból és udvarukból, hazájukból és
szülőföldjükről elkergettek és kifosztottak, Nemcsak a
háború halottait szólítjuk, hogy tiszta szívük hítet
tegyen, nemcsak őket kérjük, hogy ebben az órában,
mely nekünk, akik életben maradtunk, egyedül túl
nehéz, maradjanak velünk, legyenek a közelünkben,
magunkhoz kérjük a csehországi és karinthiai halottakat
is, a régi rendi országoknak: Kurlandnak és
Lívlandnak legyilkolt német lovagi rendjét, a német
hansa-városoknak: Rigának és Dorpatnak meggyötört
polgárait, Nyugatporoszország és Felsőszilézia
szerencsétleneit, valamennyiüket, akik hittek a népeknek
igért igazságban és elestek azért a nagy birodalomért,
melyhez mindnyájan tartozunk, mikor a világ már letette
a fegyvert. De az élőket is kérjük, hogy álljanak
mellénk, elszakított tiroli testvéreiket; a
felsőszilézíaiakat, Eupen és Malmedy lakosait,
a Délstájerországiakat, sőt benneteket is

Elszász-Lotharingiaiak, akik
olyan könnyen mentetek el tőlünk, benneteket is. Az
elszásziakat Istenre kérjük, hogy Kolmarban jól vigyázzanak
Grünewaid hatalmas oltárképére, hiszen
egyedül ezzel is örökre elválaszthatatlanok tőlünk,
bárhogy vonják is meg a határokat. Hát ezúttal nem
akarnak-e a svájciak is a mi oldalunkra állni, ha látni
fogják, hogy itt már nem csak a birodalomról és a
formáról van szó, hanem mindazok becsületéről, akik
ezt a mi nyelvünket beszélik? Ti, ausztriai németek,
kiknek áldozataira senki se gondol, akik most, hogy
országotokat szertezúzták, vissza akartok térni a régi
birodalomba, maradjatok velünk és osszátok meg velünk
sorsunkat, mely a tiétek is. És tengerentúli németek,
az elrabolt gyarmatokon, a világ négy táján,
benneteket is kérünk, legyetek velünk. És ti, elfelejtett
és elhagyott őrszemek künn a lengyelek és oroszok
között, halljátok hívó szavunkat, mert tudjátok miért
küzdünk itt, mert ti sem tudtok birodalom nélkül élni
és ha a birodalom olykor meg is feledkezett rólatok,
ti nem feledkeztetek meg róla, csodásabb álmokat
szőttetek a távolból, mint amilyen a valóság volt. S ha
mindnyájan hibáztunk is, nem számít, ez az ítélet eltörli
valamennyi vétkünket. És valamennyien, kik velünk
harcoltatok és kik közül nem egy ellenségünkké
vált, szívünk egy része még mindig hozzátok tartozik.
mert jóban-rosszban veletek éltünk, dómjaitokat
és városaitokat mi építettük, szeretjük földeteket és
nem engedünk abból, ami őseink munkája volt. És veletek
együtt érzünk, kik velünk együtt kerültetek a
győzők diadalszekere alá, magyarok, törökök és
bolgárok.

A gróf tovább beszélt. — Ezen az alapon készek
vagyunk az önök által előterjesztett békefeltételeket
azzal a becsületes szándékkal vizsgálat alá venni,

hogy ami elpusztult, önökkel együtt, közös erővel,
újra felépítsük, az elkövetett igazságtalanságokat, elsősorban
Belgiumra gondolok, jóvátegyük és az emberiségnek
új politikai és szociális haladás céljait mutassuk meg.
Közben feladatunknak tekintjük azt is, hogy
a háborúban résztvett népek elpusztított emberi erejét,
élet, egészség és szabadság nemzetközi védelme alá
helyezve, a dolgozó osztályokat újra talpra állítsuk.

— Legközelebbi célunk, hogy Belgium és Észak Franciaország
általunk megszállva tartott, háború-elpusztította
területeit újraépítsük. Ennek a kötelezettségét
ezennel ünnepélyesen magunkra vállaljuk és szilárd
elhatározásunk, hogy ígéretünket be is tartjuk, abban
a mértékben, ahogy azt jogosan elvárják tőlünk. Ebben
azonban rá vagyunk utalva eddigi ellenségeink közreműködésére.
Nem tudjuk ezt a munkát a győztesek
technikai és anyagi segítsége nélkül elvégezni. Ezt az
újraépítést a lehető legkisebb költséggel kell elvégezni,
az elszegényedett Európának korlátolt a teljesítőképessége.
Az építőmunkát illetőleg szakszerűen meg
kell egyeznünk a legjobb módszerben. A legrosszabb
módszer az volna, ha ezt a munkát továbbra is német
hadifoglyokkal végeztetnék el. Ez a munkaerő kétségtelenül
olcsó. De a világ, úgy lehet, drágán fizetné meg,
ha a német népet gyűlölet és elkeseredés szállná meg,
hogy fogoly véreinek, apáinak és gyermekeinek, még
az előzetes békekötés után is tovább kéne az eddigi
jobbágymunkában senyvedniük. Ennek a túlontúl sokáig
elhúzott kérdésnek azonnali megoldása nélkül
nem juthatunk tartós békéhez.

— Az önök szakértőinek és a mieinknek közös
feladata lesz, hogy megvizsgálják, miképpen tehet eleget
a német nép vállalt jóvátételi kötelezettségeinek
anélkül, hogy a súlyos teher alatt össze ne rogyjon. Az
esetleges összeomlás megfosztaná az igényjogosultakat

követeléseiktől és az egész európai gazdasági élet
gyógyíthatatlan zavarát vonná maga után. A győzőknek
és a legyőzötteknek egyaránt azon kel lenniük,
hogy ezt a fenyegető veszélyt és beláthatatlan
következményeit elkerüljék. Egy eszköz van csak a
megfékezésére: a nyílt hitvallás, a népek gazdasági és
szociális szolidaritását magába ölelő szabad és széleskörű
népszövetség mellett.

Ezekkel a gonosztevőkkel együtt dolgozni! - gondolja
magában Clemenceau, velük együtt építeni! Ezekkel
a hazudozókkal, a képmutatókkal, ezekkel a még
mindig büszkeségtől pöffedt arisztokratákkal!

— Uraim! — a gróf pillantása Wilson szemét kereste,
de az elnök lesütötte szemét. — A magasztos
gondolat, mely a világtörténelem legszörnyűbb katasztrófájából
az emberiség fejlődését mérföldes léptekkel
viszi előre a Népszövetség által, ez a magasztos
gondolat ki van mondva és meg is fog valósulni; csak
ha minden jószándékú nemzet előtt felnyílik a Népszövetség
kapuja, csak akkor nem áldozták fel hiába
életüket ennek a háborúnak a halottai.

— A német nép bensejében kibékült nehéz sorsával,
ha a béke alapfeltételeit a fentiek értelmében
szabják meg. Olyan béke, mely az igazság nevében
nem áll helyt a világ előtt, mindig új ellenállást váltana
ki maga ellen. Senkinek se volna módja, hogy jó
lelkiismerettel aláírja, mert nem tudná vállalni a teljesítését.
Már pedig az aláírás a teljesítés vállalásának
biztosítéka.

— A nekünk átnyújtott iratot jóakarattal és annak
a reményében fogjuk átvizsgálni, hogy összejövetelünknek
ezt az eredményét valamennyien aláírhatjuk.

A vádlott vádbeszéde ezzel véget ért. Brockdorff-
Rantzau gróf felállt és vele együtt állt fel a hatvan bíró is.

Mi a véleménye Henry Wilsonnak Wodrow Wilsonról

(Párizs, jún. 9)

Aztán a németek a sok bámész, ajtóhasadékokon bekukucskáló tiszt és titkár előtt, a termen és a hosszú folyosón át kiléptek a napsütötte tavaszi kertbe. Balfour némán pillantott a németek után: íme, ezek egy császári birodalomról álmodtak valahol a felhők közt és ezért állították őket huszonhét állam ítélőszéke elé. Sárgák és feketék jelenlétében döntötték egymást a fehérek ebbe a szégyenbe. De ha ez a tarka népnyüzsgés egyszer a rajtuk uralkodó angolokat állítja ilyen törvény elé? Ha egyszer majd a föld történelemkönyvében Anglia fejezetét fogják fellapozni az egész világ szemeláttára? Balfour végigsimított homlokán, mintha így akarná gonosz gondolatát elhessegetni, melynek jeges lehelete az arcába csapott.

Június elején Lloyd George vacsorára hívta meg Henry Wilson tábornokot.

— Nem hiszem, — mondta Sir Henry, — hogy a németek aláírják. Ellentervezetük, amely a tizennégy pontra támaszkodik, jobb és egységesebb, mint a mi szép vastag könyvünk, melyen ön és tisztelt kollégái olyan sokáig mesterkedtek. Különben is — a kis gróf — nem ellenszenves, igazán nem ellenszenves. A Trianon-hotelben elmondott beszédét is nagyszerűnek tartom. Kínos volt, mi? Különösen tisztelt unokafivérem számára.

— A Tigris egyetlen pontban sem akar engedni — még a németeknek a foglyok visszatartása és csakugyan brutális bánásmódja miatt tett panaszára se válaszol. Megkérdeztem, mennyei- vagy pokoli békét akar-e — az ördögök számára pokoli békét, felelte. Azt tanácsoltam a Tigrisnek, hogy a Rajna-vidék megszállásának tizenöt esztendei tartamát rövidítsük meg, de erre azt válaszolta: Tizennégy év és háromszázhatvannégy napban sem egyezem ki.

Wilson a homlokát ráncolta. — Ha már kedves gonosz Tigris nyugaton nem tágít, legalább keleten kellene a németeket egy kis levegőhöz juttatni.

— Én is emellett voltam, népszavazást tanácsoltam Danzigban és Felsőszilézíában, — felelte Lloyd George buzgón, — de erre Wilson semmiképp se volt kapható, szenvedélyesen tiltakozott ellene, mert tudja, hogy ez a szavazás a lengyelek kárára ütne ki. És odaát, Amerikában kétmillió lengyel választója van.

— Finom unokafivér, — mondta Wilson tábornok — és különben — ne vegye rossz néven — nem a legszebb hivatás politikával foglalkozni — és pláne ilyennel.

Lloyd George zavartan nevetett és nem válaszolt.

— Ha Clemenceau nyugaton, Wilson meg keleten nem enged a huszonegyből, nem marad más választásunk, menetelhetünk rogyásig, — mondta Wilson tábornok.

— Unokafivére ezt sem akarja, — felelte Lloyd

George. — Pár nappal ezelőtt nálam járt a két búr, Smuts és Botha és bejelentették: Délafrika nem írja alá, ha a németek által kért módosításokat el nem fogadjuk.

— Én is azt hiszem, — mondta Wilson, — hogy ha a németek nem engednek és rámutatnak valamennyi badarságra, mely a szerződésben foglaltatik, diplomáciailag győzni fognak.

— Igen — Smuts és Botha azt mondták továbbá, a világ másképp gondolkozik, mint Párizs és nem fogja eltűrni, hogy a szerződés aláírását asszonyok és gyermekek éheztetéséről kikényszerítsék.

— Látja, miniszterelnök úr, Így fest a világ, ha egy professzor a Jóistent játssza, egy ilyen öregfiú, aki fiatal feleségének akar imponálni efféle bohócmutatványokkal. Még diákkoromból legyőzhetetlen ellenszenvet

érzek e magoló ellen, ha hátrakulcsolja a kezét,
mindég azt figyelem: hová dugta el a nádpálcáját.
Körkérdések, leszavazás — csupa ostobaság, melyekre
fütyül az unokafivérem, ha rosszkedvű.

Lloyd George elgondolkozott, ő is érezte, milyen
hálóba bonyolódott bele. — Csakugyan, mióta a világ
világ, ilyen bátran nem hazudott még senki, —
mondta kis szünet után,

— Higgye el, — mondta Wilson, — ha mi, katonák
csináltuk volna a békét, talán keményebb, de becsületesebb
lett volna. Mindég az a rossz érzésem, piszkos
a kezem, nem lett volna szabad odaadnom magam
ehhez.

— Mégis megpróbálom, hogy a sziléziai népszavazást
keresztül erőszakoljuk, — mondta Lloyd George.
— De tudja, mivel foglalkoznak most? Hogy Ausztriának
ne Németausztria, hanem Újausztria legyen a neve
— és ebben az ügyben még meg kell kérdezni a csehek
és a jugoszlávok véleményét is — továbbá — mindig
újra az olaszok — de hagyjuk ezt. Még csak azt akartam
kérdezni, Sir Henry, a tábornagyi vagy a pair-i
méltóság felelne meg inkább önnek?

— Sem az egyikre, sem a másikra nem vágyom
túlságosan. De ha már választanom kell — a tábornagyi
címnek hasonlíthatatlanul jobban örülnék.

— Tehát tábornagy.

— Ha tehát tábornagy, — mondta Wilson, — hallgassa
meg egy tábornagy tanácsát. Gonosz ügy ez a
Szmirna. A görögök bevonulnak és vérfürdőt rendeznek.
Ezért mi vagyunk felelősek. Egész Törökország
széltében-hosszában szétszórt derék tisztjeinkre is gondolok,
kik most a törököket lefegyverzik. Törökország
Angliától hagyja magát lefegyverezni, de a megvetett
görögök támadását nem tűri el. Mi, és talán a görögök
is még csodát láthatunk ott! A törökök a legjobb

katonák. Gondolja, hogy hajdanában mosogatórongyokkal alapíthatták meg a világbirodalmukat? Ebben a kérdésben valamennyien tévesen gondolkoznak. Összetévesztik az államot a néppel. Az állam olyan forma, melyet szét lehet verni. Egészen ostoba népek, például a németek még segítenek is ebben. De a nép aztán új államot alapít fel magának. Általában ez a lefegyverzés! Gyakran arra gondolok: veszélyes dolog. Majd meglátjuk mi lesz, ha Magyarországot lefegyverezték. Ilyen görögök ma tucatjával akadnak Európában.

Lloyd George nevetett. — Hát ha rossz is ez a béke, mi mégis csak a békéről gondoskodunk, míg a katonák hadvezetésből élnek.

— Egyesek bele is halnak ebbe a hivatásba, — mondta Sir Henry. — csak nem akarja azt állítani, hogy ez a csekély huszonegy háború, mely ezidőszerint folyamatban van, katonák műve. Ezek a háborúk a frakkosok műhelyéből kerültek ki. Különben is az a véleményem, hogyha Foch az osztrákoknak 15.000 katonát, a cseheknek, jugoszlávoknak és románoknak pedig óriási hadsereget engedélyez, az efféle kis hadjáratok napirenden lesznek.

— Franciaország az ördöggel is szövetkezik, ha az ördög hajlandó Franciaországgal szövetkezni, — mondta Lloyd George.

— Egy-két csodát megérünk még, — felelte Wilson, — ha továbbra is ezekre a kis államokra támaszkodunk. Hiszen látja, hogy Románia éppen arra készülődik, hogy Magyarország kis maradványait is lenyelje. Látja, mennyit akadékoskodnak a jugoszlávok, hogy az egész tengerpartot megkapják — egyáltalában nem helyeslem, hogy unokafivérem ennyire az olaszok ellen foglal állást.

— Ez is végső fokon a szavazatok miatt van, — mondta Lloyd George. — Az Amerikába kivándorolt nagyszámú olasz nem gyakorolja szavazati jogát mert valamennyien visszatérnek hazájukba. Az ön unokafivérének tehát semmi érdekeltsége nincs az olasz szavazatokat illetőleg, túl kevesen vannak, míg a jugoszláv és lengyel választók száma tekintélyes.

— Apropó, a választók, — nevetett a tábornok, kedves miniszterelnök úr, ön adósa még a derék londoniaknak Vilmos császár akasztásával.

A béke aláírása (Versailles, 1919. jún. 25) a szarajevói gyilkosság évfordulóján

Egyrészt és másrészt – elfogadható és elfogadhatatlan,
elviselhetetlen és keresztül nem vihető – száradjon
el az a kéz, amely aláírja, puhakalapos férfiak,
szociáldemokrata miniszterek esernyővel a kezükben
mennek végig a fronton, gonosz és kaján pillantású
szemek merednek rájuk az acélsisakok alól, az egyik
oldalon szavak, végtelenül sok szó a felháborodás fráziskincséből,
a másik oldalon néma, kétségbeesett hallgatás
– és közbe-közbe kézigránátok és fegyverdörrenés.
Ez már nem Potsdam, Weimar szelleme – elviselhetetlen
okosság, meghajlások a semmibe, a külföld
felé: senki se látja ott és ha látják, megvetően nevetnek.
És újra meg újra és mindenütt Matthias Erzberger,
aki éjt nappallá téve, megtízszerezi magát, mindenütt
ott van, becsületesen segíteni akar, ez a fürge
kis ember, akit az ördög belesodort a nagy politikába,
aki világfinak érzi magát, pedig csak kereskedelmi
utazó: üzleti köre a külföldi tisztek, az új demokratikus
Németország képviselője – nem, mindez nem is
csúnya, sokkal rosszabb, ízléstelen, és jobb, ha elfelejtjük.

A törzsasztaloknál most egyesek felvetik a fejüket,
kik negyvennyolc éve élnek tragikus száműzetésben,
most mindazok, akik öklüket a zsebükben hordták,
hírtelen felkerültek, – és mindaz, ami fenn volt,
tovatűnt, elsöpörték. Altisztek, akik derekasan és megbízhatóan

látták el a maguk posztját, most ezredek és hadosztályok élére kerültek, de ez a nép mely nem ismerte az igazi forradalmat, egyetlen uralkodót se nyakazott le, vagy ölt volna meg eddig, pedig éppen elég rossz uralkodója volt — ez az örökké töprengő és elmélkedő nép most a vétkest keresi és százszor is önmagát vádolja. Egymás ellen támadnak, egymásra lövöldöznek, vezért akarnak maguk fölé és senki sem akad, aki a vezetésnek ezt a formáját tudná; az öreguraknak a fejére ütöttek, nem tudnak magukra találni, nem tudnak toborozni és szónokolni, hogy összegyűjtsék a legénységet. Ez a monarchia nélküli monarchikus nép teljesen elvesztette a fejét. Hiányzik neki, ami évszázadok során át megvolt — a hatalom jelképe.

A többi nép nem érti ezt; az angolok, akik földig hajoltak királyuk előtt — és ha egyszer megtették, örök érvényű — az angolok nem értik meg — a franciák számára pedig egyenesen borzalom az effajta gondolkodás.

Churchill Párizsban azon fáradozott, hogy Lloyd George-ot meggyőzze: Németországra a gladstoni alapelvek szerint a háborúból is, meg a békéből is sokféle előny származik. Nem érte-e el a brit liberális politika is a Viktoriánus-idők fő célkitűzéseit? A német nép a vereségnek köszönheti, hogy hatékony felügyeletet gyakorolhat a saját ügyeiben. Az imperialista rendszert elsöpörte egy általános választójogon nyugvó rendszer, melynek a német kormány valóban felelősséggel tartozik, kárpótolhatná a huszonkét király és herceg elvesztését. A britek az általános védkötelezettség eltörlésében inkább a sors kegyét, mint csúfságot látnak és ilymódon a fegyverkezések korlátozása szerencse Németország számára, a példát a többi nép is követhetné. Igen ám, de Angliát köröskörül tenger határolja, Németországot viszont ellenséges népek

gyűrűje veszi körül, felelhette volna Lloyd George, de ilyenfajta gondolatai nem támadnak sósvizi embernek — és ezért fest így a szerencse, ha egyik népről a másikra viszik át. Ami pedig a gyarmatok elvesztését illeti, hát bizony Németország kissé későn jelent meg a gyarmatok piacán — gyarmatokra igazán nincs szüksége, mert a gyarmatok nagy flotta építésére csábítják az országokat — és nagy flottája természetesen csak...

Efféle beszédek szállnak porként a levegőben, Németországban is hallani hasonlót — és ez a minden jelszóra hallgató nép ebben is hisz és helyesnek találja. Egy ponton azonban mégis ellenáll Németország — becsületbeli dolog ez: nem akarja hadvezéreit önként kiszolgáltatni az ellenségnek,

Semmiben se hinni és mindent elpusztítani, ezt akarják a függetlenek és a spartakisták és ezek az emberek nem a legrosszabb németek, ők érzik legkegyetlenebbül az elviselhetetlen helyzetet, ők is vezetésre vágynak, de az ő zászlójuknak más a színe és nincs vezér, aki összefogná őket. Elképzelhetetlen, mi történt volna, ha Németország Oroszország mellé áll a forradalomban és ellenállást tanúsít a nyugati államokkal szemben. Nem, nem lehet egy néptől mást kívánni, mint ami a természete. Németország mindig kiegyezett, mindig közvetített, most se tehet egyebet, helyzetének és vérének ezt az ellentmondását önmagával kell elintéznie. Fájdalmait, gyötrelmeit az egész világért szenvedte el, keblében ellentétes érzések harcolnak egymással és senki sem érti, hogy csak a rá kimért sorsot viseli el. Szakítsátok ketté ezt az országot: a régi és az új nyugat és kelet között olyan szakadék támad, mely be az egész világ belezuhanhat. Így él ez az ezer sebből vérző ország és megnyúzva és megbilincselve, fel-felnyögve és összeszorított fogakkal, még mindig összetartja a világot.

És újra Erzberger! És újra a barátai és újra kijelentik, hogy Németország alá fogja írni és újra a Weimarban kémszolgálatot teljesítő francia professzornak felelőtlen válasza, hogy ilymódon enyhítések érhetők el. De hagyjuk ezt! Oly szégyenletes dolgok ezek, jobb nem beszélni róluk.

Különös, apró figurák játsszák a nagyságnak és az áldozatkészségnek ezt a komédiáját, ágyúdörgés és kölcsönös gyűlölet kíséretében.

Az ingadozó hangulatnak és tanácstalanságnak erre az idejére esik a német delegáció visszatérése Párizsból. Egyetlen kis villanykörte homályos fényében állt a gróf és kísérelte a weimari pályaudvaron.

— Mire várunk még?

— Kegyelmes uram, nem mehetünk be a városba, lövöldöznek.

— Ez nem akadály. Mikor elutaztunk Versaillesből, akkor is kővel dobáltak meg minket.

— Hamarosan rendet teremtenek majd, lázadó katonák akartak betörni a nagyhercegi kastélyba, hogy a minisztereket kiráncigálják ágyukból és felakasszák.

— Jog és igazság szerint be kellett volna várniuk, amíg visszaérkezem, — mondta Brockdorff-Rantzau és kínos mosoly suhant át megöregedett és elcsigázott arcán.

— A sofőrök a kastélyudvaron éppen autóikat hozták rendbe, hogy a pályaudvarra induljanak. És még idejekorán sikerült lezárniok a kapukat. Most a katonák az ablakokra lövöldöznek, melyek mögött a minisztereket sejtik,

— Elég ember áll majd mögöttem?

A gróf fogadására kijött urak hallgattak,

— Mert mi nem írhatjuk alá, — mondta a gróf, — halálos ítéletünket írnánk alá. És ha majd nem tartjuk be a szerződést, hazugokként és csalókként állunk az

egész világ előtt. Nem ítélhetjük saját magunkat
örökös kényszermunkára.

Senki se felelt. Pártok neveit emlegették és várható
állásfoglalásukat. A grófot a hideg rázta. Keleten
már szürkült. Beszálltak az autókba és átrobogtak a
szorongató hallgatásba merült városon.

A gróf a következő órákban a weimari nagyhercegi
kastélyban olyan szavakat hallott, melyeket nem értett.

Erzberger kikelt. — Nem követünk el hazugságot,
ha az erőszak kényszerít bennünket a béke aláírására.
Csak nyíltan ki kell mondani, hogy az erőszaknak engedelmeskedünk
csupán. Ha megbilincselt kézzel állok
és valaki revolvert szegez a mellemnek azt követelve,
hogy írjak alá egy darab papírost és kötelezzem
magam, hogy negyvennyolc órán belül felmászom a
Holdba, minden gondolkozó ember — hogy életét megmentse,
— aláírja azt, de nyíltan megmondja, hogy
ennek a követelésnek nem tud eleget tenni. Így vagyunk
a békeszerződéssel is. A régebbi "Elfogadhatatlan"
sem áll akadályként az útba, néhány változtatást
elértünk, az "elfogadhatatlan" úgyis csak taktikai
megfontolásokból eredt. Az elfogadhatatlant csak
azért mondtuk ki, mert a végső döntés még nem történt
meg.

A gróf mindezt nem értette, a veszélynek ebben az
órájában szívből utálta az efféle "gondolkozó" embereket.
Aztán a német népet hallotta emlegetni — Németországot
— és már e szavak, ez ezerszer elkoptatott
hangok hallatára iszonyat fogta el. Heves utálatot érzett.
Mindennek olyan sör-, rezesbanda-, kerti ünnepély szaga
volt, melynek lampionjai már a sárban és szétrongyolt
zászlói a földön hevertek. Hiszen a Rantzauk
Schleswig-Holsteinből származtak, vér szerint
dánok és németek voltak és sok király alatt szolgáltak
Versaillesben egy francia újságíró megkérdezte:

— Kegyelmes uram, látta itt a marsallok galériájában Franciaország marsalljának, Josias Rantzaunak, képét? Kegyelmes uram bizonyára ismeri a legendát, mely szerint XIV. Lajos ennek a francia marsallnak a természetes fia? —

— Családunkban két évszázad óta szájról-szájra adták a legendát, — felelte a gróf. — Ha a legenda igaz, megnyugtató a számomra, hogy a Rantzauk nem házasságon kívül született Bourbonok, hanem a Bourbonok a Rantzauk fattyúi.

Most hát Németországot szolgálta egy Rantzau és úgy akarta szolgálni, ahogy vére diktálta, meggyőződéssel, személyének teljes latbavetésével. Az, amiről a többiek beszéltek és kiáltoztak, közömbös, sőt visszataszító volt a számára, mert ilyen dolgokról nem illik beszélni — legalább is nem ilyen könnyedén, ilyen folyékonyan és hangosan. Mind e zűrzavaron át a formát látta — és mindig újra csak a formát. Ezek az emberek megmámorosodtak önnön-szavuk lőréjétől és, ha meggondoljuk, szinte tisztességtelen mindig így ordítozni és ágálni. Ha az ember nem tud felmászni a Holdba, ne írja alá — mert az élet nem olyan nagy dolog — és aki nem enged: vagy győz vagy belepusztul. Még mindig meg lehetne nyerni a játszmát — azok odaát nem biztosak a dolgukban, túl előre merészkedtek, letették nemes álarcukat és látni engedték mohó torzképüket. A nagy forradalom ítélőszéke előtt állt, tisztán és becsületesen, egy nagymúltú állam képviselőjeként és visszautasította a szánalmas ítéletet. És ezek az emberek itt Weimarban, ezek a megvadult kispolgárok és kereskedelmi utazók rossznéven vették tőle, hogy e kísértetek gyűlése előtt nem hajolt meg és nem vinnyogott.

Nem, nem fogja aláírni, egy ideig nézi még ezt az idióta számlálósdit: ennyi szavazat itt és ennyi szavazat

ott — no igen, ők is szeretik Németországot, ők is
a legjobbat akarják, de mégis milyen szánalmas szeretet
ez! Miért nem érte golyó vagy kő útközben Versaillesből
hazafelé? Erzberger is szereti Németországot,
erről beszél a francia Hesnardnak és az Berlinbe telefonál
Haguenin professzornak, aki viszont megtáviratozza
Párizsba: — Németország aláírja majd, ne engedjetek.

Június 23-án Scapa Flow komoly, kopár sziklaöblén
friss szellő-hajtotta vitorlás siklott tova, melynek
tavaszi szállítmánya egy sereg fehérruhás éneklő gyerek
volt; mikor a vitorlás az ott veszteglő német
flotta sötét sora előtt haladt el, egyszeriben elhalt az
énekszó; a gyerekek összeszaladtak, a tanítók és a szülők
esernyőkkel és botokkal mutattak a szürke óriásokra.
— Véssétek mélyen a szívetekbe ezt a látványt, —
mondják a nagyok a kicsinyeknek, — ez a császár
hajóhada, az egész német flotta, melyet Anglia elfogott
és most őrizet alatt tart. Sose felejtsétek el, jegyezzétek
meg mindörökre! — Egy pár gyerek énekelni próbált,
de csakhamar elhallgattak, álltak és bámulták a
szürke hajók végtelen sorát, ahogy egyre távolodtak
Scapa kikötőjétől, hol torpedóflottilla torpedóflottilla
mellett vesztegelt. Szent borzalommal töltötte el a kicsinyeket
és a nagyokat egyaránt Anglia hatalmának
és nagyságának ez a látványa. Ott, a tornyok magasranyúló
csöveire felmászhattak volna a gyerekek, mert
a hajókról leszerelték az ágyúkat, a szörnyetegnek
kitördelték a fogait. Odaát a fedélzeten, hajó hajó mellett,
semmi se mozdult, csak a hajóhídon állt egy-egy
jeladó altiszt. Könnyű nyugati szellőtől hajtva igyekezett
néhány naszád a nyílt tenger felé, mely fölött
messzirenyúló füstfelhő lebegett. — Az első brit sorhajóraj
Freemantle altengernagy vezénylete alatt hadgyakorlatra

futott ki, egyébként őrszolgálatot teljesít
a német flotta mellett, — magyarázták a vitorlás matrózai
a gyermekeknek.

Miért olyan üresek a hajók, szerették volna tudni
a gyermekek. — Már nincs sok német rajtuk, — mondták
a matrózok, — pár nappal ezelőtt a legtöbbjüket
hazaszállították Németországba.

A kiránduló vitorlás elsiklott a német flotta mellett,
a gyerekek szívéről elszállt a nyomasztó érzés, újra
énekelni kezdtek, hadd hallják a húnok, milyen
jókedvűek a kis angolok. A torpedónaszádok is némán
hevertek, mint a fatuskók, laposan elnyúlva; itt is csak
a hídon állt egy pár matróz. akik kezüket szemük fölé
ernyőzve néztek át a vidám gyerekhajoóra.

Alig tűnt el a vitorlás, a jeladó altisztek mintegy
varázsszóra felébredtek őrhelyükön. Az "Emden" cirkálóról
az elfogott flotta parancsnoka jelbeszéddel továbbította,
— Tizenegyedik paragrafust ma!

Tizenegyedik paragrafust ma? Hiszen ez elvégre azt
jelenti: a parancs értelmében azonnal elsüllyeszteni a
hajókat, jelbeszédet továbbítani.

Továbbítani! Továbbítani! Végig! Mert mielőtt
végigfutna a jelbeszéd a flotta hosszú során. az angolok
észrevehetik: mi történt, Gyorsan továbbítani! Gyorsan
továbbítani! A jeladó altisztek intenek, emberek
rohannak végig a fedélzeten. A szakácsok tegyék el az
ebédet, a ruhazsákokat rakják a csónakokba és
motorcsónakokba. Az emberek arcán újra felragyog a régi
büszkeség, vad öröm szállja meg valamennyiüket,
mintha a régi nagy napokra emlékeznének. A süllyesztő
osztagok már dolgoznak a hajókon, hallani a bezúduló
víz sustorgó neszét. Az árboccsúcsra még egyszer
felrepül a német hadilobogó. A megbízhatatlan legénység
útban van hazafelé, a megbízhatóak teljesítik a
parancsot.

A süllyesztő-osztagok előrohannak a hajó mélyéből
és lélekszakadva jelentik. — Hátsó csövek nyitva!
Elülső csövek nyitva! Kondenzátorok nyitva!

A parancsnokok elbúcsúznak hajóiktól. A felnyitott
vízalatti torpedócsöveken, a fenékszelepeken
bezúdul a víz, szétárad a folyosókon, ellepi a megbillenő
hajó reszkető testét. A víz becsurog a fedélközi
ablakokon; a tisztek ott állnak a féloldalra dőlt fedélzeten
és pillantásuk még egyszer megsimogatja a hajók
végtelen sorát; amerre csak látnak, itt is, ott is,
meghalnak a szürke óriások, oldalt billennek, hátsó részük
lesüllyed, elülső részük olyan magasra ugrik, hogy a
torpedóvetők kimerednek a vízből, "Friedrich der Grosse"
már a jobb oldalára billent. Sikerül! Sikerül! Merre a
szem ellát, itt is, ott is, motorcsónakok és csónakok
igyekeznek a süllyedő hajóktól part felé. Most az öböl
minden oldaláról az angol őrhajók futnak teli gőzzel a
süllyedő hajók felé, kiáltoznak, ordítoznak, lövöldöznek,
fenyegetőznek és egyes hajóknál kényszerítik a
német legénységet, hogy menjenek vissza. A hatodik
torpedóflottilla legénységét az egyárbocosról vissza
kergetik a torpedónaszádokra, pisztolyt és szuronyt
szegezve a mellüknek kényszerítik vissza a sebesülteket
is a vízzel elárasztott helyiségekbe, hogy újra
zárják el a fenékszelepeket. A nagy hajók elsüllyednek,
oldalt billennek, csónakok és bárkák ereszkednek
a vizre; az angol őrhajók kitérnek, mert az áradat
most már a kéményeket lepi el, a fűtött kazánok
szétrepednek, az árbócok összeroppannak, a lőtornyok
darabokra zúzódnak, mintha mindez könnyű játékszer
volna. A kizúduló levegőtől magasra hajtva vízoszlopok
szökkennek fel, a haldokló szürke óriások utolsó
sóhajtásai. Egyes hajók, mialatt a torpedónaszádokról
még mindig puskatűz ropog át, felfordulnak, mint a
döglött halak, más hajóknak már csak a kéményeik

merednek ki a: vízből, A "Kaiserin"-ből már nem tudták vízrebocsátani a csónakokat; ott úsztak az emberek a hajó körül, sötét pontok a világos, hideg vízben, a "Markgrafen"-ra tüzeltek, "a "Badent" és a "Hindenburgot az angolok partravontatták, de a "Hindenburg" visszacsúszott és úgy elsüllyedt, hogy csak a kéménye látszott ki. "Emden", a vezérhajó már süllyedőben volt, az utolsó pillanatban sikerült partra vontatni, úgyszintén . a "Frankfurt"-ot és a "Nürnberg"-et is. A flotta többi része délután öt órára eltűnt, mikor Freemantle altengernagy hajóraja teli gőzzel odaérkezett.

Csak estefelé halt el a lövöldözés odaát a torpedónaszádoknál is. Hosszú sorokban vonultak a hajók, az angol hajók vontatták a német naszádokat és torpedónaszádokat, minden angol sorhajó farára oda volt kötve egy-egy német uszály.

Az angolok tomboltak! Legszívesebben halomra lőtték volna a flotta egész megmentett legénységét. Igazi hún dolog! És bár egy angol se tette volna másképp, aki ad a becsületére, a húnoknak nem volt ehhez joguk.

A kastélyok kastélya, a fennhéjázó napkirály hatalmas épülete csikorogva tárta fel szárnyát. A ragyogó mellvértű és lebegő sisakforgójú lándzsásokkal és világoskék gyalogosokkal szegélyezett széles kapubejáró elé egymás után gördültek a kocsik, köröskörül, fej-fej mellett, hallgatagon és feketén állt a véghetetlenül sokszemű tömeg.

A tükörgaléria zsúfolva volt, világos selyemruhás hölgyek. nevettek és csevegtek egyenruhák és érdemrend-díszítette frakkok között, A párkányzat feletti pajzsdíszek magasztaló feliratai a napkirály győzelmét hirdették; a rajnai átkelést, a Hollandia felett aratott

győzelmet, a spanyol hódító hadjáratot; fölöttük a nagy körképek a békekötéseket és hódításokat ábrázolták.

Ott ahol negyvennyolc évvel ezelőtt a győztesek zászlóerdője magaslott fel, ott álltak most a föld győztes népeinek asztalai. Az itt kikiáltott császárságot szétzúzták, mert túl kicsi, túl súlytalan, túl szűk látókörű volt. Az az ősz király, aki tiltakozott a császári cím ellen, mert valamennyi őse éppen ennek a címnek a tekintélye ellen harcolt, mintha megsejtette volna ennek a címnek nagyságát, nem akart "őrnagy jellegű" császár lenni, inkább igazi király szeretett volna maradni. Ellene döntöttek és így történt meg, hogy az új császár a koronázás után üdvözlés nélkül haladt el kancellárja mellett. De mégis, milyen szívet megmarkoló nap volt az akkor, mikor a katonák az idegen kastélyban az ősz királyt császárrá kiáltották ki. Nem látszott-e úgy, hogy a nagy uralkodó herceg reménye mindörökre teljesül: exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor? (Támadjon fel valaki a csontjainkból bosszúállóként!) És most! És ma! A négy németet, mint a foglyokat, hat szövetséges tiszt vette közre és vezette be a zúgó terembe. A csevegés és a nevetés elhalt. Szemhez illesztették a látcsöveket és lorgnonokat. Egy kis helyet a hölgyeknek, akik látni akarják ezt a színjátékot! Egy kis helyet!

Ez a négy német épp olyan, mint a többi ember! Arcuk dacos, nem néznek se balra, se jobbra. Sötét, konok a pillantásuk! Ezek a németek elsüllyesztették a flottát! A berlini hadszertárból eltulajdonították a francia lobogókat és Nagy Frigyes emlékműve előtt elégették valamennyit. Nem akarnak engedelmeskedni! Megbánásnak nyomát se mutatják! Nem is emberek!

Egy asszony halkan felsikoltott. A pillantások a négy németről az ablak felé siklottak. Három rokkant katonát vezettek be, három szörnyű, ferde állkapcsú, üres szemgödrű, szétszabdalt arcú torzképet. A

legborzalmasabban megcsonkított francia hadirokkantak voltak. Ott ültek le egy bársonypadra ezek hárman, kiknek szemei világtalanul meredtek elő testük szétzúzott börtönéből. Az ablakokon át derűs nyári nap ragyogott be. A Tigris meghajolt a nagy diadal e megcsonkított tanúi előtt, majd kihúzta magát és figyelmeztette a németeket, hogy ha a szerződést aláírták, lelkiismeretesen tartsák is be az abban foglaltakat.

Ó, csak politika! Újra politika! Nem a szenzációs látnivalókra szomjazó hölgyeknek való: A hölgyek megfeledkeztek a hadirokkantakról és tovább csevegtek. Csakugyan kevés katona és férfi volt jelen, aki ne szégyenkezett volna e szemérmetlen felvonultatás miatt. Csak néhány elől ülő látott valamit. Hátul néhányan zsebtükröt vettek elő, hogy jobban lássák a németeket, akik most lassan felálltak és az asztalhoz mentek a békeszerződés könyvével. A németek aláírták és utánuk még hetvenen kanyarították alá ellenjegyzésüket.

Mikor az utolsó aláírás is megtörtént, köröskörül ágyúk dördültek el, harangok szólaltak meg a messzeségből, a nép örömujjongása bezúgott és a szökőkutak napsugarat vetettek a pompázó terem fölcsillanó tükreibe.

Olyan messze volt mindaz, ami itt történt az igazi nagyságtól, mint mind az alantas, mind a szószegő, a világnak minden nyomora, bánata és fájdalma, melyet maga után vont. Az egyetlen magasztos ennek a három katonának a szenvedése lett volna, kik itt ültek számtalan társuk képviseletében, ha szemérmetlen komédiává nem silányították volna ezt is. Ez pedig 1919. június 28-án történt, a szarajevói gyilkosság ötödik évfordulóján. Véletlen volt-e, hogy ilyen kezdet és ilyen vég egyugyanazon napra esett, talán azok tudják, akik gyenge kezükbe merték kaparintani a világ felett ítélkező bíró tisztjét.

A birodalom jövője

Felettünk éj és körülöttünk az erjedő
káosz. Hasztalan fáradság kibékülni azzal, ami
történt. Munkába menekülni, szenvedésbe menekülni,
gondolatokba menekülni. Sehol sincs nyugalom, újra
meg újra felszakad, és minden fájdalom a mi keblünket
hasogatja. Hol van Németország szíve? Délen dobog?
Északon ver? A Rajnánál kalapál? A Dunánál
húzódik össze görcsösen? Minden sebben érezni a
szív dobogását, Németország mindenütt csupa seb,
mindenütt Németország szíve dobog! Ami fájdalom németet
érhet, akár az Etsch völgyében, akár a Visztulánál,
vagy a Rajnánál, mi érezzük azt, a mi arcunkba
csap bele. Semmi se szabad, hogy elválasszon bennünket,
sem az északiak és déliek közötti hitkülönbség,
sem az osztályellentét ember és ember között. A világ
előtt egyek vagyunk, egy nép, egy birodalom, egy
fájdalom és egyetlen nagy sóvárgás, hogy újra
magunkra találjunk az éjszakából és a gyalázatból.

Most fejünket a földhöz szorítjuk, mely apáinkat
táplálta, mely a mi fajtánk munkája révén vált a hazánkká.
Megvigasztal minket ez a föld, bátorságot csepegtet
belénk ez a táj, nyugalmat ad, és a földből a
gyógyulás erői szállnak fel.

Majd behegednek a sebek, majd begyógyulnak,
lassan felemeljük a fejünket, látjuk, ahogy keleten

virrad, megborzongat a reggeli szél és a körülöttünk
és felettünk élő világ hangjaira figyelünk, ahová mindig
hazatalálhatunk, ha már minden más elveszettnek
látszik is. A mi mennyünk boltozata Johan Sebastian
Bach csengő oszlopain nyugszik, ahol az angyalok
kara Mozart dallamaival magasztalja Istent és Haydn
tisztasága szólal meg a letérdelő hálaadó imájában.
Händel és Gluck, Beethoven és Schubert csendülnek
közbe és a boldogság és erő, és a bennünk élő tisztaság
és hatalmasság érzésével ajándékoznak meg, mely
mindég újra megújul, időtlenül, Fölöttünk ez az örök
birodalom, mely az egész világot körülfonja és melynek
legtöbbet adtuk, amit ennek a vén Európának
adni lehetett: a végső kimondhatatlan értelmet és
a minden határon átözönlő szent titkot.

Csakugyan gyengék voltunk? Örömünket találtuk
egy kisebb birodalomban, melynek egyik formáját elpusztították,
mert túl súlytalan, túl könnyű volt? De
hiszen mindnyájan itt vagyunk még, földünk virágzik,
mezőinken gabona terem, szívünk reszket és közeleg a
virradatunk, az enyém és a tiéd is közeleg. Ébresszetek
fel a birodalom határán, ahol hajóink gerince tajtékot
vet az idegen népek tengerében, ébredjetek a birodalom
belsejében, szólítsatok minket, hadd kacagjuk
ki az ítéletet, melyet kimondtak felettünk.

Milyen ítélet! És milyen bírák! Volt-e hazugság,
mellyel ne bennünket vádoltak volna, gyűlölet, mely
nem bennünket üldözött, gyalázatosság, melyet ne
ránk kentek volna? Testvéreinket, ennek a nagy népnek
tagjait nem szolgáltatták-e ki a legkisebb népek
kínzásainak és üldöztetéseinek, kik nyitott sebeinkben
vájkálnak, azt hiszik, hogy kigúnyolhatnak minket,
mert még gyengék vagyunk, mert még nem gyógyultunk
fel?

Nincs az a dicséret, mely kifejezni tudná, milyen hatalmas küzdelmet vívott ez a nép, mely az egész világgal szemben megmutatta erejét. De a világon senki el nem veheti többé tőlünk önnön-erőnknek ezt a tudatát és annak az erőnek a sejtelmét sem, mely át fog hatni bennünket, ha mindnyájan, valamennyien, hazatértek közénk. És haza fognak térni, mert léptünk előtt ledőlnek majd az ellenünk emelt határok, mert nem ismerünk korlátokat, melyek elzárhatnak bennünket attól, ami a miénk volt és a miénk is marad.

Éz a tisztulás kora, melyet kiróttak ránk, mielőtt betölthettük volna sorsunkat. Dél és nyugat öregjei, észak és kelet fiataljai, más-más hitűek, csak a vágyban egyek, hogy magunkat és törvényünket megtaláljuk, induljunk útnak. Te tisztaszemű fiatal, állj az eljövendő birodalom mellé, mely nélkül nem élhetünk s mely nélkül Európa is elpusztul. Tudtok már nevetni az ítéleten, melyet felettünk kimondtak? Ezeknek a bíráknak az ítéletén? Nevetni a hazugságokon, melyek olyan keserűek és fájóak voltak a számunkra és melyektől valamennyien szenvedünk még?

Elveszett a háború? De mit számít ez a veszteség. amellett, hogy önmagunkat megtaláltak? Ezt a boldogságot nem lehet a szívünkből kiszakítani.

Van valaki közöttünk, aki ebben a nagy jövőben nem tud hinni? Még mindig a múltban gyökereztek? Még mindig olyan formákban gondolkoztok, melyeket azért zúzhattak szét. mert nem voltak elég erősek? Még mindig a többiekre néztek, még mindig utánozzátok: mit tesznek ők? Nem érzitek, hogy az egész világ szeme rátok és csak rátok irányul, mert ti vagytok, akik eldöntitek a jövőt!

A háborút elvesztettük és az eszünket visszanyertük. Ez a sorsunk. Azzal vádolnak bennünket, hogy szeretjük a halált. De csak azért szeretjük, mert valamennyien

magok vagyunk Isten közelében, aki azért
vetett el bennünket, hogy kalászba szökkenjen a jövő.

Most kinyújtózol nép, felemeled a sötét földről
meggyötört arcodat, megborzongsz. Íme, megzeng fölötted
a menny, a szívednek legkedvesebb művészet
százszor szent hangjait hallod és nemsokára eljő a te
feltámadásod, nagy lesz, hatalmas és komoly, magas
homlokod alatt nyílt szemekkel, János te, ahogy
Dürer festette és szép és komoly, ahogy Bach énekelte.

Igazságot fogsz követelni és mi hisszük és
reméljük, hogy a szükség idején te is megtanultad, hogy
igazságos légy. A múltat elfeledjük, az elkövetett
igazságtalanság lehull rólad és a népek felismerik majd
hogy semmire se mennek nélküled, ha gyűlölnek és
meg akarnak alázni.

És aztán felvirrad az új világ napja, azé a világé,
mely újra megtanulta, hogy mértéket tartson és te ott
ülsz majd és kezedben tartod a mérleget. Mindenkinek,
aki veled akar menni, kezet nyújtasz majd, senkihez
se lépsz túl közel, tárva-nyitva lesz a szíved,
most is mint mindig. Aztán felkerekedsz, megszületik
a te birodalmad, az új törvény és az új igazság és
hisszük és reméljük a szeretet is

Vége.

Tartalom

I. A keleti béke.

A központi hatalmak és az orosz forradalom
(Brest-Litowsk, 1917. december 20). 7
A németek döntő támadásra szánják el magukat
a nyugati-fronton (Berlin, 1918. jan. 1 és 2.) 22
Amerika jelentkezik tizennégy pontjával
(Washington, január 5 és 6) 29
Lenin békét köt, hogy a forradalmat megmentse
(Pétervár, 1918. február 19 és 23) 42
Czernin és Károly román király (Románia, 1918.
febr. 27) 65

II. A franciaországi nagy ütközet.
1919 tavaszára tizennyolcezer tank
(Montreuil, 1918. márc. 19).....76
Angol tisztek. (Nurlu, márc. 19 és 20) 81
Anglia a pusztulás szélén (London, 1918, márc, 26.)..... 90
Foch átveszi a fővezérletet (Doullens, márc 26).....105

III. A Chemin des Damesi kitörés.
A franciák kihallgatnak két német foglyot
(Courteson, 1918. május 26).....118
Pétainnek nincsenek tartalékai (Provins, máj. 27) 127
A székesegyházak halála.....131

Másodszor a Marnenál. 140
A francia hadsereg veresége (Provins, máj. 31) 145
Az entente elveszettnek hiszi a háborút
(Versailles, június 1) 148
Az amerikaiak hadba szállnak 152
A Tigris szózata (Párizs, június 4) —..... 157
Mit találtak a halott amerikaiaknál
(Cháteau-Thierry, jún. 10,) 161
IV. A cári család halála..... 164

V. A franciaországi ellentámadás.
A siker nagyságát még nem ismerik fel
(London, 1918. júl. 31) — 185
A fekete nap (Avesnes, aug. 8.) — — — —..... 198
Győz a tank (Flixicourt, aug. 9) —— — -..... .206
A császár felismeri a helyzetet (Spa, aug. 10) —..... 214
Mit tud meg Erzberger a berlini orosz követségen
(Berlin. aug. 12) — — — — —..... 220
Wilsont felvilágosítják a Központi hatalmakról
(Washington, 1918. aug. 13) — — —..... 226
Az osztrákok a német főhadiszálláson
(Spa, 1918. aug. 14) — — — — 234

VI. 4 fegyverszünet.
Wilson beavatkozik (Washington, 1918. okt. 14) 246
Az entente nem akar tudni a tizennégy pontról
(Párizs. 1918. okt. 29.) — — — —..... 253
A német főhadiszálláson (Spa, nov. 7) — —..... 271

A compiégnei erdőben (nov. 8.) — 284
A német frontot megkérdezik (Spa, nov. 9.) —..... 290
A győztesek feltételei (Compiégne, nov. 9) —..... 306
November tizennegyedike — — — — — 312
Firth of Forth (1918. nov. 21) — — — — --..... 320

VII. Wilson Európába utazik.
(A "George Washingtonon", 1918. dec. 10-én) — 324

VIII. A zsákmány felosztása.

A versaillesi császárkoronázás évfordulóján Poincaré
megnyitja a békekonferenciát (Párizs,
1919. jan. 18) — — 333
A világ ítéletét várva — — - 349
Merénylet Clemenceau ellen (Párizs, 1919. febr. 19) 354
Clemenceau a jóvátételekkel szerzi meg a Rajnavidéket
(Párizs, 1919. ápr. 25) — — — — 362
A német delegáció Versaillesba utazik
(1919. ápr. 28.) — —— — - — —..... 369
A görögök ajándékba kapják Szmirnát "Párizs.
máj. 7) — — — — —..... 376
Brockdorff-Rantzau gróf válaszol a győzteseknek
(Versailles, máj. 7) — — - —..... 380
Mi a véleménye Henry Wilsonnak Wodrow Wilsonról
(Párizs, jún. 9) — — — — — —..... 389
A béke aláírása (Versailles, 1919. jún. 25) a
szarajevói gyilkosság évfordulóján — — 394
A birodalom jövője — — — — — —..... 406